

T.C
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KUR'AN-I KERİM'DE ULUHİYYETLE İLGİLİ AZÂMET CEMİNİN ÖZELLİKLERİ

HAZIRLAYAN

MEHMET MUNİR BENEK

DANIŞMAN

PROF.DR. MUHAMMED ÇELİK

DİYARBAKIR---2006

Ö Z E T

Arapçanın en büyük kaynağı olan Kur'an, tarih boyunca belağat ve fesahatiyle insanları hayret ve dehşete düşürmüştür.

Cenab-ı Hakk'ın mucize kelamı ile ilgili önemli bir husus ve üslup ta, Kur'an-ı Kerim' de Ulûhiyyetle ilgili bazı fiillerini birinci çoğul zamiri veya müttekellim mea'l-ğayr siğasıyla zikretmesidir.

“Azamet Cemi”, kısaca “Biz” diye ifade ettiğimiz çoğul zamiridir. Cenab-ı Hakkın kendisini anlatırken “Ben” demesi anlaşılır bir durumdur. Ancak “Biz” demesi, bahse konu olacak kadar geniş ve derin bir meseledir.

Cenab-ı Hakk'ın icraatlarının ifadesindeki bu üslup, toplam 85 sure, 1114 ayet ve yaklaşık 1825 kelimedede varit olmaktadır.

ABSTRACT

Koran, the biggest source of Arabic, has both amazed and fascinated people with its eloquence and accuracy throughout the history. One of the remarkable aspects and manners of the Miracle Word of the Almighty God is that some of the pronouns and verbs have been used in the form of first-person plural. The plural “We” used by God in the Holy book when referring to Himself denotes Supremacy rather than simply suggesting the existence of more than one Supreme Being. It should then be understood what is meant by the first-person singular when Allah refers to Himself as “I” in the Koran. However, His referring to Himself as “We” in different chapters of the Holy Book shouldn’t be taken as the simple meaning that we know of but must be conceived as having a deeper meaning. Referral to Himself as “We”, that is, the first-person plural, when Allah is talking of His manifestations, can be observed in 85 Chapters, 1114 verses and approximately 1825 words.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Tefsir YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Üye

Üye

Onay

Yukarıdaki imzaların ,adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../.....

.....
Enstitü Müdürü

Ö N S Ö Z

İnsanlıkla beraber, insanlığı hak yola davet etmek üzere Peygamberler gönderen Allah, Peygamberliklerinin teyid ve tasdiki için onlara bir çok mucizeler vermiştir.

Peygamberlik zincirinin son halkası olarak gönderilen Hz. Muhammed (s.a.v.) ‘e Kur’an-ı Kerim mucizesi verilmiştir.

Mucize oluşunu ilk dönem muarızlarına meydan okuyarak duyuran Kur’an, bunu eşsiz üslubuyla ispatlamıştır.

Her dönem Müslümanları, mucize olan kutsal kitaplarının anlamlarını, üslup güzelliklerini merak edip bunları insanların dikkatine sunmak istemişlerdir. Bu konuda saymaya gelmez eserler telif etmişlerdir.

Bizim bu çalışmamızda ele aldığımız **“Kur’an’da Ulûhiyyetle İlgili Azamet Ceminin Özellikleri”** mevzusu, Kur’an’ın üslup hususiyetlerinden biridir.

Kur’an-ı Kerim’de Cenab-ı Hakk’ın **“Ben”** zamiriyle olduğu kadar **“Biz”** diye de ifade ettiğini görürüz. Bilhassa kâinata ve varlıklara dikkat çeken ayetlerde **“Biz”** zamiri sık sık karşımıza çıkar. **“Sizi yaratan biziz.”** (Vakıa:57), **“Üstlerindeki göğe bakmazlar mı? Onu nasıl bina edip süsledik.”** (Kaf:6), **“Andolsun ki, insanı Biz yarattık.”** (Kaf:16), **“Biz gökten bir su indirdik.”**(Lokman:10), **“Gece ile gündüzü biz iki ayet olarak yarattık.”** (İsra:12) ayetlerinde görüleceği gibi Kur’an’ın hemen her sayfasında, **1114** ayetinde Cenab-ı Hakk’a raci olan **“Biz”** zamiri gelir.

Bu, yalnızca kevnî ayetlere dikkat çekilirken söz konusu olan bir durum değildir. **“Peygamberler ve Kitap gönderilmesine, İlahî emir ve yasaklar bildirilmesine, İnkarda ayak direten kavimlere azap gelişine, Kıyamete, Hesap gününe...”** dair ayetlerde de, **“Biz”** zamiriyle karşılaşırız.

Tefsir kitaplarında, bu üslubun hikmet boyutunu izah ile ilgili bazı açıklamalar bulunmaktadır. Ancak bu üslubun Kur’an-ı Kerim’deki kullanımlarını tespit ve tasnife yönelik bir çalışmayla karşılaşmadık. Dolayısıyla bakir bir alan karşısında olduğumuzu ve bakir bir konuyu ele aldığımızı söyleyebiliriz. Oysa Ulûhiyyetle ilgili olan bu mevzunun oldukça önemli olduğu açıktır.

Çalışmamızda Cenâb-ı Hakk’ın bazı fiillerini, tasarruflarını anlatırken **“Biz”** demesinin sebeplerini, bu hitap üslubunun Kur’an’daki kullanılışlarını ve içerdiği

anlamları tespiti için çalıştık. Konuyu Kur'an'ın ana konularını teşkil eden, "Ulûhiyyet, Nübüvvet, Ahiret" başlıklarını altında inceledik.

Ulûhiyyetle ilgili Azamet Ceminin geçtiği ayetleri " **Ulûhiyyet, Nübüvvet, Ahiret**" başlıkları altında tasnif etmemizin sebebi, ayetlerin ihtiva ettikleri anlamın bu üç başlıktan birinin kapsamına girdiği gerçeğidir. Tespit ettiğimiz **1114** ayetin hepsini değil konu ile ilgili mufassal olanları ele aldık. Öbürlerine kısmen işaret etmekle yetindik.

Bir giriş ve üç bölümden oluşan bu çalışmamızın giriş kısmında, "Kur'an Üslûbu Ve Kur'an'da Azâmet Cemi" konularını inceledik. Ayrıca konu ile ilgili çalışacaklara kaynaklık edeceği düşündüğümüz "Kur'an'da Ulûhiyyetle İlgili Azamet Cemi" nin geçtiği bütün sure ve ayet numaralarını gösteren bir indekse yer verdik.

Birinci Bölümde, Ulûhiyyetle ilgili Azamet Cemi Zamirinin kainat ve insanın yaratılışını anlatan ayetleri ele aldık

İkinci Bölümde, Nübüvvet'le ilgili ayetleri inceleyerek, Peygamberlerin genel özellikleri, misyonları, geçmiş peygamberler ve kavimleri ile Hz. Muhammed (s.a.v) ve Kur'an'a dair meseleleri açıkladık.

Üçüncü Bölümde ise, Ahiret'le ilgili olan ayetleri vererek, ölümden sonraki diriliş ve hesap günü, kafirlere yönelik ilahi tehditler ile inananlara yönelik ilahi müjdeleri incelemeye çalıştık.

Çalışmamız esnasında faydalandığımız eserler, araştırmamızın sonundaki bibliyografya kısmında zikredilmiştir.

Konunun tespitinde ve tezi baştan sona tetkik edip bu şekle gelmesinde maddi ve manevi her türlü yardımı seferber eden tez danışmanım muhterem hocam Prof. Dr. Muhammed Çelik bey'e, ve yardım etme lütfunda bulunan bütün değerli hocalarıma en samimi duygularıyla teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Mehmet Munir BENEK

SİİRT-2006

İÇİNDEKİLER

<i>Türkçe Özet</i>	II
<i>İngilizce Özet (Abstract)</i>	III
<i>Tutanak</i>	IV
<i>Önsöz</i>	V
<i>Kısaltmalar</i>	XIV

GİRİŞ

<i>A- Kur'an Üslubu Ve Arap Dili</i>	1
<i>B- Kur'an'ı Kerim'de Azâmet Cemi Sigası</i>	3
<i>C- Kur'an'ı Kerim'de Ulûhiyetle İlgili Azâmet Ceminin Geçtiği Sure Ve Ayet Numaraları</i>	5

BİRİNCİ BÖLÜM

ULÛHİYYET

<i>A- ALLAH TEÂLA'NIN KÂİNATI YARATMASINI VE ONDAKİ TASARRUFLARINI AZÂMET CEMİ İLE ANLATMASI</i>	15
<i>1- Yer, gök ve aradakileri altı günde yaratması</i>	16
<i>2- Yer, gök ve aradakileri hak ile yaratması</i>	17
<i>3- Bitişik olan yer ve göğü ayırması, her şeyi sudan yaratması</i>	19
<i>4- Göğü korunmuş bir tavan yapması</i>	21
<i>5- Yeri yarıp oraya sabit dağlar atması ve yerden tartılı şeyler bitirmesi</i>	22
<i>6- Gökten belli ölçüyle yağmur yağdırması</i>	24
<i>7- Gece ve gündüzü iki ayet yapması</i>	26

8- Geceyi bir elbise, gündüzü de geçim zamanı yapması.....	28
9- Ölü toprağı diriltip, ondan taneler çıkarması.....	29
10- Rüzgarları aşılaiıcı olarak göndermesi.....	30
B - ALLAH TEÂLA'NIN İNSANI YARATMASINI VE ONA YÖNELİK İCRAATLARINI AZÂMET CEMİ İLE ANLATMASI	31
1-Geçmiş Zaman Kipinde Gelen Azâmet Cemileri.....	31
a- İnsanın yaratılış Safhaları	31
b- İnsanı en güzel şekilde yaratması	34
c- insanları bir erkek ve bir dişiden yaratması.....	35
ç- İnsanı topraktan yaratması ve tekrar oraya döndürmesi.....	38
d- Bütün insanların ilk kez yaratıldıkları gibi tekrar Allah'a dönecekleri.....	39
e- Darlık vaktinde insanın Allah'a yalvarması, darlık gidince Allah'ı unutması.....	41
f- İnsana anne babasına iyilik etmesini tavsiye etmesi.....	44
g- Meleklerle Hz. Adem'e secde etmelerini emretmesi.....	45
ğ- İnsanı yaratması ve ona şah damarından daha yakın olması.....	47
2-Şimdiki Zaman Kipinde Gelen Azâmet Cemileri.....	48
a-İnsanı şer ve hayırla denemesi.....	48
b- İnsanları açlık, korku, mallardan ve canlardan eksiltme ile denemesi.....	49
c- Uzun ömür verdiklerinin yaratılışını baş aşağı çevirmesi.....	51
C—TEHDİT MÜHTEVALI AYETLERDE AZÂMET CEMİ ZAMİRİNİN GELİŞİ.....	52
1- Hakkı, batılın üstüne atıp onu parçalaması.....	52
2- Bir ülkeyi yok etmek istediğinde varlıklara orada fışk yapmalarını emretmesi.....	53
3-Allah'ın, İnsanlara ayetlerine içtenlikle inanmadıklarını bildiren yerden bir dabbe çıkarması.....	56
4- Ayetlerini yalanlayanları derece derece helaka yaklaştırması.....	57
5- Allah'ın azâbının ansızın gelişi.....	58
6- Firavun'un cesedini ibret olsun diye kurtarması.....	61
7- Allah'ın yasak kılınan şeylerden vazgeçmeyenlere "Aşağılık maymunlar olun!" diye emretmesi.....	63
D- BAZI İLÂHİ İLKELER BİLDİRİLİRKEN AZÂMET CEMİNİN GELİŞİ.....	64

1- Allah'ın kişiyi gücünün üstünde bir şeyle sorumlu tutmaması.....	64
2- Bu ümmeti orta bir ümmet yapması.....	65
3- Tuzak kuranlara Allah'ın da tuzak kurması.....	67
4- Allah'ın kanununda değişiklik olmaması.....	68
5- Yeryüzünde melekler olması halinde gönderilecek elçinin melek olması.....	69
6- Büyük günahlardan sakınanların küçük günahlarını örtmesi.....	70
7- Kitap ehlini inanmaları karşılığında cennete sokması.....	72
8- Dilemesi halinde herkese hidayet vermesi.....	73
9- Her şeyi bir kadere göre yaratması.....	74
10-İnsanlara ayetlerini ufuklarda ve kendi canlarında göstermesi.....	75
11- Allah'ın kimseye zulmetmemesi.....	76
12- Allah'ın her şeyi bilinen bir miktar ile indirmesi.....	77
13- Dirilten (yaşatan), öldüren ve gerçek varis olanın Allah olması.....	78
14- Allah'ın bir şeyi istediğinde ona sadece "ol" demesinin kafi olması.....	79
15- Emaneti göklere, yere ve dağlara sunması.....	80

İKİNCİ BÖLÜM

NÜBÜVVET

A- PEYGAMBERLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE MİSYONLARINI BİLDİREN AYETLERDE AZÂMET CEMİ ZAMİRİNİN GELİŞİ.....	83
1-Peygamberlerin Beşeriyeti.....	83
a-Peygamberleri ölümsüz olarak yaratmaması.....	84
b-Peygamberlerin yemek yemeleri ve çarşılarda gezmeleri	84
c-Peygamberlere eş ve çocuklar vermesi	86
2-Peygamberlerin Ortak Yönleri.....	86
a-Er kişilerin peygamber olması	87
b-Peygamberlerin kavimlerinin diliyle gönderilmesi	88

c-Peygamberlerin gayesi	91
ç- Elçi göndermeden azap etmemesi	91
d- Peygamberlerden bazılarının bazılarına üstün kılması.....	93
e- Geçmiş kavimlere ardı ardına peygamberler göndermesi.....	94
f- Peygamberleri uyarıcı ve müjdeleyici olarak göndermesi.....	95
B- GEÇMİŞ PEYGAMBERLERE VE KAVİMLERE DAİR HABERLERİ	
AZÂMET CEMİ ZAMİRİ İLE İFADESİ.....	96
1- Meleklerle Hz. Adem'e secde etmelerini emretmesi.....	96
2- Hz. Nuh'a cevap verip onu ve ailesini büyük bir sıkıntıdan kurtarması.....	97
3- Hz.Nuh'u kavmine peygamber göndermesi.....	98
4- Hz Nuh'a gemi yapmayı emretmesi	99
5- Hz. Nuh'u ve gemidekileri kurtarıp, bunu âlemlere ibret kılması	101
6-Hz.Lut'u çirkin işler yapan kentten kurtarması.....	102
7- Semûd kavmine kardeşleri Salih'i göndermesi	103
8- Semud kavmine açık bir mucize olarak deve göndermesi	104
9- Hz. Davud'a dağları ve kuşları boyun eğdirmesi	106
10- Hz. Davud ve Süleyman'a ilim vermesi	107
11- Hz. Zekeriyya'yı Hz. Yahya ile müjdelemesi	108
12- Hz. Yahya'ya hikmet vermesi	110
13- Hz. Yusuf'a olayların te'vilini öğretmesi.....	111
14- Hz. Yusuf'tan kötülük ve fuhşu gidermesi.....	114
15- Hz. Yusuf'a çare öğretmesi.....	116
16- Hz. İbrahim'e doğru yolu bulma kabiliyetini vermesi.....	117
17- Hz. İbrahim'e göklerin ve yerin melekutunu göstermesi.....	117
18- Ateşe Hz. İbrahim'e serin ve esenlik olmasını emretmesi.....	119
19- Hz. İbrahim'e kurbanlık vermesi.....	120
20- Hz. Musa'nın annesine vahyetmesi.....	121
21- Hz. Musa'ya kitap ve furkan vermesi.....	123
22- Hz. Musa'nın Rabbiyle buluşup konuşması.....	124
23- Hz. Musa'ya dokuz ayet vermesi.....	126
24- Rahmetinden Hz Harun'u Peygamber göndermesi.....	127
25- Hz. Musa'nın asasını taşa vurma ve taştan su fışkırması.....	128
26- Firavun'u batırması.....	128
27- İsrailoğulları'na kudret helvası ve bildircin eti indirmesi.....	130

28- Hz. İsa'ya deliller verip onu Ruh'u'l-Kudüs ile desteklemesi.....	131
29- Hz. İdris'i yüce bir yere yükseltmesi.....	134
30- Hz. Meryem'e ruhundan üflemesi.....	135
C- Hz. MUHAMMED (s.a.v) VE KUR'AN'I KERİM'E İLİŞKİN HABERLERDE AZÂMET CEMİNİN GELİŞİ.....	
1- Kuran'ı insanları karanlıktan aydınlığa çıkarmak üzere indirmesi.....	136
2- Kuran'ı kendisinin indirdiği ve kendisinin koruyacağı	137
3- Ayrılığa düştükleri her şeyi açıklamak üzere Kuran'ı göndermesi.....	140
4- Kuran'ı öğüt almak için kolaylaştırması	141
5- Her çeşit misali Kuran'da anlatması	142
6- Kuran'ı Hz Muhammed'e parça parça indirmesi.....	143
7- Kuran'ı Arapça olarak vahyetmesi	144
8- Kur'an-ı Kerim'i Kadir Gecesinde indirmesi.....	144
9- Peygamberin Kur'an-ı unutmaması	148
10- Kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmaması	149
11- Kuran'ı peygamberin diline kolaylaştırması	150
12- Kuran'ı , güçlük çeksin diye peygambere göndermediği	151
13- Kuran'la peygambere en güzel kıssalar anlatması	152
14- Kuran'ı şifa ve rahmet olarak indirmesi.....	154
15- Her türlü misali Kuran'da anlatması	154
16- Müşriklerin Peygambere müfteri demeleri.....	155
17- Kur'an'ın meydan okuması	156
18- Kuran'ı yazılı olarak indirmemesi	157
19- Gayp haberlerini peygambere vahyetmesi	159
20- Hz. Peygamberi âlemlere rahmet olarak göndermesi.....	160
21- Hz. Muhammed'i bütün insanlara uyarıcı ve müjdeleyici olarak göndermesi.....	161
22- Ehl-i Kitabın Hz. Muhammed'i kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanımaları.....	161
23- Allah'ın Peygamberden rızık istemediği, kendisinin onu beslediği.....	162
24- Hz.Zeyneb'i Hz.Peygambere nikahlaması.....	163
25- Hz.Muhammed'e Kevser'i vermesi	165
26- Peygamberi hoşlandığı kibleye döndürmesi	166

27- Peygamber'i melek yapması halinde de onu yine bir adam yapacağı.....	167
28-Peygamberi yüz çevirenlere bekçi olarak göndermediği.....	168
29- Peygambere düşenin açık tebliğ olduğu.....	169

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHİRET

<i>A- ALLAH'IN, İNSANLARIN DİRİLİŞİNİ, BU DÜNYADA YAPTIKLARININ KENDİLERİNE HABER VERİLECEĞİNE DAİR HABERLERİ AZÂMET CEMİ İLE ANLATMASI.....</i>	<i>170</i>
<i>1- Ahiret gününde kimseye haksızlık etmemesi.....</i>	<i>170</i>
<i>2- Allah'ın müşriklere ortaklarının nerede olduğunu sorması</i>	<i>171</i>
<i>3- Kendilerine elçi gönderilmiş olanlar ile gönderilen elçileri sorguya çekmesi.....</i>	<i>172</i>
<i>4- Bütün insanları ve önderlerini mahşer gününde beraber çağırması.....</i>	<i>174</i>
<i>5- İnsanlara yaptıklarını haber vermesi</i>	<i>176</i>
<i>6- Kıyamet günü adalet terazilerini kurması.....</i>	<i>177</i>
<i>7- Her ümmetten bir şahit getirmesi.....</i>	<i>178</i>
<i>8- Her şeyi imam-ı mubin'de sayması</i>	<i>179</i>
<i>9- Mahşer gününde, el ve ayakların insanların yaptıklarına şahitlik Etmesi.....</i>	<i>181</i>
<i>10- İnsanın parmak uçlarını düzeltmeye kâdir olması.....</i>	<i>183</i>
<i>11- Hüküm gününde bütün insanları bir araya toplaması.....</i>	<i>184</i>
<i>12- Hesap görenin Allah olması.....</i>	<i>185</i>
<i>13- Ölüleri, indirdiği suyla meyveler çıkardığı gibi diriltmesi.....</i>	<i>185</i>
<i>14- Allah'ın kudretine delil olarak ölü eşeği diriltmesi.....</i>	<i>186</i>
<i>15- Mağaradakilerin kulaklarına perde vurması.....</i>	<i>188</i>

B- KAFİRLERE YÖNELİK TEHDİTLERİ AZÂMET CEMİ ZAMİRİ İLE	
BUYURMASI	190
1- Allah'ın ayetlerini yalanlayanlara küçük düşürücü bir azap olması	190
2- Allah'ın ayetlerini yalanlayanların cehennemde ebedî kalmaları	190
3- Kıyameti yalanlayanlara alevli bir ateş hazırlaması	191
4- Zalimlere büyük bir azap tattırması	192
5- Ateşte derisi pişenlere azabı tattırmak üzere yeni deriler vermesi	193
6- Allah'ın kafirlere "Biz de sizi unuttuk, yaptıklarınızdan dolayı ebedî azabı tadın" buyurması	194
7- Allah'ın ayetlerini yalanlayanların cennete giremeyecekleri	195
8- Allah'ın zulmedenlere, "Yalanlamakta olduğunuz ateş azabını tadın" emri	197
9- Ahirete kavuşmayı yalanlayanların amellerinin boşa çıkması	198
10- Kafirleri yüzü koyun, kör, dilsiz ve sağır bir halde haşretmesi	199
11- Cehennemi kafirlere konak olarak hazırlaması	200
12- Kafirleri ve şeytanları diz çökmüş vaziyette cehennemin çevresinde bulundurması	201
13- İnkâr edip, bozgunculuk yapanların azaplarını kat kat artırması	202
14- Kafirlerin boyunlarına halkalar geçirmesi	203
15- Allah'ın cehenneme "doldun mu?" diye emretmesi	204
16- Cehennem için bir çok cin ve ins yaratması	204
C- İNANLARA YÖNELİK MÜJDELERİ AZÂMET CEMİ ZAMİRİ İLE İFADESİ	206
1- İnanıp iyi işler yapanları altından ırmaklar akan cennetlere sokması	206
2- Ahiret yurdunu, yeryüzünde bozgunculuğu istemeyenlere vermesi	207
3- İyiliğe çalışanların ecrini zayi etmemesi	208
4- Takva sahiplerini Rahman'ın huzuruna toplaması	208
5- İnanmış olarak iyi iş yapanların ücretlerini yaptıklarının en güzeliyle vermesi	209
6- İnanları hurilerle evlendirmesi	211
SONUÇ	212
BİBLİYOGRAFYA	213

KISALTMALAR

<i>b.</i>	: <i>İbnu</i>
<i>trc.</i>	: <i>Tercüme</i>
<i>s.</i>	: <i>Sayfa</i>
<i>v.b.</i>	: <i>Ve benzeri</i>
<i>v.s.</i>	: <i>Ve saire</i>
Bas.	: Baskı
(a.s.)	: Aleyhisselam
(s.a.v.)	: Sallallahu aleyhi ve sellem

GİRİŞ

A- Kur'an Üslubu Ve Arap Dili

“Üslûp” kelimesi lügatte; uzanan yol, çeşit, vecih, mezhep, burun kıvrırmak, arslanın boynu ve konuşmacının kendi konuşmasında izlediği yol anlamlarına gelir.

İstilahi manasına gelince; konuşmacının konuşmasını oluştururken, kelime ve cümlelerin diziliş biçimlerini seçerken izlediği yoldur.¹

Yukarıdaki tariftten de anlaşılacağı gibi Kur'an üslûbu, kelimelerin seçiminde ve cümlelerin tertibinde Kur'an'ın kendisine mahsus yöntemiyle takip ettiği metottur.

Kur'an-ı Kerim kendisine mahsus eşiz üslubu sayesinde asırlardan beri gönüllerde taht kurmuş, düşmanını susturmuş, dostunu sevindirmiş ve davet ettiği mübareze meydanında hep galip gelmiştir.

Her konuşmacının konuşmasında ve yazarın, yazısında takip ettiği özel bir yöntemi vardır. O özel yöntem onun kendisine özgü üslubunu oluşturur. Kur'an gibi dünya ile ahireti, yaratanla yaratılanı, küfür ile imanı...v.b. birçok eş ve zıt konuyu kapsayan yüce bir kitabın meseleleri, konuları, emir ve yasakları, tavsiye ve öğütleri sunuşta takip ettiği özel bir yöntemi de vardır elbette. İşte bu özel yöntem Kur'an'ın üslubudur.²

Kur'an-ı mu'cizül-beyan, kelimeleri ve cümle yapıları bakımından Arapçanın dışında çıkmadığı halde, başkalarından hemen ayırt edilebilen kendisine has bir ifade tarzına sahiptir.³

Kur'an indirildiğinde Araplar onun lafızlarının, bildikleri kelimeler olduğunu, bu hususta bir değişik durum bulunmadığını gördüler. Fakat nazım üslubunda, terkiib nevilerinde harflerinin kelimelerinde dizilmesinde, kelimelerin cümlelerinde dizilmesinde hayranlık uyandıran bir hususiyet buldular. Bundan dolayı da kendi kelimelerinden bambaşka bir kelim olduğunu itiraf ettiler .Bundandır ki, Arap beligleri, Kur'an'a muaraza etmekten ümitlerini kestiler. Zira Kur'an onların takatlerini tüketmişti.⁴

¹ Doç. Dr. Halil Çiçek, 20. asırda Kur'an İlimleri Çalışmaları, Timaş Yayınları, İstanbul, 1996, S,81

² Halil Çiçek, s.82

³ Prof. Dr. Suat Yıldırım, Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş, Ensar Neşriyat, 4. baskı, İstanbul, 1996, s.119

⁴ Suat Yıldırım, s.124

İbn Atiye (Ö. 542/1148) gibi bir büyük müfessir, ihtisasının verdiği otorite ile şu neticeye ulaşmıştır. “Kur’an’dan bir lafız çıkarılacak olursa, bütün Arap lisanı alt-üst edilse bile, onun yerini tutabilecek tek bir kelime bulunamaz.”⁵

Kur’an öncesi Arapça hakkındaki bilgimizin kifayetsizliği, Kur’an Arapça’sının mucizeli üslubu hakkında tam selahiyetle bir fikir yürütmemize engel ise de bir sure bir noktada fevkalade mühim ve dikkate layık tarihi bir delil halinde ortada durmaktadır.

Bu sure ile, apaçık bir şekilde ve doğrudan doğruya, Kur’an, kendi üslubunun ulviyetini devrinin bütün edebi dehasını tahakkümü altına alacak bir seviyede ilan etmektedir. Bunu da çağdaşlarını şu şaşırtıcı meydan okuma ile yapmaktadır.

“Yoksa O’nu peygamber kendiliğinden uydurdu mu diyorlar? De ki öyleyse, eğer iddianızda doğru söyleyiciler iseniz, siz de O’nun benzeri bir sure meydana getirin. Bu hususta Allah’tan başka gücünüzün yettiği güvendiğiniz kim varsa onları da yardıma çağırın.”(Yunus:38)

Tarih tespit etmiş bulunuyor ki, bu meydan okuma cevapsız kalmıştır. Ve bugün de cevapsız kalmaktadır. Böylece ortaya çıkmaktadır ki Kur’an’ın üslup üstünlüğü devrinin edebi dehasını ezmiş ve cevap veremez hale getirmiştir.⁶

Bilindiği gibi Kur’an-ı Kerim, Arap dilinde yazılmış ilk kitaptır; ondan önce bu dilde yazılmış bir kitabın ne kendisi ve ne de sağlam bir mevcudiyet haberi bize kadar ulaşmıştır. Ayrıca bu dil, dikkati çekecek şekilde asırlar boyu istikrarlı ve sağlam bir halde kalmıştır. On dört asırdan fazla bir zamandan beri, kelime hazinesi, imla tarzı, telaffuz şekli ve hatta gramer yapısı, gerçekte hiçbir değişikliğe uğramamıştır. Allah’ın bir hikmeti ve takdiri olarak bu durum, modern olsun, eski olsun, bütün dünyada gelmiş geçmiş hiçbir dilde görülmeyen bir durumdur. Böylece diyebiliriz ki bu gibi önemli özelliklere sahip Arapça’dan başka hangi dil, Kıyamet’e kadar değişmemesi gerekli ilâhi tebliğin muhafaza edilip ileriki nesillere aktarılmasında bu dilden daha elverişli ve daha uygundur?⁷

İnsanlar arasında hakikat ve faziletin yaygın hale gelmesinde edebiyatın, ilim ve hikmete ne kadar büyük yardımı olduğu meydandadır.

İslami doktrin bu noktada da hiçbir şeyi ihmal etmemiştir. Gerek şekli ve gerekse muhtevasıyla, lisanını dinleyen kimseyi tam bir şekilde tatmin etmektedir. Bu bakımdan Kur’an-ı Kerim, Arap edebiyatının en mükemmel bir örneği olmuş ve olmaya devam

⁵ Suat Yıldırım, s.136

⁶ Malik b.Nebi, Kur’an-ı Kerim Mucizesi, Terc., Ergun Göze, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1991, s.131

⁷ Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, terc., Prof.Dr.Salih Tuğ, İstanbul, 2000, s, 76-77

edecektir. Üslubunun güzelliği herkesi hayran bırakmaktadır. Sadece ihtiva ettiği edebi özellikleri bile nazar-ı itibara alınsa, onun o mükemmel bir edebi metinde bulunması gereken bütün unsurları ihtiva ettiği rahatça söylenebilir.

Safiyet ve kuvvet bakımından lisanın zirvesine ulaştığı, yıllık panayırılarda şair ve hatiplere törenle şeref payelerinin verildiği Arap edebiyatının altın çağında, şiir ve nesir için duyulan hayranlığın yok olması, Kâbe kapısında asılı duran “Muallakat-ı Seb’a”nın oradan indirilmesi ve bütün kulakların Arap dilinin bu şaheserine çevrilmesi için Kur’an kelamının zuhuru yeterli olmuştur⁸

Bu bakımdan tereddütsüz denilebilir ki, lengüistik açıdan Kur’an-ı Kerim hem bir dilin ve hem de bir üslubun yaratıcısıdır.⁹

B- Kur’an’ı Kerim’de Azâmet Cemi Sigası

Zat, sıfat ve icraatlarında ortaklığı şiddetle reddeden Allah, göndermiş olduğu bütün semavi dinlerin merkezine Tevhid’i koyup, Tevhid Hz. Adem’den itibaren gönderilen bütün ilahi dinlerin ortak adı olmuştur.

Tevhid ilkesinin en önemli konularından biri olduğu Kur’an-ı Kerim’i incelediğimizde, Cenab-ı Hakk’ın mucize kelamı ile ilgili önemli bir husus ve üslup dikkatimizi çekmektedir. Cenab-ı Hakk’ın sadece kendisine ait fiillerden ve hitaplardan bazılarını başkalarının da iştirakini akla getirecek tarzda, birinci çoğul zamiri veya mükellim mea’l-ğayr sigasıyla zikretmesi yukarıda sözünü ettiğimiz önemli husus ve Kur’an’ın dikkat çekici üslubu olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Kur’an-ı Kerim’i kelime kelime, ayet ayet okuma sonucunda ulaştığımız sonuç, Ulûhiyyetle ilgili Azamet Ceminin ne kadar yoğun ve Cenab-ı Hakk’ın ayırım yapmaksızın bu üslubu hitap ve icraatının her çeşidinde kullandığı gerçeğidir. Bu üslup toplam **85 sure, 1114 ayet** ve yaklaşık **230 konu ve 1825 kelimedede** varit olmaktadır.

Cenab-ı Hakk’ın “**ben**” zamiriyle olduğu kadar, “**biz**” diye de ferman buyurduğunu görürüz. Bilhassa kainata ve mevcudata dikkat çeken ayetlerde, “Biz” zamiri sık sık karşımıza çıkar.

⁸ Prof. Dr. Abdullah Draz, Kur’an’ın Anlaşılmasına Doğru, terc., Y. Doç. Dr. Salih Akdemir, Mim Yayınları, 1983, s.115

⁹ Abdullah Draz, s.117

Hem bu, yalnızca, kevni ayetlere dikkat çekilirken söz konusu olan bir durum da değildir. Peygamberler ve kitap gönderilmesine, inkarda ayak direten kavimlere azap gelişine, ilahi emir ve yasaklara, Kıyamete, hesap gününe...dair ayetlerde de, “Biz” zamiri ile muhakkak karşılaşırız.¹⁰

İbn Teymiye (Ö.728/1328), Allah’ın Kur’an’da Kendisini, bazan “**Ben**” bazen “**Biz**” olarak vafsetmesinde ,Zatın birliği sıfatın çokluğu vakiasını bulur. Ulûhiyyetin Kendisini bazen cemi sigasiyla ifadesi konusunda şunları da belirtmekte fayda vardır. Kitab’ı Mukaddes’te , Tanrının adlarından biri olan Elohim, çoğuldur. “Eski Ahid’de 2550 defa geçer. Bazen “tanrılar”ı, bazen çeşitli tanrılardan birini, bazen “Ulûhiyet”i ifade eder. Ve nihayet tek hak Tanrı’yı gösterir. Böylece neticede Ulûhiyyetin özünü, bir Zatta temerküz etmiş olarak belirtir. Mamafih çoğul şeklinde olan bu isim, muayyen bir Tanrıyı belirtmek için İbranililer dışında da kullanılmıştır. Bu gösteriyor ki, sami kavimler Uluhiyeti, zamanın geçmesiyle bölünecek bir vahdet şeklinde değil, kuvvetleri mütenevvi bir güç olarak hissetmişlerdir. Kur’an’ın ilâhi Kelam olmakla birlikte , nâzil olduğu dilin üslûbunu gözetmesi normaldir.Ve bu açıklamaların ışığında bakılırsa, cemi sigasını getirmekte, onu Tekliğine hâlel getiren bir durumun olmadığı da tebeyyün eder. Bu münasebetle, istitradi olarak kısaca ifade edelim ki, Allah’ın icraatını bildiren fiillerdeki şahıs değişmelerinin (Ben, Biz, O) bir hikmeti de, Ulûhiyyetin, beşeriyetin mantık ve gramer kuralları içine sığışamayacağını, Onun şahıslar üstü olduğunu göstermek olabilir. Özellikle aynı ayet içinde, beşeri mantığı aşan şahıs değişmelerini kastediyoruz.¹¹

Kur’an-ı Kerim’de sıkça geçen Cenab-ı Hakk’ın bu hitap üslubunun yaptığımız araştırmalara göre şimdiye kadar çalışılmamış olması bu konuyu çalışmamızda en büyük amil olmuştur.

Bazı kaynaklarda, Cenab-ı Hakk’ın böyle bir üslubu kullanmadaki hikmet boyutuna kısaca değinilmişse de, Uluhiyyetle ilgili Azamet Ceminin Kur’an’daki bütün kullanımlarını tespit ve tasnife yönelik müstakil bir çalışmayla karşılaşmadık.

Bu saikle konu çalışılmaya değer bulup Kur’an’da Uluhiyyetle ilgili varit olan “Azamet Cemi Sigasının” tespitini yaptıktan sonra, ilgili ayetleri Kur’an’ın ana konularını teşkil eden “**Ulûhiyyet, Nübuvvet, Ahiret**” bölümleri kapsamında tasnif etmeye çalıştık.

¹⁰ Metin Karabaşoğlu, Kuran Okumaları 2, karakalem 4. baskı,İstanbul,2005, s.137

¹¹ Prof. Dr. Suad Yıldırım , Kur’an’da Ulûhiyyet , İkinci Baskı , İstanbul , 1997 , S, 56-57

C-Kur'an'ı Kerim'de Ulûhiyetle İlgili Azâmet Ceminin Geçtiği Sure Ve Ayet Numaraları

BAKARA(2)

3,23,34,35,36,38,39,49,50,51,52,53,56,57,58,59,60,63,65,66,73,83,84,87,93,99,106,118,119,121,125,130,143,144,146,151,155,159,172,211,252,253,254,259,267

AL-İ İMRAN(3)

11,26,44,58,108,118,140,145,151,178,181

NİSA(4)

18,30,31,33,37,41,47,54,56,57,64,66,67,68,74,79,80,91,105,114,115,122,131,151,153,154,160,161,162,163,164,174

MÂİDE (5)

10,12,13,14,15,19,32,44,45,46,48,64,65,70,75,86,92

EN'AM (6)

6,7,8,9,20,22,25,33,34,38,39,42,43,44,46,48,49,54,55,61,65,68,75,83,84,86,87,89,92,94,97,98,99,105,107,108,110,111,112,114,122,123,126,129,146,148,150,151,152,154,155,157,158

A'RAF (7)

4,5,6,7,9,10,11,26,27,32,36,37,40,41,42,43,51,52,57,58,59,64,72,83,84,94,95,96,97,98,100,101,102,103,117,130,133,135,137,138,141,142,143,145,146,147,155,156,160,161,162,163,165,166,168,170,171,174,175,176,177,179,181,182

ENFAL (8)

3,19,31,41,54

TEVBE (9)

11,66,101

YUNUS (10)

2,7,11,12,13,14,15,21,23,24,28,46,61,70,73,74,75,76,87,90,92,93,94,98,103

HÛD (11)

8,9,10,15,25,37,40,48,49,58,66,69,71,74,77,82,94,96,100,101,104,110,116,120,121,122

YUSUF (12)

2,3,15,21,22,24,56,68,76,102,109,110

R'AD (13)

4, 8,22,30,36,37,38,40,41

İBRAHİM (14)

1,4,5,13,14,31,45

HĪCR (15)

4,8,9,10,12,14,16,17,19,20,21,22,23,24,26,27,47,66,74,79,81,85,87,88,90,92,95,97

NAHL (16)

36,40,41,43,44,55,56,63,64,66,75,84,88,89,96,97,101,103,118,122,123

ĪSRA (17)

1,2,3,4,5,6,8,10,12,13,15,16,17,18,20,21,31,33,41,45,46,47,54,55,58,59,60,61,69,70,71,73,74,
75,77,82,83,86,89,95,97,98,101,103,104,105,106

KEHF (18)

7,8,9,11,12,13,14,18,19,21,28,29,30,32,33,45,47,48,50,52,54,56,57,59,65,84,86,88,90,91,99,1
00,102,103,105

MERYEM (19)

7,12,17,21,38,40,49,50,52,53,57,58,63,67,68,69,70,72,73,74,79,80,83,84,85,86,97,98

TĀHĀ (20)

2,21,23,37,38,40,53,55,56,68,77,80,81,85,99,102,104,113,115,116,117,124,126,128,131,132,
134

ENBIYA (21)

6,7,8,9,10,11,12,15,16,17,18,25,29,30,31,32,34,35,43,44,47,48,50,51,69,70,71,72,73,74,75,7
6,77,78,79,80,81,82,84,86,87,88,90,91,93,94,101,104,105,107

HAC (22)

5,9,16,25,34,35,36,41,45,51,52,57,67,72

MÜMINUN (23)

12,14,17,18,19,21,23,27,30,31,32,33,41,42,44,45,49,50,55,56,62,64,65,71,75,76,77,90,95,96,
115

NUR (24)

1,34,46

FURKAN (25)

11,19,20,21,23,31,32,33,35,36,37,39,45,46,48,49,50,51,56

ŞUARA (26)

4,7,15,52,57,59,63,64,65,66,119,120,139,170,172,173,198,200,204,208,209

NEML (27)

4,13,15,45,50,51,53,57,58,60,81,82,83,86

KASAS (28)

3,5,6,7,10,12,13,14,35,36,39,40,41,42,43,44,45,46,48,51,52,54,57,58,59,61,75,76,81,83

ANKEBUT (29)

3,4,7,8,9,14,15,27,31,33,34,35,40,43,47,49,51,57,58,66,67,69

RUM (30)

16,28,34,35,36,47,51,53,58

LOKMAN (31)

7,10,12,14,23,24,32

SECDE (32)

13,14,15,16,21,22,23,24,26,27

AHZAP (33)

7,9,31,37,45,50,72

SEBE' (34)

5,9,10,12,14,16,17,18,19,21,28,33,34,37,38,42,43,44,45

FATIR (35)

9,24,27,29,31,32,36,37,40

YASİN (36)

8,9,12,14,28,31,32,33,34,37,39,41,42,43,44,65,66,67,68,69,71,72,76,77,78

SAFFAT (37)

6,11,34,63,72,75,76,77,78,80,81,82,98,101,104,105,107,108,110,111,112,113,114,115,116,117,118,119,121,122,129,131,132,134,136,145,146,147,148,150,171,173,176

SÂD (38)

3,17,18,20,24,25,26,27,28,29,30,34,36,39,40,41,43,44, 45,46,47,54

ZÜMER (39)

2,27,41,49

MÜ'MİN (40)

23,25,51,53,70,77,78,84,85

FUSSİLET (41)

12,15,16,17,18,25,27,28,39,40,44,45,50,51,53

ŞÛRA (42)

7,13,20,23,35,38,48,52

ZUHRUF (43)

3,4,5,6,8,11,21,23,25,32,33,36,38,41,42,45,46,47,48,50,55,56,59,60,69,76,78,79,80

DUHAN (44)

3,5,15,16,17,28,30,32,33,37,38,39,54,58

CÂSİYE (45)

6,9,16,17,18,21,25,29,34

AHKAF (46)

3,7,15,16,25,26,27,29

MUHAMMED (47)

13,30,31

FETİH (48)

1,8,13,25

HUCURAT (49)

13

KAF (50)

4,6,7,9,11,15,16,22,30,35,36,38,43,45

ZARİYAT (51)

35,36,37,38,40,41,47,48,49

TUR (52)

20,21,22,48

NECM (53)

9,11,12,13,14,15,29

KAMER (54)

17,19,22,27,31,32,34,35,36,37,40,42,49,50,51

RAHMAN (55)

31

VAKIA (56)

35,36,57,59,60,61,64,65,69,70,72,73,85

HADİD (57)

17,19,22,25,26,27

MÜCADELE (58)

5

HAŞR (59)

21

MÜNAFİKUN (63)

10

TEĞABUN (64)

8,10,12

TALAK (65)

8

TAHRİM (66)

10,12

MÜLK (67)

5

KALEM (68)

15,16,17,35,39,44

HAKKA (69)

11,12,44,45,46,49

MEARİC (70)

7,39,40,41

NUH (71)

1

CİN (72)

17

MÜZEMMİL (73)

5,12,15,16

MÜDESSİR (74)

16,31

KİYAMET (75)

3,4,17,18,19

İNSAN (76)

2,3,4,23,28

MÜRSELAT (77)

16,17,18,20,21,23,25,27,38,44

NEBE' (78)

6,7,8,9,10,11,12,13,14,15,28,29,30,40

ABESE (80)

25,26,27

MUTAFFİFİN (83)

13

A'LA (87)

6,8

ĞAŞİYE (88)

25,26

BELED (90)

4,8,10,19

LEYL (92)

7,10,13

İNŞİRAH (94)

1,2,4

TİN (95)

4,5

ALAK (96)

18

KADİR (97)

1

KEVSER (108)

1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULÛHIYYET

Kur'an'ı Kerim'de, Allah'tan başka ilah olmadığı gerçeği, vahyin her safhasında ve değişik tonlarda anlatılır. Çünkü rububiyet, yani Rab oluş yalnız Allah'ın şanındandır. Rububiyeti olmayana uluhiyyet verilmez . Diğer bir ifade ile uluhiyyet, rububiyeti gerektirir. Hakiki manada Mâlik olan sadece Allah'tır. Çünkü her şeyin yaratıcısı O'dur. Bir şeye sahip olabilmek için onu varlığa getirmek yani yaratmak gerekir. Allah , kendinden başka her şeyin tek yaratıcısı ve onlara varlık verendir. Mahlukatı kim yaratıp var ettiyse onların sahib ve maliki yani Rabbi'de O'dur. Şu halde rab'lik yaratmayı gerektirmektedir. Rubûbiyetin en başta gelen hususiyeti yaratmadır.¹²

Kur'an'ı Kerim'de en çok yeri Allah'ın fiilleri tutar. Allah, insanlara kendisini Kur'an'da daha ziyade fiilleri ile izhar ediyor. Fiiller isimlere, isimler sıfatlara, sıfatlar zâta delalet ederler.¹³

A- Allah Teâla'nın Kâinatı Yaratmasını Ve Ondaki Tasarruflarını Azâmet Cemi İle Anlatması

Allah, yaratma ile ilgili fiillerinin bir kısmını “Azâmet Cemi” ile ifade buyurmuştur. Bu ifade tarzı, mütekellimin zatının yüceliğine işaret ettiği gibi,ondan sadır olan fiillerin büyüklüğüne de delalet eder.¹⁴

Kur'an'ı Kerim'de yaratma kavramı ile ilgili, fiil ve isim halinde pek çok tabir bulunmaktadır.Yaratma manası ifade eden fillerden bir kısmı doğrudan doğruya bu manayı taşıdıkları halde, diğer bir kısım fiiller de vardır ki , bunlar aslında yaratma manasında olmadığı halde , Allah'a isnad edildiği zaman “Yaratma” manası kazanan fiillerdir.¹⁵

¹² Dr. Veli Ulutürk ,Kur'an' Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor ?, İzmir , 1998, s.,16

¹³ Veli Ulutürk , s ,22

¹⁴ Mesud b. Ömer el- Kadı et-Taftazani, Tedricu'l-Edani Şerh'i S'adini, Salah Bilici Kitapevi , İstanbul, Tarihsiz , S , 52 , Se'duddin Se'dullah , Hedaiku'd Dekaik , Bas. , Dimeşk , 1952 ,S, 316, Ebu Sait Abdullah b. Ömer b. Muhammet b. Ali , Haşiyetu's Şihap ala tefsiri Beydâvi , Bas. , Beyrut , Şeyh Hasan Atar ,Haşiyetu'l –Attar ala Cemi'l Cevami, Cemul Cevami' , Bas. Beyrut , 1/11

¹⁵ Veli Ulutürk , s , 24

1- Yer, gök ve aradakileri altı günde yaratması

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ

“Andolsun biz, gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları altı günde yarattık. Bize hiçbir yorgunluk çökmedi.”(Kaf:38)

Cenâb-ı Hak, gökleri yaratmış, onlara bir takım hususiyetler ve belli yerler tayin etmiştir. Yeryüzünü yaratmış sonra onu oval hale getirmiştir. Gök ile yer arasında bulunan şeylerin zatlarını ve çeşitlerini yaratmıştır. Cenâb-ı Hak, bütün bunları, altı devre içinde yarattığına işaret için, "Altı günde yarattık" demiştir. Bunun bu manada olduğunun delili şudur: "Günler" sözü ile, lügat bakımından anlaşılan mananın kastedilmiş olması imkânsızdır. Çünkü "gün", Arapça'da, güneşin doğumundan batımına kadar, yeryüzünün üzerinde durmasından ibarettir. Gökler yaratılmazdan önce, ne güneş ne de ay vardı. Ne var ki, gün zikredilir, kendisiyle "vakit, zaman" murad edilir. Nitekim Arapça'da, "Hükümdarın oğlu olduğu gün, büyük bir sevinç olur; falancanın öldüğü gün de, büyük bir üzüntü meydana gelir" ifâdeleri kullanılır. Doğum ya da ölüm, geceleyn olmuş olsa bile durumu değiştirmez. Dolayısıyla, "gün" sözüyle, illâ da gün kastedilmiş olması gerekmez. Bu kimse, "gün" ifadesiyle, sadece zaman ve vakti kastetmiştir.¹⁶

Bazı müfessirler, bu ayetle, yahudilere bir reddiye olduğunu söylemişlerdir. Katade (Ö.117/735) diyor ki: "Allah, Yahudileri, Hıristiyanları ve kendisine karşı iftiraya girişenleri yalanlad. Zira Yahudiler, Allahın, gökleri altı günde yaratıp yedinci günde istirahat ettiğini söylerler. Onlara göre bu yedinci gün de cumartesi günüdür. Onlar bu günü, "İstirahat günü" diye adlandırır. Allah Teala bu âyet-i kerimede, gökleri ve yeri altı günde yarattığını ve bundan dolayı asla yorulmadığını bildirerek bu tür iddiaların batıl olduğunu beyan etmiştir.”¹⁷

Yahudiler, şunu iddia etmektedirler. Allah Teâlâ, âlemi yaratmaya pazar günü başladı. Âlemi yaratmayı, altı günde tamamladı ki, en son gün cuma günü idi. Cumartesi günü dinlendi ve arşının üzerinde sırt üstü yattı. İşte bundan dolayı Cenâb-ı Hak, bunlara bir reddiye olsun diye, "Bize (bundan sonra) bir yorgunluk da dokunmamıştı." buyurmuştur.

¹⁶ Fahrüddin er-Râzi, Tefsir-i Kebir(Mefâtihu'l-Gayb), trc. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç , Sadık Doğru, Akçağ Yayınları, Ankara, 1988-1995, Kaf:38, 20/313-314

¹⁷ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, Taberi Tefsiri, trc. Kerim Aytekin, Hasan Karakaya, Hisar Yayınevi, İstanbul, 1996, Kaf:38, 7/542

Halbuki, görünen odur ki, bu ifâde de, müşriklere bir reddiye vardır. Göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin yaratılmasıyla istidlalde bulunulmuştur. Ayetteki, ifâdesinin anlamı da, "Biz ilk yaratmadan dolayı yorulmadık ki, ikinci kez "iâde"ye, yeniden yaratmaya kadir olmayalım..." şeklinde olup, bu tıpkı, Cenâbı Hakk'ın, "Ya biz ilk yaratışta aciz mi gösterdik..?" (Kâf: 15) ayetinin ifâde ettiğini ifâde etmektedir.¹⁸

Yahudilerin söylediğine ve Tevrat'ta nakledilen altı günde yaratma, yedinci günde dinlenme meselesine gelince, bu ya onlar tarafından yapılmış bir tahriftir, yahutta onlar, Tevrat'taki ayetin hükmünü anlayamamışlardır. Pazar, pazartesi... gibi ifâdeler, birbirlerinden ayrılmış zaman dilimleridir. Binâenaleyh, göklerin yaratılmasına pazar günü başlanmış olsaydı, "zaman"ın, maddelerden önce bulunmuş olması gerekirdi. Halbuki zaman, maddelerden ayrı düşünülemez..¹⁹

2- Yer, gök ve aradakileri hak ile yaratması

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَإِنَّ السَّاعَةَ لَأْتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْحَمِيلَ

“Biz gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri ancak hak ile yarattık. O saat (kıyamet), mutlaka gelecektir. şimdilik onlara güzel muamele et.”(Hicr:85)

Ayet-i Kerimenin birinci bölümünde, göklerin, yerin ve bu ikisinin arasındaki varlıkların boşuna yaratılmadığı, ilahi bir hikmetin gereği olarak yaratıldığı beyan ediliyor. Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyruluyor. "Biz göğü, yeri ve aralandakileri boşuna yaratmadık. Bu, kâfirlerin zannıdır. O ateş sebebiyle vay o kâfirlerin haline.”(Sa'd:27), "Sizi boşuna yarattığımızı ve huzurumuza çıkarılmayacağınızı mı sandınız?" (Müminun:115)

Taberi (Ö.310/922) de âyetin bu bölümünü şöyle izah etmektedir. "Biz, gökleri, yeri ve bu ikisi arasında bulunan varlıkları, zulümle değil adaletle ve insafla yarattık. Bu itibarla bu surede kıssaları anlatılan ümmetlerden herhangi birine zulmedilmemiştir. Bunların dünyada iken helak edilmeleri, hak ettikleri cezadan dolayıdır. Zira göklerde, yerde ve onların aralarında bulunan varlıklarda ilahi adalet dışında herhangi bir şey tecelli etmez."²⁰

Ayet-i Kerimenin ikinci bölümünde ise, Allah Teala, Hz.Muhammed (s.a.v.)'e kıyametin mutlaka kopacağı haberini bildiriyor. Böylece onu yalanlayanların kıyamet gününde hesap vereceklerini bildirerek kendisini teselli ediyor.

¹⁸ Râzi, Kaf:38, 20/314

¹⁹ Râzi, Kaf:38, 20/315

²⁰ Taberi, Hicr:85, 5/169

Ayetin son bölümünde ise, Resulullahın hoş görülmesi emrediliyor. Taberi, (Ö.310/922) bu âyetin son bölümünün ve Kuran-ı Kerim'de buna benzer âyetlerin, "İman edinceye kadar kâfirlerle savaşılmasını" emreden âyetlerle neshedildiğini söylemektedir. Bu görüş, Katade(Ö.117/735), Dehhak(Ö.105/723) ve Mücahid (Ö.103/721) tarafından nakledilmektedir. İbn-i Kesir (Ö.774/1373) de bu görüşü tercih etmekte ve "Bu âyet-i Kerime Mekkidir. Savaşı emreden âyetler ise hicretten sonra nazil olmuştur." demektedir.²¹

Ehl-i sünnet alimleri şöyle demişlerdir: "Bu ayet, kulların fiillerinin yaratıcısının da Allah Teâlâ olduğuna delalet eder, çünkü bu ayet gökleri, yeri ve bunlar arasındaki herşeyi Allah'ın yarattığını göstermektedir. Kulların fiillerinin, göklerle yer arasında olduğunda şüphe yoktur. Binâenaleyh kulların fiillerinin yaratıcısının da Hak Sübhanehû ve Teâlâ olması gerekir."²²

Bu kıssaların Kur'ân'da zikredilmelerinin gayesi, Hz. Muhammed (s.a.s)'i, kavminin hakkı tanımamalarına karşı sabra teşviktir. Çünkü Hz. Muhammed (s.a.s), geçmiş ümmetlerin de, Allah'ın peygamberlerine böyle yanlış ve ters muamelelerde bulduklarını dinlediğinde, kavminin hakkı tanımayışına ve taşkınlığına sabretmesi kolaylaşır. Sonra Allah Teâlâ, geçmiş ümmetlere de azablar indirdiğini beyan buyurunca, Hz. Peygamber (s.a.s)'e, "Elbette o saat gelecektir" buyurmuştur. Bu, "Allah senin için, Kıyamette düşmanlarından intikam alacak, senin hasenatına ve onların günahlarına karşılık verecektir. Çünkü O, gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları ancak hak, adalet ve insaf için yaratmıştır. Binâenaleyh senin işini ihmal etmesi, O'nun hikmetine nasıl uygun düşer?" demektir.²³

²¹ Taberi, Hicr:85, 5/170

²² Razi , Hicr:85, 14/130

²³ Râzi, Hicr:85, 14/131

3- Bitişik olan yer ve göğü ayırması, her şeyi sudan yaratması

او لم ير الذين كفروا أنّ السموات والأرض كانتا رتقا ففتقنهما وجعلنا من الماء كل شيء حيّ
أفلا يؤمنون

“İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden kopardığımız her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi?Yine de inanmazlar mı?”(Enbiya:30)

Allah Teâlâ, bu ayette bir yaratıcının varlığına delil olan şeyleri serdetmektedir. Bu deliller, aynı zamanda O'nun ortaklardan münezzehe olduğuna da delâlet etmektedir. Çünkü bu deliller, alemde dikkate değer bir tertibin mevcut olduğunu göstermektedir. Halbuki iki ilahın aynı anda var olması, âlemin düzeninin bozulmasına yol açar. Deliller, işte bu açıdan O'nun birliğine de delâlet ettiği için, daha önce geçen ayetlerin bir te'kidi gibidirler. Hem sonra bu ayetlerde, bu kadar kıymetli şeylere kâdir olan bir ilâha ibadet etmekten yüz çevirip, hiçbir zarar ve faydası olmayan taşlara (putlara) ibadetle yönelmek, aklen mümkün olmadığı için, put perestlere bir reddiye vardır.²⁴

Cenâb-ı Hak, "Onlar bitişik" dememiş, "İkisi bitişik bir halde idi" demiştir. Çünkü "gökler" (semâvat) lafzı cemidir, ama bununla cins isme delâlet eden "bir gök" manası kastedilmiştir. Hak Teâlâ'nın, "Şüphesiz ki Allah gökleri ve yeri, o ikisi zeval bulmasını (yıkılmasını) diye, tutmaktadır" (Fatır: 41) ayetinde de böyledir. Arapların, "iki kavmin arasını bulduk", "Bize iki siyah sürü uğradı." demeleri de böyledir. Çünkü biri bir sürü, diğeri bir sürüdür. Arapça'da "ratk", tıkamak, tutmak, bendlemek" demektir. "Fetk" ise, bitişik, yapışık iki şeyin arasını, yarıp, ayırmaktır. Zeccac (Ö.311/923) şöyle demektedir: "Ratk masdar olup, ayetin manası "O, ikisi ayrılan oldular" demektir.²⁵

Müfessirler, bu "ratk" ve "fetk" ile ne kasd edildiği hususunda şu değişik izahları da yapmışlardır:

1) Hasan el-Basrî (Ö.110/728), Katâde (Ö.117/735), Sa'id b. Cübeyr (Ö.65/713) ve İkrime'nin (Ö.105/723) İbn Abbas'dan (Ö.68/687) rivayet ettikleri görüşe göre mana, "O ikisi birbirine yapışık tek şey idi. Allah onları birbirinden yarıp ayırdı. Göğü yerine kaldırdı ve yeri öylece bıraktı" şeklindedir. Bu görüş, yerin gökten önce yaratılmış olmasını gerektirir. Çünkü Allah Teâlâ bunları birbirinden ayırınca, yeri olduğu gibi bırakmış, gökleri yükseltmiştir.

²⁴ Râzi, Enbiya:30,16/126-127

²⁵ Râzi, Enbiya:30,16/128

2) Mücâhid'in (Ö.103/721) görüşüne göre mana, "Gökler bitişikti. Derken Cenâb-ı Hak, gökleri yedi kat olarak ayırdı. Yeri de böyle yaptı" şeklindedir.

3) İbn Abbas (Ö.68/687), Hasan el-Basri (Ö.110/728) ve ekser müfessirin görüşüne göre, gökler ve yerler, aynı seviyede ve aynı katılığa idiler. Derken Allah Teâlâ gökleri yağmur ve yeri de bitki ve ağaçlarla yarıp ayırdı. Alimler bu izahı, ayetteki bundan sonra gelen, "Her canlıyı sudan yarattık" ifadesine dayanarak, diğer izahlara tercih etmişlerdir. Çünkü bu suyun ancak, kendinden öncekilerle münasebeti söz konusudur. Bu münasebet ise, mananın bahsettiğimiz bu mana olması halinde mümkündür.

Eğer, "Bu izah tercihe şayan izah değildir. Çünkü yağmur göklerin hepsinden değil, sadece bir gökten yağar. O gök de, yere en yakın göktür?" denilirse, deriz ki: Göğün herbir yeri, gökyüzü olduğu için, böyle "gökler" denilmiştir. Bu tıpkı, "Eski elbise", "Taş kazan" ifadelerinde olduğu gibidir. Bu izaha göre, ayetteki O "ru'yeti" (görmeyi), bizzat görme manasına almak mümkün olur.²⁶

Bu izahların, bir yaratıcının varlığına ve birliğine delâlet ettikleri açıktır. Çünkü, hiçkimse, böyle bir şeye muktedir olamaz. Doğruya en yakın olan şöyle denilmesidir. Hak Teâlâ, yerle göğü, meleklerin maslahatı ve faydasına olduğu için bitişik olarak yaratmış, sonra da Cenâb-ı Hak, yeryüzündekileri, orada iskân ettireceği ve kullarının menfaati de bu şekilde yapmada olduğu için, gökle yeri birbirinden yarıp ayırmıştır.²⁷

Bir kimse şöyle diyebilir. Cenâb-ı Hak, bazı ayetlerde, Cinleri çok zehirleyici ateşten (Hicr: 27), Hz. Adem'i topraktan (Al-i İmran:59), hadiste de, melekleri nurdan yarattığını buyurmuşken, "Biz her canlıyı sudan yarattık." İfadesinin anlamı nedir?

Ayet-i kerimenin lafzı her ne kadar umumi ise de, burada, ayetin bu umumiliğini tahsis edecek karineler mevcuttur. Çünkü, delilin maksada daha yakın olabilmesi için mutlaka, görülür ve hissedilir cinsten olması gerekir. İşte bu izahla, melekler, cinler, ve Hz. Adem'in durumu ayetin bu umumi hükmünün dışında kalır. Çünkü o kafirler, bunlardan hiçbiri görmemişlerdir.²⁸

Bu cümleden olarak bazıları, Cenâb-ı Hakk'ın bu ifadesinden sadece canlıların kastedildiğini söylerken, diğer bazıları, hayır, bu ifadenin içine bitkiler ve ağaçlar da girer, çünkü bunlar da su sayesinde büyüyor ve bunlardaki nem, yeşillik, tomurcuk ve meyveler de sudandır demişlerdir. Bu görüş kastedilen manaya daha uygundur. Buna göre Cenâb-ı Hak sanki, yağmur yağdırmak ve o yağmurdan yeryüzündeki bitki vs. şeyler gibi her şeyi canlı

²⁶ Râzi, Enbiya:30,16/128-130

²⁷ Râzi, Enbiya:30, 16/130

²⁸ Râzi, Enbiya:30,16/130-131

kılmamız için semayı, yerden yarıp ayırdık demek istemiştir. Birincilerin delili, bitkiye "hây" denilemeyişidir. Ama, biz bunu kabul etmiyoruz. Ona da böyle denilebileceğinin delili, "Ölümünden sonra yeri nasıl diriltir" (Rûm: 50) ayetidir.²⁹

4- Göğü korunmuş bir tavan yapması

وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرَضُونَ

"Biz, gökyüzünü korunmuş bir tavan gibi yaptık. Onlar ise, gökyüzünün âyetlerinden yüz çevirirler"(Enbiya:32)

"Semâ", yere nisbetle, tıpkı, evin tavanı gibi olduğu için, ona "sakf" denilmiştir. Ayette yer alan "mahfûzen" kelimesi hakkında şu iki görüş ileri sürülmüştür:

a) O diğer tavanlar için sözkonusu olabilen düşmekten ve çökmekten korunmuştur. Bu, "Semâyı, izni olmadıkça, yerin üzerine düşmekten o tutuyor" (Hac: 65) ayeti gibidir..

b) O şeytanlardan korunmuştur. Nitekim Cenâb-ı Hak, "Biz onları taşlanan her şeytandan koruduk" (Hicr:17) buyurmuştur.

Cenab-ı Hakk'ın "Onlar gökyüzünün âyetlerinden yüz çevirirler" ifadesinin manası, "Onlar, Allah Teâlâ'nın o semâya, koymuş olduğu delillerden, o semânın hareketlerinden, hareketlerinin keyfiyyet ve cihetlerinden, gök cisimlerinin doğuş ve batış mevkilerinden ve o semâ'nın birbirleriyle bitişip ve birbirlerinden ayrılmalarının, Cenâb-ı Hakk'ın çok üstün hikmetine ve açık kudretine delâlet eden çok ilginç bir tertib ve güçlü bir hesap üzere olmasından ibret alma işinden yüz çeviricidirler" şeklindedir.³⁰

²⁹ Râzi, Enbiya:30, 16/131

³⁰ Râzi, Hac: 65,16/133

5- Yeri yarıp oraya sabit dağlar atması ve yerden tartılı şeyler bitirmesi

وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْوِنٍ

“Yeri uzatıp yaydık, orada sabit dağlar yerleştirdik, yine orada miktarı ve ölçüsü belirli olan şeyler bitirdik.”(Hicr:19)

Yeryüzünü düzgün bir şekilde yaydık. Oraya, sarsılmasını önlemek için, dağlar yerleştirdik. Yeryüzünde çeşitli meyve ve sebze gibi bitkileri, ihtiyaca göre belli bir miktarda ve ölçülü bir şekilde bitirdik. Öyle ki, birinin bitip ortaya çıkması, diğerinin bitmesine engel olmadığı gibi, bunların herbirini, kendilerinden en güzel şekilde faydalanılacak biçimde yarattık.³¹

Allah Teâlâ bu ayette, tevhidin yeryüzündeki delillerinden bazılarını saymıştır.

Birinci Çeşit Delil, "Yeryüzünü de yaydık" ayetinin ifâde ettiği husustur. İbn Abbas, (Ö.68/687) bu, "Biz onu, suyun yüzüne döşeyip yaydık" manasındadır demiştir. Bu hususta, başka bir ihtimal daha vardır. Çünkü yeryüzü bir cisimdir. Cisim ise üç boyuta, yani uzunluk, genişlik ve derinliğe doğru uzayan (üç boyutu olan) şeydir. Yeryüzünün maddesinin, bu üç boyutta uzaması, (yer alması) belli bir sınırla sınırlandırılmıştır. Çünkü her cismin sonlu, sınırlı olması gerektiği sabittir. Bu sınırların (ölçülerin) daha fazlasının veya daha noksanının düşünülebilmesine rağmen, yeryüzünün boyutları belli bir sınırla sınırlandırılmıştır. Durum böyle olunca, bu ölçülerin daha fazla veya daha az olması mümkün bir şey olduğu halde, bu uzama (boyut), o belli miktar (ölçü) ile sınırlandırıldığına göre, bunun bir tahsis edenin (sınırlandırmanın) tahsisi, ve bir takdir edenin takdiri ile olmuş olması gerekir. O takdir eden de Allah Teâlâ'dır.³²

İkinci Çeşit Delil, "Onda sabit dağlar yerleştirdik" ayetinin ifade ettiği husustur. "Revâsi", sabit dağlar demektir. Bu ifadenin tefsiri hususunda iki izah yapılmıştır:

1) İbn Abbas (Ö.68/687) şöyle demiştir: "Allah Teâlâ, yeryüzünü suyun üzerine döşeyip yaydığında, yeryüzü, üzerindeki tıpkı bir gemi gibi neredeyse devirecekti. Derken üzerindeki böyle sallamasın diye, Allah yeryüzüne ağır dağlarla adetâ demir attırdı."

2) Bu ifade ile, Allah Teâlâ'nın o dağları, yeryüzünün yollarına, kenar ve bucaklarına, insanları götüren işaretler olması için yaratmış olması kastedilmiştir. Çünkü o dağlar adetâ birer ipucudur. Bunlar sayesinde insanlar dosdoğru yollarından şaşmazlar ve yanılğıya

³¹ Taberi, Hicr:19, 5/145

³² Râzi, Hicr:19, 14/77-78

düşmezler. Bu izah, ihtimali kuvvetli olandır.³³

Üçüncü Çeşit Delil, "Oralarda ölçülmüş her şeyden nebatlar bitirdik" ayetinin ifade ettiği husustur. Bu ifade ile ilgili iki bahis vardır:

Birinci Bahis: Buradaki "fiha" (oralarda) ifâdesindeki zamirin, hem "yeryüzü" ne râcî olması, hem de "sabit dağlar" a râcî olması ihtimal dahilindedir. Fakat bu zamirin "yeryüzü" ne râcî olması daha evlâdır. Çünkü istifâde edilen her türlü bitki çeşidi, ancak yeryüzünün her yerinde biter. Dağdaki (yabani) meyvelerin faydaları azdır. Bazıları bu zamirin "sabit dağlara" râcî olmasının daha evlâ olacağını söylemişlerdir. Çünkü madenler de, ancak dağlarda oluşur. Örfte ve âdette ölçülmüş (kıymetli) şeyler, bitkiler değil, madenlerdir.

İkinci Bahis: Alimler ayetteki "mevzun" (ölçülmüş) kelimesi ile ne kastedildiği konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bu hususta şu izahlar yapılmıştır.³⁴

1) Bununla, o şeylerin, ihtiyaca göre ayarlanmış olmaları kastedilmiştir. Beydavi, (Ö.685/1286) şöyle der: "Bu izah, doğruya daha yakındır. Çünkü Hak Teâlâ, insanların ihtiyacı olan ve istifâde edecekleri miktarı bilir ve yeryüzünde o kadarını bitirir. İşte bundan dolayı Allah Teâlâ, bunun peşinden, "Orada sizin için birçok geçim vesileleri yarattık" buyurmuştur. Çünkü bitkilerle meydana çıkan o rızık, insanlar için iki açıdan geçim olur.

a) Yeme ve bizzat istifâde etme.

b) Onların ticaretini yaparak.

Bu görüşte olanlar şöyle demişlerdir. "Vezin (tartı), ancak miktarı belirlemek için kullanılır. Binâenaleyh miktarını belirleme manasında "vezin" lafzının zikredilmesi, sebebin isminin müsebbebe (neticeye) verilmesi kabilinden olmuş olur. Hem sonra bu mana, "Hiçbirşey hâriç olmamak üzere, (hepsinin) hazineleri bizim nezdimizdedir. Biz onları malûm bir miktar dışında indirmeyiz" (Hicr: 21) ayeti ile kuvvet kazanır.

2) Bu âlem, sebebler alemidir. Allah Teâlâ, madenleri, bitkileri ve canlıları, ancak bu âlemin unsurlarının (elementlerinin) terkibi ile meydana getirmiştir. Binâenaleyh mutlaka hem topraktan, hem de su ve havadan, hem de sıcaklık ve soğukluk bakımından güneş ve yıldızların tesirinden belli bir miktarın bulunması gerekir. Dolayısı ile biz, o belli miktardan fazlasını veya noksanını takdir edecek (düşünecek) olsak, madenler, bitkiler ve canlılar oluşmaz. O halde, Allah Teâlâ bütün bunları, kudreti, ilmi ve hikmeti ile belli bir tarz üzere takdir etmiştir. Böylece sanki onları hikmet terazisi ile tartmış ve neticede bunlar meydana gelmiştir.

³³ Râzi, Hicr:19, 14/78-79

³⁴ Râzi, Hicr:19, 14/79

3) Örfü bilenler, "Falancanın hareketleri mevzun (ölçülü)dür" derler. Bu "O'nun hareketleri, hikmete uygun, münasib ve güzeldir" demektir. "Şu söz ölçülü bir sözdür" denilir. Bu ifâde, o, boş olmayan, tutarsızlıktan uzak, güzel ve münasib olduğunda söylenir. Binâenaleyh bu tabir ile, o sözün hikmet ve akıl terazisi ile tartılmış olduğu manası kastedilmiştir. Velhasıl örfe itibar edenler, "mevzun" (ölçülü) kelimesini, güzel ve uygun manasına kullanmışlardır.

Buna göre, ayetteki "Oralarda, ölçülmüş herşeyden nebatlar bitirdik" tabiri, "Her şeyden, münasip, uygun, akl-ı selimce güzel, hoş, maslahata (insanların menfaatine) uygun görünenleri yarattık" demektir.³⁵

6- Gökten belli ölçüyle yağmur yağdırması

وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّا فِي الْأَرْضِ وَإِنَّا عَلَى اللَّهِ هَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ

“Gökten uygun bir ölçüde yağmur indirip onu arzda durdurduk. Bizim onu gidermeye de elbet gücümüz yeter”(Müminun:18)

Biz, gökten belli miktarda yağmur indirdik. O yağmuru çokça yağdırarak yeryüzünü suya boğmadık. Sonra o yağmurları yeryüzünde depoladık. Nehirlerin, pınarların ve kuyuların kaynağı yaptık. Şüphesiz ki biz, gökten indirdiğimiz bu yağmurları gidermeye de kadiriz. Bunları giderdiğimiz takdirde sizler ve hayvanlarınız susuzluktan ölürsünüz, bitkileriniz bitmez olur.³⁶

Su başlıbaşına bir nimet olup, bunun yanısıra da, nimetlerin meydana gelmesinin sebebi olduğu için, şüphesiz ki Cenâb-ı Hak, önce suyu, peşinden de suyla meydana gelen nimetleri zikretmiştir.

Ayetteki "Gökten de, yetecek kadar su indirdik " ifadesinde yer alan, "semâ" nın ne demek olduğu hususunda alimlerimiz ihtilaf etmişlerdir.

Müfessirlerin çoğu şöyle demiştir. "Allah Teâlâ yağmuru, hakikaten gökten indirir" ayetin lafzından anlaşılan manadır. Bazıları da, bu ayetle, bulutun kastedildiğini, Cenâb-ı Hakk'ın, yüksekliğinden dolayı buluta bu adı verdiğini söylemişlerdir. Buna göre mana şöyle olur. Allah Teâlâ, suyun küçük unsurlarını yerin derinliklerinden denizlere; denizlerden de, gökyüzüne yükseltir. Böylece o zerrecikler, işte bu yükseltme sayesinde tatlı, saf bir su haline

³⁵ Râzi, Hicr:19,14/79-80

³⁶ Taberi, Müminun:18, 6/66

gelir. Derken o zerrecikler biraraya gelir, böylece de oluşumlarını tamamlarlar. Sonra da Allah Teâlâ onları, ihtiyaca göre indirir. Eğer böyle olmasaydı o su parçacıkları yerin derinliklerine yayılmış oldukları için o sulardan; tuzlu olduğu içinde denizin sularından yararlanamazlardı. Denizin sularını yeryüzünde akıtmanın da imkânı yoktur. Çünkü, denizler alabildiğine derindirler.

Ayetteki “uygun bir ölçüde” ifadesine gelince bu, "Kendisiyle, zarardan emin olacakları ve böylece de, gerek ziraat, gerek dikme, gerekse içme açısından çeşitli, menfaatler elde edecekleri miktarda" demektir. Yahut da bunun anlamı, "Bizim bildiğimiz, onların ihtiyaç ve maslahatlarına göre" şeklindedir.³⁷

Ayetteki "onu yerde iskân ettirdik..." cümlesine gelince bu, "Biz onu yeryüzüne yerleştirip sabit kıldık" anlamındadır. İbn Abbas (Ö.68/687)' in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Allah Teâlâ, cennetten beş nehir indirmiştir ki, bunlar Seyhun, Ceyhun, Dicle, Fırat ve Nil nehirleridir. Daha sonra Cenâb-ı Hak hem bu nehirleri hem de Kur'ân-ı Kerim'i Yecüc ve Mecüc çıktığı zaman ref' eder, kaldırır"

Ayetteki "Hiç şüphesiz ki, biz onu gidermeye de kadiriz..." cümlesine gelince, bu, "Biz, onu indirmeye kadir olduğumuz gibi, onu gidermeye ve kaldırmaya da kadiriz..." demektir. Zamahşeriye (Ö.538/1144) göre mana, "Biz onu, dilediğimiz herhangi bir şekilde ve istediğimiz herhangi bir yolla gidermeye kadiriz..." şeklinde olup, böylesi ifâdede de, o gideren zâtın iktidarının mükemmel olduğu ve hiçbir şeyin kendisine zor gelmediğini bildirmek amacı bulunur.³⁸

³⁷ Râzi, Müminun:18, 16/405-406

³⁸ Râzi, Müminun:18, 16/406-407

7- Gece ve gündüzü iki ayet yapması

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَاتَيْنِ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا
عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ وَكُلُّ شَيْءٍ فَصَلَّنَاهُ تَفْصِيلًا

“Biz, geceyi ve gündüzü birer âyet (delil) olarak yarattık. Nitekim, Rabbinizin nimetlerini araştırmanız, ayrıca, yılların sayı ve hesabını bilmeniz için gecenin karanlığını silip (yerine, eşyayı) aydınlatan gündüzün aydınlığını getirdik. İşte biz, her şeyi açık açık anlattık”(İsra:12)

Biz, gece ve gündüzü, kudretimizin kemalini gösteren iki delil kıldık. Geceye, kendisini tanıtan bir alâmet verdik. Sonra bu alâmeti sildik. Gündüz için de bir alâmet yarattık, onun alâmetini de aydınlatıcı kıldık. Böylece rabbinizin lütfundan rızık arayasınız, yılların sayısını ve diğer hesaplan bilesiniz. Biz, herşeyi geniş bir şekilde açıkladık.

Gece ve gündüzün, Allanın varlığını gösteren birer delil olduklarında şüphe yoktur. Bunların herbirerinde kendilerini tanıtan alâmetleri vardır. Gecenin alâmeti karanlık oluşu veya ay ve yıldızlar gibi gezegenlerin görülmeleridir. Gündüzün en belirgin alâmeti ise güneştir. Güneşin, diğer yıldızlardan daha fazla aydınlatıcı olduğu muhakkaktır. Bu sebeple Allah Teala "Gecenin alâmetini sildik. Gündüzün alâmetini ise aydınlatıcı kıldık." buyurmuştur.

Abdullah b. Abbas (Ö.68/687) ve Hz. Ali (Ö.40/661) gibi bazı sahabiler, âyet-i kerimede zikredilen "Gecenin alâmetini sildik" ifadesini izah ederlerken ay'ın da daha önce güneş gibi olduğunu fakat Allah Tealanın onu, silik bir hale getirdiğini söylemişlerdir. Bazıları da ay'ın ilk yaratıldığında bu şekilde silik yaratıldığını söylemişlerdir.

Allah Teala, Kur'an-i Kerimin birçok yerinde, geceyi veya gündüzü devamlı kılmayıp, bunları, birbirlerini takibeder şekilde yarattığını, zira dünyada yaşayacak olan insanların ancak bu şekilde hayatlarını devam ettirebileceklerini beyan etmiş ve bunların, kendisinin varlığını gösteren deliller olduklarını açıklamıştır. Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Ey Muhammed, de ki: "Söyleyin bakalım, eğer Allah, geceyi kıyamet gününe kadar üzerinizde uzatsa, Allahtan başka hangi ilah size bir ışık getirebilir? Hiç dinlemez misiniz?", "Yine de ki: "Söyleyin bakalım, eğer Allah, gündüzü kıyamet gününe kadar üzerinize uzatsa, Allahtan başka hangi ilah, içinde dinlendiğiniz geceyi size getirebilir? Hiç görmez misiniz?"(Kasas:71-72)³⁹

³⁹ Taberi, İsra:12, 5/263-264

Cenâb-ı Hak'ın "Ve gösterici olan gündüz ayetini getirdik" ifadesi ile ilgili şu iki izah yapılmıştır:

1) Gündüz ayetinin gösterici olması, onun aydınlatıcı olması demektir. Çünkü aydınlatmak, görmenin gerçekleşmesinin sebebidir. O halde müsebbebin (neticenin) isminin sebebe verilmesi kabilinden, "mubsire" (gösterici) kelimesi "muzîe" (aydınlatıcı) manasında kullanılmıştır.

2) Arapça'da, insanlar kendisinde gördükleri için, "Gündüz gösterdi" denilir. Bu tıpkı, arkadaşları kötü olan bir kimse hakkında, "kötü adam" denmesi, yine çoluğu çocuğu çok olan kimseye "kat kat adam" denilmesi gibidir. Ayetteki "Nehâr-ı Mubsır" (aydınlatıcı gündüz) deyimini de böyledir, yani, "onun ehlini görücü kıldık" demektir.

Allah Teâlâ daha pek çok ayetinde, gece ve gündüzün faydalarından bahsetmiş ve meselâ, "Geceyi örtü kıldık. Gündüzü maişet vakti yaptık" (Nebe: 10-11) ve "Allah, onlarda sükûnet bulasınız ve Allah'ın fazlını arayasınız diye sizin için geceyi ve gündüzü yarattı" (Yunus: 67) buyurmuştur.⁴⁰

Daha sonra Cenâb-ı Hak "Yani işleriniz de nasıl tasarruf edeceğinizi göresiniz ve yılların sayısı ile hesabı bilesiniz diye" buyurmuştur. Hesab, şu dört şeye, yani saatlere, gündüzlere, aylara ve yıllara dayanır. O halde sayı yıllar içindir; hesap da, yıllardan aşağı olanlar, yani aylar, günler, saatler içindir. Bu dört şeyden sonrası tekrardır. Bu tıpkı insanların, sayıları dörde, yani birler, onlar, yüzler ve binlere göre tertip etmeleri gibidir. Bu dört şeyden sonrası da tekrardır.

Ayetin sonunda Cenâb-ı Hak, "İşte biz herşeyi iyice anlattık" buyurmuştur. Allah Teâlâ gece ve gündüz ayetinin hallerinden bahsedince, "ki bunlar bir açıdan tevhid için kesin delil, bir açıdan da dünyadakilere Allah tarafından verilmiş en büyük nimettir" bunların hallerini açıklayıp, onlarda yaratana dair deliller bulunduğunu ve insanlar için büyük nimetler ihtiva ettiğini detaylıca anlatması, faydalı bir açıklama ve mükemmel bir beyan olmuş olur. Dolayısıyla da , "işte biz herşeyi iyice anlattık" buyurmuştur. Yani, "dininiz ve dünyanız için ihtiyaç duyduğunuz herşeyi detaylıca izah ettik, ortaya koyduk" demektir. Bu tıpkı, "Biz kitapta hiçbirşeyi eksik bırakmadık" (Enâm:38) ve "Sana (bu) kitabı, herşeyin apaçık bir beyanı olmak üzere peyder pey indirdik" (Nahl: 89) ayetleri gibidir. Cenâb-ı Hak, sözü te'kid etmek ve iyice anlatmak için, ayette masdara (mef'ûl-ü mutlaka) yer vermiş ve "tafsîlen" demiştir.⁴¹

⁴⁰ Râzi, İsrâ:12, 14/416

⁴¹ Râzi, İsrâ:12, 14/417

8- Geceyi bir elbise, gündüzü de geçim zamanı yapması

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا

“Geceyi bir örtü yaptık. Gündüzü de çalışıp kazanma zamanı kıldık”(Nebe’:10-11)

Geceyi sizin için bir elbise, bir örtü olarak yarattık. O, karanlığı ile sizi bürür ki çalışmayı durdurup dinlenesiniz. Gündüzü de sizin için geçim temin etme zamanı kıldık Onu aydınlık yaptık ki istediğiniz yere gidebilesiniz ve dünya işlerinizi göresiniz ⁴²

Libâs'ın aslı, insanın giyindiği ve büründüğü şeydir. Gece de, karanlığı ile insanları sarıp kuşattığı için, onlar için, bir elbise gibi addolunmuştur. İşte bu sebepten dolayı, geceye, mecazi olarak, "libâs" adı verilmiştir ki, bununla, gecenin, insanları örten, bürüyen olması kastedilmiştir. Gecenin bir nimet olmasının izahına gelince, bu şöyledir. Gecenin karanlığı, birisi düşmanından kaçmak istediğinde, yahut geceleme yahut da, başkasının, kendisine muttali olmasını arzu etmediği şeyi gizlemek istediği, o kimseyi, gözlerden saklar. Bir de, nasıl ki insanın, giyinmesi sebebiyle güzelliği artıyor, kuvveti çoğalıyor ve kendisinden, sıcaklığın ve soğğun eziyetlerini bertaraf ediyorsa, aynen bunun gibi, uykuda meydana gelen şeylerden dolayı, insanın güzelliği, his ve hareketlerle ilgili kuvveti artığı ve insandan maddî yorgunluklar ile ürkütücü manevî fikirlerin eziyeti bertaraf olmasından dolayı gece de bir elbise gibidir. Çünkü, hasta bir kimse geceleyin uyuduğunda kendisinde büyük bir rahatlık hisseder. Gündüzün bir "maaş" olması, mahlukatın, gece değil de gündüzün kendi ihtiyaç ve kaynakları hususunda gezip dolaşma imkanına sahip olması demektir. ⁴³

⁴² Taberi, Nebe’:10-11, 8/543

⁴³ Râzi, Nebe’:10-11, 22/416

9- Ölü toprağı diriltip, ondan taneler çıkarması

وَأَيَّةٌ لَهُمُ الْأَرْضُ الْمَيِّتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ

“(Bu hususta) ölü toprak onlar için mühim bir delildir. Biz ona yağmurla hayat verdik ve ondan dane çıkardık. İşte onlar bundan yerler”(Yasin:33)

Allah’ın, otları ve ekinleri kurumuş olan toprağı, gökten indirdiğı yağmur ve sularla tekrar canlandırması ve topraktan, insanların da yedikleri çeşitli taneler ve bitkiler çıkarması, müşrikler için Allahın varlığını ve kudretini gösteren delillerdendir. İşte Allah, ölüleri de böyle diriltir.⁴⁴

Allah Tealâ, müşriklerin inkârını, inâd ve ısrarlarını kırmak için, haşrin mümkün olduğuna delalet eden şeyi zikretmiş ve "Ölü toprak, onlar için bir ibrettir. Biz onu diriltiyoruz. Aynen bunun gibi, ölüleri de dirilteceğiz" buyurmuştur.⁴⁵

Buna göre, Cenâb-ı Hak sanki söyle demiştir. Arz, onlar için bir delildir. Çünkü orası, onların mekânlarıdır, hareketlerinin, sükunlarının, var oluşları ile mümkün oluşlarının kendisi sayesinde olabildiğı tüm zaruri şeylerin, kendisinde olup meydana geldiğı yerdir. Arz, ister sakit olsun isterse olmasın, onlar için mutlaka bulunması gerekli olan bir mekandır. O halde bu demektir ki, yerin bizzat kendisi bir nimettir. Onun, her tarafı yemyeşil olacak bir biçimde diriltilmesi de, ikinci bir nimettir. Çünkü yer, böylece çok güzel ve çok nezih bir hale gelir. Daha sonra, oradan danelerin çıkartılması da, üçüncü bir nimettir. Çünkü, onların azıkları ve yiyecekleri, buldukları yerde meydana gelir, elde edilir. Cenâb-ı Hak’ın, onların azıklarını, gökte veya havada yaratması da mümkün idi. Ama bu durumda, onların nimetlere dair bir güven ve emniyetleri kalmazdı. Hem sonra, Cenâb-ı Hak’ın, bağ, bahçeleri yeryüzünde yaratması da, dördüncü bir nimettir. Çünkü yeryüzü, her sene daneler bitirir. Ağaçların, kendilerinden meyveler toplanacak biçimde yaratılmasına gelince, bunlar, daneden sonra vücut bulurlar. Daha sonra Cenâb-ı Hak, mahsulün meydana geleceğine dair itimat ve güvenleri olsun diye, onlar için yeryüzünde pınarlar, gözeler fışkırtmıştır. Şayet yeryüzünün suyu, (sadece) gökten olmuş olsaydı, yine de mahsul elde edilebilirdi. Ama ne var ki, meselâ ağaçların nereye dikileceğı, yağmurun nereye yağacağı, damlaların nereye düşeceği bilinemezdi.

İşte böylece Cenâb-ı Hak, "Biz, ölü araziler hakkında bu şekilde işlem yaptığımız gibi, aynen bunun misâli, yerde gömülü olan ölüler hakkında da aynı muamelede bulunacağız.

⁴⁴ Taberi, Yasin:33, 7/46

⁴⁵ Râzi, Yasin:33, 18/482

Böylece onları diriltir ve onlara, hayatiyetlerini sürdürmeleri için mutlaka olması gerekli olan şeyler ile, gören göz ve görme kuvveti; işiten kulak ve işitme kuvveti vs. şeyler gibi, kendilerine ihtiyaç duydukları şeyleri veririz ve bunlara, mükemmel bir amel, kapsamlı bir idrâk gibi, en güzel zinet sayılan daha hoş şeyleri de ilave ederiz. Yeryüzünü, mükemmel bir ihya edişle ihya ettiğimiz gibi, ölüleri de tam ve mükemmel bir biçimde ihya edeceğiz.⁴⁶

10- Rüzgarları aşılایıcı olarak göndermesi

وَأَرْسَلْنَا الرِّيحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ

“Rüzgarları da aşılایıcı olarak gönderip yukarıdan su indirerek sizi onunla suladık: Onu toplayıp depolayan da siz değilsiniz.”(Hicr:22)

Ayet-i Kerimede ifade edilen, rüzgârların aşılایıcılığı hususu, özellikle günümüzde botanik ilminin elde ettiği sonuçlarla daha iyi anlaşılır olmuştur. Zira artık bilinmektedir ki, bitkilerde ve meyvelerde dölleme, rüzgârın tesiriyle meydana gelmektedir. Erkek organlarda bulunan toz zerrecikleri halindeki tohumlar, rüzgârın tesiriyle uçuşarak dişi organlara konuyor ve dölleme meydana geliyor. Bu hadise Cenab-ı Hakkın takdiri ve emriyle öyle düzenli ve planlı bir şekilde oluyor ki, erkek organdan kalkan tohum, dişi organa konuyor. Eğer bu olay bir takdirle ve bir ölçü dahilinde olmasaydı, yani rüzgâr, zamanında ve belli bir ölçüde esmeseydi felaketler meydana gelebilir, tohumların, yerlerine konması değil ağaçlar bile kökünden sökülüp yerle bir olabilirdi. Demek oluyor ki Allah Tealanın takdiriyle olaya bir ölçü hakimdir.

Ayet-i Kerimede işaret edilen bir diğer husus ta, yağmurun yağması hususudur. Yine bilindiği gibi bulutlar da rüzgârın tesiriyle yer değıştirerek doyum noktasına ulaşacakları yerlere geliyorlar ve yağmur yağıyor. Yağan bu yağmurdan meydana gelen sular, toprak tarafından emiliyor ve depolanıyor. Ve oradan belli bir ölçüde akarak toprak üstüne çıkıyor ve bundan bütün canlı varlıklar istifade ediyor. İşte bütün bu olayları programlayıp tertipleyen ilâhi iradedir. Herşey Allah Tealanın takdiriyle meydana gelmektedir. Artık onun bu tükenmez nimetlerine şükretmek, kulun en başta gelen vazifderindedir.⁴⁷

"Rîh" kelimesi, hareket eden hava demektir. Hareketsiz iken havanın hareket etmesinin ise, mutlaka bir sebebinin bulunması gerekir. O sebep ise, havanın bizzat kendisinin

⁴⁶ Râzi, Yasin:33, 18/483-484

⁴⁷ Taberi, Hicr:22, 5/146-147

hava olması ve onun zatının gerekli özelliklerinden birşey olması olamaz. Aksi halde, havanın hareketi, onun zâtının devam etmesiyle devam etmiş olur ki, bu imkânsızdır. Geriye ancak, "O hava, hür ve irâde sahibi bir fail-i muhtarın hareket ettirmesiyle hareket ediyor" kalmaktadır.⁴⁸

Yağmurun meydana gelmesinin sebebi felsefecilerin ileri sürdüğü şey olmayıp, aksine bunun sebebi, hür ve irâde sahibi bir fâil'in o yağmuru, kullarına lütfetmek maksadıyla, bulutlardan yeryüzüne indirmesidir. Nitekim, Cenâb-ı Hak bu ayette, "Biz sizi onunla suladık" buyurmuştur.⁴⁹

B-Allah Teala'nın İnsanı Yaratmasını Ve Ona Yönelik İcraatlarını Azâmet Cemi İle Anlatması

Azâmet Cemi Zamiri'nin varid olduğu ayetlerden bir kısmında ise Allah Teala'nın insanı yaratması ve insana yönelik icraatları anlatılmaktadır. Ayetlerde geçen Azâmet Cemi Zamiri, Cenab'ı Hakk'ın zatının yüceliğine delalet ettiği gibi ondan sadır olan fiilin ne denli büyük ve önemli olduğunu da ortaya koyar. Her şeye kâdir olan Allah'ın, yaratma ve insana yönelik bir takım icraatlarını bu usul ile anlatması, zikredilen fiillerin büyüklüğünü ve bu fiillerin sadece Allah 'a ait olabileceğini isbatlar.

1-Geçmiş Zaman Kipinde Gelen Azâmet Cemileri

a- İnsanın yaratılış safhaları

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سَلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ

“Andolsun biz insanı, çamurdan (süzülüp çıkarılmış) bir özden yarattık.Sonra onu sağlam bir karargâhta nutfe haline getirdik.Sonra nutfeyi alaka (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden, alakayı, bir parçacık et haline soktuk; bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu başka bir yaratışla insan haline getirdik. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir.” (Mü’minun:12-13-14)

Yüce Allah yukarıdaki ayetlerde, insanın yaratılışının ve fitratının oluşunda geçirdiği

⁴⁸ Râzi, Hicr:22, 14/86

⁴⁹ Râzi, Hicr:22, 14/86-87

devre ve mertebelerle işaret etmiştir.

Birinci Mertebe, ayetteki "Celalim hakkı için biz, insanı çamurdan bir hulâsadan yarattık" ifadesi ile anlatılan husustur.

"Sülâle", öz demektir. Çünkü bu, o bulanıklığın içinden süzülüp çıkan şeydir. Müfessirler bu ayette geçen "insan" kelimesiyle kimin kastedildiği hususunda ihtilâf etmişlerdir. İbn Abbas (Ö.68/687), İkrime (Ö.105/723), ve Katâde (Ö.117/735) bununla Hz. Adem'in kastedildiğini söylemişlerdir. Bu demektir ki Âdem, çamurdan olan bir özden süzülmüştür; zürriyeti de, "hakir bir sudan" (Mürselat: 20) yaratılmıştır. "Sonra biz onu sarp ve metin karargahta bir nutfe kıldık" ifadesindeki (onu) zamirini, "Adem'in zürriyeti" anlamındaki insana raci kılarız. Çünkü insan sözü, hem Âdem'i, hem de çocuklarını kapsar. Bazıları da şöyle demişlerdir. "Bu ifadedeki "insan" ile Âdem'in zürriyeti kastedilmiştir. Ayette geçen "tin" sözü de, Âdem (a.s)'ın ismidir. "Sülâle" ise, menî keseciklerinde toplanıp bir araya geldiklerinde "menî" olan ve uzuvlara saçılmış olan çamur zerreleridir. Bu tefsir, Cenâb-ı Hakk'ın, "insanı yaratmaya da çamurdan başlayandır. Sonra O, bunun zürriyetini hakîr bir sudan meydana gelen nutfeden yapmıştır" (Sedce.: 7-8) ayetine de uygundur. Bu husustaki bir başka izah da şudur. İnsan, nutfeden, nutfe de dördüncü hazmın artıklarından meydana gelir. Bu böyledir, çünkü o gıdalardan neşet etmiştir. Bu gıdalar da, ya hayvansal ya da bitkisel olur. Hayvansal gıdalar da, bitkisel gıdalara dayanır. Bitkiler de, yerin ve suyun özünden meydana gelirler. Bu demektir ki insan gerçekten, çamurun özünden meydana gelmiştir. Sonra bu öz, yaratılışın ve fitratın safhalarından geçtiğinde, menî haline gelir.

İkinci Mertebe, "Sonra onu, sarp ve metin bir karagâhta bir nutfe yaptık" ayetinin ifade ettiği husustur. Allah'ın insanı nutfe yapmasının anlamı şudur. O, insan cevherini önce çamur olarak yaratmış, bundan sonra da bu cevheri, babaların sulblerinde nutfe kılmış, derken bu sulbler, cima etmek suretiyle, o nutfeyi kadınların rahimlerine atmıştır. Böylece o rahim, bu nutfenin, "sarp ve metin bir karargâhı" olmuştur. Ayetteki "karâr" kelimesiyle, karar kılınacak yer anlamında olan "müstekarr" kelimesi kastedilmiştir. Bu demektir ki Allah, karar kılınacak yeri, masdar ile ifade etmiştir. Daha sonra da Cenâb-ı Hak rahmi, karar kılınacak yerin vasfı olan, sarplık ve sağlamlıkla nitelemiştir.

Üçüncü Mertebe, Cenâb-ı Hakk'ın "Sonra o nutfeyi bir alaka haline getirdik" ayetinin ifade ettiği husus olup, bu, "Yani Biz, o nutfeyi, üzerinde bulunduğu halden, câmid, pıhtı görünümündeki kan demek olan, "alaka" haline çevirdik" demektir.

Dördüncü Mertebe, Cenâb-ı Hakk'ın, "Sonra o alakayı, bir çiğnem et yaptık" ayetinin ifade ettiği husus olup, bu da, "Biz, o camid, pelte halindeki alakayı mudğaya, yani bir çiğnem miktarı olan et parçası yaptık" demektir. Bu tıpkı, "bir avuç" anlamına gelen "gurfe" kelimesi

gibidir. Allah bu çevirme işine, "halk,yaratma" demiştir; çünkü Cenâb-ı Hak, o "alaka"nın bazı vasıflarını yok edip, onların yerine diğer başka vasıflar yaratmıştır. Böylece de, vasıfları yaratma işini, (cevheri) yaratma olarak adlandırmıştır. Buna göre Allah sanki, o "mudğa" da, yeni cüzler, yeni unsurlar yaratmış gibidir.

Beşinci Mertebe, "O bir çiğnem eti de, kemikler haline getirdik" ayetinin ifade ettiği husus olup, "Biz onu bu hale getirdik" demektir.

Altıncı Mertebe, Ayetteki "Ve o kemiklere et giydirdik" kısmının ifade ettiği husustur. Zira et, kemikleri örtmektedir. Bundan dolayı, o eti, kemiklerin kisvesi ve giysisi gibi addetmiştir.

Yedinci Mertebe, Ayetteki "Sonra onu bir başka yaratılışla inşa ettik" cümlesinin ifade ettiği husus olup bu, "Biz onu, ilk yaratılışından çok farklı olan bir başka yaratılışla yarattık inşa ettik" demektir. Çünkü, Cenâb-ı Hak onu, cansızken, canlı, konuşmazken, konuşur; duymazken, duyar ve görmezken görür hale getirmiş, onun hem içini hem de dışını, güzelce yapmıştır. Hatta, onun her uzvu ve her parçasını vafedenlerin nitelemelerinin ve şerh edenlerin de açıklamalarının tam olarak kuşatamıyacağı, bir yaratış hârikası ve hikmetin eşsiz bir eseridir. İbn Abbas (Ö.68/687)' in şöyle dediğini rivayet edilmiştir. "Ayetin ifadesine göre, Cenâb-t Hakk'ın, insanın doğumunu müteakib, o çocuğu çocukluk çağından tam delikanlılık çağına girinceye kadar muhtelif merhalelerden geçirmesi; ve bu dönemden sonra da ölünceye kadar onda anlayış ve akıl gücünü yaratması kastedilmiştir." Bu görüşün delili bundan hemen sonra gelen, "Sonra siz, bunun arkasından hiç şüphesiz ölümler olacaksınız" buyurmuş olmasıdır.

Cenâb-ı Hakk'ın "fetebareke" beyanının manası, "Allah yüce oldu" demektir. Çünkü, "bereket" kelimesinde, uzama ve artma anlamı vardır. Bir şeye ilave edilen şey, onun üstüne çıkmış, âlî olmuş demektir. Bunun manasının, "Bütün bereket ve hayırlar, Allah'tandır" şeklinde olması da caizdir. Bu kelimenin aslının, "Sebat" anlamına gelen (el-bürûk) kökünden olduğu da söylenmiştir. Buna göre Cenâb-ı Hak sanki, "Beka, devam ve bereket, ne varsa hepsi O'ndandır. Binâenaleyh O, tazim edilmeye ve övülmeye müstahaktır" demek istemiştir.⁵⁰

⁵⁰ Râzi, Mü'minun:12-13-14, 16/398-400

b- İnsanı en güzel şekilde yaratması

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ

“Biz insanı en güzel biçimde yarattık.Sonra da çevirdik aşağıların aşağısına attık”(Tin:4-5)

Buradaki "insan" dan murad, şu bildiğimiz insandır. "Takvîm" ise bir şeyi, te'lif ve terkihi hususunda, olması gerektiği en güzel biçime sokmak demektir. Nitekim Arapça'da bu manada, “Kavvemtuhu, tekvimen, festekâme vetekavveme” (Ben onu kıvamına getirdim, en güzel biçime koydum, o da en güzel biçime girdi) denilir.

Alimler ayetteki, "en güze! biçim"in ne olduğu hususunda şu izahları yapmışlardır.

1) Allah Teâlâ, insan hariç, her canlıyı yüzü koyun yürüyecek şekilde yaratmıştır. İnsanı ise, dimdik, boylu boslu ve yiyeceği şeyleri eliyle alıp yiyen bir şekilde yaratmıştır.

2) Bu en güzel biçim, insanın aklının, anlayışının, edebinin, ilminin ve açıklamalarının mükemmelliğindedir.

Birinci görüş, insanın zahiri biçimi ile, ikincisi de, batini (manevi-ruhi) biçimi ile alakalıdır.⁵¹

"Sonra da onu aşağıların aşağısına çevirdik" ayetiyle ilgili şu iki izah yapılmıştır.

1) İbn Abbas (Ö.68/687) şöyle der: "Cenâb-ı Hak bu ayetiyle, erzel-î ömrü ifade etmiş olup, bu tıpkı, "*O, erzel-i ömre döndürülür*" (Hacc:5) ayeti gibidir.", İbn Kuteybe (Ö.276/889) ise, ayetteki "sâfilîn" ile güçsüzler, kötürümler ve çaresizlerin kastedildiğini söyler. Nitekim Arapça'da, “Alâ, yeulu, âlin, âlune”, denildiği gibi, “Sefile, yesfulu, sâfilun, sâfilune” denilir. Cenâb-ı Hak bu ayetiyle ihtiyar kimsenin bunayacağını, duymasının, görmesinin ve aklının zayıflayacağını, çaresizlik içine düşeceğini, artık salih amellerde bulunmaktan aciz kalacağını, böylece de herkesin altında kalacağını anlatmak istemiştir. Ferrâ(Ö.207/822) şöyle der: "Eğer ayetteki ifade, “Esfele sâfili” şeklinde olsaydı, yine doğru olurdu. Çünkü "insan" kelimesinin lafzı müfreddir. Zira sen, “Hazâ efdalu kâimi” (Bu, ayakta olanların en faziletlisidir) dersin, ama “Hazâ efdalu kâimine” diyemezsin. Fakat ayette cemî olarak "safilîn" kullanılmıştır. Çünkü "insan" kelimesi mana bakımından cemi olup, şu ayetlerde de böyledir. "*Sıdkı (Kur'ân'ı) getiren ve onu tasdik eden var ya, işte bunlar müttakilerdir*" (Zümer :33), "*Biz insana, katımızdan tattırdığımızda, bundan hoşlanır. Ama onlara bir kötülük isabet etse...*" (Şûra :48)

⁵¹ Râzi, Tin:4-5, 23/245-246

2) Mücâhid (Ö.103/721) ve Hasan el-Basrî'nin (Ö.110/735) söylediklerine göre, ayetin bu ifadesi, "Sonra da onu cehenneme göndeririz" manasınadır. Nitekim Hz. Ali (Ö.40/661) şöyle der: "Cehennemin kapılarının bazısı, diğerlerinden daha alttadır. İşe önce en dipteki kapıdan başlanır ve orası doldurulur. İşte esfel-i sâfilîn (aşağıların aşağısı) budur." Buna göre mana, "Biz onu esfel-i sâfilîn'e, yani cehenneme göndeririz" şeklinde olur.⁵²

c- İnsanları bir erkek ve bir dişiden yaratması

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ
إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

“Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır”(Hucurat:13)

Ayetteki, "Ey insanlar, Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık" cümlesi ile ilgili şu iki izah yapılmıştır.

1) Bu, "Adem ile Havva'dan yarattık" demektir.

2) Bu hitâb yapılırken mevcut olan ey insanlar, herbirinizi bir baba ve bir anadan yarattık demektir.

Birinci mananın kastedildiğini söylersek, ayet, bütün insanlar tek bir erkek ile tek bir kadının çocukları oldukları için, birbirlerine karşı övünemeyeceklerine bir işaret olur. İkinci mananın kastedildiğini söylersek, bu, bütün insanların tek bir cins olduğuna işaret olur. Çünkü herbiri, diğeri gibi, bir ana bir babadan yaratılmıştır. Bir cinsin fertleri arasındaki farklılık, iki cins arasında olan farklılığa nazaran daha küçük ve önemsizdir. Örneğin sinekler ile kurtlar arasında farklılıktan bahsetmemek, farklılığın kanunlarındandır. Ancak insanlar arasında, küfür ve İman bakımından olan farklılık, iki cins arasındaki farklılık gibidir. Çünkü kâfir, adetâ cansız hükmündedir. Çünkü tıpkı bir hayvan gibidir, hatta daha aşağıdır. Mü'min ise, olması gerektiği manada insandır. O halde insan cinsinin fertleri arasındaki farklılık, cins açısından değil, maddeleri açısındandır. Zira hepsi de bir erkek ile bir dişiden değildir. Bu durumda, övünme hususunda buna itibar edilemez.⁵³

Burada şöyle birkaç bahis vardır.

⁵² Râzi, Tin:4-5, 23/246

⁵³ Râzi, Hucurat:13, 20/233

Birinci Bahis: Eğer, "Bu, nesebin nazar-ı dikkate alınmayacağına göre yapılmış bir izahtır. Halbuki durum hiç de böyle değildir. Çünkü nesebin, hem örfen, hem de şer'an bir itibar ve kıymeti vardır. Mesela, soylu bir kimseyi toplumda yeri olmayan biri ile evlendirmek caiz değildir?" denilirse, deriz ki: Büyük birşey geldiğinde, artık önemsiz şeylere itibar edilmez. Bu, maddeten de, şer'an da, örfen de böyledir. Çünkü kıymetli ve semavî bir din geldiğinde, artık orada hiçbirşeyin kıymeti kalmaz, ne nesebin, ne zenginliğin. Kâfir, soy-sopca insanların en üstünü, mü'min de, en aşağısı olsa bile, bu ikisi biribiriyle mukayese edilemez. Dinî bakımdan ileri olanın, ileri olmayanla mukayesesi de böyledir. İşte bundan ötürü, kişi, dindar, âlim ve sâlih olduğunda, meselâ hakim yapılma, şahit tutulma gibi dinî makam ve yetkiler için, soylu olsun veya olmasın yeterli olduğu takdirde, neseb bakımından Kureyşli, malca da Karun gibi olsa bile, fâsık kimse, bu makam ve yetkiler için yeterli sayılmaz. Fakat dindarlıkları kuvvetli iki kişi olup da, birisi daha soylu olduğunda, insanlar nezdinde, soylu olan tercih edilir. Yoksa, Allah katında bu, ona bir üstünlük sağlamaz. Çünkü Hak Teâlâ, "İnsan için ancak sa'y-u gayreti vardır" (Necm: 39) buyurmuştur. Oysa neseb, kesbî yani insanın kendi gayretiyle elde ettiği birşey değildir.

İkinci Bahis: Diğer vnme sebepleri arasında, soy bakımından olan övünme üzerinde durmanın hikmeti nedir? Cenâb-ı Hak, meselâ mal ile vnmeden niçin bahsetmemiştir? Deriz ki: Dünyada vn vesilesi sayılan şeyler çok ise de, neseb bunların en önemlisidir. Dolayısıyla bazan fakir de mal-mülk sahibi olur. Dolayısıyla mal ile vnenin vnc sona erebilir. Güzellik, gençlik ve benzeri şeyler de sabit ve devamlı değildir. Ama neseb sabit ve devamlıdır. Onu elde edememiş kimselerin, onu elde etmesi mümkün değildir. İşte bu sebeple, diğer bütün övünç vesilelerinin haydi haydi batıl olduğu anlaşılsın diye, Cenâb-ı Hak özellikle bundan bahsetmiş ve takvaya nisbetle bunun bile itibara alınamayacağını belirtmiştir.

nc Bahis: Ayet, takvanın dışında gerçek övünç vesilesi olmadığını anlatmak için geldiğine göre, ayetteki, "Sizi bir erkekle bir dışiden yarattık" ifadesinin bir hikmeti var mıdır?. Evet çünkü, herşey bir başkasına, ya onda mevcut olan ve var olduktan sonra üzerine bina edildiği bir özellikten ötürü tercih edilmiş, üstün sayılmıştır, yahut da o var olmazdan önce olan birşey sebebiyle ve o şeyde bulunması arzu edilen, güzellik, kuvvetlilik gibi sıfatlar gibi, kendisinden sonra olan şeylerden ötürü üstün sayılmıştır. Ondan önce olan, ya kendisinden meydana gelip var olduğu asla, yahut da, onu icâd edip meydana getirmiş olan faile râcidir. Bu tıpkı, iki kap hakkında, "Bu, bakırdan; bu da gmştendir" ve, "Bu, falancanın işi, bu da filancanın işidir..." denilmesi gibidir. İşte böylece Cenâb-ı Hak, "Kendisinden yaratılmış olduğunuz asıl bakımından, bir rüçhaniyet söz konusu değildir.

Çünkü sizlerin hepsi de bir erkek ve dışidensiniz... Aynı şekilde, failer bakımından da bir üstünlük söz konusu değildir, zira sizlerin hepinizi Allah yaratmıştır... Şayet aranızda bir farklılık ve rüçhaniyet söz konusu ise, bu da, size sonradan ânz olan ve varoluşunuzdan sonra meydana gelen şeyler sebebiyledir ki, bunların en hayırlısı takva ve Allah'a yakınlık kesbetmedir.." buyurmuştur.⁵⁴

Cenâb-ı Hak'ın "Sizi,... büyük büyük cemiyetlere ve küçük küçük kabilelere ayırdık..." ayetiyle ilgili şu iki izah yapılmıştır.

a) Bunun manası, "Sizi, acemler gibi cedleri bilinmeyen, dağınık bir takım topluluklar ile Araplar ve İsrailoğulları gibi cedleri belli olan bazı kabileler haline getirdik" demektir.

b) "Sizleri, kabilelere dağılmış cemiyetler kıldık" demektir. Çünkü "kabîle"nin altında "şuûb"; "şuûb"un altında "boylar", "boylar"ın altında "efhâz" (oymaklar); "efhâz"ın altında "fesâil" (sülalele), "fesâil"ın altında da akrabalar, yakın kan akrabaları" bulunur. Cenâb-ı Hak burada, daha kapsamlı olanı zikretmiştir, çünkü en geniş olan topluluk, övünmeye daha çok vesiledir. Bir de, bunlardan en kapsamlı olanının içine, pekçok sayıda zengin fakir; yine tadâd olunamayacak biçimde pekçok zayıf ve kuvvetli kimseler dâhil olurlar.⁵⁵

Cenâb-ı Hak'ın, "birbirinizle tanışasınız diye,.. " ifâdesi gizli bir kıyasa işaret olup, bunun açıklaması şöyledir. Cenâb-ı Hak sanki "Biz sizi, birbirinizle tanışasınız diye, cemiyetler ve kabileler halinde yarattık.. Sizler (nesebce), daha üstün olan bir kimseye daha yakın olduğunuzda, bununla övünüp böbürleniyorsunuz.. Oysa Allah sizi, Rabbinizi bilersiniz diye yaratmıştır. Bütün varlıklar içinde övünmeye en layık sebebin Allah'a olan yakınlık olduğunu bilmeniz gerekir" buyurmuştur.⁵⁶

Daha sonra Cenâb-ı Hak, "Şüphesiz sizin, Allah nezdinde en şerefliiniz, takvaca en ileride olanınızdır" buyurmuştur. Bu ayetle ilgili olarak şu iki açıklama yapılmıştır.

a) Bu ifâdeden kastedilen mana, "Kim, en muttaki olursa, Allah katında en iyi ve kerim olur" şeklinde olup, böylece, "takva ikramı doğurur.." demektir.

b) Bundan kastedilen mana, "Kim, Allah katında en kerim olursa, en muttaki o olur" şeklinde olup, buna göre de, kerim olma, takvayı doğurmuş olur.. Nitekim, "İhlâslı kullar, büyük sorumluluk üzere bulunurlar.." denilir. Bu görüşlerden birincisi meşhur, ikincisi ise, daha açık olanıdır. Çünkü, ikinci olarak zikredilenin, zahir ve açık olmada, birinci olarak zikredilene hamledilmiş olması ve "ikram, müttakî kimse içindir..." denilmiş olması gerekir. Ancak ne var ki, meşhur ve yaygın olanı, birinci izahtır. Çünkü, "Yiyeceklerin en lezizi, en

⁵⁴ Râzi, Hucurat:13, 20/234-235

⁵⁵ Râzi, Hucurat:13, 20/235

⁵⁶ Râzi, Hucurat:13, 20/236

tatlı olanıdır" denilir ki, bu "lezzet, tatlılık oranına göre olup; tatlılık, lezzet oranına göre değildir" demektir. Bu da, takvanın her çeşit faziletten önce geldiğini söylemektir.⁵⁷

ç- İnsanı topraktan yaratması ve tekrar oraya döndürmesi

مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى

“Sizi ondan (topraktan) yarattık; yine sizi oraya döndüreceğiz ve bir kez daha sizi ondan çıkaracağız”(Taha:55)

Ey insanlar, biz sizin aslınızı topraktan yarattık ve sizleri konuşan insanlar haline getirdik. Vâdeniz gelince sizi öldürüp tekrar toprağa döndürürüz. Böylece çürüyüp aslınıza dönersiniz. Kıyamet koştığında sizleri diriltip topraktan tekrar çıkaracağız. Evvelki halinizi alacaksınız. O halde âhirete kesinlikle iman edin ve amellerinizi ona. göre düzeltin.⁵⁸

Cenâb-ı Hak bizi, diğer ayetlerinde de beyân ettiği üzere, "nutfe" den yarattığına göre, O'nun burada, "Sizi, ondan (yani topraktan) yarattık" demesi şu iki şekilde izah edilebilir.

a) Cenâb-ı Hak, aslımız olan Adem (a.s)'ı "Şüphesiz Allah katında İsa'nın durumu Adem'in durumu gibidi. Onu topraktan yarattı..." (Al-i İmran: 59) ayetinde de belirttiği gibi, topraktan yaratınca pek yerinde olarak mefhumu burada bizim hakkımızda da kullandı.

b) İnsan, erkeğin nutfesi ile kadının kanından meydana gelmiştir. Bunlar da, gıdalardan oluşmuştur. Gıdalar da, ya hayvansal, ya da bitkisel olur. Hayvansal gıdalar, bitkilere varıp uzanır. Bitkiler de, suyun ve toprağın karışımından meydana gelir. Binâenaleyh Cenâb-ı Hakk'ın, "Sizi ondan yarattık" demesi doğru ve yerinde olur ki, bu bizim, nutfeden yaratılmış olmamıza aykırı düşmez.

Cenâb-ı Hakk'ın,"Yine ona döndüreceğiz" ifadesine gelince, bundan murad edilenin, Allah'ın gökyüzüne kaldırmış oldukları müstesna, yerin, ölen herkes için bir mekân ve zarf olabilmesi için, kabirlere döndürüp sokma olduğunda şüphe yoktur. Göğe yükseltilmiş olanın da, öldükten sonra oraya döndürülmesi muhtemeldir.

Cenâb-ı Hakk'ın, "Sizi bir kere daha ondan çıkaracağız" ifadesine gelince, bu hususta da şu izahlar yapılmıştır:

a) Bu ifadenin manası, "Haşr ve ba's gününde sizi oradan çıkaracağız" şeklindedir.

b) Biz sizi oradan, bir toprak ve çamur halinde çıkarırız. Sonra da, bunu müteakiben,

⁵⁷ Râzi, Hucurat:13, 20/237

⁵⁸ Taberi, Taha:55, 5/470

size can veririz.

c) Bununla, kabir azabı murad edilmiştir.

Allah Teâlâ bu ayetlerde, yerin pekçok faydasından bahsetmiştir ki bu da Cenâb-ı Hakk'ın o yeri canlılar için, üzerinde gidip geldikleri bir döşek ve yatak (gibi) yapması, onlara o yeryüzünde, istedikleri zaman gidip gelecekleri yollar yapması ve orada, hem kendilerinin azıkları hem de hayvanlarının yiyecekleri olan çeşitli bitkiler yaratmasıdır ki bu, onların, kendisinden neşet ettikleri temeldir, asıldır. Sonra bu yer, öldükleri zaman da toplanıp bir araya getirildikleri bir mekândır. İşte bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.s), "Yere, iyi davranın; çünkü o da size iyi davranır" buyurmuştur.⁵⁹

d- Bütün insanların ilk kez yaratıldıkları gibi tekrar Allah'a dönecekleri

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَىٰ كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءَ ۗ لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ

“Andolsun ki, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geleceksiniz ve (dünyada) size verdiğimiz şeyleri arkanızda bırakacaksınız. Yaratılışınızda ortaklarımız sandığınız şefaathilerinizi de yanınızda göremeyeceğiz. Andolsun, aranız açılmış ve (tanrı) sandığınız şeyler sizden kaybolup gitmiştir”(Enam:94)

Allah, kıyamet gününde müşriklere diyecek ki: "Siz bugün sizi ilk yarattığımızdaki gibi huzurumuza teker teker geldiniz. Şu anda, sizinle birlikte, dünyada kendileriyle iftihar ettiğiniz hiçbir şey yoktur. Dünyada size vermiş olduğumuz mal, mevki ve şeref gibi herşeyi arkanızda bırakıp geldiniz. Sizlerin, rabbinizin huzurunda kendinize şefaathçi olacağını sandığınız şeyleri, artık sizinle görmüyoruz. Aranızdaki bağlar tamamen kopmuş ve Allaha ortak koştuğunuz şeyler kaybolup gitmişlerdir."⁶⁰

Ayetteki "Andolsun ki yapayalnız, tek tek huzurumuza geldiniz" buyruğu şu iki manaya gelebilir:

a) Bu kısım, meleklerin, "Canlarınızı kurtarın. Allah'a karşı haksız olanı söyleyegeldiğiniz için, bugün hakaret azabıyla cezalandırılacaksınız" (En'âm: 93) şeklindeki sözleri üzerine atfedilmiştir. Cenâb-ı Allah, meleklerin o sözü kâfirlere ayıplama sadedinde söyledikleri gibi, Allah namına "Andolsun ki... yapayalnız, tek tek huzurumuza geldiniz"

⁵⁹ Râzi, Taha:55, 15/535-536

⁶⁰ Taberi, Enam:94, 3/530

diyeceklerini de beyan etmiştir. Binâenaleyh bu sözün tamamı, meleklerden bir nakil olup; bunları melekler kâfirlere söylerler. İşte buna göre, bu sözü söyleyenler, can almakla görevli melekler veya o kâfirlere azab etmekle görevli meleklerdir.

b) Bu, Allah Teâlâ'nın kendi sözüdür. Âyetin izahındaki bu ihtilafın menşei, Allah'ın ahirette kâfirlerle konuşup konuşmayacağı meselesine dayanır. Kâfirler hakkındaki, "Allah onlarla konuşmayacak" (Al-i İmran: 77) âyeti, Allah Teâlâ'nın onlarla konuşmayacağını, "Rabbine yemin olsun ki biz onların hepsine (hesab) soracağız" (Hicr: 92) ayeti ise, Hak Teâlâ'nın onlarla konuşacağını göstermektedir. İşte ihtilafın sebebi budur. Birinci görüş daha kuvvetlidir. Çünkü âyet, kendinden öncekine atfedilmiştir. Atıf ise, beraberliği gerektirir.⁶¹

Ayetteki "Andolsun ki yapayalnız, tek tek huzurumuza geldiniz" buyruğu ile, bir azarlama ve korkutma kastedilmiştir. Çünkü o kâfirler, dünyada bütün gayret ve çabalarını, şu iki şeyi elde etmek için sarfetmişlerdi.

a) Makam ve mevki elde etmek...

b) Allah yanında kendilerine şefaathçi olacaklarına inandıkları putlara tapmak.

Sonra onlar Kıyamette Mahşer'e geldiklerinde, dünyadaki mallarından hiçbirşey bulunmaz ve yanlarında, Allah katında şefaathçi olacaklarını sandıkları putlarını göremezler. Böylece de dünyada elde ettikleri ve son derece güvendikleri şeylerden tamamen uzak, tek başına kalmış olurlar. Halbuki iman ehli kimseler böyle değildir. Çünkü onlar ömürlerini, gerçek bilgiyi ve salih amelleri elde etmek için harcamışlardır. Bu bilgiler ve ameller, kabirlerinde iken onlarla birlikte kaldığı gibi, Kıyamet meydanında da onları yalnız bırakmazlar. Binâenaleyh mü'minler orada yapayalnız olmaz, aksine ahiret azıklarıyla birlikte bulunurlar.⁶²

⁶¹ Râzi, Enam:94, 10/34

⁶² Râzi, Enam:94, 10/34

e- Darlık vaktinde insanın Allah'a yalvarması, darlık gidince Allah'ı unutmaması

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَانَلَمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضُرِّ مَسَّهُ كَذَلِكَ زِينٌ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“0 insana bir zarar geldiği zaman, yan yatarak, oturarak veya ayakta durarak bize dua eder; fakat biz ondan sıkıntısını kaldırıncı, sanki kendisine dokunan bir sıkıntıdan ötürü bize dua etmemiş gibi geçip gider. 0 işte böylece haddi aşanlara yapmakta oldukları şeyler güzel gösterildi”(Yunus:12)

Bu ayetin maksadı, insanın, kendisine bir musibet geldiğinde, sabrının; bir nimete mazhar olduğunda da şükrünün az olduğunu açıklamaktır. Binâenaleyh kendisine bir zarar dokunduğunda, insan ayakta iken, oturarak, yan üstü yatarak, duâ ve ibadete yönelip Allah'dan, o sıkıntısını gidermesini diler ve o sıkıntısını nimete, lûtfı ve ikrama dönüştürmesi için yalvarıp yakarır. Bu sebeple Cenâb-ı Hak, insandan bunu güzel bir akibete dönüştürdüğünde, o insan şükretmez, daha önceki sıkıntıyı hatırlamaz ve kendisine yapılan nimetin kıymetini bilmez. Böylece de, sıkıntısını kaldırıp gidermesi için, Allah'a hiç duâ etmemiş kimseler gibi olur. Bu da, insanın yapısının zayıflığına ve gaflet ve şehvetin alabildiğince o insana hakim olduğuna delâlet eder. İşte bundan dolayı, Allah bu tavrın kötü bir yol olduğuna; aksine akıllı insana yakışanınsa, belâ ve musibet geldiğinde sabırlı; nimet elde ettiğinde şükreden birisi olması gerektiğine, yine, insana yakışanın, sıkıntı anında duasının kabul olabilmesi için, bolluk ve refah zamanlarında çokça duâ edip yalvarıp yakarmak olduğuna dikkat çekmek üzere bunu zikretmiştir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s) de: "Sıkıntı ve musibet zamanında duasının kabul olunmasını isteyen herkes, bolluk zamanında çokça yalvarıp yakarsın" buyurmuştur.⁶³

Mü'min bir kimsenin başına bir sıkıntı ve belâ geldiğinde, şu hususları gözetmesi gerekir:

a) Onun, Allah'ın kaderine razı olması, gerek kalbi, gerek lisanıyla buna karşı gelmemesi lazım gelir. Kula gereken budur. Zira, Allah Teâlâ, her halükârda mâliktir ve kelimenin tam manasıyla hükümdar, bihakkın hâkimdir. O'nun mülkünde istediğini istediği

⁶³ Râzi, Yunus:12, 12/317-318

gibi yapma hakkı vardır. Yine o Allah, her halükârda hakîmdir. O, bâtil ve abes, boş şeyler yapmaktan münezze ve uzaktır. O halde, O'nun yaptığı her şey, hikmetin ve doğrunun ta kendisidir. Durum böyle olunca da, o kimse, Allah Teâlâ'nın, o sıkıntıyı onun üzerinde bırakması halinde bunun bir "adl"; onu gidermesi halinde de bunun bir "fadl, lütuf ve ihsan" olduğunu bilir. Böylece de, sabır ve sükut etmesi ve dövünmeyi terketmesi gerekir.

b) O kimsenin bu esnada duâ edeceğine, Allah'ın zikri ve senâsıyla meşgul olması daha efdal olur. Çünkü Cenâb-ı Hak, bir kudsi hadiste "Herkim, beni anmaktan, benden birşey istemeğe fırsat bulamazsa, ben ona. benden isteyenlere verdiğimden daha güzelini ve üstününü veririm" buyurmuştur. Bir de, Allah'ı zikirle meşgul olmak, hak ile meşgul olmaktır. Duâ ile meşgul olmak ise, nefsin hissesini istemekle meşgul olmaktır. Birincisinin daha üstün olduğunda şüphe yoktur. Sonra, duâ etmesi halinde sıkıntının giderilmesinin, kendisinin dinî hayatı bakımından hayırlı olması şartına bağlanması gerekir. Netice olarak diyebiliriz ki, dinin, dünyaya tercih edilmesi gerekir.

c) Cenâb-ı Hak, o kimseden o belâyı giderdiğinde, onun, bütün gücüyle şükretmesi, bollukta ve sıkıntıda, darlık ve genişlik zamanlarında, bu şükürden uzak durmaması gerekir. İşte belânın geldiği zamanda tutulacak en doğru yol budur. ⁶⁴

Alimler, Cenâb-ı Hakk'ın, buyruğunda geçen "insan"dan maksadın kim olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bazıları, bununla kâfir kimsenin kastedildiğini söylemişler, hatta bunlardan bazıları daha ilen giderek. Kur'ân'da "insan" kelimesinin geçtiği her yerde, bununla kâfirin murad edildiğini söylemişlerdir ki, bu yanlıştır. Zira Cenâb-ı Hakk'ın, "Ey insan, muhakkak ki sen. Rabbine (kavuşuncaya) kadar durmadan didineceksin, nihayet Ona ulaşacaksın. O zaman kitabı sağ eline verilen kimseye gelince..." (İnşikak: 6-7) ifâdesinin içine, mü'min kimselerin de girdiğinde şüphe yoktur. Buradaki "insan" kelimesi, kâfir için uygun düşer. Zira, burada bahsedilen şey, müslümana asla yakışmaz. ⁶⁵

Cenâb-ı Hakk'ın, " yanı üstü yahut otururken veya ayakta iken bize dua eder..." buyruğu ile ilgili olarak, şu iki açıklama yapılmıştır.

1) Bundan maksad, duanın hangi hallerde yapıldığını beyan etmektir. Buna göre "cenbih" kelimesi hâl olarak kullanılan bir kelimedir. Bunun hâl olduğunun delili ise ayette hal olan diğer iki kelimenin buna atfedilmiş olmasıdır.

2) Bu üç "halin" sıkıntının çeşitlerini ifâde etmek için gelmiş olması. Buna göre kelamın takdirî manası, "İnsana, yan üstü yatarken, veya otururken veyahut da ayakta iken bir

⁶⁴ Râzi, Yunus:12, 12/318-319

⁶⁵ Râzi, Yunus:12, 12/319

sıkıntı isabet ettiğinde, bize duâ eder..." şeklinde olur. Bu. Zeccâc'ın (Ö.311/923) görüşü olup, birincisi daha doğrudur. Zira, ayette bahsedilen duâ, zarar çeşitlerinin ifâde edilmesinden ziyade, sıkıntı karşısında duâ etme hallerine daha yakındır. Bir de bu hallerin, duanın halleri olduğunu söylemek, insanın çokça duâ ettiğini ifâde etmeyi gerektirir. Sonra, (buna rağmen) o kimse duayı, daha sonra tamamiyle terkeder ve bundan yüz çevirirse, bu daha da şaşırtıcı olur.⁶⁶

Ayetteki "çekip gitti" kelimesiyle ilgili olarak da izahlar yapılmıştır:

1) Bundan maksad, "O, zarar kendisine isabet etmeden önceki ilk durumu üzere çekip gitti ve sıkıntıya düşme halini unuttu" manasıdır.

2) Bundan murad, "O, Allah'a yönelmeksizin. yalvarma ve yakarma yerine çekip gitti, uzaklaştı. Sanki, onunla hiçbir alâkası ve ilgisi yokmuş gibi..." manasıdır.⁶⁷

Cenâb-ı Hakk'ın "İşte haddi aşanların yapageldikleri ameller kendilerine böyle süslenmiştir..." ifadesiyle ilgili birkaç bahis bulunmaktadır.

Birinci bahis: Buradaki "tezyin eden" ya Allah; ya şeytan; yahut da nefistir.

İkinci bahis: Bu, Allah Teâlâ'nın. kâfiri niçin "müsrif- haddi aşan" diye adlandırdığının sebebini beyan etmekle ilgilidir. Bu hususta birtakım izahlar bulunmaktadır:

Birinci izah: Kâfir, hem nefsi hem de malı hususunda israf içindedir; onları zayi etmiştir. Nefsi hususunda israfı, onun kendisini, putlara kul yapmasıdır. Malı hususundaki israfı gelince onlar, mallarını Bahîra, Sâibe, Vasile ve Hâm gibi şeylere inanmakla zayi etmişlerdir.

İkinci izah: Âdeti, belâ inerken, çokça yalvarıp yakarma olan, belâ zail olup da nimet inerken Allah'ı hatırlamaktan vazgeçen, O'ndan gafil olan Ona şükretmekle meşgul olmayan herkes, dini hususunda müsrif olmuş, ondan gafil olmakla da haddi aşmış olur. Kişinin, infâkta israf etmesinde şüphe olmadığı gibi, onun bir vacibi terketmesinde veya o hususta haddi aştığı zaman bir kötülüğe yönelip onu yaptığı zaman müsrif olacağı da şüphe yoktur.

Üçüncü izah: Müsrif, adî gayeleri için çokça mal harcayan kimsedir. Dünya lezzet ve güzelliklerinin, uhrevî saadetler mukabilinde, cidden adî ve kıymetsiz oldukları malûmdur. Halbuki Allah Teâlâ, beş duyu organı, akli, fikri, güç ve kuvveti, o yüce mutlulukları elde etmesi için o kimseye bahsetmiştir. Şu halde, kim bu kıymetli âlet ve vasıtaları, o değersiz maddî mutlulukları elde etmek için harcarsa, o önemsiz ve değersiz şeyleri elde etmek için,

⁶⁶ Râzi, Yunus:12, 12/320

⁶⁷ Râzi, Yunus:12, 12/320

çok kıymetli o büyük şeyleri harcamış olur. Öyleyse bu kimsenin de müsriflerden sayılması gerekir.

Üçüncü bahis: Cenâb-ı Hakkın, kezalike ifâdesindeki “kât” harfî, teşbih için getirilmiş bir harftir. Buna göre mana, "Bu kâfire kötü, akıl almaz ve çirkin şeyler hoş gösterildiği gibi, "müsrife” de Allah'ı ve O'nun nimetlerini anmaktan yüz çevirme ve şehevî duygularına tâbi olmak gibi yapmış olduğu şeyler hoş gösterilmiş olur " şeklinde olur.⁶⁸

f- İnsana anne babasına iyilik etmesini tavsiye etmesi

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا إِلَىٰ مَرْجِعِكُمْ
فَأَنْبِئِكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

“Biz, insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Eğer onlar, seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak banadır. O zaman size yapmış olduklarınızı haber vereceğim”(Ankebut:8)

Biz, Peygamberimize indirdiğimiz hükümlerle insanlara anne ve babalarına karşı iyi davranmalarını emrettik. Bununla beraber biz, insana dedik ki: "Şayet annen baban, benim ortağım olduğunu bilmediğin birşeyi bana ortak koşman için seni zorlarsa sen onlara itaat etme. Bilakis onlara karşı çık. Benim rızama uygun davran." Kıyamet gününde dönüşünüz ancak banadır. Ben sizlere, dünyada yapmış olduğunuz amellerin ne olduğunu bildireceğim ve sizi, yapmış olduğunuz amellere göre ceza veya mükafaatlandıracağım.

Katade (Ö.117/735), bu âyet-i kerimenin, Sa'd b. Ebi Vakkas hakkında nazil olduğunu söylemişlerdir. Sa'd b. Ebi Vakkas, müslüman olup hicret edince annesi ona kızmış ve şöyle demiştir: "Allah'a yemin olsun ki sen geri dönmedikçe hiçbir evin gölgesi altına girmeyeceğim." Bunun üzerine Allah Teala bu âyet-i kerimeyi indirmiş, insanın anne ve babasına itaat etmesini emretmiş, bununla beraber anne ve babası, Allah'a ortak koşmaya ve inkarcılığa zorlarsa artık onlara itaat edilmemesi lazım geldiğini bildirmiştir.⁶⁹

⁶⁸ Râzi, Yunus:12, 12/321-322

⁶⁹ Taberi, Ankebut:8, 6/360-361

g- Meleklerle Hz. Adem'e secde etmelerini emretmesi

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ

“Andolsun sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sonra da meleklerle, Âdem'e secde edin! diye emrettik. O İblis'in dışındakiler secde ettiler. O secde edenlerden olmadı”(A'raf:11)

Allah Teâlâ ümmetleri, kendilerine gelen peygamberlerin davetlerini kabul etmeye, önce korkutarak, sonra da özendirerek teşvik buyurmuştur. Özendirme, ancak Allah'ın nimetlerinin mahlûkat üzerinde çok olduğuna dikkat çekerek olmuştur. Böylece Allah Teâlâ, o nimetlerini sayıp dökmeye, "Andolsun ki sizi yeryüzünde yerleştirdik ve sizin için orada birçok geçim vasıtaları yarattık" diyerek başlamış, sonra da bunun peşisıra, babamız Adem'i yarattığını, O'na melekleri secde ettirdiğini haber vermiştir. Babaya yapılan lütuf, oğula yapılan lütuf yerine geçer. İşte bu âyetin kendinden önceki âyetlerle münasebeti bundan ibarettir. Bunun bir benzeri de, Bakara suresinin başlarında buyurduğu, "Allah'ı nasıl inkâr ediyorsunuz ki siz ölüler idiniz, O (sizi) diriltti..." (Bakara: 28) âyetidir. Böylece Cenâb-ı Hak, "Allah'ı nasıl inkâr ediyorsunuz?" buyruğu ile insanları kendisine isyan etmekten men etmiş, buna sebep olarak, O'nun mahlûkat üzerindeki nimetlerinin çokluğunu zikretmiştir. Bu nimetler de, onların daha önce ölü (halinde) iken, Allah'ın onları diriltmesi, sonra da yeryüzündeki bütün faydalı şeyleri yaratması ve bu faydalı şeylere Âdem (a.s)'i, yeryüzünde, kendisine meleklerin secde ettiği bir halife kılmasını ilave etmesidir. Allah Teâlâ'nın bütün bunlardan maksadı, bu büyük nimetlere mazhar olan insanların, temerrüd göstererek, hakkı ve hakikati inkâr etmelerinin yakışmayacağını ifade etmektir.⁷⁰

Yüce Allah, Hz. Adem kıssasını, Kur'ân-ı Kerim'de yedi yerde, İblîs kıssasıyla beraber zikretmiştir. Bunlardan birincisi Bakara sûresinde, ikincisi bu surede, üçüncüsü Hicr, dördüncüsü Benî İsrâil (İsrâ), beşincisi Kehf, altıncısı Tâhâ ve yedincisi de Sâd suresindedir.

Bu âyetle ilgili şöyle bir soru bulunmaktadır. Hak Teâlâ'nın, "Celâlim hakkı için sizi yarattık, sonra size suret verdik..." buyruğu, bu hitaba muhatap olanların, bizler olduğunu ifade eder. Daha sonra "Sonra da meleklerle, "Âdem'e secde edin dedik" buyurulmuştur. Bu ifadenin başındaki (sonra) edatı "terahî" (sonralık) manasını ifade eder. Bundan dolayı âyetin zahiri, Cenâb-ı Hak'ın, meleklerle Hz. Adem'e secde etmeleriyle ilgili emrinin, O'nun, bizi yaratıp şekil vermesinden sonra olmasını iktiza eder. Halbuki durumun hiç de böyle olmadığı malumdur. İşte bu sebeple alimler, bu âyetin tefsiri hususunda şu dört görüş üzere ihtilaf et-

⁷⁰ Râzi, A'raf:11, 10/296-297

mişlerdir.⁷¹

a) "Celalim hakkı için, sizi yarattık" buyruğu, "Babanız Âdem'i yarattık..." manasında; "sonra size suret verdik" buyruğu da, "Âdem'e suret verdik"; "sonra da meleklerle, "Adem'e secde edin" dedik" manasındadır. Bu, Hasan el-Basrî (Ö.110/728)'nin görüşüdür ki, tercihe şayan olan görüş de budur. Zira meleklerle, Hz. Adem'e secde etmelerine dair emir, Hz. Adem (a.s)'in yaratılıp O'na şekil verilmesinden sonradır, ama bizim yaratılıp şekillenmemizden ise öncedir.

Bu konuda söylenmesi gereken son söz, "Bizim yaratılıp şekillendirilmemizin, Hz.Adem'in yaratılıp şekillendirilmesinden kinaye olması nasıl güzel ve yerinde olur?" Buna karşılık deriz ki: Hz. Adem (a.s) insanlığın babasıdır. Binaenaleyh, bu kinayenin yerinde ve güzel olması gerekir. Buna benzer bir ifade de, Cenâb-ı Hakk'ın, "Hani sizden sapasağlam söz almıştık, Tur'u da, üstünüze kaldırmıştık..."(Bakara:63) buyruğudur. Bunun manası "Ey yahudiler, sizin atalarınız olup da Musa zamanında yaşamış olan İsrailoğullarından söz aldık..." demektir. Yine "Esedoğulları falancayı öldürdü" denilir. Halbuki o kişiyi öldüren, Esedoğulları değil, onlardan biridir. Hem sonra Hz. Peygamber (s.a.s) mesela, "Ey Huzaa (kabilesi) falancayı siz öldürdünüz" demişti. Halbuki onu, Huzaâ kabilesinin hepsi değil, onlardan biri öldürmüştü. Yine Cenâb-ı Hak, Hz. Peygamber (s.a.s) zamanındaki yahudilere hitaben, "Firavun hanedanından sizi kurtarmıştık" (Bakara: 49) ve "Hani siz bir adam öldürmüştünüz de...." (Bakara: 72) buyurmuştur. Bütün bu hitaplarla kastedilenler, onların atalarıdır, işte burada böyledir.

b) Âyetteki, "Sizi yarattık" buyruğundan maksad, "Âdem'i yarattık" manası; "sonra size suret verdik..." buyruğundan muradın da, "Âdem'in zürriyetine Âdem'in belinde iken şekil verdik; bundan sonra da meleklerle "Âdem'e secde edin" dedik" manasıdır. Bu, Mücahid'in (Ö.103/721) görüşüdür. Dolayısıyla Allah Teâlâ önce, Hz. Adem'i yarattığını, sonra onun sırtından zerrelere halinde O'nun zürriyetini çıkardığını, bundan sonra da meleklerle, Hz. Adem'e secde etmelerini emrettiğini zikretmiştir.

c) Bu şu manadadır: "Biz sizi yarattık, sonra size suret verdik; sonra de size haber veriyoruz ki, biz meleklerle Hz. Adem'e secde edin demiştik..." Binaenaleyh bu atıf, bir haber vermenin başka bir haber verme üzerine tertib edildiğini ifade eder, haber verilen şeyin, durumu bildirilen başka bir şey üzerine tertibini ifade etmez.⁷²

d) "Halk" kelimesi Arapça'da, "takdir etmek" manasındadır. Allah Teâlâ'nın takdiri

⁷¹ Râzi, A'raf:11, 10/297

⁷² Râzi, A'raf:11, 10/298

de, eşyayı bilmesinden ve her bir şeye muayyen bir miktar tahsis etmeyi dilemesinden ibarettir. Buna göre, "Sizi halk ettik" buyruğu, Allah'ın beşeri bu âlemde var etme hüküm ve takdirine; "size suret verdik" buyruğu da, Allah Teâlâ'nın Levh-i Mahfuz'da, Kıyamet kopuncaya kadar olacak olan her şeyin suretini, şeklini yazıp tesbit ettiğine bir işarettir. Nitekim bir hadis-i şerifte te varid olduğu gibi Allah Teâlâ, (Kader Kalemine) "Kıyamet gününe kadar olacak şeyleri yaz!" demiştir. Böylece, Allahu Teâlâ'nın yaratması, O'nun hüküm ve dilemesinden ibaret olmuş olur. Tasvîr, suret vermek ise, Cenâb-ı Hak'ın, eşyanın suretlerini Levh-i Mahfuz'da tesbit etmesinden ibarettir. Cenâb-ı Hak bu iki işten sonra, Hz. Adem'i yaratmış ve meleklerine, O'na secde etmelerini emretmiştir.⁷³

Hz. Adem'e secde etme ile ilgili üç görüş bulunmaktadır:

- a) Bu secde etmekten murad, bizzat secdenin kendisi değil, sadece ta'zim ve saygıdır.
- b) Bundan maksad, bizzat secde etmektir. Ancak ne var ki secde edilen zat Allah'dır, Âdem ise bir kible durumundadır.
- c) Secde edilen, bizzat Hz. Adem'dir.⁷⁴

ğ- İnsanı yaratması ve ona şah damarından daha yakın olması

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

“Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz ve biz ona şah damarından daha yakınız”(Kaf:16)

Ayetteki, "Andolsun, insanı biz yarattık" ifadesiyle ilgili olarak şu iki izah yapılmıştır.

- a) Bu, insanın yaratılışıyla istidlalde bulunmanın başlangıcıdır. Bu mana, "Biz, ilk yaratışta âciz mi kaldık" ifadesiyle, göklerin yaratılışının kastedildiğini söylememize göredir.
- b) Bu, insanın yaratılışının izahını tamamlayan bir ifadedir. Bu mana da, "ilk yaratılış" ifadesiyle, insanın ilk yaratılışının kastedildiğini söylememize göredir.

Şöyle de denebilir. Bu, kafirlerin, iddialarından vazgeçmelerini gerektiren bir şeye dikkat çekme olup, izahı şu şekildedir. Hak Teâlâ, "Andolsun insanı biz yarattık. Nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu da biliriz" buyurunca, bu, Allah Teâlâ'ya hiçbir şeyin saklı kalmadığına ve O'nun kalblerdekini bildiğine bir işaret olmuş olur.

Ayetteki, "Biz ona şah damarından daha yakınız" ifadesi de, Allah'ın ilminin

⁷³ Râzi, A'raf:11, 10/299

⁷⁴ Râzi, A'raf:11, 10/299

mükemmel oluşunu anlatan bir ifadedir. "Verîd", içinden kanın geçtiği ve bedenin her bir parçasına ulaştığı damar demektir. Allah Teâlâ, işte insana, ilmi ile, bundan daha yakındır. Çünkü o damarı etin örtmesi mümkündür. Ama Allah'ın ilmini hiçbir şey kapayıp perdeleyemez. Şöyle de denilebilir: Biz, bu husustaki kudretimiz yegâne oluşu ile, insana şah damarından daha yakınız. Onun hakkındaki işlerimiz, hükümlerimiz, tıpkı kanının damarlarında akışı gibi, akar ve geçerlidir.⁷⁵

2-Şimdiki Zaman Kipinde Gelen Azâmet Cemileri

a-İnsanı şer ve hayırla denemesi

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَنَبَلُّوكُم بِالشَّرِّ وَالْحَيْرِ فَتْنَةً وَاللَّيْنَا تُرْجَعُونَ

“Her canlı, ölümü tadar. Bir deneme olarak sizi hayırla da, şerle de imtihan ederiz. Ve siz, ancak bize döndürüleceksiniz”Enbiya:35)

Ayetteki "zevki" zahirî manasına almak mümkün değildir. Çünkü ölüm, yenilecek şeyden birşey değildir ki tadılsın. Binâenaleyh bu ifadeyi, mecazî bir algılama saymak caizdir. Ayetteki “ölümü tadar” ile de, ölümün işaret emareleri olan, büyük acılar kastedilmiştir. Çünkü ölümden önce, onu tadmak imkansızdır. Ölüm meydana geldiğinde ise insan ölmüş olur. Ölü ise, hiçbir şeyi idrâk edemez.⁷⁶

Hak Teâlâ'nın “Bir imtihan olarak, hayır ile de, şer ile de deniyoruz. Ancak bize döndürüleceksiniz” ifadesi ile ilgili birkaç mesele vardır.

Birinci mesele: Deneme, ancak mükellef tutma var ise olur. O halde bu ayet insanlar için bir mükellefiyetin olduğuna delâlet ediyor. Yine bu ayet, Hak Teâlâ'nın, bir zorluğu bulunsa bile emrettiği ve nehyettiği şeylerle mükellef tutmayla yetinmeyip, aksine insanı şu iki şeyle denediğine de delâlet ediyor.

a) "Hayır" dediği şeylerle... Bunlar, dünyadaki sıhhat, lezzet, sevinç ve insanın umduğunu elde etmesi gibi dünyevi nimetlerdir.

b) "Şer" dediği şeyler... Bunlar, fakirlik, elemeler ve mükellefin başına gelen diğer sıkıntılar gibi dünyevî zararlardır. Böylece Allah Teâlâ mükellefin, kendisine verilenlere

⁷⁵ Râzi, Kaf:16, 20/278-279

⁷⁶ Râzi, Enbiya:35, 16/139

şükretmesi ve sıkıntılara sabretmesi için, bu iki şey arasında mekik dokuduğunu ve vazifesini yaptığında, mükafaatının büyük olacağını beyân etmiştir.

İkinci mesele: Cenâb-ı Hak, henüz onlara daha gelmezden önce, insanlann nasıl amel edip davranacaklarını bildiği, şekil itibarıyla da imtihana benzediği için, buna mükellefiyete mecazen “imtihan” demiştir.⁷⁷

Üçüncü mesele: Zamahşeri (Ö.538/1144), ayetteki "fitne" kelimesinin (deneriz) fiilin lafzından olmayan “te'kidî bir mef'ûl-ü mutlak” olduğunu söylemiştir.

Dördüncü mesele: Ayetteki, "Ancak Bize döndürüleceksiniz" ifadesi ile, "Onlar, Allah'ın hükmüne, hesabına ve amellerine göre karşılık vermesine dönüp varacaklardır" manası kastedilmiştir. Binâenaleyh Allah Teâlâ, bu ifadesi ile, tenâsühcülerin, öldükten sonra dirilmeyi ve ahireti kabul etmeyen görüşlerinin bâtıl olduğunu beyân etmiştir. Tenâsühcüler bu ayeti delil getirerek şöyle demişlerdir: "Ayette bahsedilen dönme, daha önce kendisinde bulunmuş olan bir yere olur. Demek ki biz, bu âleme gelmezden önce orada imişiz" demişlerdir.⁷⁸

b- İnsanları açlık, korku, mallardan ve canlardan eksiltme ile denemesi

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِيرِ الصَّابِرِينَ

“Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma ile deneriz. (Ey Peygamber!) Sabredenleri müjdele!”(Bakara:155)

Bu ayetle ilgili bir kaç mesele vardır.

1) Eğer, "Allah Teâlâ, bana şükredin, ve nankörlük etmeyin" buyurmuştur. Şükür ise, yine "Eğer şükrederseniz, size (nimetlerimi) artırırım "(İbrahim: 7) buyurduğuna göre nimeti artırır. Öyle ise niçin bü âyetin arkasından, "Biz sizi biraz korku ile... imtihan edeceğiz" getirmiştir?" denilirse, buna şu iki şekilde cevap veririz.

a) Allah Teâlâ, şeriatlarını tamamlamasının, nimetini tamamlama olduğunu haber vermiştir. Binaenaleyh şeriatı tamamlaması şükür gerektirir. Sonra Cenâb-ı Hak, bu şeriatları yerine getirmenin, ancak çeşitli belâ ve meşakatlere göğüs germekle mümkün olacağını haber vermiştir. Bu sebeble de şeriatlarını îfâ hususunda da sabrı emretmiştir.

b) Allah Teâlâ, önce nimet verip şükürü emretmiş, sonra da kişi hem şükredenlerin,

⁷⁷ Râzi, Enbiya:35, 16/140

⁷⁸ Râzi, Enbiya:35, 16/140

hem sabredenlerin derecesini elde etsin diye imtihan edip sabrı emretmiştir. Böylece insanın imanı, Hz. Peygamber (s.a.s)'in,"iman iki parçadır. Bir parçası sabır, bir parçası da şükürdür" hadisine göre tamamlanır.

2) Atâ b. Ebi Rebah (Ö.115/733) ayetteki, "sizi" hitabının muhatablarının, hicretten sonraki Ashab-ı Kiram olduğu rivayet edilmiştir.⁷⁹

3) İmtihanın açıkça anlatılmasındaki hikmetlerle ilgili bazı görüşler vardır.

a) Bu, imtihan bilfiil tahakkuk ettiği zaman, insanların nefislerinde ona karşı sabrı iyice yerleştirmek içindir. Böylece bu, daha çok feryadü figan etmekten onlar uzaklaştırmış ve belâ geldikten sonra belâyı onlara kolaylaştırmış olur.

b) Onlar, başlarına böyle belâların geleceğini bildiklerinde, endişeleri artar ve artan bu endişe onlarda hemen imtihan edilme isteğini uyandırır. İşte bu sebeple de daha çok mükâfaatı hak ederler.

c) Kâfirler, Hz. Muhammed (s.a.s) ile ashabını dinlerinde sebatlı ve son derece zarar, mihnet, açlık üzere olmalarına rağmen o dinde kararlı olduklarına görünce, onların kesinkes bu dinin sıhhatine inandıkları için onu tercih etmiş olduklarını anlarlar. Bu durum o kâfirleri İslam dininin delilleri hususunda daha ciddi düşünmeye sevkeder.

ç) Allah Teâlâ, bu imtihanın, daha olmadan önce, olacağını haber vermiştir. Böylece o kimse, bu haberi veren zatın, doğru haber verdiğini görür. Bu da bir gâibten haberdur. Bu sebeple de bu bir mucize olur.

d) Münafıklardan, Hz. Peygamber'den mal ve bol rızık umarak ona uymuş olduğunu söyleyenler vardı. Cenâb-ı Hak, böyle bir belâyı indirmekle kullarını denediği zaman, münafıklar münafık olmayanlardan ayrılır. Çünkü münafık bu haberi duyduğu zaman, Peygamber (s.a.s)'den uzaklaşır ve dini terkeder. Böylece bu imtihan ile, işte bu fayda elde edilir.

e) İnsanın belâlar karşısındaki İhlâsı ve Allah'a yönelmesi, dünyanın o insana yönelmesi halindeki ihlâsından daha çoktur. İşte bu imtihanın hikmeti budur.⁸⁰

4) Cenâb-ı Hak müfred sîgasıyla, “şey” buyurmuş, cemi sigasıyla, “eşya” dememiştir. Bunun iki sebebi vardır.

a) Ayette sayılan her cins belâdan birçoğu olacağı hatıra gelmesin diye. Eğer öyle olsaydı, bu, çeşitli korkulara delâlet ederdi. Halbuki ayetin takdiri "Şundan birşey ile, şundan birşey ile.." şeklindedir.

⁷⁹ Râzi, Bakara:155, 4/82

⁸⁰ Râzi, Bakara:155, 4/82-83

b) Bunun manası, "Bu sayılan şeylerden az bir şeyle" demektir.⁸¹

Hak Teâlâ'nın "sabredenleri müjdele" ifadesi ile ilgili iki mesele vardır.

1) Sayılan bu işler Allah Teâlâ tarafından olunca, onlara sabretmek vâcibtir. Çünkü Allah Teâlâ bütün bunların, kendi adalet ve hikmetinin gereği olduğunu beyan etmiştir. Gerçek imana ermemiş kimseler, Cenâb-ı Hak'ın haklarında, "İnsanlardan bazıları da Allah'a, bir tarafından ibadet eder. Eğer ona bir hayır dokunursa, ona canü gönülden yapışır. Ama bir sıkıntı isabet ederse, yüzüstü geriye döner, dünyasını da kaybeder, ahiretini de" (Hacc: 11) buyurduğu kimseler gibi olur.

Zalimler tarafından yapılanlara gelince, bunlara sabretmek vâcib değildir. Meselâ, bulûğ çağına yaklaşmış olan bir kimsenin, babasının kendisine uygulamış olduğu terbiye tarzına sabretmesi gerekir. Ama bunu ona başkası uygulamaya kalkarsa, o "murahık"ın buna karşı koyması, hatta mücadele etmesi gerekir. Efendisine karşı kölenin durumu da böyledir; Allahu Teâlâ'nın kullarına yapmış olduğu her şeyde bir hikmet ve bir maslahat bulunur; ama, kulların yapmış olduğu zulüm ise böyle değildir.

2) "Müjdele" hitabı, Hz. Peygamber'e veya müjde verebilecek herkesedir.⁸²

c- Uzun ömür verdiklerinin yaratılışını baş aşağı çevirmesi

وَمَنْ نَعْمَرَهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ

"Kime uzun ömür verirsek biz onun gelişmesini tersine çeviririz. Hiç düşünmüyorlar mı?"(Yasin:68)

Kâfir, "Bizim dünyada geçirdiğimiz süre, gayet azdır. Şayet sen bize, (bizim istediğimiz kadar) ömür vermiş olsaydın, bizden herhangi bir kusurun sudur ettiğini göremezdin" der. İşte bunun üzerine Cenâb-ı Hak, "Sizler, her ne zaman uzun ömür sürdüğünüzde, güçsüzleştığınızı düşünmez misiniz? Biz size, araştırma ve anlamanıza imkân verecek kadar ömür verdik" buyurmuştur. Nitekim Cenâb-ı Hak bu hususu, "Size, iyice düşünecek kimsenin düşünebileceği, öğüt kabul edebileceği kadar ömür vermedik mi?" (Fâtır: 37) ayetinde belirtmiştir. Sonra da sizler, üzerinizden geçen zamanın, sizin acziyyetinizi ve zayıflığınızı arttırdığını anladınız. Dolayısıyla da, bu tanınmış olan süreyi de zayi ettiniz. Binâenaleyh, şayet biz size, bundan daha fazla Ömür vermiş olsaydık, o zaman bundan sonra da, kötürümlük, iş yapamama zamanı çatıp gelirdi. Halbuki, fırsat elde iken tam zamanında görevini yapmayan kimse, bu görevini, kötürümlük zamanında, iş işten geçtikten sonra

⁸¹ Râzi, Bakara:155, 4/83

⁸² Râzi, Bakara:155, 4/85

yapamaz.⁸³

C—Tehdit Mühtevalı Ayetlerde Azâmet Cemi Zamirinin Gelişi

Tehdit mühtevalı ayetlerin azâmet cemi zamiri ile gelişi, tehditin tozaşını artıracığı ve tehditin daha tesirli olacağını açıklar. Allah Teala'nın bu nevi tasarruflarında melekleri de istihdam ettiğini, azâmet cemi zamirinin bundan dolayı geldiğini düşünebiliriz.

1- Hakkı, batılın üstüne atıp onu parçalaması

بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ

“Bilakis biz, hakkı batılın tepesine bindiririz de o, batılın işini bitirir. Bir de bakarsınız ki, batıl yok olup gitmiştir. (Allah'a) yakıştırdığımız sıfatlardan dolayı yazıklar olsun size!”(Enbiya:18)

Ayetteki, "Hayır, Biz hakkı batılın tepesine atarız" ifadesi, Cenâb-ı Hak'ı oynayıp eğlenmekten tenzih etmek ve zatının bütün bunlardan beri olduğunu anlatmak içindir. Buna göre Cenâb-ı Hak sanki, "Biz oyun ve eğlence edinmeyiz. Aksine bizim adetimiz ve hikmetimizin gereği, oyunu ciddiyet ile mağlub etmek ve batılı hak ile ezip geçmektir" demektedir. Allah Teâlâ bunu ifade için ve bunu ibtal ettiğini gözler önüne sermek için, "kazf" ve "demğ" (atmak ve parçalamak) fiillerini kullanmıştır. Buna göre Cenâb-ı Hak bunu, sanki kaya gibi katı ve sert bir cismi, yumuşak bir madde üzerine atıp onu ezmesine benzetmiştir.

Hak Teâlâ'nın, "Vasfetmekte olduğunuzdan dolayı yazıklar olsun size" ifadesi, "Kim, peygamberi yalanlamaya yeltenir, Kur'ân'ı bir sihir, saçma sapan bir söz gibi batıl bir şeye benzetirse, ona yazıklar olsun" demektir. İşte Cenâb-ı Hak bu hususa, "Vasfetmekte olduğunuz" sözü ile anlatmıştır.⁸⁴

⁸³ Râzi, Yasin:68, 18/546-547

⁸⁴ Râzi, Enbiya:18, 16/104

2- Bir ülkeyi yok etmek istediğinde varlıklara orada fisk yapmalarını emretmesi

وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاَهَا تَدْمِيرًا

“Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde, o ülkenin zenginlik sebebiyle şıarmış elebaşlarına (iyilikleri) emrederiz; buna rağmen onlar orada kötülük işlerler. Böylece o ülke, helâke müstahak olur; biz de orayı darmadağın ederiz”(İsra:16)

Cenâb-ı Hak, "Onun nimet ve refahtan şıarmış elebaşlarına emrederiz de..." buyurmuştur. Buradaki "emr" in tefsiri hakkında iki görüş bulunmaktadır.

Birinci Görüş: Bununla, bir şeyi yapmak emri kastedilmiştir. Ayetin lafzı, Allah Teâlâ'nın onlara neyi emrettiğine delalet etmez. Çoğu alimler ise bunun manasının, Allah'ın onlara, kendisine itaatte bulunmalarını ve iyi şeyleri yapmalarını emretmesi; sonra da onların bu emre muhalefet ederek itaat dairesinin dışına çıkmaları şeklinde olduğunu söylemişlerdir. Zamahşeri (Ö.538/1144) şöyle der: "Lafzın zahiri, Allah'ın onlara, fıskı emrettiğine, bu sebeple de onların fasık olduğuna delalet eder. Ancak ne var ki bu, mecazî bir ifade olup, bunun manası, "Allah onlara bütün hayır ve rahat kapılarını açtı. İşte onlar bu yüzden, âsi olup, azıtıp saptılar" şeklindedir. Lafzın zahirinin, zikrettiğimiz bu manayı gerektirdiğinin delili ise şudur: "Emredilen şey, hazfedilmiştir. Çünkü, ayetteki "...orada itaatten çıkarlar..." ifadesi buna delalet etmektedir. Çünkü, "Emertuhû fe kâme" "ona emrettim, o da kalktı"; "Emertuhû fe kara'a" "Ona emrettim, o da okudu" denildiğinde, bundan ancak emredilen şeyin kalkmak veya okumak olduğu anlaşılır. İşte, ayette de Cenâb-ı Hak, "...onun nimet ve refahtan şıarmış elebaşlarınınana emrederiz de, orada itaatten çıkarlar" buyurunca, bunun manasının. "Biz onlara fıskı emrettik de, böylece onlar da fasık oldular" şeklinde olması gerekir. Bunun, Arapların, "Emertuhû fe 'asânî ev fe hâlefenî" "Ona emrettim de, o bana isyan etti veya bana muhalefet etti" şeklindeki sözleriyle bir müşkillik arzettiği de söylenemez. Çünkü bundan, "Ben ona, masiyeti ve muhalefeti emrettim" manası anlaşılmaz. Çünkü, masiyet emre zıddır ve ona terstir. İşte bunun, "Emertuhû fe fesaka" "Ona emrettim, o da fasık oldu" ifadesi de, emredilen şeyin, fısktan başka bir şey olduğuna delalet eder. Çünkü fısk, emredilenin zıddını yapmak demektir. O halde onun bir fısk olması, onun emredilmiş şey olmasına aykırıdır. Bu tıpkı, onun bir masiyet oluşunun, onun emredilmiş şey olmasına ters düşmesi gibidir. O halde bu lafzın, emredilen şeyin fısk olmadığına delalet

etmesi gerekir." Bu söz, son derece açık ve net bir sözdür.⁸⁵

İkinci Görüş: "Emerna" ifadesinin manası, "Oranın fâsıklarını çoğalttı" demektir. Araplar, topluluk çoğaldığında, "Emera'l-kavmu", Allah onları çoğalttığında, "Emerahumu'llâhu ve âmerahum" derler.⁸⁶

"Mutref" kelimesine gelince, bunun Arapça'daki manası, nimet ve refahın kendilerini şımartmış olduğu, nimet içindeki kimse şeklindedir. Ayet-i kerimedeki cümlesinin manası, "Onlar, Allah'ın kendilerine emrettiği şeyin dışına çıktılar da azabı hakettiler" şeklinde olur. İşte bu da adeta, Cenâb-i Hakk'ın. "Biz bir resul gönderinceye kadar, azâb ediciler değiliz" (İsra:15), "Senin Rabbin memleketlerin ana merkezine, karşılarında ayetlerimizi okuyacak bir peygamber gönderinceye kadar, o memleketleri helak edici değildir" (Kasas: 59) ve, "Bu memleketleri, halkı gafil bulunurlarken, zulümleri yüzünden Rabbinin helak edici olmadığındandır" (Enam: 131) ayetlerinin tefsiri gibidir. Binâenaleyh Allah Teâlâ, bu ayetlerde herhangi bir beldenin halkını, Allah'ın emrine muhalefet etmedikleri sürece imha etmeyeceğini bildirmiştir. Bu sebeple, pek yerinde olarak, Cenâb-ı Hak bu ayette, onlara emrettiğini belirtmiştir. Onlar, Allah'ın emrine muhalefet ettiklerinde, Hak Teâlâ'nın "Artık o (memlekete) karşı söz (azab) hak olmuştur" buyruğu ile anlatılan helak işini hak etmiş olurlar. Ayetteki anlamı "Biz o beldeyi, kökünü kazımak suretiyle helak ettik" demektir. Çünkü "demâr", kökünü kazımak, hiçbir eser bırakmamak suretiyle helak etmek demektir.⁸⁷

Alimlerimiz, bu ayeti, kendi görüşlerinin doğruluğuna birkaç bakımdan istidlal etmişlerdir;

1) Ayetin zahiri Allah Teâlâ'nın onlara doğrudan doğruya (sebepsiz yere) zarar vermeyi irade ettiğine, ama sonra onları imha etmek için bu yola başvurduğuna delalet eder.

2) Ayetin zahiri, Hak Teâlâ'mn, fâsık olduklarını bildiği için, bu emri nimet ve refahtan şıarmış elebaşlarına tahsis ettiğine delalet eder ki, bu da, Allah Teâlâ'nın onlardan, fiskın (günahın) sudur etmesini istediğini gösterir.

3) Cenâb-ı Allah, "Artık o (memlekete) karşı (azab ve inkâr) hükmü hak olmuştur" buyurmuştur. O memlekete bu hüküm hak (kesin) olduğuna göre, onlardan imanın sâdir olması imkânsız olur. Çünkü bu, Allah'ın doğru haberinin yalana dönüşmesini gerektirir ki imkânsızdır. İmkânsıza götüren şey de imkânsızdır.

Diğer ayetler Cenâb-ı Hak'ın doğrudan (sebepsiz yere) azaba ve imha etme cihetine gitmediğine delalet etmektedir. Meselâ Cenâb-ı Hak. "Bir kavim kendilerindeki (güzel hal ve

⁸⁵ Râzi, İsra:16, 14/428

⁸⁶ Râzi, İsra:16, 14/429

⁸⁷ Râzi, İsra:16, 14/429-430

ahlâkı) değiştirip bozmadıkça, şüphesiz Allah da onun (halini) değiştirip bozmaz" (Ra'd:11) " Eğer şükreder, imân ederseniz. Allah sizi niçin azaba uğratsın?" (Nisa:147) ve "Biz, ahâlisi zâlim olan memleketlerden başkasını helak edici değiliz"(Kasas:59) buyurmuştur. Bütün bu gibi ayetler, Allah Teâlâ'nın, sebepsiz yere zarar (azap) vermediğine delalet eder. Hem bu ayetten önceki, "Kim doğru yolu bulursa, o doğru yolu ancak kendi faidesine bulmuş olur. Kim de sapıklık ederse o da yalnız kendi aleyhine sapmuş olur. Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenmez" (İsra:15) ayeti de buna delalet eder. Kur'ân ayetleri arasında bir çelişkinin olması imkânsızdır. Misal gösterdiğimiz ayetlerin muhkem olduğu sabittir. Tefsir ettiğimiz ayet de böyledir. Binâenaleyh bu ayetin, o ayetlere hamledilmesi gerekir.

Konu ile ilgili şu iki izah yapılmıştır.

Birinci İzah: Allah Teâlâ, amel olunmayacağını bildiği şeyden dolayı hiç kimseye azab etmeyeceğini haber vermiştir. Bu, "Allah, kendisine emretmesi halinde isyan edeceğini bildiği kimsenin aleyhine, ilmini (bilmesini) bir hüccet kılmaz. Aksine ona emreder, onun Allah'a isyan ettiği insanlar tarafından da anlaşılıp görüldüğünde ona azab eder" demektir. O halde, ayetteki, ifadesi "Biz, bir kavmin helak edileceği hususundaki hükmümüzü yürürlüğe koymak istediğimizde, mallarının, çoluk çocuklarının ve taraftarlarının, azabımızı kendilerinden savuşturacağını sanan ve verdiğimiz nimetler yüzünden şımaran o kimselere, bana iman etmelerini ve peygamberimin onlara tebliğ ettiği şekilde, dinimin hükümleriyle amel etmelerini emrederiz, ama onlar bunu yapmaz ve fâsık olurlar. Bu durumda da, onların isyanları ortaya çıkıp aşıkâr olduğu için, helak olmaları ile ilgili önceden verilmiş hükmümüz, onlar için artık hak (vacip) olur. İşte bu sebeple, onların köklerini kazıyıp, helak ederiz" demektir. Velhasıl bu da, biz, mutlaka günah işleyeceklerini bildiğimiz için, bir memleket ahâlisini imha etmek istediğimizde, bu helaki yerine getirmek için sırf bu bilgimizle (ilmimizle) yetinmeyiz. Aksine onların refah ve nimetten şımarımış elebaşlarına itaat ve imanı emrederiz. Ama onlar bunu tutmaz ve fasık olurlar. Onların bu fasıkları apaçık ortaya çıkınca, onların üzerine, vaadedilmiş olan o azabımızı indiririz şeklindedir.

İkinci İzah: Bu, "Biz, ahâlisinden sâdır olan günahlar sebebiyle bir beldeyi imha etmek istediğimizde, o günahların onlardan sâdır oluşunun hemen başında, onlara azab göndermeyiz. Aksine onlardan, nimet ve zenginlikten şımarımış elebaşlarına, ö günahlardan dönmelerini emrederiz" demektir. Cenâb-ı Hak bu emrini, nimet verdiği o kimselere has kılmıştır. Çünkü "mütref", bol nimet verilen demektir. Üzerinde Allah'ın nimetlerinin çok olduğu kimselerin ise, Allah'a şükretmesi evveliyetle vâcibtir. Dolayısıyla Cenâb-ı Hak onlardan, bu nimetleri kesmeyip, aksine gitgide artırmasının yanısıra, tevbe etmelerini ve yeniden hakka dönmelerini emrettiğinde, onların bâtıldan hakka dönme hususundaki inadları, diretmeleri ve naktan

uzaklaşmaları ortaya çıkarsa, işte bu durumda Allah Teâlâ onların üzerine sağanak yağmur gibi belalar yağdırır.

Bu iki izah, Cenâb-ı Hakk'tn kullarına, zâlim olan bir ümmete vereceği cezayı hemen vermeyip, onların iman etmelerinden tamamen ümid kesildiği ortaya çıkıncaya kadar tehir edeceğini haber vermiştir. Nitekim O, Hz. Nuh (a.s)'un kavmi hakkında "Kötüden, kâfirden başka evlâd da dünyaya getirmezler"(Nuh: 27) "Kavminden gerçek iman etmiş olanlardan başkası asla iman etmeyecektir" (Hud: 36) buyurmuş ve ilk önce, azabın ancak peygamber gönderilmesinden sonra meydana geleceğini; bu ayette ikinci olarak da, peygamberler gönderip, o kavimler onu tekzip ettiklerinde, onların azablarını peşin vermeyip, onlara çeşitli nasihat ve öğütlerde bulunacağını, buna rağmen şayet günahlarında ısrar ederlerse, işte bu durumda onlara kökünü kazıma azabını indireceğini haber vermiştir.⁸⁸

3-Allah'ın, İnsanlara ayetlerine içtenlikle inanmadıklarını bildiren yerden bir dabbe çıkarması

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ

“O söz bağlarına geldiği (kıyamet yaklaştığı) zaman, onlara yerden bir dâbbe (mahlûk) çıkarırız da, bu onlara insanların âyetlerimize kesin bir iman getirmemiş olduklarını söyler”(Neml:82)

Âyet-i kerime "Dâbbetül Arz" denen bir yaratıktan söz etmektedir. Hadis-i şeriflerde bu yaratığın insanların bozulduğu, Allah'ın emrini bıraktıkları, Hak din olan İslam'ı terkettikleri zaman, bir kıyamet alâmeti olarak ortaya çıkacağı zikredilmiştir. Bu varlığın çıkacağı yerin Mekke olacağı rivayet edilmişse de kesin değildir. Âyet-i kerimede, bu varlığın insanlarla konuşacağı zikrediliyor. Bununla beraber bu varlığın şeklinin nasıl olacağı bilinmemektedir. Bir elinde Hz. Süleyman'ın mühürünün, diğer elinde de Hz. Musa'nın asasının bulunacağı, mühürle kâfirlerin alnını mühürleyeceği, böylece onların alnına "Kâfir" oldukları yazılacağı, müminlerin yüzünü de asa ile sileceği, böylece onların yüzlerinin de yıldızlar gibi parlayacağı rivayet edilmektedir.

Bu varlığın bir kıyamet alâmeti olarak ortaya çıkacağı ve vasıflan hakkında, Peygamber (s.a.v) den şu hadisler rivayet edilmektedir. Ebu Hureyre (Ö.57/677) diyor ki: "Resulullah (s.a.v) in şöyle buyurduğunu işittim."Şu altı şey meydana gelmeden önce iyi

⁸⁸ Râzi, İsra:16, 14/430-432

ameller işlemeye koşusun. Bunlar, güneşin batıdan doğması veya duman'ın çıkması yahut Deccal'in çıkması veya, Dâbbetül Arz'in çıkması yahut herbirinize mahsus olan hadisenin (ölümün) meydana gelmesi yahut kamunun sevkü idaresinin size verilmesidir.” Peygamber efendimiz diğer bir Hadis-i şerifinde de şöyle buyurmaktadır: "Dâbbetül Arz çıkacak, onda Süleyman'ın mühürü ve Musa'nın âsâsı bulunacaktır. Asâ ile müminlerin yüzünü parlatacak mühür ile de kâfirlerin burunlarını damgalayacaktır, öyle ki bir sofranın başında oturan insanlar bir araya gelecekler, biri diğerine: "Ey Mümin" Diğer de bir başkasına "Ey Kâfir" diyecektir”

Dâbbetül Arz'ın şeklinin nasıl olduğu hakkında, sahabî ye tâbîn'den bazı rivayetler nakledilmiş ise de bu rivayetler güven telkin etmediklerinden zikredilmemişlerdir.⁸⁹

4- Ayetlerini yalanlayanları derece derece helaka yaklaştırmaları

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ

“Âyetlerimizi yalanlayanları, hiç bilmeyecekleri yerden yavaş yavaş helâke götüreceğiz”(A’raf:82)

Allah hidayete eren ve âdil olan ümmetlerin durumlarından bahsedince, ayetlerini yalanlayanları ve bunlar için söz konusu olan va’idi zikrederek, "Ayetlerimizi yalan sayanları..." buyurmuştur. Bu, bütün yalan sayanları içine alan bir ifadedir. İbn Abbas (Ö.68/687)'dan rivayet edildiğine göre, o, bu ayetle Mekkeli müşriklerin kastedildiğini söylemiştir. Bu uzak bir ihtimaldir. Çünkü umumî olan ifâdenin özelliği, kendisinden bir istisna olduğuna delâlet eden bir delil bulunmadığı müddetçe, (manasına dahil olan) herşeyi kapsamasıdır.

Cenâb-ı Hakk'ın "onları derece derece helake yaklaştırırız" buyruğuna gelince, bu kelime, "derece derece yükselmek "veya" "derece derece inmek" manasına olan "derece" masdarının, "istif’âl" veznindeki fiilidir. Bu kelimenin, birşeyi "bükme, parça parça dürmek, toplamak” manasına olan "dere" masdarından olması da muhtemeldir. Buna göre, ayetin manası, "Biz onları, kendilerini helak edip, yok edecek şeye yaklaştırır ve onların cezasını, kendilerinden ne murad edildiğini bilmemeleri bakımından kat kat artırırız" şeklinde olur. Bu böyledir. Zira onlar, ne zaman bir suç işleseler veya bir günaha yönelseler, Allah onlara, dünyada iken, çeşitli nimet ve rızık kapılarını açar. Bundan dolayı onlar alabildiğine şımarır,

⁸⁹ Taberi, Neml:82, 6/292-295

fesada dalar ve azgınlıklarını sürdürürler. Böylece, o nimetlerin ard arda gelmesi sebebi ile, onlar, günah (yolunda) derece derece ilerlerler. Sonra da Hak Teâlâ. onları, bu aldanışlarının ve gafletlerinin en fazla olduğu bir zamanda, ansızın yakalayır. İşte bundan ötürü Hz. Ömer (Ö.23/643) , kendisine İran Kırsası'nın hazineleri getirilince, "Allahım, derece derece helake sürüklenmekten (istidractan) sana sığınırım. Çünkü senin, biz, onları, bilmeyecekleri noktalardan, derece derece helake yaklaştırırız" buyurduğunu duydum" demiştir.⁹⁰

5- Allah'ın azâbının ansızın gelişi

أَتِيهَا أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَنْ لَمْ تَغْنَبِ بِالْأَمْسِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

“...Bir gece veya gündüz ona emrimiz (azabımız) gelir de onu sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden kopararak biçilmiş bir hale getiririz. İşte iyi düşünecek kavimler için âyetlerimizi böyle açıklıyoruz”(Yunus:24)

Ey insanlar, ziynetlerine ve mallarına aldanıp kendisiyle övündüğünüz bu dünya hayatı, gökten indirdiğimiz şu yağmura benzer ki, onunla yeryüzünde sarmaş dolaş olan çeşitli bitkiler biter. Onlardan insanlar ve hayvanlar yerler. Bir zaman gelip yeryüzü bu bitkilerle tam bezenip süslenince ve yeryüzü sakinleri de bunları hasat edip toplayacaklarını sanınca bizim, gece veya gündüzleyin o mahsullerin helak edilmesine dair emrimiz gelir. Biz onları sanki birgün önce hiç yokmuşçasına köklerinden kuruturuz. İşte biz, süslenip bezendikten sonra bu yeryüzünü helak ettiğimiz gibi bu dünyayı da sonunda helak edeceğiz. Bundan ibret alın. İşte biz, âyetlerimizi, düşünen bir topluluk için böyle açıklarız.

Allah Teala bu âyet-i kerimede, yeryüzünde bulunan çeşitli bitkilerin gerek birtakım âfetlerle gerekse değişen mevsimler sonunda yok olup gittiklerini ve dünyanın da birgün yok olup gideceğini, bu itibarla insanların, geçici dünya hayatına aldanıp ebedi olan âhiret hayatı için çalışmayı ihmal etmemeleri gerektiğini beyan etmektedir. Bu hususta diğer âyet-i kerimelerde de şöyle buyuruluyor: "Sen onlarla dünya hayatının misalini ver. Geçici dünya hayatı, tıpkı şuna benzer: Biz gökten yağmur indiririz, yeryüzündeki bitkiler onunla karışıp yemyeşil kesilir. En sonunda da kuruyup rüzgarın savurduğu çerçöp haline gelir.Allah, herşeye muktedirdir” (Kehf:45), "Görmez misin? Allah, gökten su indirip onu, yer altındaki kaynaklara katar sonra, onunla çeşitli renklerde bitkiler çıkarır. Sonra o bitkileri kurur, sararır

⁹⁰ Râzi, A'raf:82, 11/175

solduklarını görürsün. Sonra da Allah onları çerçöp haline getirir. Şüphesiz ki bunda, akıl sahipleri için ibret vardır” (Zummer :21), "Bilin ki dünya hayatı sadece bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda bir övünme vesilesi, mal ve evlatların çoğalmasından ibarettir. Bu, bir yağmura benzer ki, bitirdiği bitki çiftçilerin hoşuna gider. Sonra o bitki kurmaya yüz tutar, bir de bakarsanız ki sapsan kesilmiş, daha sonra da çer çöp haline gelir. Âhirette ise şiddetli bir azap, Allanın bağışlaması ve rızası vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir geçimlikten başka birşey değildir”(Hadid: 21)⁹¹

Cenâb-ı Hak, "Ey insanlar, sizin bağyiniz ancak kendinize karşıdır. (Bu da) dünya hayatının menfaati gibidir" buyurunca, bunun peşisıra, yeryüzünde taşkınlık yapan, dünyaya aldanan, ona sımsıkı sarılan, ahiretten ve ahirete hazırlanmaktan tamamen yüz çeviren kimseler için, darbı mesel olarak söylenen bu hayret verici misâli getirerek, "Dünya hayatının hâli, misâli, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki onunla yeryüzünün bitkileri bitip birbirine karışır" buyurmuştur. Bu ifâde şu iki manaya gelebilir:

a) Bunun manası, "Gökten inen o su sebebiyle, yeryüzünün bitkileri ona karıştı" şeklindedir. Çünkü yağmur yağdığında, o yağmur sebebiyle çok bitki biter ve o çeşitler birbirine girip, karışır. Bu, yağmur yağmazdan önce, bitmemiş bitkiler için böyledir.

b) Bundan murad, bitmiş olup da, henüz gelişip boy atmamış olan bitkilerdir. Bu, ancak bitkilerin, topraktan ilk çıkışları antnda olur. Binâenaleyh böyle yeni çıkmış bitkilerin üzerine yağmur yağıp, bitkiler bu yağmurla karşılaştığında, yağmurla bitki birbiriyle ihtilât ettiğinde, o bitkiler boy atar, gelişir, güzelleşir, olgunlaşır ve en güzel renklere ve zinetlere bürünür. İşte ayetteki "Tam yeryüzü zinet ve ihtişamını takınır" ifadesi ile, bu kastedilmiştir. Çünkü "tezahrûf" birşeyin en ileri derecede güzelleşmesi demektir. Böylece yeryüzü, hertürlü renkle böbürlenen, bir güzel elbise giyip, kırmızı, yeşil, sarı, altın rengi, beyaz ve benzeri renklerle süslendiğinde, tıpkı bir gelin gibi, bütün süs ve zinetlerini takınmış olur. Şüphesiz ki her ne zaman bir bahçe bu durum üzere ve bu sıfatlarda olursa, sahibi ondan dolayı sevinir ve ondan istifade edeceği hususundaki ümitleri artar ve kalbi tamamen onda olur. Daha sonra Cenâb-ı Hak, işte böylesi güzel bir bahçeye, gece veya gündüz, bir anda dolu, fırtına, yahut sel gibi bir büyük âfet salıverdiğinde o ağaçlar ve bitkiler, sanki hiç olmamış gibi, yok olurlar. Bu durumda sahibinin, son derece üzülüp kederleneceğinde şüphe yoktur. İşte kalbini dünya lezzetlerine ve güzelliklerine bağlayan her insanın durumu da aynıdır. Binâenaleyh bu insan, o şeyleri elde edemediğinde üzüntüsü artar ve onlara karşı aşırı

⁹¹ Taberi, Yunus:24, 4/409-410

bir hayıflanma içine girer .⁹²

Dünya hayatının bitkilere benzetilmesi, şu manalara gelebilir.

Birinci izah: İnsanın, dünya ile ilgili olarak harcıyıp bitirdiği bu dünya hayatının neticesi, kendisinden istifâde etme hususunda fazla ümitlenildiği halde ümitsizliğe düşülen bu bitkilerin neticesi gibidir. Çünkü genel olarak dünyaya sımsıkı sarılan kimse, bu dünyaya meyledip, dünya ile ilgili arzusu büyüyünce, ölüm ona ansızın gelip çatar. İşte bu, Hak Teâlâ'nın, "Nihayet kendilerine verilen o şeyler yüzünden (tam şımarıp) ferahlandıkları zaman, onları ansızın tutup yakalayiverdik ve artık o anda onlar bütün ümitlerinden mahrum kaldılar" (En'âm: 44) ayetinde anlatılan husustur. Yani, onlar bütün ömürlerini dünyaya harcadıkları halde, dünya hususunda; aslında ister istemez ahirete gittikleri halde, ahiret hususunda da ziyana uğradılar.

İkinci izah: Allah Teâlâ, bu ekin için makbul ve övgüye değer bir netice hasıl olmayacağı gibi, dünyaya aldanıp, onu seven kimse için de, makbul bir neticenin meydana gelmeyeceğini beyân buyurmuştur.

Üçüncü izah: Ayetteki teşbih, Hak Teâlâ'nın "Biz onların yaptıkları her amelin önüne geçtik ve bunları saçılmış (hiçbir değeri olmayan) zerrelere yaptık."(Furkan: 23) ayetinde ifade edilen husus gibidir. Binaenaleyh bu yokedici sebepler meydana geldiği için çiftçinin ekme gayretlerinin tamamen boşa çıkması gibi, dünyaya aldananın gayretleri de böyle boşa çıkar.

Dördüncü izah: O bahçenin sahibi, kendini yorarak ve gönlünü sıkıntıya sokarak, bahçesini imâr edip, kalbini ondan istifâde etmeye bağlamıştı, yani ondan istifâde edeceğini umuyordu. O yokedici sebepler meydana gelince, daha önce katlandığı o itina, gelecekte kendisi için çok şiddetli bir mutsuzluğun doğmasına sebep olmuştur. Bu mutsuzluk da, onun kalbinde meydana gelen hayıflanmadır. Kalbini dünyaya bağlayan ve kendisini dünyayı elde etmek için yoran kimsenin durumu da böyledir. Bu, kimse de ölüp, elde etmek istediklerini elde edemeyince, dünya sebeplerini meydana getirme hususunda katlandığı o gayret ve itina, ahirette büyük bir mutsuzluk sebebi olur.

Beşinci izah: Hak Teâlâ, bu teşbihi, âhirete inanmayanlar için yapmıştır. Çünkü biz, alabildiğine büyümüş olan ekinin, zinet ve güzellik hususunda da son noktaya ulaştığını görürüz. Ama daha sonra, alabildiğine süsünü takınmış o toprağa bir âfet arız olur ve böylece bütün o güzellikler silinip gider. O toprak daha sonra yeniden ikinci kez aynı süslerle süslenir. Allah Teâlâ böyle birşeye kadir olanın, ahirette insanların amellerine, hayır ise hayır ile, şer ise şer ile karşılık verebilmesi için, canlıları orada yeniden diriltmeye de kadir olacağını

⁹² Râzi, Yunus:24, 12/350

göstermek için bu meseli (teşbihi) getirmiştir.⁹³

6- Firavun'un cesedini ibret olsun diye kurtarması

فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ آيَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ

“(Ey Firavun!) Senden sonra geleceklere ibret olması için, bugün senin bedenini (cansız olarak) kurtaracağız. İşte insanlardan bir çoğu, hakikaten âyetlerimizden gafildirle”(Yunus:92)

Ey Firavun, bugün biz senin cesedini kurtarıyoruz ki senin helak olduğuna inanmayanlar, helak olduğunu görsünler ve sen, daha sonra gelenlere bir ibret olasın. Ne yazık ki insanların çoğu, delil ve âyetlerimizden gafildirler. Onlan düşünüp ibret almazlar.

Abdullah b. Abbs (Ö.68/687) diyor ki: "İsrailoğullarından bazıları, Firavunun ölüp ölmediğinden şüphe ettiler. Bunun üzerine Allah Teala denize emretti, deniz, Firavunun ölü cesedini dışarı attı. Böylece İsrailoğulları onun öldüğünü gözleriyle gördüler."⁹⁴

“Bugün senin bedenini kurtaracağız” ayetiyle ilgili şu izahlar yapılmıştır.

1) Biz seni. yeryüzünün yüksek bir yerine (Necve'ye) atacağız.
2) Biz seni, denizden çıkarıp, kavminin düştüğü, battığı denizin dibine batmaktan kurtaracağız. Fakat bu, "sen boğulduktan sonra olacak.

3) Bu, alay etme yoluyla Firavun'a kurtuluşu vaadetmektir. Sanki bu sözle Firavun'a: "Biz, seni kurtaracağız. Ancak bu kurtuluş, canın için değil, cesedin için olacaktır!" denilmektedir. Böyle sözler bazan, istihza için söylenir. Nitekim: "Seni azâd edeceğim, ama öldükten sonra", "Seni hapisden kurtaracağım, ancak ölümünden sonra" denmesi gibi.

4) Bazıları kelimeyi noktasız olarak “nunehike” okumuşlardır ki bu, "Biz seni, denizin kıyısına atacağız" demektir. Çünkü Firavun boğulduktan sonra denizin bir kıyısına atılmıştır.

Ayetteki (bedenini) tabiri ile ilgili şu izahlar yapılmıştır:

1) Bu kelime, "hal" mahallindedir, yani "cansız, sırf bîr cesed olarak" demektir.
2) Bundan maksad, "senin bedenini bozulmadan, sağlam olarak kurtarıp, sahile atacağız" manasıdır.
3) Bedenini, çırılçıplak denizden çıkaracağız.

⁹³ Râzi, Yunus:24, 12/351

⁹⁴ Taberi, Yunus:92, 4/455

4) Bu kelimeye "zırh" manası da verilmiştir, yani, "seni zırhınla çıkaracağız" demektir. "Beden", kısa zırh demektir. Binâenaleyh, "Bedeninle" ifâdesi, "zırhınla" demektir. Bu mana İbn Abbas (Ö.68/687) dan nakledilmiştir. İbn Abbas (Ö.68/687) şöyle demiştir: "Firavun'un üzerinde, sayesinde tanınıp bilindiği altın bir zırh vardı. Allah onu, tanınsın diye sudan bu zırh ile çıkardı." ⁹⁵

Hak Teâlâ'nın "ki arkandan geleceklere bir ibret, olasın" ifâdesi ile ilgili olarak şu izahlar yapılmıştır.

a) Firavun'un tanrı olduğuna inananlar, onun boğulduğunu gözleriyle görmedikçe bunu yalanlayacaklar ve öyle kimselerin ölmeyeceklerini iddia edeceklerdi. Bundan dolayı Allah Teâlâ, onlar onu görsünler ve kalblerindeki şüpheler silinsin gitsin diye Firavun'un halini, onu, sudan olduğu gibi çıkararak ortaya koymuştur. Firavun'un cesedinin atıldığı yerin, İsrailoğullannın çok uğradıkları bir yer olduğu da rivayet edilmiştir.

b) Allah Teâlâ'nın, insanların, Firavun'un, "Ben sizin en büyük Rabbinizim" dediğini duyup iştîmelerinden sonra, insanlara onu bu zelil ve hakir vaziyette göstermeyi murad etmiş olması da uzak bir ihtimal değildir. Böylece bu, insanları, onun yolu gibi yollardan alıkoymuş olur ve insanlar, onun daha dün, ululuk ve azametinin zirvesinde olduğunu iddia ederken, daha sonra durumunun, gördükleri o vaziyete dönüşünü müşahade etmiş olurlar.

c) Bazıları kelimeyi "kâf" ile, "seni yaratan için" şeklinde okurlar. Bu, "Ta ki sen, seni yaratanın diğer mucizeleri gibi bir mucize olasın" demektir,

d) Allah Teâlâ, Firavun'u bütün ordusuyla suya garkedip, sonra da ordusundan hiç kimseyi denizin dibinden çıkarmayıp, sadece Firavun'un cesedini çıkarınca, bu enteresan halin Firavun'a has kılınması, Allah'ın kudretinin mükemmelliğine ve Hz. Musa (a.s.)'nın peygamberliğinin doğruluğuna delâlet etmiş olur. ⁹⁶

⁹⁵ Râzi, Yunus:92, 12/464

⁹⁶ Râzi, Yunus:92, 12/464-465

7- Allah'ın yasak kılınan şeylerden vazgeçmeyenlere "Aşağılık maymunlar olun!" diye emretmesi

فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ

"Kibirlenip de kendilerine yasak edilen şeylerden vazgeçmeyince onlara: Aşağılık maymunlar olun! dedik"(A'raf:166)

Katede (Ö.117/735) diyorki: "Bu topluluk günah işlemekte ısrar edince Allah bunları, normal insanlarken, hayvan kuyruklu maymunlara çevirmiştir." Bu insanlar, gerçekten maymuna dönüşmüşlerdir. Fakat onların soyları devam etmemiş, yok olup gitmişlerdir.⁹⁷

Bazı alimler şöyle demişlerdir: "Hak Teâlâ'nın, "Kendilerine hor ve zelil maymunlar olun dedik" buyruğu bir söz cinsinden olmayıp aksine bir fiil cinsindedir. Yani, "Allah Teâlâ bunu yaptı" demektir. Bunda, Cenâb-ı Hakk'ın, "Bir şeyi dilediğimiz zaman sözümüz ancak ona "ol" dememizden ibarettir. O da derhal oluverir" (Nahl: 40) ifâdesinin söz değil, bir fiil manasında olduğuna da delâlet bulunmaktadır. Zeccâc (Ö.311/923) ise şöyle demiştir: "Onlara, duyulan bir söz ile (yani, Cenâb-ı Hak bizzat bunu onlara söylemek suretiyle) bu hale gelmeleri emredildi." Bu sözü bu manaya hamletmek uzak bir ihtimaldir. Zira, bir emre muhatap olan kimsenin o şeye gücünün yetmesi gerekir. Halbuki yahudiler, kendilerini maymunlar haline getirmeye muktedir değillerdi.⁹⁸

İbn Abbas (Ö.68/687) şöyle demiştir; "Yahudiler, sabahleyin kendilerinin zelil maymunlar olduğunu gördüler. Onlar üç gün bu şekilde beklediler; derken diğer insanlar onları gördü... Sonra da, yok olup gittiler..." İbn Abbas(Ö.68/687)'dan şu da nakledilmiştir: "Yahudilerin gençleri maymun, ihtiyarları ise domuz haline getirildiler..." Bu, ayetin zahirinin tersine bir görüştür. Alimler, maymun haline getirilen bu kimselerin bu halde kalıp kalmadıkları ve maymunların bunların neslinden olup olmadığı veyahut da bunların helak olup, nesillerinin de sona erip ermediği gibi konularda ihtilâf etmişlerdir.⁹⁹

⁹⁷ Taberi, A'raf:166, 4/140

⁹⁸ Râzi, A'raf:166, 11/125-126

⁹⁹ Râzi, A'raf:166, 11/126-127

D-Bazı İlahi İlkeler Bildirilirken Azâmet Cemi Zamirinin Gelişi

İlahi ilkelerin bildirildiği ayetlerde azâmet cemi zamirinin gelişi, Cenab-ı Hakk'ın azâmetini, ilkelere muhatap olan insan topluluklarına etkili bir şekilde anlattığı gibi, ilkelerin önemine ve yüceliğine de işaret eder.

1- Allah'ın kişiyi gücünün üstünde bir şeyle sorumlu tutmaması

وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

“Biz hiç kimseyi gücünün yettiğinden başkası ile yükümlü kılmayız. Nezdimizde hakkısöyleyen bir kitap vardır ve onlar haksızlığa uğratılmazlar”(Mü'minun:62)

Allah Teâlâ, ihlaslı mü'minlerin ibadet durumlarını zikredince, kulların amelleriyle ilgili şu iki hükmü zikretmiştir.

1) O, "Biz, hiçbir kimseye gücünün yeteceğinden başkasını teklif etmeyiz" buyurmuştur." "Vus" un, ne demek olduğu hususunda şu iki görüş ileri sürülmüştür.

a) "Tâkat" manasına gelir.

b) "Tâkat"ın bir alt derecesi manasındadır. Bu ikinci görüş, Mukâtil (Ö.150/767) in görüşüdür. Bunun, bunun bu manada olduğuna şöyle delil getirir: "Buna "vus" denmesi, insanın fiili bunu, içine aldığı ve zorlanmadığı ve gücü ona dar gelmediğinden dolayıdır." Böylece Cenâb-ı Hak, o ihlaslı kimselerin, yapabildiklerinden çoğu ile mükellef tutulmadığını beyân buyurmuştur. Nitekim Mukâtil (ö.150/767) şöyle der: "Ayakta namaz kılamayan, oturarak; oturarak namaz kılamayan da imâ ile namaz kılsın. Çünkü Cenâb-ı Hak, "Biz hiçbir kimseye gücünün yeteceğinden başkasını teklif etmeyiz" buyurmuştur.

2) Hak Teâlâ, "Nezdimizde hakkı söyleyen bir kitab var. Onlar asla haksızlığa uğratılmazlar" buyurmuştur. Hak Teâlâ "kitabı", sanki açıklama yapan, konuşan bir kimseye benzetmiştir. Halbuki kitab konuşmaz. Fakat, hakkı söylediği zaman, konuşan ve içindekini dışa döken kimse gibi, kitab da adetâ içindekileri ortaya vurur. Buna göre eğer, "Bu kitabın kendilerine arz edildiği o kimseler, Allah'ın yalan söylemesinin imkansız olduğuna, yahut da yalan söyleyebileceğine inanırlar. Binâenaleyh eğer onlar Cenâb-ı Hakk'ın yalan söylemesinin imkânsız olduğuna inanıyorlarsa, böyle bir kitab olsa da olmasa da o'nun söylediği her şeyi doğru kabul ederler. Yok eğer onlar Cenâb-ı Hakk'ın yalan söyleyebileceğini düşünüyorlarsa, Allah o kitaba, yapılanın aksini yazabileceği için, o kitaba güvenmez. Dolayısıyla her iki

duruma göre de, bu kitabın ne faydası var?" denilirse, deriz ki: Allah dilediğini yapar. Ama bununla beraber, meleklerden görevli olanlar için, bunda bir faydanın bulunduğu göz ardı edilemez.¹⁰⁰

2- Bu ümmeti orta bir ümmet yapması

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا

“İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Resûl'ün de size şahit olması için sizi mutedil bir millet kıldık....”(Bakara:143)

“Kezalik” ifâdesindeki “kâf” harfî teşbih (benzetme) kâfidir. Benzetilen ne olduğu hususunda ise bazı görüşler vardır.

a) Bu, manası ile ilgilidir. Yani "Size, hidayetimizle in'amda bulunduğumuz gibi, sizi vasat bir ümmet olarak yaratarak da in'amda bulduk" demektir.

b) Mana, "Sizi kiblelerin en ortası bir kibleye çevirdiğimiz gibi, aynı şekilde orta (vasat) bir ümmet yaptık." Şeklinindedir.

c) Bu, Cenâb-ı Hakk'ın "Andolsun ki biz onu dünyada seçtik" (Bakara: 130) ayetinde, Hz. İbrahim hakkında söylediği hususa râcîdir. Yani, "Biz onu dünyada seçtiğimiz gibi, aynı şekilde sizi de orta bir ümmet kıldık" demektir.

d) Ayetin takdiri şu şekildedir: "Doğu da Allah'ındır, batı da. Bu yönler Allah'ın mülkü ve milkü olmaları bakımından müsavi oldukları halde, Cenâb-ı Hak bir lüftü ve ihsanı olmak üzere bir kısmını, kible yaparak daha fazla şereflendirip yüceltmıştır. Aynen bunun gibi, bütün insanlar da Allah'ın kulu olma bakımından müşterektirler. Ancak Cenâb-ı Hak bu ümmet-i Muhammed'e, kendisinden bir lütuf ve ihsan olarak, daha çok şeref verip, daha çok ibâdete lââyık görmüştür."¹⁰¹

Alimler “el-Vasat” kelimesinin açıklanması hususunda ihtilâf ederek, şu hususları zikretmişlerdir:

1) Âdil, dosdoğru demektir.

2) “Vasat”, herşeyin seçkini ve iyisi manasınadır. Alimler bu açıklamanın bazı sebeplerden ötürü, daha evlâ olduğunu söylemişlerdir:

a) "Vasat" lâfzı cansızlar için de kullanılır. Zamaşşeri (Ö.538/1144) şöyle demiştir:

¹⁰⁰ Râzi, Mü'minun:62, 16/440-441

¹⁰¹ Râzi, Bakara:143, 3/532-533

"Mekke'de, haccımı yapabilmek için, bedevi bir Araptan bir deve kiraladım. O bana, "yani, bana dinarların en iyilerinden ver, dedi." Halbuki adalet vasfı cansız varlıklarda bulunmaz. Binaenaleyh, (vasat) kelimesini "iyi" manasına almak daha uygundur.

b) "Vasat" kelimesini iyi, güzel manasına almak, Hak Teâlâ'nın, "Sizler insanlar için çıkarılmış olan en hayırlı ümmetsiniz" (Al-i İmran: 110) ayetine de uygundur.

3) Ümmet-i Muhammed'in din hususunda ifrat ile tefrit arasında; hâdiseler hususunda da çok ileri gitmekle çok geri kalmak arasında mutedil ve dengeli olmaları manâsında onlara, denilmesi caizdir. Çünkü ümmet-i Mu-hammed, hristiyanların çok aşırı giderek Allah'ı bir oğul ve ilâh tutmak; yuhudilerin de peygamberleri öldürüp, kitapları değiştirmek, vb. hususlarda günahlar irtikâb etmek gibi kusurları işlememişlerdir.

Alimler Allahu Teâlâ'nın, "İnsanlara şahitler olasınız diye" ayetinde zikredilen şehadetin ahirette mi dünyada mı meydana geleceği hususunda ihtilâf etmişlerdir.

Birinci Görüş: Bu şehâdet ahirette meydana gelecektir.. Bu görüşü benimseyenlerin iki izah şekli bulunmaktadır.

1) Çoğunluğun benimsediği görüştür ki, buna göre bu ümmet peygamberlerin lehine olmak üzere onları yalanlayan toplumların aleyhine şehadet ederler. Ümmetlerin, peygamberlerin tebliğini inkâr ettikleri, bunun üzerine de Hak Teâlâ'nın çok iyi bilmesine rağmen, peygamberlerden tebliğde bulduklarına dair bir delil talep edeceği, böylece ümmet-i Muhammed (s.a.s)'in getirileceği bunların şehadette bulunacağı, bunun üzerine diğer ümmetlerin "Siz bunu nereden öğrendiniz?" diyecekleri, böylece de ümmet-i Muhammed'in, "Biz bunu Allah'ın, sadık peygamberinin lisanı ile tebliğ edilen kitab'ında (Kur'an) verdiği haberlerle öğrenmiştik" diyecekleri; bunu müteakiben de Hz. Muhammed (s.a.s)'in getirileceği ve kendisine ümmetinin durumunun sorulacağı, O'nun da ümmetini tezkiye edip, onların âdil olduklarına şehadette bulunacağı rivayet edilmiştir ki, bu Cenâb-ı Hakk'ın, 'Her ümmetten bir şahid getirdiğimizde, seni de onlann üzerine şahit tuttuğumuzda onların hali nice olacaktır?' (Nisa: 41) kavlinde zikredilen husustur.

2) Alimler ayetin mânâsının "Kendisiyle hakka muhalefet etmiş oldukları fiilleri sebebiyle, insanların aleyhine şehadette bulunasınız diye!" şeklinde olduğunu söylemişlerdir.

İkinci Görüş: Bu şehâdet ancak dünyada yerine getirilir. Bunun izahı şöyledir: Şehadet, müşahede ve şühûd, görmek demektir. Göz ile görmek ve kalb ile bilmek arasında sıkı bir bağlantı bulunduğu için, kalbteki marifet de, muhakkak ki bazen müşahede ve şühûd olarak; bir şeyi bilen ise, şâhid ve müşâhid diye adlandırılır. Sonra bir şeye delâlet de, o şeye şahidlik olarak adlandırılır. Çünkü bu delâlet, kendisiyle şahidin şahid vasfını kazandığı bir şeydir. Bir şeyi haber veren, o şeyin durumunu ortaya koyan, o şeyin delili sayıldığı için, bu

haber veren kişi de şahid diye adlandırılır. Birşeyin durumunu iyice bilebilen, onun durumunu ortaya dökabilen herkes, o şeyin şahidi olabilir. Allah Te-âlâ, bu ümmeti "şahidler" diye vasıflamıştır. Bu şehâdet ya ahiret veya dünya hususunda olabilir. Fakat bunun ahiret hususunda olması caiz değildir. Çünkü Allah Teâlâ onları dünyevi hususta 'âdil kimseler' kılmıştır. Bu da onarın, dünyevî hususta şahid olmalarını gerektirir.¹⁰²

3- Tuzak kuranlara Allah'ın da tuzak kurması

وَمَكْرُوا مَكْرًا وَمَكْرَنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

“Onlar böyle bir tuzak kurdular. Biz de kendileri farkında olmadan, onların planlarını altüst ettik”(Neml:50)

Alimler Allah'ın mekri (tuzağı) hususunda şu değişik izahları yapmışlardır

a) Allah'ın mekri, onları farkına varmadıkları bir anda helak etmesidir. Allah'ın mekri, mecazî olarak, insanların mekrine benzetilmiştir. Rivayet olunduğuna göre, Salih (a.s)'in, kayanın içinde namaz kılabilceği bir kovuğu vardı. Kâfirler, "Salih (a.s), bizden üç güne kadar kurtulacağını iddia etmektedir. Gelin biz, ondan ve ehinden üç gün gelmezden önce kurtulalım" demişler, o kaya kovuğuna gitmişler ve "o buraya namaz (ibadet) için geldiğinde onu öldürür, daha sonra gider ehlini öldürürüz" demişler. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak, bir kaya göndermiş ve o kaya onlar kovukta iken, kovuğun ağzını tamamen kapamış. Böylece onlar yok olup gitmişler.

b) Onlar, geceleyin kılıçlarını sıyrarak, Hz. Salih (a.s)'in bulunduğu yere gelmişler. Allah Teâlâ da Hz. Salih (a.s)'in evi dolusu melek göndermiş ve melekler onların kafalarını taşlarla yarmışlar. Onlar taşlan görüyorlarmış, ama atanları göremiyorlarmış.

c) Allah Teâlâ, Salih (a.s)'e, onların kurdukları bu tuzağı haber vermiş, Salih (a.s) de, böylece onlardan kurtulmuş. İşte Allah'ın onlara karşı tuzağı, bu haber verişidir.¹⁰³

¹⁰² Râzi, Bakara:143, 3/540-543

¹⁰³ Râzi, Neml:50, 17/438-439

4- Allah'ın kanununda değişiklik olmaması

سُنَّةَ مَنْ قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا

“Senden önce gönderdiğimiz peygamberler hakkındaki kanun (da budur). Bizim kanunumuzda hiçbir değişiklik bulamazsın”(İsra:77)

Hak Teâlâ Hz.Peygambere hitaben "Bu durum, senden evvel gönderdiğimiz peygamberler için de bîr sünnettir" buyurmuştur, yani, "Peygamberlerini içlerinden çıkarıp süren her kavim hakkındaki sünnetullah, Allah'ın onları helak etmesidir" demektir.

Allah Teâlâ, sonra da "Sen bizim tutumumuzda hiçbir değişiklik bulamazsın" buyurmuştur. Bu, "Allah âdetini (sünnetini) bu şekilde yürüttüğü sürece, hiç kimsenin bunu değiştirmesi mümkün değildir" demektir. Bu hususta sözün özü şudur, her hadisenin belli bir vakte ve belli bir özelliğe tahsis edilmesi, o hadisenin kendisinde bulunan bir şeyden ötürü değildir. Aksi halde onun hep o hal üzere devam etmesi ve o sıfatlar hususunda kendisine benzeyen şeylerden ayırdedilememesi gerekirdi. Aksine bu tahsis işi, bir muhassisin tahsisi ile olmuştur. O halde bu tahsis, Allah Teâlâ'nın o şeyin o vakitte olmasını murad etmesi, daha sonra da kudretinin, onu o vakitte meydana gelmesine taalluk etmesi, ilminin de o hadisenin o vakitte meydana geleceğini bilmesi demektir. Sonra biz deriz ki, bu tahsisde (yani bu hadisenin o belli zamanda meydana gelmesinde) müessir olan bu üç sıfat, eğer ezeli-ebedî değil ise, bunun meydana gelişi başka bir tahsise muhtaç olur. Böylece teselsül gerekir. Halbuki teselsül muhaldir. Yok eğer bu sıfatlar kadîm ise. kadîm'in değişmesi imkânsızdır. Çünkü kıdemi sabit olan şeyin, yokluğu nkânsızdır. Bu tahsisin yapılmasında müessir olan o üç sıfatın değişmesi imkânsız olunca, takdir edilen o şeylerde de değişikliğin olması imkânsız olur. Böylece bu aklî delil ile de, Hak Teâlâ'nın, "Sen, bizim tutumumuzda hiçbir değişme bulamazsın" buyruğunun doğru olduğu sabit olmuş olur.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Râzi, İsra:77, 15/12-13

5- Yeryüzünde melekler olması halinde gönderilecek elçinin melek olması

قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ مَلَكًا رَسُولًا

“Şunu söyle: Eğer yeryüzünde yerleşmiş gezip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten, peygamber olarak bir melek gönderirdik”(İsra:95)

Her varlık, kendi cinsinden olan varlıkları bilir ve onların halinden anlar. Yeryüzündeki insanlara, yemeyen, içmeyen ve beşeri herhangi bir ihtiyacı bulunmayan bir Melek, Peygamber olarak gönderilecek olsaydı elbette ki o Melek, insanların halinden anlamayacak, o insanlar için neyin uygun olduğunu takdir edemeyecek ve her hususta onlara örnek olamayacaktı. Bu itibarla Allah tealanm, insanlara, kendi cinslerinden birini Peygamber olarak göndermesi onun bir lütfü ve merhametinin ifadesidir.¹⁰⁵

Allah Teâlâ, Mekkelilerin daha fazla mucize istemeleri ile ilgili şüphelerini nakledip, gerekli cevabı verince, bir başka şüphelerini de nakletmiştir. O da şudur. Mekkeliler, Allah'ın insanlara insan bir peygamber göndermesini akıldan uzak görüp, insanlara bir peygamber göndermesi halinde melek bir peygamber göndereceğine inanıyorlardı. Allah Teâlâ, onların bu şüphelerini, birkaç açıdan cevaplamıştır.

a) O, 'İnsanların, kendilerine hidayet (rehberi) geldiği zaman, iman etmelerini, Allah bir insanı mı peygamber gönderdi" demelerinden başka birşey men etmedi" buyurmuştur. Bunun izahı şöyledir: Allah'ın insanlara, melek olan bir peygamber göndermesi halinde, insanlar onun Allah katından gönderilmiş bir peygamber olduğunu, ancak onun doğruluğunu gösteren bir mucize bulunduğu zaman tasdik ederler. O mucize de, onları, o meleğin Allah'ın peygamberi olduğu iddiasını kabule sevkedecek bir şeydir. O halde ayetteki, "Kendilerine hidayet geldiği zaman" ifadesinden kastedilen, sadece bu mucizedir. Binâenaleyh bu mucize, ister bir melek, ister bir insan elinde zuhur etsin, onun bir peygamber olduğunu ikrar etmek gerekir. Böylece kâfirlerin, "peygamberin mutlaka meleklerden olması gerekir" şeklindeki inançları, fasit bir tahakküm ve batıl bir inad olmuş olur.

b) Yeryüzü ahalisi eğer melek olsalardı, onların peygamberlerinin de melek olması gerekirdi. Çünkü aynı cinsten olanlar birbirine daha meyyaldirler. Fakat yeryüzündekiler insan oldukları için, onlara gönderilecek peygamberlerin de insan olması gerekmiştir. İşte

¹⁰⁵ Taberi, İsra:95, 5/318

ayetteki, "De ki: "Eğer yeryüzünde, sakın sakın yürüyen melekler olsaydı, biz elbette onlara gökten melek bir peygamber gönderirdik" ifadesi ile, bu kastedilmiştir.¹⁰⁶

6- Büyük günahlardan sakınanların küçük günahlarını örtmesi

إِنْ تَحْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلِكُمْ مَدْخَلَ كَرِيمًا

“Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir yere sokarız”(Nisa:31)

Ey müminler, eğer sizler kendinize yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız, küçük günahlarınızı örter sizi affederiz. Ve sizleri, mutluluk yurdu olan cennete koyarız. Orada ne üzüntü vardır ne de keder. Ne sıkıntı vardır ne de bunalım.

Büyük günahlar hakkında sahabe-i kiramdan, tabiinden çeşitli görüşler nakledildiği gibi Resulullahtan da kısmen birbirinden farklı olan hadis-i şerifler rivayet edilmiştir.

a) Abdullah b. Mes'ud'a (Ö.32/652) göre bu âyette zikredilen büyük günahlardan maksat, Nisa suresinin başından bu âyete kadar geçen otuz âyette, Allah tealanın, kullarına yasakladığı günahlardır. İbrahim en-Nehai (Ö.95/713) de bu görüştedir. Abdullah b. Mes'ud (Ö.32/652) dan nakledilen diğer bir görüşe göre ise büyük günahlar dört tanedir. Bunlar, Allaha ortak koşmak, Allahın rahmetinden ümit kesmek, Allanın lütfundan ümit kesmek ve Allahın tuzağından (cezalandırmasından) kurtulacağından emin olmaktır. Yine Abdullah b. Mes'ud (Ö.32/652) dan nakledilen diğer bir görüşe göre bu günahlar üçtür. Bunlar, Allahın rahmetinden ümit kesmek, Allahın lütfundan ümit kesmek ve Allahın cezalandırmasından kurtulacağından emin olmaktır.

b) Hz. Ali (Ö.40/661)'ye göre ise burada zikredilen büyük günahlar yedi tanedir. Bunlar da, Allaha ortak koşmak, Allahın, öldürülmesini haram kıldığı bir insanı öldürmek. Namuslu bir kadına zina iftirasında bulunmak, yetim malı yemek, faiz yemek, savaştan kaçmak, hicret ettikten sonra tekrar bedeviliğe dönmektir. Ata b. Ebi Rebah (Ö.115/733) ise bu büyük günahların, adam öldürmek, faiz yemek yetim malı yemek, namuslu kadına zina isnad etmek, yalan yere şahitlik yapmak, anneye babaya kötü davranmak ve savaştan kaçmak olduğunu söylemiştir.

c) Abdullah b. Ömere (Ö.71/690) göre ise bu büyük günahlar dokuz tanedir. Bunlar da: Allaha ortak koşmak, öldürülmesi helal olmayan bir insanı öldürmek, savaştan kaçmak,

¹⁰⁶ Râzi, İsra:95, 15/67-68

namuslu birkadına zina isnad etmek, faiz yemek, haksız yere yetim malı yemek, Mescid-i Haramda haktan sapıp zulmetmek, insanlarla alay etmek, ve anaya babaya, onlan ağlatacak derecede kötü davranmaktır. Abdullah b. Ömerden (Ö.71/690) nakledilen diğer bir rivayete göre ise insanlarla alay etme günahı yerine sihir yapma günahı zikredilmiştir.

ç) Abdullah b. Abbasa (Ö.68/687) göre ise büyük günahlardan maksat, Allahın yasakladığı her günahdır.

d) Said b. Cübeyr (Ö.95/713) , Mücahid (Ö.103/721) ve Abdullah b. Abbastan (Ö.68/687) nakledilen başka bir görüşe göre ise, büyük günahlardan maksat, Allah'ın, işleyenleri cehennem azabına koyacağı ile tehdit ettiği günahların tümüdür. Buna göre, işlenildiğinde onu işleyeninin cehennem azabına konulacağı veya Allanın gazabına yahut lanetine uğratılacağı beyan edilen günahların hepsi büyük günahlardır.

e) Taberi (Ö.310/922) büyük günahların, sahih hadislerde beyan edilen günahlar olduğunu, bunların da, Allaha ortak koşmak, anaya babaya kötü davranmak, Allahın, öldürülmesini haram kıldığı insanı öldürmek, yalan söylemek, namuslu kadınlara zina iftirasında bulunmak, yalan yere yemin etmek, sihir yapmak, savaştan kaçmak ve komşunun hanımıyla zina etmek." olduğunu söylemiş, fakirlik korkusuyla çocuğunu öldürmenin de haksız yere adam öldürme hükmüne tabi olduğunu bildirmiştir.¹⁰⁷

Âyet-i kerimenin devamında, büyük günahlardan kaçınıldığı takdirde kusurların örtüleceği zikredilmektedir. Buradaki kusurlardan maksat, küçük günahlardır. Allah Teala, biz âciz kullarına bir lütuf olarak, büyük günahlardan kaçındığımız takdirde küçük günahlarımızı affedeceğini ve bizleri, ikram yurdu olan cennete koyacağını zikretmiştir.

Sahabe-i Kiram, Kur'an-ı Kerimde zikredilen bu ve benzeri âyetlerin, yüce mevlanın biz âciz kullarına büyük bir lütfü olduğunu söylemişler ve bu hususta sevinçlerini izhar etmişlerdir. Bu hususta Abdullah b. Mes'ud'un (Ö.32/652) şunları söylediği rivayet edilmektedir: "Nisa suresinde beş âyet vardır ki bunlar benim için bütün dünyadan daha sevimlidir. Bunlar: "Eğer yasaklandığınız büyü günahlardan kaçınırsanız kusurlarınızı örter sizi, güzel bir makama koyarız.", "Şüphesiz ki Allah, hiçbir kimseye zerre kadar zulmetmez. Yapılan iyilik zerre kadar da olsa onu kat kat artırır. Ve yapana, katından büyük bir mükafaat verir.", "Şüphesiz ki Allah, kendisine ortak koşulmasını affetmez. Bunun dışındakini dilediği kimse için affeder. Kim Allaha ortak koşarsa şüphesiz büyük bir günah ile iftira etmiş olur.", "Kim bir kötülük işler veya nefesine zulmeder de sonra Allahtan bağışlanmasını dilerse, Allah'ı, mağfiret ve merhamet edici olarak bulur.", "Allaha ve Peygamberine iman edip onlar

¹⁰⁷ Taberi, Nisa:31, 5/28

arasında hiçbir ayrılık gözetmeyenlere gelince, işte onlara, Allah mükâfaatlarını verecektir. Allah, çok affeden ve çok merhamet edendir”(Nisa:31, 40, 48, 110, 152) âyetleridir .

Abdullah b. Abbas ta, (Ö.68/687): "Nisa suresinde sekiz âyet vardır ki bu âyetler bu ümmet için, güneşin, üzerine doğup battığı şeylerden daha hayırlıdır." demiş ve şu âyetleri zikretmiştir: "Allah size, dininizin hükümlerini açıklamak, sizden önceliklerin yollarını göstermek ve tevbenizi kabul etmek istiyor. Allah, her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.", "Allah sizin tevbenizi kabul etmek istiyor. Şehvetlerine uyanlar ise sizin hak yoldan iyice uzaklaşmanızı istiyor.", "Allah sizden yükü hafifletmek ister. Çünkü insan çok zayıf olarak yaratılmıştır.", "Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, kusurlarınızı örter sizi güzel bir makama koyarız.", "Şüphesiz ki Allah, hiçbir kimseye zerre kadar zulmetmez. Yapılan iyilik zerre kadar da olsa onu kat kat artırır ve yapana, katından büyük bir mükâfaat verir.", "Şüphesiz ki Allah, kendisine ortak koşulmasını affetmez. Bunun dışındakini dilediği kimse için affeder. Kim Allaha ortak koşarsa şüphesiz ki büyük bir günah ile iftira etmiş olur.", "Kim kötülük işler veya nefsine zulmeder de sonra Allahtan bağışlanmasını dilerse Allahı mağfiret ve merhamet edici olarak bulur.", "Allaha ve Peygamberine iman edip onlar arasında hiçbir ayrılık gözetmeyenlere gelince, işte onlara Allah, mükâfaatlarını verecektir. Allah çok affeden, çok merhamet edendir” (Nisa:26, 27, 28, 31,110,152)¹⁰⁸

7- Kitap ehlini inanmaları karşılığında cennete sokması

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَادْخَلْنَا لَهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ

“Eğer ehl-i kitap iman edip (kötülüklerden) sakınsalardı, herhalde (geçmiş) kötülüklerini örter ve onları nimeti bol cennetlere sokardık”(Maide:65)

Cenâb-ı Hak ehl-i kitabı zemmetme ve tuttukları yolun çirkinliğini ortaya koyma hususunu pek etkili bir şekilde beyan ettikten sonra onların iman edip de müttakilerden olmaları halinde hem dünya hem de âhîret saadetlerini bulacaklarını bildirmiştir.

Âhîret saadetlerine gelince, bunlar iki kısma hasredilmiştir:

- a) Cezanın kaldırılması.
- b) Kendilerine sevabın ulaştırılması.

¹⁰⁸ Taberi, Nisa:31, 2/502-507

Cezanın kaldırılmasına gelince bu, "Onların günahlarını elbette örterdik...." ifadesiyle murad edilen, sevabın ulaştırılmasına gelince bu da, "ve elbette onları nimeti bol cennetlere sokardık" ifadesiyle murad edilendir. Şayet, "Başlıbaşına iman, hem günahların örtülmesini hem de hasenatın, sevabların verilmesini iktiza eder; o halde daha niye buna, bir de "takva" şartı eklenmiştir?" denilirse, deriz ki: Bundan murad, onun sırf takva ve itaat maksadıyla iman etmiş olmasıdır; yoksa münafıkların yaptığı gibi, dünyevî herhangi bir maksat ve gaye için değil.¹⁰⁹

8- Dilemesi halinde herkese hidayet vermesi

وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدًىهَا وَلَكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

“Biz dilesek, elbette herkese hidayetini verirdik. Fakat, "Cehennemi hem cinlerden hem insanlardan bir kısmıyla dolduracağım" diye benden kesin söz çıkmıştır”(Secde:13)

Ey Muhammed, eğer biz dilemiş olsaydık, kavminden Allaha ortak koşan bu müşrikleri ve diğer kâfirleri Allaha iman etmeye muvafaak kılardık. Ancak benim şu sözüm mutlaka gerçekleşecektir: "Cehennemi bütün cin ve insanlarla dolduracağım."¹¹⁰

Ayetteki "Eğer dileseydik, ... verirdik" ifadesi, ehl-i sünnet alimlerinin doğruluğu hususunda çok açık bir sözdür. Çünkü onlar diyor ki: "Allah, iman etmesini irade etmemiş, onun kâfir olmasını dilemiştir."

Daha sonra Cenâb-ı Hak, "Fakat benden sadır cehennemi, bütün cinlerden ve insanlardan muhakkak dolduracağım hükmü hak olmuştur." Yani, bu hüküm artık vâkî olmuş, bizden çıkmıştır buyurmuştur.¹¹¹

¹⁰⁹ Râzi, Maide:65, 9/151-152

¹¹⁰ Taberi, Secde:13, 6/456

¹¹¹ Râzi, Secde:13, 18/206-207

9- Her şeyi bir kadere göre yaratması

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ

“Biz, her şeyi bir ölçüye göre yarattık”(Kamer:49)

Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında Ebu Hureyre (Ö.57/677) diyor ki: "Kureyş müşrikleri gelip Resulullah ile kader hakkında tartışılar. Bunun üzerine: "O gün onlar cehennemin ateşine yüzüstü sürüklenirler ve onlara "Tadın cehennem ateşinin dokunuşunu denir. Şüphesiz biz herşeyi bir kaderle yaratmışızdır." âyetleri nazil oldu.

Abdullah b. Abbas'ın (Ö.68/687) şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Ben, Allahın kitabında, kaderi inkar ettiklerinden dolayı "Yüzüstü ateşe sürüklenecek ve kendilerine "Tadın cehennem ateşinin dokunuşunu" denilecek bir kavim buluyorum. Ben şu anda onları göremiyorum. Bilmiyorum ki bunlar, bizden önce geçen insanlar arasında mı var idiler yoksa daha sonra gelecek olanlar içinden mi çıkacaklar?." Abdullah b. Abbas (Ö.68/687) bu âyet-i kerimeyi izah ederken şöyle demiştir: "Allah Teala bütün yaratıkları bir kaderle yaratmıştır. Onların işleyecekleri hayır ve şerri de kadere göre yaratmıştır. Hayırlıların en hayırlısı mes'ud olmaktadır. Şerlilerin en şerlisi de bedbahtlıktır.

Abdullah b. Ömer(Ö.71/690), Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor."Her şey kadere göredir. Hatta acizlik ve zindelikte." Abdullah b. Abbas (Ö.68/687) diyor ki: "Bir gün ben Resulullahm arkasında bulunuyordum. Resulullah bana: "Ey genç ben sana birkaç kelime öğreteceğim. Sen Allahı koru o da seni korur. Sen Allahı koru onu yanında bulursun. Birşey istediğinde Allahtan iste. Yardımına çağırdığında Allahı çağır. İyi bil ki bütün ümmet sana bir fayda sağlamak için bir araya gelecek olsa, Allahın senin için yazdığından dışında hiçbir fayda sağlayamazlar. Yine bütün ümmet sana zarar vermek için bir araya gelecek olsa Allahm, senin aleyhine yazdığı zarar dışında sana hiçbir zarar veremezler. Kalemler kaldırılmış, sahifeler kurulmuştur.”¹¹²

¹¹² Taberi, Kamer:49, 8/82-87

10-İnsanlara ayetlerini ufuklarda ve kendi canlarında göstermesi

سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ
أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

“İnsanlara ufuklarda ve kendi nefislerinde âyetlerimizi göstereceğiz ki onun (Kur'an'ın) gerçek olduğu, onlara iyice belli olsun. Rabbinin her şeye şahit olması, yetmez mi?”(Fussilet:53)

Kulumuz Muhammed'e indirdiğimiz Kur'an'ın, hak kitap olduğu açıkça ortaya çıkıncaya kadar, gerek insanın haricindeki dış âlemde gerekse bizzat insanın içinde, çeşitli delillerimizi göstereceğiz. Ey Muhammed, rabbinin, yaratıklarının yaptığı herşeye şahit olması, onları cezalandırması veya mükafaatlandırması yetmez mi? Onun, kendi şahitliğinden başka bir delile ihtiyacı var mı? ¹¹³

Cenâb-ı Hakk'ın, "Gerek âfâkda, gerekse kendi nefislerindeki ayetlerimizi onlara göstereceğiz..." ayetinin tefsiri hususunda şu iki görüş ileri sürülmüştür.

Birinci Görüş: "Afaktaki ayetler" ile, felekin, yıldızların, gece-gündüzün, ışıkların, saptırmanın, karanlıkların, "anasır-ı erbea" ve "üç kaynak"ın ayet olmaları kastedilmiştir. Ki, Cenâb-ı Hak, bunlara, Kur'ân'da çokça yer vermiştir. "Gerekse kendi öz benliklerinde" ifadesinden de, "yavruların, ceninlerin, ana rahminin karanlıkları içerisinde nasıl oluştuklarından ve o enteresan uzuvların ve akıl almaz terkiplerinin nasıl meydana geldiklerinden çıkarılan deliller kastedilmiştir. Ki bu, Cenâb-ı Hakk'ın tıpkı, "Kendi nefislerinizde dahi nice ayetler var. Bunları görmüyor musunuz?" (Zariyât: 21) ayetindeki mana gibidir. Yani, "Biz onlara, kalblerinden o şüpheleri giderip, böylece kadir, hakîm, alîm ve ortaklardan, eşlerden ve benzerlerden münezze bir ilâhın varlığına dair, o kalblerde kesin bir inanç, bir hüküm meydana gelinceye değin, bu delilleri defalarca gösterdik" demelidir.

İkinci Görüş: Afâktaki deliller ile kastedilen, Mekke'yi çepeçevre kuşatan beldelerin fethi ve yine, "nefisierindeki ayetler" ifadesi ile de, Mekke'nin fethi kastedilmiştir. Bu görüşte olanlar, Cenâb-ı Hakk'ın "göstereceğiz" ifadesinin bu izaha uygun düşüp, birincisine uygun düşmemesinden hareketle, bu görüşü ilk görüşe tercih etmişlerdir.

Denilebilir ki: "Bu ayeti bu manaya hamletmek uzaktır. Çünkü, bu konuda

¹¹³ Taberi, Fussilet:53, 7/275

söylenebilecek en nihaî söz şudur: Hz. Muhammed (s.a.s) Mekke'yi kuşatan beldelerin bir kısmına hükümran olmuş, daha sonra da Mekke'yi fethetmiştir. Ancak ne var ki bir kısım beldelelere hükümran olmak, hükümran olanın haklı olduğunu göstermez. Çünkü biz, kâfirlerin de bazen, İslâm beldelerine ve oranın yöneticilerine hükümran olduklarını görmekteyiz. Halbuki bu, kâfirlerin haklı ve hakkı savunan olduklarını göstermez." Evet, böyle denilebileceği içindir ki, biz, ayetin birinci manaya hamledilmesinin daha doğru olduğunu söylüyoruz. Sonra da diyoruz ki, eğer biz bu ikinci izahı doğru kabul edersek meseleye bakışımız şöyledir: Biz, Hz. Muhammed (s.a.s)'in, sadece o beldelelere hükümran olmasıyla, onun, nübüvvet iddiasında haklı olduğuna istidlal etmiyor, tam aksine biz bununla, Hz. Muhammed (s.a.s)'in, Mekke'ye hükümran olacağını, oraları hükümranlığı altına alacağını, ashabinın düşmanlarına galip geleceğini haber vermiş olup, bu ihbarın da gerçekleşmiş olması yönünden istidlal ediyoruz. Çünkü bu, gaybtan haber vermedir. Haberini verdiği o şey de, verdiği habere uygun olarak tahakkuk etmiştir. Binâenaleyh bu, gayba dair verilmiş olan doğru bir haber verilmiş olur. Gaybden haber verme işi ise, mucizedir. İşte bu izahla, bu hükümranlığın tahakkuk etmesiyle, bu dinin hak olduğu hususunda istidlal edilir" denilir.¹¹⁴

11- Allah'ın kimseye zulmetmemesi

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ

“Biz onlara zulmetmedik, fakat onlar kendileri zalim kimselerdir”(Zuhruf:76)

Dünyada iken Allahı inkar etme cinayetini işleyen mücrimler, ahirette ebedi olarak cehennem azabında kalacaklardır. Cehennem azabı onlardan hafifletilmeyecek, onlar da cehennemde tam bir ümitsizlik içinde kalacaklardır. Biz, inkar cinayetini işleyenlere bu cezayı vermekle onlara zulmetmiş olmayız. Fakat onlar dünyada iken tevhid inancını reddedip, ibadete layık olmayan şeylere taparak kendi kendilerine zulmetmişlerdir.¹¹⁵

¹¹⁴ Râzi, Fussilet:53, 19/408-410

¹¹⁵ Taberi, Zuhruf:76, 7/342

12- Allah'ın herşeyi bilinen bir miktar ile indirmesi

وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ

“Her şeyin hazineleri yalnız bizim yanımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz”(Hicr:21)

Allah Teâlâ yeryüzünde, herşeyi ölçülü olarak bitirip, orada birçok geçim vesileleri yarattığını beyân buyurunca, bunun peşinden, adetâ bunun sebebi gibi olan şeyi zikrederek, "Hiçbirşey hâriç olmamak üzere hepsinin hazineleri bizim nezdimizdedir" buyurmuştur. İşte bu, bu sûrede zikredilen tevhid delillerinden dördüncüsüdür.¹¹⁶

"Hazâin" kelimesi, "hizâne" nin cemisidir. "Hizane" ise, içinde birşey biriktirilip, korunan yer demektir. "Hizâne" aynı zamanda, "biriktirip korumak" (hazinelemek) manasında bir masdardır. Nitekim, birisi, bir şeyi hazinesinde (kasasında v.b. yerinde) koruduğunda, topladığında, denilir. Bütün müfessirler, ayetteki bu tabir ile yağmurların kastedildiği görüşündediler. Çünkü yağmur, insanların, kuşların ve yabani hayvanların geçimlerinin ve rızıkların sebebidir. Binâenaleyh Allah Teâlâ onlara geçim vesilelerini verdiğiinden bahsedince, geçimlerin sebebi olan o yağmurların hazinelerinin de, kendisi katında, yani emri, hükmü ve idaresi altında olduğunu beyan buyurmuştur.

Cenâb-ı Hak, "Biz onları malum bir miktar dışında indirmeyiz" buyurmuştur. İbn Abbas (Ö.68/687) Cenâb-ı Hakk'ın bu ifâde ile, "yetecek miktarı" manasını kastettiğini söylerken, Başkaları da şöyle demiştir: "Hiçbir yılın yağmuru, bir başka yılından dana çok değildir. Fakat bir yıl bir yöre insanları daha çok yağmur alırken, bir başka yöre mahrum edilir, Yani Allah Teâlâ, yağmuru her yıl belli miktarda yağdırır. Fakat onu, istediği yere, istediği kadar, istediği kimselere yöneltir.

Birisi şöyle diyebilir: "Ayetin lafzı, bu manaya delâlet etmiyor, çünkü "Biz onları malum bir miktar dışında indirmeyiz" ayeti, Allah Teâlâ'nın yağmuru bütün yıllar aynı oranda indirdiği manasına gelmez. Binâenaleyh ayeti bu manaya hamletmek, delilsiz bir zorlama olur. Hem sonra ,Hak Teâlâ'nın, "Hiçbirşey hâriç olmamak üzere, hepsinin hazineleri bizim nezdimizdedir" buyruğunu da sadece yağmur manasına almak da, sırf bir delilsiz zorlamadır. Çünkü buradaki "hiçbirşey" ifâdesi, deliller ile müstesna olan hariç, kendisine "şey" denilen, her şeyi içine alır. Deliller ile müstesna olan da, zâtı gereği vâcibu'l-vücûd ve kadîm olan

¹¹⁶ Râzi, Hicr:21, 14/82

Allah Teâlâ'dır. O halde O'nun, "Hiçbirşey hâriç olmamak üzere, hepsinin hazineleri bizim nezdimizdedir" ifadesi, bütün o şeylerin, Allah'ın takdir edip, yarattığı şeyler olduğuna bir işarettir. Bu hususta sözün özü şudur: Bununla, bütün mümkün varlıkların, Allah'ın takdir edip yarattığı ve kendilerini istediği biçimde yokluktan varlığa çıkardığı mülkleri olduğu manası kastedilmiştir. Fakat Allah Teâlâ'nın gücünün yettiği şeyler sonsuz ise de, Allah'ın bu şeylerden, var ettiklerinin sınırlı, olması gerekir. Çünkü sınırsız şeylerin varlık âlemine girmeleri imkansızdır. O halde, Hak Teâlâ'nın "Hiçbirşey hâriç olmamak üzere her şeyin hazineleri bizim nezdimizdedir" tabiri Allah'ın makdûrâtının sonsuz olduğuna; "Biz onları malum bir miktar dışında indirmeyiz" ifâdesi de, o sonsuz şeylerden varlık âlemine girenlerin sınırlı olduğuna bir işarettir. Onlardan var edilmeyenler sonsuz olunca, hiç şüphesiz var olan şeylerin, o vakitten önce veya sonra başka bir zamanda meydana gelmesi mümkün olduğu halde, mukadder bir vakitte meydana gelir. Yine, başka mekanlarda meydana gelmesi mümkün olduğu halde, belli bir mekânda ve aklen kendi sıfatları yerine başka sıfatların meydana gelmesi mümkün olduğu halde, belli ve muayyen sıfatlarla meydana gelir. Bu böyle olunca, bu sonsuz şeylerin o belli vakit, belli mekân ve zıddları yerine o belli sıfatlara tahsis edilmesi, mutlaka bir Muhassis (tahsis eden)in tahsis etmesi ve de takdir edenin takdiriyle olması gerekir. İşte, Cenâb-ı Hakk'ın, "Biz, onları malûm bir miktar dışında indirmeyiz" beyanından murad budur.

Bu ayet-i kerimedeki "inzal", "indirmek"ten maksat Cenâb-ı Hakk'ın, "Sizin için davarlardan sekiz çift indirdi" (Zümer:6) ve "Bir de... demiri indirdik" (Hedid:25) ayetinde olduğu gibi, "ihdas" (meydana getirmek), "inşâ" (inşa etmek) ve "ibda" etmek anlamındadır.¹¹⁷

13- Dirilten (yaşatan), öldüren ve gerçek varis olanın Allah olması

وَأَنَا لَنَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ

“Şüphesiz biz diriltir ve biz öldürürüz! Ve her şeye biz vâris oluruz”(Hicr:23)

Cenab-ı Hakk'ın, "Gerçekten biz, mutlak, biz hem diriltiriz, hem öldürürüz" buyruğu ile ilgili iki görüş vardır:

Bazıları bunun, hem bitkileri, hem de hayvanları diriltme manasında müşterek bir

¹¹⁷ Râzi, Hicr:21, 14/82-83

manaya hamlederlerken, bazıları da şöyle demiştir: "Bitkileri dirilitme ile vasfetmek, mecazi bir ifadedir. Binâenaleyh, ayetin bu ifâdesini, canlıları, hayvanları diriltmek manasına tahsîs etmek gerekir. Canlıları yaratmaya, Allah'dan başka hiçbir şeyin kadir olamayacağı sabit olunca, canlılardaki hayatiyyetin bulunması, hür ve irâde sahibi kadir bir ilâhın varlığına kesin bir delil olmuş olur.

Cenâb-ı Hakk'ın, "Gerçekten biz, mutlak biz, hem diriltiriz" buyruğu hasr ifâde etmektedir. Yani, "Bizden başka öldürme ve deriltmeye kadir oîan hiç kimse yoktur" demektir.

Cenâb-ı Hak, "Biz, hepsinin varisleriyiz" buyurmuştur. Bu, bütün mahlûkat ölünce, her şeyin ölümü esnasında mülkü elinden çıkar. Bütün mülklerin mâliki, sadece bakî ve hakk olan Allah olur. İşte Allah, bu yönüyle varis olur demektir.¹¹⁸

14- Allah'ın bir şeyi istediğinde ona sadece "ol" demesinin kafi olması

إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ¹¹⁸

“Biz, bir şeyin olmasını istediğimiz zaman, ona (söyleyecek) sözümüz sadece "Ol" dememizdir. Hemen oluverir” (Nahl:40)

Allah Teala bu âyet-i kerimede, dilediği herşeye gücünün yettiğini, vaadettiği şeyleri yerine getirme hususunda hiçbir şeyin onu âciz bırakamayacağını, herhangi bir şeyi var etmek istediğinde ona sâdece "ol" demesinin yeterli olduğunu beyan etmekte ve kâfirlerin "Allah ölenleri nasıl diriltecek?" düşüncelerinin bâtil olduğunu ortaya koymaktadır.

Başka bir âyet-i Kerimede de, insanları yaratma ve öldükten sonra onları tekrar diriltmenin, Allah Teala için çok kolay bir şey olduğu beyan edilerek buyuruluyor ki: "Sizin yaratılmanız da tekrar diriltmeniz de, bir tek kişininki gibidir. Şüphesiz ki Allah, her şeyi çok iyi işitendir, çok iyi görendir”(Lokman : 28), “ Diğer bir âyette de şöyle buyuruluyor: "Bizim emrimiz sadece bir defadır ve göz kırpması gibidir” (Kamer: 50)¹¹⁹

Bir kimse şöyle diyebilir: “Allah'ın "ol" ifadesi, eğer var olmayan bir şeye hîtâb ise, bu imkânsızdır. Yok, eğer, mevcut olana bir hitap ise, bu da zaten mevcut olanın var olmasını emretmek olur ki, bu da imkânsızdır." Cevaben derizki: Bu, ne bir konuşmanın, ne de bir beraberliğin olmadığı bir temsili, hem de mahlukata akledebilecekleri, anlayabilecekleri bir

¹¹⁸ Râzi, Hicr:23, 14/88

¹¹⁹ Taberi, Nahl:40, 5/202

üslubla hitap olup, "ma'dûm" (var olmayan)a bir hitap değildir. Çünkü, Allah Teâlâ'nın irade ettiği şey, her halükârda muhakkak ve dilediği süratte tahakkuk edecektir. Binaenaleyh Cenâb-ı Hak, dünya ve ahireti, bu ikisinde yer alan yerleri ve gökleri bir göz açıp kapama süresi içinde yaratmak isteseydi, O buna kesinkes kadir olurdu, buna gücü yeterdi! Ancak ne var ki kullara, akılları nisbetinde bu şekilde hitap olunmuştur.¹²⁰

15- Emaneti göklere, yere ve dağlara sunması

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ
إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا

“Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yükledi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir”(Ahzap:72)

Allah Teâlâ mü'minleri güzel ahlâka teşvik edip, peygamberini de, en güzel edeble terbiye edince, Allah'ın insana yönelttiği mükellefiyetin çok büyük birşey olduğunu beyan ederek emanet meselesine geçmiştir. Teklif, insana tabiatında olanın aksini emretmektir. Bu çeşit teklif, ne gökler, ne de yerler için sözkonusudur. Çünkü yerler, dağlar ve gökler, yaratıldıkları tabiat üzeredirler. Meselâ dağdan hareket etmesi, yerden yukarı çıkması, gökten de aşağı inmesi istenmemiştir. Bu tür bir mükellefiyet meleklerde de yoktur. Çünkü melekler, her ne kadar bazı emir ve nehiylerin muhatabı iseler de, onlarda, meselâ biz insanlardaki gibi yeme içme diye birşey yoktur. Melekler, tıpkı insanın, yaratılışına uygun birşeyle meşgul olması gibi, gece ve gündüz, ara vermeden devamlı tesbihatta bulunurlar.¹²¹

Ayette geçen, “emanetle” ilgili pek çok görüşler var. Kimileri, "Bu, mükellefiyettir. Buna, kendisinde kusur eden kimsenin, tazminde (kusurunu telâfide) bulunması gerektiği ve hakkıyla yerine getirene de ikramda bulunmak gerektiği için, "emânet" denilmiştir" derken, kimileri de, "emanet" kişinin "Lâ ilahe âllah" demesidir" demişlerdir. Bu ikincisi, akıldan uzak bir görüştür. Çünkü gökler, yerler ve dağlar, lisan-ı halleriyle zaten Allah'ın bir olduğunu, Allah'tan başka ilah olmadığını söylemektedirler. Yine kimileri, "Bu emanet ile, uzuvlar kastedilmiştir. Meselâ göz bir emânettir, muhafaza edilmesi gerekir. Kulak da, el de, ayak da, dil de, kişinin avret mahalli de böyledir" derken; kimileri de, "marifetullah ile onun

¹²⁰ Râzi, Nahl:40, 14/218

¹²¹ Râzi, Ahzap:72, 18/302-303

kapsamına giren herşeydir" demişlerdir.¹²²

Ayette geçen "arzetme" hususunda da çeşitli izahlar yapılmıştır: Kimileri bununla, "Bizzat arzetme manası kastedilmiştir" derken, kimileri de, "Bununla, karşısına çıkarma manası kastedilmiştir" demişlerdir. Bu sonuncusuna göre mana, "Biz, emaneti göklerin karşısına çıkardık. Derken emanet gökleri değil de, göklerle yerdekileri tercih etti" şeklinde olur.¹²³

Ayetteki gökler ve yer hakkında şu iki izah yapılmıştır.

a) Bu tabirlerle, bizzat kendileri kastedilmiştir.

b) Bunlarla, oradakiler kastedilmiştir. Bu ikinci manaya göre, "Biz emaneti, göklerde ve yerde bulunanlara arzettik" şeklindedir.¹²⁴

Cenâb-ı Hak, "Bunu yüklenmekten çekindiler" buyurmuştur. Göklerin ve yerin çekinmeleri, karşı koymaları şu iki bakımdan, Hak Teâlâ'nın "O (İblis), secde edenlerle birlikte secde etmekten imtina etti" (Hicr:31) ayetinde bahsettiği İblisin diretişi gibi değildir.

1) Orada secde farzdı. Burada ise "emanet" arz ve teklif edilmiştir.

2) Oradaki diretiş kibirden kaynaklanmıştır, buradaki ise alçak gönüllülükten kaynaklanmıştır. Çünkü gökler ve yerler, kendilerini küçük görmüşlerdir. Bunun delili se. ayetteki, "Bundan endişeye düştüler" tabiridir.¹²⁵

Gökler ve yerler bu şeyleri yüklenmezken, insan niçin bunu üzerine almıştır? Bu hususta şu iki cevap verilebilir:

1) Emanet verilecek bu şeyin ne olduğunu gökler ve yer bilmiş, ama insan bilmemiştir. İşte bundan ötürü Cenâb-ı Hak, insan hakkında, "Gerçekten o, çok zulümkâr ve çok câhildir" buyurmuştur.

2) Bunlar, kendilerine bakıp, zayıf ve âciz olduklarını gördüler, bu sebeple emaneti üstlenmekten kaçındılar. İnsan ise, (kendisini değil) teklifte bulunanı, nazar-ı itibara alıp, emanet bırakan, âlim ve kadir bir zattır. Emaneti ancak ehline verir. O, emanet bıraktığında, öylece bırakmaz. Aksine onu bizzat kendisi korur" diye düşündü ve emaneti kabul edip, "Ancak Sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz"(Fatiha: 4) dedi.¹²⁶

Ayetteki, "Gerçekten o, çok zulümkâr ve çok câhildir" ifadesi hususunda da şu izahlar yapılmıştır:

1) Bununla, Hz. Âdem (a.s)'in emre muhalefet etmesi suretiyle kendisine zulmetmesi

¹²² Râzi, Ahzap:72, 18/303

¹²³ Râzi, Ahzap:72, 18/303

¹²⁴ Râzi, Ahzap:72, 18/303

¹²⁵ Râzi, Ahzap:72, 18/303

¹²⁶ Râzi, Ahzap:72, 18/304

ve cennetten çıkarılma gibi bir cezanın kendisine verilebileceğini kestirememesi kastedilmiştir.

2) İnsanın çeşitli günahlara dalarak, kendisine zulmetmesi ve yaptıklarından ötürü kendisine verilecek cezayı bilememesi kastedilmiştir.

3) Bu ifade, "İnsanın işi zulüm ve cehalettir" manasındadır..

4) İnsan, meleklerin zannına göre, "çok zulümkâr ve çok câhil" idi. Çünkü onlar, "Orada bozgunculuk edecek... kimseyi mi yaratacaksın?" (Bakara:) demişlerdi. Cenâb-ı Hak da, (Âdem (a.s.)'in ilminin ne olduğunu, o meleklerin bizzat yanında açıklamış ve ortaya koymuştu. Bu amaçla o, "... bunları adlarıyla bana haber verin.." (Bakara: 31) buyurmuştur.

Kimileri de bu ayetin tefsiri hakkında şöyle demişlerdi: Mahlûkat, idrâk edebilen ve edemeyen diye ikiye ayrılır. İdrak edenler de, meselâ insanoğlu gibi, hem küliyyâtı hem de cüz'iyâtı idrâk eden ve hayvanlar gibi sadece cüz'iyâtı idrâk edenler diye, ikiye ayrılır. Çünkü hayvan, yediği arpayı idrâk eder, fakat işlerin nereye varacağı hususunda tefekkür edemez ve burhanların derinliğine bakamaz. Yine, melekler gibi, küliyyâtı idrâk edip de cüz'iyâtı idrâk edemeyenler de vardır. Melek, küliyyâtı idrâk eder, meselâ cima ve yemek gibi şeylerin lezzetini idrâk edemez. Bu görüşte olanlar sözlerine devamla şöyle demişlerdir: İşte bu hususa Cenâb-ı Hak, "Sonra onlar, meleklerle gösterip, "... bunları adlarıyla bana haber verin" dedi" (Bakara: 31) ifadesiyle işaret etmiştir. Böylece melekler, o cüz'iyâtı bilmediklerini itiraf etmişlerdir. Teklif, ancak her iki şeyi (cüz'iyâtı ve küliyyâtı) idrâk edenlere yapılır. Çünkü, böylesi bir idrâk sahibinin cüz'î şeylerden duyduğu lezzetler bulunmaktadır. Böylece, böylesi bir idrâk sahibi, tıpkı meleklerin Allah'a ibadet edip de, O'nu ikrar etmeleri sayesinde duydukları lezzet gibi, hakiki lezzeti elde etsin diye, bu cüz'î lezzetten uzak tutulmak istenmiştir. Bu iki şeyi idrak edebilenden başkası, eğer mükellef tutulmuşsa, kendisinde bir takım külfet ve sıkıntıların bulunduğu bir şeyin kendilerine emredilmiş olduğu anlamında değil de, tam aksine bir hitaba mazhar kılınma manasında mükellef tutulmuştur. Çünkü muhataba da mükellef adı verilir. Zira mükellef kendisine hitab olunmuş kimse demektir. O halde, hitâb edilen kimseye mükellef denilebilir.¹²⁷

İKİNCİ BÖLÜM

¹²⁷ Râzi, Ahzap:72, 18/304-305

NÜBÜVVET

A- Peygamberlerin Genel Özellikleri Ve Misyonlarını Bildiren Ayetlerde Azâmet Cemi Zamirinin Gelişi

Peygamberler, hassas ve yıkılmaz şahsiyetleri ile sarsılmadan ve korkusuzca ilahî tebliği ilan ederek insanları uyuşukluk ve düşük ahlâkî gerilim durumundan , Allah'ı Allah olarak, şeytanı da şeytan olarak açıkça görebilecekleri bir tayakkuz durumuna geçmeleri için vicdanlarını silkeleyerek uyandıran olağan üstü insanlardır .¹²⁸

Allah , peygamberlerle ilgili bir çok hususu, Kur'an'da azâmet cemi zamiriyle buyurmuştur . Bu ifade tarzı Cenab-ı hakk'ın azâmetine işaret etmekle beraber , anlatılanların önemine de dikkat çekmektedir. Aynı zamanda bu usul, kelamın insanlar üzerindeki etkisini artırmaktadır .

1-Peygamberlerin Beşeriyeti:

Peygamber; Allah tarafından gönderilen, yiyen , içen , evlenen , çocukları olan , yaşayan ve ölen bir insandır .

Bu duruma göre peygamberlikte ; “hiçbir zaman” kendi dünyasına çekilme, peygamber oluşu sebebiyle ömür boyu yeme içmeden kendini alıkoyma yoktur . Peygamber; insanların başlarına gelen hastalık , ölüm , uyuma, baskı, yenilme , yenme , darlık , ve bolluk durumlarının üstünde değildir. ¹²⁹

¹²⁸ Prof. Fazlur Rahman , Ana Konularıyla Kur'an , trc. Doç. Dr. Alpaslan Açıkgenç, Ankara, 1993, s., 167

¹²⁹ Muhammed el-behiy , İnanç ve Amelde Kur'ani kavramlar , 3,Baskı ,trc. Dr. Ali Turgut ,İstanbul, s, 113

a-Peygamberleri ölümsüz olarak yaratmaması

وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ

“Biz onları (peygamberleri), yemek yemez birer (cansız) ceset olarak yaratmadık. Onlar (bu dünyada) ebedî de değildir”(Enbiya:8)

Ayetteki, "yemek yemeyen" ifadesi, "cesed" kelimesinin sıfatı olup, mana, "Biz o peygamberleri, yemek yemeyen birer cesed kılmadık" şeklindedir. “Cesed” kelimesi, cins kastedilerek müfret getirilmiştir. Buna göre sanki, "Beden nevilerinden bir nevi kılmadık" denilmiştir,

Kafirler, "Bu nasıl peygamber, yemek yiyor, çarşılarda yürüyor. Ona bir melek indirilip de, (böylece) onun yanında bir inzarcı bulunmalı değil miydi?" (Furkân: 7) demişlerdi. İşte Cenâb-ı Hak, "Biz, onları yemek yemeyen birer cesed olarak yaratmadık" buyurarak buna cevap vermiş ve böylece bunun, daha önce geçen peygamberler hakkındaki âdeti (örfü) olduğunu, onları da yemeyen bedenler kılmadığını, aksine yemek yiyen bedenler kıldığını ve dünyada ebedi kalıcı olmayıp, onların da başkaları gibi ölüp gittiklerini beyan buyurmuştur. Bununla O, onların peygamber olmalarına sebep olan şeyin, bu durumları dışında bir şey olduğuna, yani ellerinde mucizelerin zuhur edip, tebliği zedeleyen sıfatlardan uzak ve beri oluşları olduğuna dikkat çekmiştir.¹³⁰

b- Peygamberlerin yemek yemeleri ve çarşılarda gezmeleri

وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا

“ (Resûlüm!) Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de hiç şüphesiz yemek yerler, çarşılarda dolaşırlardı. (Ey insanlar!) Sizin bir kısmınızı diğer bir kısmınıza imtihan (vesilesi) kıldık; (bakalım) sabredek misiniz? Rabbin her şeyi görendir”(Furkan:20)

Allah Teala, bu âyet-i kerimede, Hz. Muhammed (s.a.v.) in Peygamberliğine karşı çıkan ve onun yeyip içmesi, çarşıda pazarda gezmesi sebebiyle Peygamber olamayacağını

¹³⁰ Râzi, Enbiya:8 , 16/98

iddia eden müşriklere cevap veriyor ve Resulullah'tan önce gönderilen bütün Peygamberlerin de yeyip içen, çarşılarda gezen insanlar olduklarını bildiriyor. Bu itibarla Allah'a ortak koşanların, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Peygamberliğini kabul etmemek için hiçbir sebep bulunmadığını beyan ediyor.¹³¹

Hakk Teâlâ'nın "Sizin bazınızı bazınıza bir fitne yaptık" ifadesiyle ilgili şu izahlar yapılmıştır.

a) Bu ifade, müşriklerin ileri gelenleri ile fakir sahabe hakkındadır. Buna göre soylu birisi, daha düşük derecede birisinin kendinden önce müslüman olduğunu görünce, o müslüman olduğu için, müslümanlığa tenezzül etmiyor, kendisi gibi asil (zengin) olmayan kişinin, bu hususta kendisini geçmiş olmaması ve daha üstün olmaması için, inkârını sürdürüyordu.

b) Ayet, bütün insanlar hakkında genel bir ifadedir. Hz. Peygamber (s.a.s)'in şöyle dediğini rivayet edilmiştir: "Veyl (o cehennem vadisi), cahillerin yüzünden (onlara öğretmedikleri için) âlimlere, tebâsından ötürü hükümdarlara; hükümdarlardan ötürü, tebâsına; köleden ötürü efendiye; güçsüzden ötürü güçsüze ve güçlüden ötürü güçsüze olacaktır. Çünkü onlar birbirleri için bir fitne "İmtihan" vesilesidirler" dedi ve bu ayeti okudu.

c) Bu, sıkıntıda olanlar ile refahta olanlar hakkındadır. Çünkü sıkıntıda olan şöyle der: Ben yaratılış, huy, akıl, ilim, rızık hususunda niçin refahta olan gibi kılınmadım?

d) Bu, insan olma ve insanlık özellikleri hususunda, kendileriyle aynı olmasına rağmen, bu peygamberliğin Hz. Muhammed (s.a.s)'e verilmesi hususunda o müşriklere karşı bir delil getirmedi. Buna göre Cenâb-ı Hakk peygamberleri, gönderildikleri kavimler ve onların eziyetleri ile, ibtila (imtihan) etmiştir.. Peygamber gönderilen kavimlerde, kendileri daha evvel reis, sözü dinlenir, hizmet edilir iken, hizmet etmek ve malını mülkünü (bu uğurda) harcamakla mükellef tutulmaları sebebiyle, peygamber gelmesinden rahatsız olur, eziyet duyar. En uygun olan, ayeti bütün bu manalara hep birlikte hamletmektir. Çünkü hepsinin müşterek bir noktası vardır.¹³²

c-Peygamberlere eş ve çocuklar vermesi

¹³¹ Taberi, Furkan:20, 6/177

¹³² Râzi, Furkan:20, 17/206

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ
لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ

“Andolsun senden önce de peygamberler gönderdik ve onlara da eşler ve çocuklar verdik. Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber için mucize getirme imkânı yoktur. Her müddetin (yazıldığı) bir kitap vardır”(R’ad:38)

Müşrikler, Peygamber efendimiz (s.a.v.)e karşı çıkararak şöyle demişlerdi: "Bu ne biçim Peygamber ki yemek yiyor, çarşılarda geziyor? Kendisine bir melek indirilip te onunla birlikte uyarıcı olsaydı ya. Yahut kendisine bir hazine indirilse veya bir bahçesi olsa da oradan yese ya. "Zalimler, müminlere: "Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz." dediler.(Furkan:7-8)

Allah Teala bu âyet-i Kerimede onlara cevap veriyor ve buyuruyor ki: "Peygamber olarak gönderdiğimiz ilk insan sen değilsin. Senden Önce de Peygamberler gönderdik. Onlar da senin gibi insandı. Biz onlara, eşler ve çocuklar vermiştik. Onlar, yeyip içmeyen Melekler değillerdi. İnkarcıların teklif ettikleri gibi, Peygamberlerin, Allahın izni olmadan, herhangi bir mucize getirmeleri mümkün değildir. Allahın emirlerinin gelmesi için takdir edilmiş bir vade vardır. O vade gelince Allanın emri mutlaka gelir. Yoksa müşriklerin isteklerine göre gelmez”¹³³

2-Peygamberlerin Ortak Yönleri

Bütün elçiler esas olarak aynı esasları tebliğ etmişlerdir . Bu da , bütün kulluk ve ibadetin sadece O’na ait olduğu ve son analizde sevilen ve korkulanın yalnız kendisi olan bir tek Allah’ın var olduğudur .¹³⁴

Peygamber devamlı olarak kavminin diliyle gönderilir . Böylece işin başında gönderildiği kimselere tebliğini yapma imkanını elde eder.

Peygamberin, kendi toplumunun diliyle gönderilmesi ,davetinin bütün insanlara yönelik olmadığı anlamına gelmez . Zira davetin umumiliği, risaletin getirdiği ilkelerin genel oluşuna bağlıdır; peygamberin özel lisanına değil .

¹³³ Taberi, R’ad:38, 5/91

¹³⁴ Fazlur Rahman ,s, 172

Peygamberin salahiyet ve yetkisi; beyanı açıklama, müjdeleme vekorkutmadan ibarettir. Sevap ve günahın karşılığını verme noktasında bir otoritesi yoktur .

Peygamberler problemlerle kaeşı karşıyadırlar .Çünkü çağrılarını toplum düzeni ve insan davranışlarını değıştirmeye yöneliktir .

Peygamberler kendi aralarında birbirlerine üstün olabilirler. Bü üstünlük , peygamberliğin Kur'an ve daha önce indirilen şariat ve inanç esaslarını kapsayan çerçevesinden kaynaklanmaktadır .¹³⁵

a-Er kişilerin peygamber olması

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوْحَىٰ إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ أَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا أَفَلَا تَعْقِلُونَ

“Senden önce de, şehirlere halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik. (Kâfirler) yeryüzünde hiç gezmediler mi ki, kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler! Sakınanlar için ahiret yurdu elbette daha iyidir. Hâla aklınızı kullanmıyor musunuz?”(Yusuf:109)

Alimlerin çoğunluğu bu ve benzeri âyetlerin delaletiyle, Peygamberlerin, sadece erkeklerden görevlendirildiğini söylemişlerdir. Azınlıkta kalan bir kısım âlimler ise, Hz.İbrahimin hanımı Sare'nin, Hz. Musanın annesi Meryemin Peygamber olduklarını söylemişler şu âyetleri de bu husuta delil olarak zirketmişlerdir: "O sırada İbrahimin hanımı ayaktaydı ve güldü. Biz ona İshaki ve İshakın ardından da Yakubu müjdeledik”(Hud: 71) “Biz Musanın annesine şöyle ilham ettik; "Çocuğu emzir. Başına birşey gelmesinden korkunca da, onu hemen sandığa koyup Nil nehrine bırak. Sakın korkma, mahzun da olma. biz onu sana geri döndüreceğiz ve onu Peygamberlerden yapacağız”(Kasas :7) Melekler de şöyle demişti: "Ey Meryem, şüphesiz ki Allah seni seçti, ve tertemiz kıldı. Ve seni, âlemlerin kadınlarına üstün kıldı”(Âl-i İmran :42)¹³⁶

Ayet, aşağıdaki şu hükümleri ihtiva etmektedir:

1- Peygamberler daima erkeklerden gönderilmiştir. Ne bir kadın, ne bir cin ve ne de bir melek peygamber olarak gelmemiştir. Bu görüşle, Rasulullah (s.a.)'dan rivayet edilen şu

¹³⁵ Muhammed el-behiy , s , 114-116

¹³⁶ Taberi, Yusuf:109, 5/61

sabit olmayan hadis reddedilmiştir: Rasulullah s.a.), bir hadiste şöyle buyurmuştur: "Kadınlardan dört nebî vardır. Bunlar Havva, Âsiye, Musa'nın annesi ve Meryem'dir."

2- Peygamberler şehir halkından gönderilmiştir. Genelde bedevîler sert ve katı insanlar olduklarından Allah çöl ehlinde hiç peygamber göndermemiştir. Ayrıca köy ve şehir insanı daha akıllı, daha yumuşak, daha faziletli ve daha bilgilidir.

Hasan el-Basrî (Ö.110/728) şöyle der: "Allah, kesin olarak bedevîlerden, kadın ve cinlerden hiç peygamber göndermemiştir." bazı alimler şöyle demiştir: "Peygamber olabilmenin şartlarından biri de erkek insan ve şehirli olmaktır." Bu alimler, "cinlerin erkeklerine sığınırlandı da..." (Cin:6) ayetindeki erkek cinler manasından sakınarak 'insan' demişlerdir.¹³⁷

b-Peygamberlerin kavimlerinin diliyle gönderilmesi

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلَّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِيَ مَنْ يَشَاءُ
وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

“(Allah'ın emirlerini) onlara iyice açıklasın diye her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik. Artık Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Çünkü O, güç ve hikmet sahibidir.”(İbrahim:4)

Allah Teala'nın, kullarına olan en büyük lütuflarından biri de, göndermiş olduğu Peygamberleri, kendilerine gönderilen kavimlerinin dilini konuşan insanlardan seçmesidir. Böylece Peygamberler, kendi kavimlerine ilahi emirleri kolayca tebliğ ederler ve vazifelerini hakkıyla ifa etmiş olurlar. Kavimlerinin de bunları kabul etmemeye dair herhangi bir mazeretleri kalmamış olur.

Bu hüküm, Hz.Muhammed (s.a.v.) dışındaki Peygamberlere aittir. Hz.Muhammed (s.a.v.) sadece Araplara değil, kıyamete kadar yaşayacak olan tüm insanlığa gönderilmiş bir Peygamberdir. Bu hususta Allah teala şöyle buyurmaktadır: "Ey Muhammed de ki: "Ey insanlar, şüphesiz ki ben, göklerin ve yerin hükümranı, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan, hayat veren ve öldüren Allahın, hepinize gönderdiği bir elçiyim. O halde Allaha iman edin. Allaha ve sözlerine iman edin. Okuyup yazması olmayan Allanın elçisi Peygambere de. Ona uyun ki doğru yola eresiniz”(A'raf: 158)

Peygamber efendimiz (s.a.v.) de kendisinin, bütün insanlığa Peygamber olarak

¹³⁷ Vehbe Zuhayli, et-Tefsirü'l-Münir, Risale Yayınları, trc. , Ahmet Efe ,İstanbul ,1996 , Yusuf:109 , 7/81-82

gönderildiğini beyan eden bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmaktadır: "Bana, benden önce hiçbir kimseye verilmeyen beş özellik verilmiştir. Ben, bir aylık mesafeden, düşmanımın kalbine korku salmasıyla yardım olundum. Yeryüzü bana Mescid ve temiz kılındı. Ümmetinden kime namaz vakti kavuşursa onu kılsın. Ganimetler bana helal kılındı. Benden önce hiçbir kimseye helal kılınmamıştı. Bana, şefaet etme verildi. Önceki Peygamberler sadece kendi kavimlerine gönderiliyordu ben ise bütün insanlığa Peygamber olarak gönderildim"¹³⁸

Allah Teâlâ, bu sûrenin başında, "Bu Kuran,Rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa mutlak güç sahibi ve övgüye layık, göklerdeki ve yerdeki her şey kendisine ait olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır..." buyurunca, bu, büyük makamın kendisine verilmesi bakımından hem peygamber için bir lütuf, hem de kendilerine, onları inkâr karanlıklarından kurtarıp imanın nuruna ulaştıran bir peygamberin gönderilmiş olması açısından da insanlara ve mahlûkata bir lütuf olmuş olur. Binâenaleyh, Cenâb-ı Hak bu-ayette, işte bu iki bakımdan, nimet ve ihsanını tamamlayacak olan şeyi zikretmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s.)'e nisbetle bunun bir lütuf olmasına gelince, Allah Teâlâ: "Ey Muhammed,, diğer peygamberler sadece kendi kavimlerine peygamber olarak gönderilmişlerdir. Sen ise, bütün mahlûkata peygamber olarak gönderildin. Binâenaleyh, bu in'âm, senin hakkında daha mükemmel ve daha üstün olmuş olur şeklinde beyan buyurmuştur.

Bunun, bütün mahlûkata nisbetle bir ikram olmasına gelince, Allah Teâlâ bunda, her kavme, ancak o kavmin lisaniyla konuşan bir peygamber gönderdiğini beyan ederek açıklamıştır. Zira durum her ne zaman böyle olursa, onların, o şerîatin sırlarını anlamaları, onun özüne vakıf olmaları daha kolay; yanlıştan ve hatadan uzaklaşmalarıda, o nisbette müyesser olur.¹³⁹

Bazı kimseler bu ayet-i kerime ile, dillerin tevkîfi değil de ıstilahî oldukları hususunda istidlal etmiş ve şöyle demiştir Çünkü tevkîflik ancak, peygamberler göndermek ise meydana gelir. Bu ayet-i kerime ise, bütün peygamberler ancak, kendi kavimlerinin lisânı ile gönderilmiş olduğuna delâlet eder. Bu da, dillerin peygamberlerin gönderilmesinden önce bulunmasını iktizâ eder. Durum böyle olunca, bu dillerin tevkif (vahy) ile meydana gelmesi imkânsız olur. Böylece de, dillerin, ıstilahî olarak meydana gelmesi vacib olur.¹⁴⁰

Yahudilerden, kendilerine İseviyye denilen bir grup, Hz.. Muhammed (s.a.s.)'in

¹³⁸ Taberi, İbrahim:4 ,5/98-99

¹³⁹ Râzi, İbrahim:4 , 13/ 493-494

¹⁴⁰ Râzi, İbrahim:4 , 13/ 494

Allah'ın Resulü olduğunu, ama diğer bütün toplumlara değil de, sadece Araplâra gönderilmiş olduğunu iddia etmişler ve iki bakımdan ayete tutunmuşlardır:

1) Kur'ân, Arapça ile nazil olduğuna göre, içinde bulunan fesahat sebebiyle onu bir mucize olduğunu ancak Araplar bilebilir. Bu durumda da Kur'ân, ancak Araplara bir hüccet olmuş olur. Arap olmayanlar için bir hüccet olmaz.

2) Onlar şöyle demişlerdir: Cenâb-ı Hakk'ın "Biz hiçbir peygamberi kavminin dilinden başkasıyla göndermedik" buyruğundaki "lisân"dan murad Arapça'dır. Bu da şöyle denilmiş olmasını gerektirir: Hz. Muhammed (s.as) için Araplardan başka kavim yoktur. Bu da, O'nun sadece Araplara gönderilmiş olduğuna delâlet eder. Buna şöyle cevap verilir: Ayetteki "kavmini" kelimesi ile "Onun beldesinin halkı, ahalisi" manasının murad edilmiş olması niçin mümkün olmasın? Onun davetinin umumî ve bütün insanlara şamil olduğunun delili, "De ki: "Ey insanlar şüphesiz ben, Allah'ın sizin hepinize, hatta, ins ve cin âlemine gönderilen peygamberim" (A'raf:158) ayetidir.¹⁴¹

Aâlimler, Cenâb-ı Hakk'ın, dalâlet ve hidayetini Allah'tan olduğuna, "Artık Allah kimi dilerse saptırır, kimi de dilerse doğru yola götürür" ayetini delil getirmişlerdir. Ayetin bu hususa delâleti açıktır. Alimlerimiz şöyle demişlerdir: "Bunu, şu rivayet de tekid eder: Hz. Ebu Bekir (Ö.13/634) ve Hz. Ömer (Ö.23/643) bir grup insan içinde karşı karşıya geldiler ve seslerini yükselttiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Bu nedir, ne oluyor?" dedi: Ordakilerden birisi: "Ya Resûllallah, Hz. Ebu Bekir (Ö.13/634) , "Hasenat Allah'tandır, seyyiât kendimizdendir" diyor; Hz. Ömer de (ö.23/643): "İkisi de Allah'tandır" diyor. Bazı kimseler, Hz. Ebu Bekir'e (Ö.13/634) , bazısı da Hz. Ömer'e (Ö.23/643) tâbi oldular" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir'in söylediğini araştırıp öğrendi. Sonra onun söylediğinden memmun olmadı. Bu, yüzünden anlaşılıyordu. Sonra Hz. Ömer'e yöneldi; onun söylediğini de araştırıp öğrendi. Bunun üzerine, yüzünde bir memnuniyet belirtisi hasıl oldu. Sonra da şöyle buyurdu: "İsrafil (a.s.), Cebrail ile Mikâil arasında nasıl hükmetmişse, ben sizin aranızda öyle hüküm vereyim: Cebrail, ey Ömer, aynen senin söylediğin gibi; Mikaîl de, ey Ebu Bekir, senin söylediğin gibi söylemişti. Bunun üzerine İsrâfil, bütün kaderin, onun hayrının ve şerrinin Allah'dan olduğuna hükmetti. İşte, benim, sizin aranızdaki hükmüm bu."¹⁴²

¹⁴¹ Râzi, İbrahim:4, 13/ 494-495

¹⁴² Râzi, İbrahim:4 , 13/ 495

c-Peygamberlerin gayesi

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِيَ إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ

“Senden önce hiçbir resûl göndermedik ki ona: "Benden başka ilâh yoktur; şu halde bana kulluk edin" diye vahyetmiş olmayalım”(Enbiya:25)

Bütün peygamberlerin risaletleri tevhid üzerine kurulmuştur. Allah'ın gönderdiği her peygamber tek olan, ortağı bulunmayan Allah'a ibadet etmeye davet etmektedir. Bu ayetin benzeri şu ayetler bulunmaktadır: "Senden önce gönderdiğimiz rasullerimize sor. Biz rahman olan Allah 'tan başka ibadet edilecek ilâhlar yapmış mıyız?" (Zuhruf:45) "Şüphesiz her ümmete yalnız Allah'a ibadet edin, tağuttan kaçının, diyen bir peygamber gönderdik." (Nahl:36)

Kısacası, müşriklerin iddialarına hiçbir delil yoktur. Onların hiçbir bürhanları yoktur. Hücetleri boşa çıkmıştır. Zira insan fitratı, Allah'ın birliğine şahadet eder. Bozulmamış akıl da buna şahit olur. Bütün peygamberlerin risaleti şirki reddetmek ve tevhidi ikrar etmek hususunda birleşmektedirler.¹⁴³

ç- Elçi göndermeden azap etmemesi

مَنْ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ ۗ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۗ
وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا

“Kim hidayet yolunu seçerse, bunu ancak kendi iyiliği için seçmiş olur; kim de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış olur. Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü üslenmez. Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz”(İsra:15)

Ayet-i Kerimede zikredilen "Doğru yol" dan maksat, Allah Tealanın, Hz. Muhammed (s.a.v.)' e gönderdiği İslam dinidir. Bu hak dine iman edip, onun emirlerini tutup yasaklarından kaçınan kimse, kendisini yaratan Allahın rızası doğrultusunda hareket etmiş olur. Müslüman olmasının faydası da kendisine ait olur. O halde Müslüman olmasını başkasının başına kakmaya hakkı yoktur. Kim de bu emir ve yasaklara uymayıp Allahı ve

¹⁴³ Zuhayli, Enbiya:25 , 9/33-36

Peygamberini inkâr ederse o, cehennemi hak etmiş olur. Böylece sapıklığının zararını kendisi çeker. Zira günahlar, ancak onları işleyenleri sorumluluk altına sokar. Hiç kimse diğerrinin günahından sorumlu değildir.

Ayet-i Keriminin sonunda "Biz, bir Peygamber göndermedikçe kimseye azap etmeyiz." buyurulmakta ve Allah Tealanın, kullarına karşı adaletli davrandığı ve onlara emirlerini ulaştırmadan azap etmediği beyan edilmektedir.

Alimler, bu âyet-i Kerimenin hükmüne göre, kâfirlerin henüz küçük iken ölen çocuklarının, delilerin, İslam dini geldiğinde çok yaşlılığı sebebiyle bunak durumda olanların, dilsizlerin, kendilerine Peygamber ve ilahi emirlerin tebliği ulaşmayan kimselerin ve vahyin kesildiği fetret dönemi insanların kıyamet gününde durumlarının ne olacağı hakkında farklı görüşler beyan etmişlerdir.

Bazılarına göre bu kimselere âhirette ne gibi bir muamele yapılacağı bilinemez. Bunlara ne muamele yapılacağı Allahın bileceği bir iştir. Bunlar, görüşlerine delil olarak şu Hadis-i Şerifi zikretmişlerdir. Resulullah (s.a.v.) den, müşriklerin, küçük yaşta ölen çocuklarının âhirette durumlarının ne olacağı sorulmuş Resulullah da: "Onların ne gibi ameller yapacaklarını Allah daha iyi bilir buyurmuştur"

Bazılarına göre ise bu gibi insanlar, âhirette Allah Teala tarafından imtihan edilecekler ve sonunda herkes layık olduğu muameleye tabi tutulacaktır. Bunlar, görüşlerine delil olarak şu Hadis-i Şerifi zikretmişlerdir: "Resulullah (s.a.v.) buyuruyor ki: "Kıyamette dört çeşit insan kendilerini savunacaklardır. Bunlar: Hiç işitmeyen sağır, deli, bunak ve fetret döneminde ölen kimselerdir. Sağır şöyle diyecektir: "Ey rabbim, İslam gelmiş fakat ben ondan hiçbirşey işitmedim.", Deli, "Ey rabbim, İslam gelmiş fakat o sırada çocuklar benim üzerime deve dışkısı atıyorlardı diyecektir. Bunak, "Ey rabbim, İslam gelmiş fakat ben ondan hiçbirşey anlayamadım." diyecek. Fetret dönemide ölen ise, "Ey rabbim bana senin Peygamberin ulaşmadı," diyecektir. Bunun üzerine Allah Teala onlardan, kendisine mutlaka itaat edeceklerine dair söz alacak ve onlara, cehenneme girmelerini emreden bir elçi gönderecektir. Rablerinin bu emrine uyararak oraya girenler için cehennem soğuk ve selamet olacaktır. Rablerinin emrine uymayarak oraya girmeyenler ise zorla cehenneme sürükleneceklerdir" Bu çeşit insanların cehennemlik olduklarını söyleyenler olduğu gibi cennetlik olduklarını söyleyenler de vardır.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Taberi, İsra:15 Taberi , 5/265-267

d- Peygamberlerden bazılarını bazılarına üstün kılması

وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّنَ عَلَى بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا

“Rabbin, göklerde ve yerde olan herkesi en iyi bilendir. Gerçekten biz, peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık; Davud'a da Zebur'u verdik.”(İsra:55)

Ey Muhammed, göklerde ve yerde bulunanları ve onlar için neyin daha faydalı olduğunu rabbin daha iyi bilir. Onlardan kimin tevbe edip Allanın lütfuna layık olduğunu, kimin de inkârında ısrar edip gazaba müstahak olduğunu rabbin daha iyi bilir. Zira onları yaratan, onları rızıklandıran, onları sevk ve idare eden O'dur. İlmimizin gereği olarak insanları birbirinden üstün kıldığımız gibi, Peygamberlerin de bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Bu Peygamberlerden Davud'a da Zebur'u verdik.

Allah Teala bu âyet-i Kerimede, Peygamberlerin bir kısmının diğerlerinden üstün olduğunu açıkça beyan etmektedir. "Ulu'l Azim" olan Peygamberler, diğerlerinden daha üstündürler. Bunlar, Hz. Muhammed, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Nuh'tur.¹⁴⁵

Allah Teâlâ, peygamberlerin bir kısmını bir kısmından üstün kıldığını belirtmiş, daha sonra da, "Davud'a da Zebur verdik" buyurmuştur. Bu, "Dâvûd büyük bir melik, hükümdar idi" demektir. Daha sonra Cenâb-ı Hak, daha önce zikretmiş olduğu o üstün kılma ve tafdil etmeden maksadın, mal ile değil de, ilim ve din cihetinden üstün kılmak olduğuna dikkat çekmek için, ona vermiş olduğu malı mülkü zikretmemiş aksine, ona vermiş olduğu kitaptan, Zebur'dan bahsetmiştir.

Allah Teâlâ Zebur'da, Hz. Muhammed'in, peygamberlerin sonuncusu; ümmetinin de, ümmetlerin en hayırlısı olduğunu zikretmiştir. Nitekim Cenâb-ı Hak, "Tevrat'tan sonra Zebur'da da yazmışsınız ki, arza (ancak) salih kullarım mirasçı olur"(Enbiya: 105) buyurmuştur ki, bu ayetin sonunda bahsedilen "salih kullar" ile, Hz. Muhammed ve O'nun ümmeti kastedilmiştir. Buna göre şayet (Enbiya: 105) ayetinde olduğu gibi, bu ayette de Zebur kelimesi marife olmalı değil miydi? denilirse, biz deriz ki: Burada, bu kelimenin nekire olarak getirilmesi, onun durumunun yüceliğine delâlet eder. Çünkü Zebur, "mezbûr-yazılmış" anlamındadır. Böylece bu kelime, "yazılmış kitap" anlamında olmuş olur. Biâenaleyh, onun bu ayette nekire olarak getirilmiş olmasının anlamı, onun, kitap olma bakımından mükemmel derecede olduğunu göstermek içindir.

¹⁴⁵ Taberi, İsra:55 , 5/293

Kureyş kâfirleri, bir şeyi inceleyen ve hedefe yönelen kimseler değillerdi. Tam aksine onlar, ortaya bazı şüpheler atmak için yahudilere müracaat ediyor, yahudilerde onlara, "Musa'dan sonra ne bir peygamber; Tevrat'tan sonra da ne bir kitap söz konusu değildir" diyorlardı. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak, Zebur'u Davud'a indirdiğini bildirmek suretiyle, onların bu sözlerini rededmiştir.¹⁴⁶

e- Geçmiş kavimlere ardı ardına peygamberler göndermesi

ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرًا كُلَّمَا جَاءَ أُمَّةً رَسُولَهَا كَذَّبُوهُ فَاتَّبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ فَبُعْدًا لِقَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُونَ

“Sonra biz peyderpey peygamberlerimizi gönderdik. Herhangi bir ümmete peygamberlerinin geldiği her defasında, onlar bu peygamberi yalanladılar; biz de onları birbiri ardından yok ettik ve onları ibret hikâyelerine dönüştürdük. Artık iman etmeyen kavmin canı cehenneme!”(Mü’minun:44)

İbn Kesir, (Ö.774/1373) ayetteki “peyderpey” anlamına gelen kelimeyi tenvinli olarak “Tetran” şeklinde okurken, diğer kıraat imamları, tenvinsiz olarak “Tetra” şeklinde okumuşlardır.

Cenâb-ı Hakk'ın, "Hangi ümmete peygamberi geldiyse onu yalanladılar..." ayetine gelince bu, "Onlar, peygamberlerini yalanlama hususunda, Allah'ın, suda boğma, ya da sayha ile helak ettiği ve biraz önce de bahisleri geçen kimselerin yoluna girdiler" demektir. İşte bu manadan dolayı Cenâb-ı Hak "Biz de, onlardan kimini kiminin arkasına taktık" buyurmuştur.

Cenâb-ı Hakk'ın, "ve onları, hikâyeye çevirdik" ayetindeki “ehâdis” kelimesinin, “el-hadîsu” kelimesinin çoğulu olması mümkündür. "Allah Resulünün hadisleri..." kelimesindeki "ehâdisu" kelimesi de, "el-hadîs" kelimesinin çoğuludur. Buna göre mana, "Cenâb-ı Hak, onları helak etme hususunda öyle bir noktaya vardı ki, onlar o noktada adeta sözlere döndüler. Onlardan sadece sözle bahsedilir oldu. Bu sebeple onlardan ne bir şahıs, ne bir iz görünmez oldu. Onlardan geriye ancak, dillerde dolaşan ve böylece de ibret alınan söz kaldı" şeklinde olur.

Bunun, tıpkı "udhûketu" (gülünç şey) ve "u'cûbetu" (şaşırtıcı şey) kelimeleri gibi, (uhdûsetun) kelimesinin çoğulu olması da mümkündür. Uhdûse, insanların, oyalanmak,

¹⁴⁶ Râzi, İsra:55, 14/511-512

eğlenmek için, aralarında birbirlerine anlattıkları şeydir, masaldır.

Daha sonra Cenâb-ı Hak, bir beddua, zem ve kınama üslubuyla olmak üzere, "Şimdi, iman etmeyen kavme lanet olsun" buyurmuş, bununla, onların bu dünyada helak edildikleri gibi, ahirette de ebedî olmak üzere azaba uğratılarak helak olmalarının da gözetilip beklendiğine işaret etmiştir ki bu, şiddetli bir tehdittir.¹⁴⁷

f- Peygamberleri uyarıcı ve müjdeleyici olarak göndermesi

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ ۚ فَمَنْ آمَنَ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

“Biz, peygamberleri ancak müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Kim iman eder ve kendini düzeltirse onlara korku yoktur. Onlar üzüntü de çekmeyecekler”(Enam:48)

Biz Peygamberleri ancak, Allanın mümin kullarını hayırlı şeylerle müjdeleyenler ve kâfirleri de, Allahın cezalandırmasıyla uyarıcılar olarak göndeririz. Kim, Peygamberlerimizle iman eder ve dünyada salih ameller işleyerek kendini düzeltirse, onlar için gelecekte bir korku yoktur, geçmiş amellerinden dolayı da bir üzüntü yoktur.¹⁴⁸

Allah Teâlâ'nın bu âyetten maksadı şunu ortaya koymaktır: Peygamberler, Allah'ın rahmetinin müjdecileri ve azabının korkutucuları olarak gönderilmiştir. Onların, âyetler ve mucizeler indirmeye güçleri yoktur. Bu, aksine Allah'ın meşietine, emrine ve hikmetine bağlıdır. İşte bu sebeple Cenâb-ı Hak: "Biz peygamberleri, rahmetimizin müjdecileri ve azabımızın habercileri olmaktan başka hal ve sıfatlarla göndermeyiz..." buyurmuştur. Yani, "Onlar, Allah'a itaat edenlere mükâfaat olduğunu müjdeleyip, isyan edenlere de, ilahî cezanın varlığını haber veren ve korkutan kimselerdir. Kim, onların sözlerini tutar ve kalbin işi olan iman ile bedeninin işi olan "ıslahı", güzel hal ve işleri yerine getirirse, onlar için hiçbir korku yoktur, onlar mahzun da olacak değildir."¹⁴⁹

¹⁴⁷ Râzi, Mü'minun:44, 16/426-427

¹⁴⁸ Taberi, Enam:48, 3/492

¹⁴⁹ Râzi, Enam:48, 9/438-439

B- Geçmiş Peygamberlere Ve Kavimlere Dair Haberleri Azâmet Cemi İle İfadesi

Geçmiş peygamber ve kavimlere dair haberlerde azâmet cemi zamirinin gelişi, Cenabı Hakkın kudretinin ihtişamını ortaya koyar . Azâmetini, kelimadaki ifade tarzı ile hissettiren Allah, Kur'an'a muhatap olan insanların geçmiş kavimlere ait kıssalardan daha çok ibret almalarını sağlar.

1- Meleklerle Hz. Adem'e secde etmelerini emretmesi

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ قَالَ أَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا

“Meleklerle: Âdem'e secde edin! demiştik. İblis'in dışında hepsi secde ettiler. İblis: "Ben, dedi, çamurdan yarattığın bir kimseye secde mi ederim!"(İsra:61)

Allah Teala bu âyet-i Kerimede, Hz. Âdemi yarattıktan sonra, Meleklerin ona saygı secdesinde bulunmalarını emrettiğini, Meleklerin, Allah'ın emrine itaat ederek Hz. Adem'e saygı secdesinde bulduklarını fakat İblis'in kibirlenerek ve Hz. Ademi kıskanarak ona secde etmediğini: "Çamurdan yarattığın bir varlığa mı secde edeceğim?" dediğini beyan ediyor. Böylece, inkârlarında inat eden müşriklerin, İblis'e benzediklerine ve ona uyduklarına işaret ediyor.¹⁵⁰

Allah Tealâ, Hz. Peygamber (s.a.s)'in, kavminden ve zamanındakilerden ötürü büyük bir sıkıntı içinde olduğunu zikredince, bütün peygamberlerin, kendi zamanlarında yaşayan insanlardan dolayı aynı durumda olduklarını beyan etmiştir. Peygamberlerin ilki Hz. Adem (a.s)'dir Buna rağmen o, İblis'den dolayı büyük bir sıkıntı içine düşmüştür.

Kureyş kâfirleri şu iki şeyden, yani kibir ve hasedlerinden ötürü, Hz. Peygamber (s.a.s) ile çekişip inadlaşmış ve ondan o bâtil isteklerde bulunmuşlardır. Kibirleri, onları Hz. Peygamber 'e boyun eğmekten alıkoymuş; hasedleri de, Cenâb-ı Hakk'ın bu peygamberine verdiği nübüvvete ve yüce makama hased etmeye sevk etmiştir. İşte bu sebeple, Allah Teâlâ, İblis'i imandan çıkıp küfre düşmeye sevkeden sebebin, bu İki şey, yani kibir ile hased olduğunu beyan etmiştir. Binâenaleyh bu iki şey, insanlar için eskiden beri mevcut olan büyük bir belâ ve sıkıntıdır.¹⁵¹

¹⁵⁰ Taberi, İsra:61, 5/297-298

¹⁵¹ Râzi, İsra:61 ,14/523-524

Ayetteki "secde" ile, alınları yere koyma şeklindeki secde mi, yoksa saygı gösterme manası mı kastedilmiştir. Birinci manaya göre, Adem'e secde edilmiştir. Bir diğer izaha göre şöyle de denilebilir: "Aslında secde edilen Allah idi. Hz. Adem bu secdenin kıblesi oldu."¹⁵²

2- Hz. Nuh'a cevap verip onu ve ailesini büyük bir sıkıntıdan kurtarması

وَنُوحًا إِذْ نَادَى مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ

“Daha önce Nuh da dua etmiş, biz onun duasını kabul etmiştik. Böylece, kendisini ve (iman eden) yakınlarını büyük sıkıntıdan kurtarmıştık”(Enbiya:76-77)

Ayetteki, "Çünkü o, daha önce duâ etmişti" cümlesi ile ilgili iki mesele vardır.

Birinci Mesele: Ayetteki "nida" ile, Nûh (a.s.)'ın, kavmine azâb gelmesi hususunda duâ etmesinin kastedildiğinde şüphe yoktur. Bunu, Cenâb-ı Hakk'ın bazan "Nihayet, oda Rabbine, "Ben muhakkak ki mağlûbum. Artık intikamı(mı) sen al" diye duâ etti" (Kamer: 10) ayetinde olduğu gibi, genel hatlarıyla, bazan da, ya Rabbi "Yeryüzünde kâfirlerden yer yurt tutan hiçbir kimse bırakma" (Nûh: 26) ifâdesinde olduğu gibi, ayrıntılı bir biçimde nakletmesi de destekler. Yine Cenâb-ı Allah'ın "biz onu, kabul eylemiştik" ifadesiyle duasına icabet etmiş olması da, buna delâlet eder. İşte bu icabet etme, burada bahsedilen bu talep ve istekten esas gayenin burada bahsedilen bu "kurtarma" olduğuna delâlet eder. Böylece bu, Hz. Nûh (a.s.)'un nida ve duasının tekzib ve kabul etmeme gibi, kavminin kendisine yapmış olduğu çeşitli eziyetlerden kendisini kurtarması, onlara karşı kendisine yardım etmesi ve onları helak etmesi ile alâkalı olduğuna delâlet etmektedir.¹⁵³

Alimler bu nidanın Allanın emriyle olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Çünkü şayet Onun emriyle olmasaydı, o zaman faydanın ona icabet olunmasından emin olunmazdı. Bu ise peygamberlerin makamında noksanlık olduğu anlamına gelirdi . Bir de, böylesi durumları istemek, şayet ilahî emirle olmasaydı, baştanbaşa zarara sokma olurdu.¹⁵⁴

Cenâb-ı Hakk'ın, "Nihayet kendisini de ehlini de, o büyük sıkıntıdan kurtardık" buyruğuna gelince, buradaki "ehl" ile, onun dinine mensub olanlar kastedilmiştir. “Kerb”'in ne demek olduğu hususunda da şu izahlar yapılmıştır:

a) O kâfirlerin başına gelen, boğulma azabıdır. Bu, ekseri müfessirin görüşüdür.

¹⁵² Râzi, İsrâ:61, 14/524

¹⁵³ Râzi, Enbiya:76, 16/180

¹⁵⁴ Râzi, Enbiya:76-77, 16/180

b) Kavminin onu yalanlaması ve kavmi tarafından kendisine yapılan eziyetlerdir.

c) Hepsidir. Bu, İbn Abbas (Ö.68/687) ın görüşü olup, doğruya yakın olan da budur. Çünkü Nûh (a.s.), uzun müddet onları Allaha davet etmiş ve onlardan her türlü kötülüğe de maruz kalmıştı. İşte bundan dolayı, onun gam ve kederi gittikçe artmıştı. Allah Teâlâ ona, onları suda boğacağını bildirip, kendisinin de bir gemi yapmasını emrettiğinde de, boğulmaktan kimin kurtulup kimin kurtulamayacağını bilemediği için de yine bir korku ve elem içindeydi. Böylece Cenâb-ı Hak hem onu, hem de kendisine iman edenleri bütün bu belalardan kurtarmak suretiyle sıkıntısını gidermiştir.

Cenâb-ı Hakkın "Onun... toplumdan öcünü, Biz aldık" ifadesine gelince, Ubeyy b.Kâ'b (Ö.19/6409 bui fadeyi "...Nûh(a.s)'u ... kavmine karşı destekledik" şeklinde okumuştur. Zamaşeri (Ö.538/1144) ise bu ayetteki "yardım etmek" ifadesinin, "intikam alma" anlamında olan "nasr" kökünden olduğunu söylemiştir.

Cenâb-ı Hakk'ın "Muhakkak ki onlar, kötü bir kavim idiler" buyruğuna gelince bu, "Onlar, o Nûh (a.s)'ı kabul etmeyip yalanladıkları için, kötü bir topluluk idiler. İşte bundan dolayı da, onların topunu suda boğduk" demektir. Böylece, Cenâb-ı Hak, Hz. Nuh'u, onlardan kurtarma sebebini beyan etmiştir.¹⁵⁵

3- Hz.Nuh'u kavmine peygamber göndermesi

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ

“Andolsun ki, Nuh'u kavmine gönderdik ve o: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka bir tanrı yoktur. Hâla sakınmaz mısınız? dedi”(Mü'minun:23)

Allah Teala, bundan önceki âyetlerde, insanlığın var edilişini beyan edip onlara verdiği çeşitli nimetleri saydıktan sonra bu âyet-i kerimede, insanların, rablerinin emrine isyan ettikleri ilk dönem olan Hz. Nuh dönemini beyan ediyor ve buyuruyor ki: "Şüphesiz ki biz Nuh'u, kavmine Peygamber olarak göndermiştik. Tâ ki onları hakka davet etsin, bizden başka, taptıkları şeylerden uzaklaştırsın. Nuh, kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim, Allah'a kulluk edin. Sizin için Allah'tan başka tapılmaya layık olan hiçbir ilah yoktur. O halde hâlâ Allah'ı bırakıp ta başka şeylere tapılmaktan kaçınmayacak mısınız? Bunu yaparken, Allah'ın sizi

¹⁵⁵ Râzi, Enbiya:76-77, 16/180-181

cezalandırmasından korkmuyur musunuz?”¹⁵⁶

Hak Teâlânın "Allah'a kulluk edin" ifadesi”, "Allah Teâlâ, Nuh'u, bir olan ilaha ibadete insanları davet işiyle vazifelendirip, Nuh'un da insanları buna davet etmesi ancak herşeyden önce O ilâhı tanımaya çağırarakla mümkün olmuştur. Çünkü tanınmayan ve bilinmeyene ibadet mümkün değildir. İbadet ancak, ibadet edilecek olan bilindikten sonra, mümkün ve farz olur" demektir.

Ayetteki "Sizin O'ndan başka hiçbir tanrınız yok” ifadesi, "Allah'dan başkasına ibadet caiz değildir. Çünkü O'ndan başka ilah yoktur. İbadete yakışan, yaratmak, hayat vermek ve benzeri şeyleri yaparak in'âm edene, iyilikle karşılık vermektir. Binâenaleyh bu in'âm ancak Hak Teâlâ tarafından yapılabildiğine göre, daha nasıl ne zararı, ne faydası olmayan şeylere ibadet edilebilir? Ayetteki “gayruhu” kelimesi, hem "ilah" kelimesinin mahalline göre, ref ile, hem lafzına göre, cer ile okunmuştur. Sonra bu davet, o kavme fayda vermeyip, Allah'dan başkasına ibadetlerine devam edince, Hz. Nuh (a.s) onları, "ittikâ etmeyecek misiniz?" diye sakındırmıştır. Çünkü bu, onların içinde bulunduktan inanç ve hareketlerden vazgeçmeleri için, bir men ve ilâhi cezaya düşmekten sakındırmayla yapılan bir tehdiddir.¹⁵⁷

4- Hz Nuh'a gemi yapmayı emretmesi

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحَيْنَا وَلَا تَخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُّغْرَقُونَ

“Gözlerimizin önünde ve vahyimiz (emrimiz) uyarınca gemiyi yap ve zulmedenler hakkında bana (bir şey) söyleme! Onlar mutlaka boğulacaklardır!”(Hud:37)

Ey Nuh, kopacak olan tufanda, sizi taşıyacak olan gemiyi, denetimimiz altında ve öğrettiğimiz şekilde yap. Zalimlerin affedilmelerini benden isteme. Zira onlar, hakettikleri cezanın gereği olarak tufanda boğulup gideceklerdir.¹⁵⁸

Cenâb-ı Hakk'ın, bir önceki ayetteki, "kavminden gerçek iman etmiş olanlardan başkası asla iman etmeyecektir " beyanı, O'nun, onları helak edeceğini, azaba duçar kılacağını Nûh (a.s)'a bildirmiş olduğunu gösterir. Ama bu, aynı zamanda, Allah'ın onlara çeşitli azabla azab edeceğine ihtimali olan bir ifadedir de. Böylece Allah Teâlâ, Hz. Nûh (a.s)'a, kendisine

¹⁵⁶ Taberi, Mü'minun:23 , 6/67-68

¹⁵⁷ Râzi, Mü'minun:23, 16/410-411

¹⁵⁸ Taberi, Hud:37 , 4/489

iman etmeyenlere, boğma azabı ile azab edeceğini bildirmiştir. Boğulmaktan kurtulmanın yolu gemi yapmak olunca, pek yerinde olarak Cenâb-ı Hak ta Nûh (a.s)'a gemi yapıp onu hazırlamasını emretmiştir. Bunun üzerine Allah Teâlâ, Hz.Nûh'a bu gemiyi kuşların göğüs kafesi biçiminde yapmasını emretmiştir. Buna göre şayet, "Cenâb-ı Hakk'ın, "gemi yap" emrinin vücub mu , yoksa ibâha ifade eden bir emir mi olduğu" sorulursa, deriz ki: Daha zahir olanı, bunun vücub ifâde eden bir emir olmasıdır; zira Hz. Nuh'un hem kendi canını, hem de başkalarının canını bu helâktan korumasının yolu, ancak budur. Canı, helak olmaktan korumak ise, vâcibtir. Vacibi gerçekleştirmeye vesile olan şey de vâcibtir. Bu emrin, vücub ifade eden bir emir olmayıp, aksine ibâha ifade eden bir emir olması da muhtemeldir. Bu durumda bu, insanın, oturup içinde ikâmet edebilmesi gayesiyle kendisine bir ev, bir yurt edinmesi gibidir.¹⁵⁹

Cenâb-ı Hakk'ın, "bie'yunina"(gözlerimiz önünde)" buyurmasına gelince, bu ifâdeyi şu sebeplerden dolayı zahirî manasına hamletmek mümkün değildir .

a) Bu ifade, Allah Teâlâ'nın pekçok gözü olmasını iktiza eder ki, bu durumda bu, buyruğunun zahirine ters düşer.

b) Bu ifade, Nûh (a.s)'un, o gemiyi o gözler sayesinde yapmış olmasını iktiza eder. Bu da, "bıçak ile kestim", "kalem ile yazdım" denilmesi gibi olur. Halbuki, "o gözler ile yaptım" denilmesi bâtil ve yanlıştır.

c) Allah Teâlâ'nın uzuvlardan, organlardan, kısım ve parçalardan münezzehe olduğu kesin olan aklî delillerle sabittir. Öyleyse bütün bunlardan dolayı bu lafzı tevil etmek gerekir. Bu tevîl de birkaç yönden yapılabilir:

1) Bu tabirin manası, "Hz.Nûh'a ,geminin nasıl yapılacağını öğreten meleğin gözetimi ile... yap..." şeklindedir. Bu tıpkı, "falan kişi, falan üzerinde ayın (göz)dür; onun hallerini araştırmak ve gözünü ondan ayırmamak üzere görevlendirilmiştir" denilmesi kabilindedir.

2) Bir kimse bir şeye çok itinâ gösterirse, gözünü onun üzerine diker. Binâenaleyh, gözü bir şeye dikmek, o şeye çok ihtiyat ve itina göstermenin bir sebebi olunca, bu ifâdedeki "ayn, ifâdesi, ihtiyat ve itinâdan bir kinaye olmuş olur. İşte bundan dolayı müfessirler, bunun manasının, "Bizim, seni tıpkı, görüp ve seni kötülüklerden koruyabilen kimsenin koruması tarzında olan bir korumayla gemiyi yap!" şeklinde olduğunu söylemişlerdir. Netice olarak denilebilir ki: Hz. Nûh (a.s)'un gemiyi yapmaya yönelmesi şu iki şeye bağlanmıştır:

a) Düşmanlarının, onun o işine mâni olamayışları.

b) Onun, geminin nasıl yapılacağını ve kötülüğü ve şerri kendisinden nasıl

¹⁵⁹ Râzi ,Hud:37, 13/15-16

giderebileceğini bilmesi. Cenâb-ı Hakk'ın "vahyimiz ile" tabiri, Allah Teâlâ'nın nasıl yapacağını vahyettiğine bir işarettir. Böyle olması halindedir ki, bundan bir netice elde edilebilir.

Cenâb-ı Hakk'ın "Zulmedenler hakkında bana hiçbir şey söyleme. Çünkü onlar suda boğulacaklardır" buyruğuna gelince, bu hususta şu izahlar yapılabilir:

a) Bu, "Benden, onlardan azabımı geciktirmemi isteme, zira ben, onlar hakkında hükümümü verdim..." demektir. Nûh (a.s) bunu anlayınca, işte bundan sonra kavmine beddua ederek, "Ya Rabbi, yeryüzünde kâfirlerden yurt tutan hiçbir kimse bırakma!.." (Nûh: 26) demiştir.

b) Bunun manası, "O cezaların o zulmedenlere hemen verilmesi hususunda bana bir şey söyleme; zira ben, o azabı belirli bir zamanda indirmeyi hükmedince, onu hemencecik indirmek imkânsız olur" şeklindedir.

c) Ayetteki "zulmedenler" ifadesiyle kastolunanlar, onun karısıyla oğlu Kenân'dır.¹⁶⁰

5- Hz. Nuh ve gemidekileri kurtarıp, bunu âlemlere ibret kılması

فَأَنجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ

“Fakat biz onu ve gemidekileri kurtardık ve bunu âlemlere bir ibret yaptık.”(Ankebut:15)

Allah Teala bu âyet-i kerimede, Resulullah'a 'iman eden müminleri yoldan çıkarmaya çalışan Kureyş müşriklerini tehdit etmekte ve onlara, Nuh kavminin uğradığı akıbeti misal vermektedir. Zira Hz. Nuh, kavmini dokuzyüz elli sene Allah'a davet etmiş onlar ise inkarcılıklarında ve azgınlıklarında ısrar etmişlerdir. Allah Teala bunlara uzun bir süre mühlet vermesine rağmen sonunda onları, dünyayı suya kaplattırarak boğmuştur. Fakat Nuh ve onunla birlikte iman edenleri gemide taşıtarak kurtarmış ve böylece gemi hadisesini âlemlere bir ibret kılmıştır.¹⁶¹

“Cealna” kelimesindeki “hâ “zamirinin neye râci olduğu hususunda iki izah şekli bulunur.

¹⁶⁰ Râzi, Hud:37, 13/16-17

¹⁶¹ Taberi, Ankebut:15, 6/364

1) Bu, ayette geçen sefine (gemi) kelimesine aittir. Bu durumda, onun bir "ayet ve ibret" olmasının birkaç izah şekli bulunur.

a) Gemi, suyun (tufanın) zuhurundan önce yapılmıştı. Şayet Allah Teâlâ'nın, Nuh (a.s.)'a bildirmesi ve bunu ona haber vermesi olmasaydı, o gemiyle meşgul olamaz ve böylece de kurtuluş meydana gelmezdi.

b) Nûh (a.s.)'a, beraberinde mü'minleride alması ve gıda miktarını yükletmesi emrolunmuştur. Kocaman denizin suyunun çekilmesini kimse bekleyemezdi. Fakat su, azığın bitmesinden önce çekildi. Şayet bu olmasaydı, kurtuluş vaki olmazdı ki bu, sadece gemi ile değil, Allah'ın lütfuyudur.

c) Allah Teâlâ gemiye esen rüzgarlardan ve öldürücü hayvanlardan kurtuluş ve esenlik takdir etmiştir. Bu olmasaydı, kurtuluş vaki olmazdı.

2) Bu zamir, "vâkıa" ya, ya da "necat" a râcidir. Yani, "Biz bu vakıayı, ya da kurtuluşu âlemlere bir ibret yaptık" demektir.¹⁶²

6-Hz.Lut'u çirkin işler yapan kentten kurtması

وَلَوْطًا آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبَائِثَ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاسْتَقِيمٌ

“Lût'a gelince, ona da hüküm (hakimlik, peygamberlik, hükümdarlık) ve ilim verdik; onu, çirkin işler yapmakta olan memleketten kurtardık. Zira onlar (o memleketin halkı), gerçekten fena işler yapan kötü bir kavimdi”(Enbiya:34)

Ayette Hz. Nuh'a verilen çeşitli nimetler sayılmaktadır.

a) Hüküm, yani hikmet nimeti. Hikmet yapılması gerekli olan şey, demektir. Yahut da, davalıların meselelerini çözmek. Ayetteki "hükme", "nübüvvet" manası verilmiştir.

b) İlim nimeti. Bu iki kelimenin sonuna tenvin getirilmesi, o ilmin ve o hükmün değerinin çok yüce olduğuna delâlet eder.

c) Cenâb-ı Hak'ın "Onu kötülükler yapmakta olan o memleketten kurtardık" ayetinin ifade ettiği husustur. Buradaki “karya” kelimesiyle, orada yaşayanlar kastedilmiştir. Çünkü, o kötü işleri yapanlar, beldenin bizzat kendisi değil, içindekilerdir. Bir de, helak ve ölüm, orada oturanların başına gelmiştir. Ama Cenâb-ı Hak, Lût (a.s.)'ı bundan kurtarmıştır.

¹⁶² Râzi, Ankebut:15, 17/609-610

Daha sonra Cenâb-ı Hak, ayette geçen "kötülükler"den neyi kastettiğini de "Doğrusu onlar, fena bir kavim idiler, fasıktılar" ifadesiyle anmıştır.¹⁶³

7-- Semud kavmine kardeşleri Salih'i göndermesi

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ

“Andolsun ki, "Allah'a kulluk edin!" (demesi için) Semûd kavmine kardeşleri Sâlih'i gönderdik. Hemen birbiriyle çekişen iki zümre oluverdiler.”(Neml:45)

Şüphesiz ki biz, yalnız Allaha kullak etmeleri, hiçbirşeyi ona ortak koşmamaları için Semud kavmine, kardeşleri Salih'i Peygamber olarak gönderdik. Salih onlara gelip kendilerini Allah'a davet edince, onlar Salih'e iman eden müminler ve iman etmeyen kafirler olarak iki guruba ayrıldılar ve birbirleriyle çekişmeye başladılar.¹⁶⁴

Ayetteki, "Bir de ne görsün, onlar iki grup..." ifadesiyle ilgili şu iki görüş ileri sürülmüştür .

a) Bununla, mü'min ,kâfir manası kastedilmiştir.

b) Bununla, onlardan hiç kimse iman etmezden önce, Salih (a.s)'in kavmi kastedilmiştir.

Ayetteki, "Birbirleriyle çekişen" ifadesi, iman edenler, Hz.Salih (a.s)'in getirdiği delilleri inceleyip doğruluğunu anladıkları için iman etmişlerdir. Durum böyle olunca da, bunların mutlaka o delilleri kabul etmeyenlerin hasmı olmaları gerekir. Bu hasımlaşma ve çekişme, din konusunda olunca, bu, dinî konularda mücadele etmenin, tartışıp, onları iyice incelemenin hak olduğuna delalet eder. Yine bu ifadede, taklidin geçersizliğine de işaret vardır.¹⁶⁵

¹⁶³ Râzi, Enbiya:34, 16/178-179

¹⁶⁴ Taberi, Neml:45 , 6/278-279

¹⁶⁵ Râzi, Neml:45, 17/436

8- Semud kavmine açık bir mucize olarak deve göndermesi

وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ وَآتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا
وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيَاتِ إِلَّا تَخْوِيفًا

“Bizi, âyetler (mucizeler) göndermekten alıkoyan tek şey, öncekilerin bu âyetleri yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semûd kavmine, açık bir mucize olmak üzere bir dişi deve vermiştik. Onlar ise, (bu deveyi boğazladılar ve) bu yüzden zalim oldular. Oysa biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz.” (İsra:59)

Ey Muhammed, kavminin senden istediği mucizeleri göndermeyişimizin sebebi, senden önceki ümmetlerin, Peygamberlerinden mucize isteyip, mucize gönderildikten sonra da iman etmemeleri ve helâk edilmeleridir. Nitekim biz, Semud kavmine bir dişi deveyi apaçık bir mucize olarak göndermiştik. Onlar, deveyi kestiler ve helak edildiler. Biz, mucizelerimizi ancak, insanları korkutmak için göndeririz. Abdullah b. Abbas (Ö.68/687) diyor ki: "Mekkeli müşrikler, Resulullah'tan, Safa tepesini kendileri için altın yapmasını ve dağları düzleyerek ekecekleri bir arazi haline getirmesini istediler. Bunun üzerine Resulullah'a şöyle vahyedildi: "Dilersen onların isteklerini ertele, dilersen onların istekleri yerine getirilsin. Fakat istedikleri yerine geldiği halde iman etmezlerse, daha önceki ümmetlerin helak edildikleri gibi onlar da helak edilirler." Bunun üzerine Resûlullah: "Hayır, onlann istedikleri olmasın. Ben, onları ertelemiş olayım" buyurdu. Bunun üzerine de bu âyet-i Kerime nazil oldu". Ayet-i Kerime, Semud kavmini, helak olan ümmetlere bir misal olarak zikretmektedir. Bunlar, Peygamberleri Salih aleyhisselamdan, kendilerine bir mucize getirmesini istemişler bunun üzerine Salih aleyhisselam onlara, süt ihtiyaçlarını karşılayacak olan bir dişi deveyi mucize olarak getirmiş fakat onlar, içecekleri suya ortak olan deveye tahammül edememiş ve onu öldürmüşler Allah Teala da onları, bir çılgılık ve yer sarsıntısıyla gelen büyük bir felakete helak etmiştir.¹⁶⁶

Allah Teâlâ, müşriklerin görüşlerinin bozuk ve yanlış olduğuna dair delillerini getirip, peşinden de ilgili vaîdini zikredince, bunun peşinden nübüvvet meselesini zikretmiştir. Zira Kureyş kâfirleri, Allah Teâlâ'nın da, "O halde evvelkilere gönderildiği gibi, o da bize bir mucize getirsin"(Enbiya: 5) dediklerini beyan ettiği gibi, Hz. Peygamber (s.a.s)'den büyük ve mucizeler getirmesini istemişlerdir. Bazı kimseler de, bununla onların, "Biz, sana katiyyen

¹⁶⁶ Taberi, İsra:59 , 5/295-296

inanmayız. Ta ki bizim için şu yerden bir pınar akıtasan" (İsra: 90) ifadeleriyle talep etmiş oldukları şey kastedilmiştir demişlerdir. Said İbn Cübeyr'den, (Ö.95/713) müşriklerin şöyle dedikleri nakledilmiştir: "Sen, senden önce de birtakım peygamberlerin bulunduğunu ve onların bazısının emrine rüzgârın verildiğini; bazılarının da ölüleri dirilttiğini iddia ediyorsun. O halde sen de bize, bu tür mucizelerden getir." İşte, Cenâb-ı Hak o müşriklerin bu şüphelerine "Bizi ayetler göndermekten alıkoyan, ancak evvelkilerin onları yalanlamış olmalarıdır" buyurarak cevap vermiştir. Bu cevabın izahı hususunda da şu açıklamalar yapılabilir:

1) Bunun manası, Allah Teâlâ, o mucizeleri izhâr edip sonra da onlar, ona iman etmeyip tam aksine küfürlerinde ısrar ettiklerinde, böylece onlar köklerini kazıyan bir azaba müstahak olmuş olurlar . Ancak ne var ki, bu ümmete, kökleri kazıyan bir azabın indirilmesi caiz değildir. Çünkü Allah Teâlâ, onların içinde ilerde iman edecek kimselerin bulunduğunu , yahut da onların çocuklarının iman edeceğini en iyi biçimde bilendir. İşte bundan dolayı Allah onların bu isteklerine icabet etmemiş ve bu ezici ve kahir mucizeyi de izhâr etmemiştir.

2) Bu, Biz, bu tür mucizeler göstermiyoruz. Çünkü onları gören atalarınız, onlara iman etmediler. Siz de onları taklid ediyorsunuz. Binâenaleyh, onları görmeniz halinde, siz de onlara iman etmeyeceksiniz manasındadır.

3) Bu, sizden öncekiler, bu tür mucizeleri görüp müşahade ettiler, ama yine de onu yalanladılar. Dolayısıyla Cenâb-ı Hak, sizin de onları görmeniz halinde onları yalanlayacağınızı bilmiş ve anlamıştır. Binâenaleyh, (buna rağmen) bunları göstermek anlamsız bir iş olur. Hakîm olan Allah ise, abesle iştigâl etmez manasındadır.¹⁶⁷

Daha sonra Cenâb-ı Hak, "Biz, Semûd'a, gerçeği gösteren bir mucize olarak o deveyi verdik de onlar bu sebeple zulmettiler" buyurmuştur. Bununla ilgili birkaç bahis vardır:

Birinci Bahis: Bu, "onların talep ettikleri o mucize, tıpkı Semûd kavmi'ne verilen ayetin aynısıdır. Halbuki biz o mucizeyi Semûd'a çok net, açık ve seçik olarak verdik, ama onlar onu inkâr ettiler de, böylece de köklerini kazıyan bir azaba duçar oldular. O halde bunlar daha nasıl bunu, bir teklifte bulunmak ve arzularını Allah'a kabul ettirmeyi istemek suretiyle isteyebiliyorlar?" demektir.

İkinci Bahis: Ayetteki "mubsire" tabiri iki şekilde izah edilmektedir:

a) Ferrâ, (Ö.207/822) bu kelimenin manasının "aydınlatıcı olmak, gerçeği göstermek üzere" şeklinde olduğunu, Nitekim Cenâb-ı Hakk'ın gündüzü ise ziyadar olarak yaratandır"

¹⁶⁷ Râzi, İsra:59, 14/516-517

(Yunus: 67) buyurduğunu söylemiştir.

b) Bu ifadenin manası, "ibretlerle dolu" şeklindedir. Yani, "ondan, onu düşünüp onu görebilecek kimseler için, kendisi vesilesiyle hakkı bulacağı ve kendisi sayesinde o peygamberin doğruluğuna istidlal edeceği nice ibretler bulunmaktadır" demektir.

Daha sonra Cenâb-ı Hak "Halbuki biz ayetleri, ancak korkutmak için göndeririz" buyurmuştur. Her mucizenin, yalanlanması halinde, ya dünyevî ya da ahiret azabına dair bir korku ihtiva ettiği ileri sürülmüştür.¹⁶⁸

9- Hz. Davud'a dağları ve kuşları boyun eğdirmesi

وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ وَكُنَّا فَاعِلِينَ وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ

“... Kuşları ve tesbih eden dağları da Davud'a boyun eğdirdik. (Bunları) biz yapmaktayız.

Ona, savaş sıkıntılarınızdan sizi koruması için zırh yapmayı öğrettik. Artık şükredecek misiniz?”(Enbiya:79-80)

Ayette bahsedilen "tesbih" hususunda şu iki izah yapılmıştır .

1) "Dağlar bizzat Allah'ı tesbih ediyorlardı.” Bu görüşü belirtenler, dağların tesbihi hususunda da şu izahları yapmışlardır .

a) Dâvud (a.s), Rabbini zikrettiğinde dağlar ve kuşlar da, onunla birlikte zikrediyorlardı.

b) Dâvud (a.s.) tesbih ettiğinde, dağlar da onunla birlikte tesbih ederdi .

c) Dâvud (a.s.) kendisinde bir gevşeklik hissettiğinde, Allah Teâlâ dağlara emreder, dağlar da tesbihe başlardı. İşte o zaman Dâvud (a.s.)'un neşesi ve iştihakı artardı .

2) Bazı âlimlerinin tercihi olan görüşe göre, dağların ve kuşların tesbihi, tıpkı "Allah'ı hamdi ile tesbih etmeyen hiçbirşey yoktur"(İsra: 44) ayetinde beyan edildiği gibidir. Bu işin, Dâvud (a.s.)'a has olarak zikredilmesi, ancak onun bunu, kesin olarak bilmesinden dolayıdır. Böylece onun yakîni ve ta'zimi artıyordu. Birinci görüş doğruya daha yakındır. Çünkü ayetin lafzını zahirî lafzından alıp (mecazi) manaya hamletmek için, burada bir zaruret yoktur.¹⁶⁹

Kuşların konuşabilmesinde bir imkansızlık yok . Fakat ümmet, mükelleflerin cinler, insanlar, ve de melekler olduğu hususunda ittifak etmiştir. Binâenaleyh kuşların, aklen

¹⁶⁸ Râzi, İsra:59, 14/517-518

¹⁶⁹ Râzi, Enbiya:79-80, 16/191-192

mükellefler derecesine çıkmaları imkansızdır. Fakat kuşlar, mükellef olmasalar bile, emir ve yasalara muhatab olma hususunda, tıpkı çocuklarınkine benzer bir haldedirler. Binâneleyh bu, kuşları anlama hususunda, "mürahik" mertebesine koyma açısından bir mucize olur. Hem sonra bunda Allah'ın kudretine ve münezzehe oluşuna, daha fazla bir delâlet vardır. Böylece bu hususta söylenecek söz, tıpkı dağlar hakkında söylenen söz gibi olmuş olur.¹⁷⁰

Hak Teâlâ'nın "Bütün bunları Biz yaptık" ifadesi, "Size pek zor gelse de, Biz bunu yapabiliriz" demektir. "Bunun, "Peygamberlere biz böyle yaparız" demek olduğu da söylenmiştir.

"Biz ona sizi muharebenin şiddetinden korumak için giyecek (zırh) sanatını öğrettik" ifadesi ile ilgili bir kaç mesele vardır.

Birinci Mesele: "Lebûs" , "libâs" demektir. Nitekim şâir "Her durum için, ona uygun olan bir elbise giyin" demiştir.

İkinci Mesele: Katâde (ö.117/7359 şöyle der: "İlk zırh yapan kimse, Dâvud (a.s.)'dir. Çünkü, zırhın yapıldığı o malzeme, daha evvel geniş levhalar halindeydi. Binâenaleyh onu delip de ören ve bedene giyilecek hale getiren ilk kişi, odur." Âlimler şöyle demişler. Allah Teâlâ, Hz. Dâvud için öylesine yumuşatmıştır ki; tıpkı çamur gibi, o ondan, onu ateşe tutmaksızın yararlanmış ve istifâde etmiştir.¹⁷¹

Üçüncü Mesele: Burada, zırhı ilk yapanın, Dâvud (a.s.) olduğuna, daha sonra da insanların bunu ondan öğrendiğine, böylece de insanların, bunu ondan tevarüs yoluyla almış olduğuna bir delâlet vardır. Binâenaleyh bu nimet, yaratılışın başlangıcından en son zamana kadar, bütün savaşçıları içine almıştır. Bu sebeple, insanların, bu nimetten dolayı Allah'a şükretmeleri gerektiği için, "Şimdi siz, şükredenler misiniz?" buyurmuştur. Yani, "Bu sanatı size müyesser kılmasından ötürü, Allah'a şükrediniz..." demektir.¹⁷²

10- Hz. Davud ve Süleyman'a ilim vermesi

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ

"Andolsun ki biz, Davud'a ve Süleyman'a ilim verdik. Onlar: Bizi, mümin kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamd olsun, dediler"(Neml:15)

Âyet-i kerimede, Hz. Davud'a ve Süleyman'a verildiği beyan edilen ilimden maksat, kuşlarla ve diğer hayvanlarla konuşma ilmidir. Dâvud ve Süleyman (a.s.), Allah'ın,

¹⁷⁰ Râzi, Enbiya:79-80 , 16/192

¹⁷¹ Râzi, Enbiya:79-80 , 16/193

¹⁷² Râzi, Enbiya:79-80, 16/194

kendilerine veymiş olduğu nimetlere karşı şükreden iki kul idiler. Allah Teala, onlara birçok nimetler ve meziyetler vermiş, kendilerini, emirlerini tebliğ eden Peygamberler seçmiş böylece onları dünya ve âhirette mutlu kılmıştır.¹⁷³

Bu , şer'î meselelerin ve hükümlerin ilmi, insanlar arasında hüküm verme, kuşların dilini v.b. hususları bilme demektir.

"İkisi de Allah'a şükretmek için şöyle dediler:" Bu cümlede "vav" ile atıf yapılmasıyla Hz. Davud ile Hz. Süleyman'ın söylediklerinin bu nimete karşı yerine getirdikleri şükürün bir bölümüne işaret edilmiştir.

Hz. Davud ve Süleyman: "Bizi" peygamberlik ve ilim verilmesi, cinlerin, insanların ve şeytanların emrimize hazır hale getirilmesi suretiyle kendilerine ilim verilmeyen kimselerden "mümin kullarının bir çoğundan üstün kılan Allah'a hamdolsun, dediler." Burada ilmin faziletine ve ilim ehlinin şerefli olduğuna delil vardır. Zira onlar ilme şükretmişler ve onu faziletin temeli saymışlar, onun alt mertebesinde olan saltanatı dikkate almamışlardır. Yine bu ifade ile alimler Allah'ın kendilerine verdiği nimete karşı Allah'a hamdetmeye ve tevazu göstermeye teşvik edilmektedir.¹⁷⁴

11- Hz. Zekeriyya'yı Hz. Yahya ile müjdelemesi

يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَىٰ لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا

“(Allah şöyle buyurdu:) Ey Zekeriyya! Biz sana bir oğul müjdeleriz ki, onun adı Yahya'dır. Daha önce ona kimseyi adaş yapmadık”(Meryem:7)

Allah Teala bu âyet-i Kerimede, Zekeriyya (a.s.) in duasını kabul ederek kendisine, ismini "Yahya" koyacağı bir erkek çocuk vereceğini beyan ediyor.

Müfessirler, "Daha Önce de bu adı kimseye vermiş değiliz." ifadesini "Daha önce bu çocuğun bir benzerini yaratmamıştık." veya "Daha önce, kısır olan bir kadından böyle bir çocuk meydana getirmemiştik." şekillerinde izah etmişlerdir. Taberi (Ö.310/922) ise mealde verilen mânâyı tercih etmiştir.

Âyet-i Kerime'de adı geçen Yahya (a.s.), Allah'ın gönderdiği Peygamberlerden biridir. Onun hakkında diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "İşte orada Zekeriyya

¹⁷³ Taberi, Neml:15, 6/266

¹⁷⁴ Zuhayli, Neml:15, 10/250

rabbine dua etti. "Ey rabbim, bana kendi katından temiz bir nesil ihsan et. Şüphesiz sen, duayı işitensin." dedi." "Zekeriyya, mabedde kalkıp namaz kılariken Melekler ona şöyle seslendiler: "Allah sana, kendi sözüyle meydana gelen İsa'yı tasdik eden, efendi, iffetli ve salihlerden bir Peygamber olan Yahya'yı müjdeliyor."(Âl-i İmran: 38-39) Peygamber efendimiz (s.a.v.) Miraç'ta gördüğü Yahya (a.s.) ı şöyle anlatıyor: "Sonra yukarı çıkıp ikinci kat göğe vardık. Cebrail göğün kapısının açılmasını istedi. "Kim o?" diye soruldu. O da "Cebrail" dedi. "Yanında kim var?" diye soruldu. O da "Muhammed var." dedi. "Ona peyamberlik verildi mi?" diye soruldu. Cebrail "Evet" dedi. İş bitince (Kapı açılıp içeri girdiğimde) bir de ne göreyim, iki teyze çocuğu Yahya ve İsa oradalar. Cebrail bana "Bunlar Yahiya ve İsa'dır. Bunlara selam ver." dedi. Ben de onlara selam verdim. Selamımı aldılar ve bana "Merhaba salih kardeş, merhaba salih Peygamber" dediler.¹⁷⁵

Alimler, "Ey Zekeriyâ" diye nida edenin kim olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Alimlerin çoğu, bunun Allah Teâlâ olduğu kanaatindedirler. Zira bu ayetten önceki ifadeler, Hz. Zekeriyya'nın Allah Teâlâ'ya hitabta bulunup O'na niyaz ettiğine delâlet etmektedir. Bu ayetler onun, "Rabbi, doğrusu benim kemiğim yıprandı. Ben Sana duâ etmem sebebiyle bedbaht olmadım"(Meryem: 4) şeklindeki ifadeleridir.¹⁷⁶

Müfessirier, Cenâb-ı Hakk'ın, "bundan evvel biz ona hiçbir kimseyi adaş yapmamıştık" ifadesi hakkında şu iki şekilde ihtilaf etmişlerdir.

a) İbn Abbas, (Ö.68/687) 'ın görüşe göre, Hz Yahya'dan önce hiç kimse, bu isimle adlandırılmamıştır.

b) Ayetteki "semiyyâ" kelimesi "benzer", "nazîr" manası kastedilmiştir. Bu Cenâb-ı Hakk'ın tıpkı, "Onun bir adaşı olduğunu bilir misin? Hayır yoktur" (Meryem: 65) ayetinde olduğunu gibidir.

Alimler bu hususta da şu şekilde ihtilaf etmişlerdir.

1) O, günah işlemeyen ve günahı kafasından bile geçirmeyen bir seyyid ve nefesine hakim olan kimse idi. İşte bu sebeple ona, "hakikaten biz sana, dinde bir benzerini daha önce yaratmadığımız bir çocuğu müjdeliyoruz. Böyle olan kimse de, hoşnut olunmanın zirvesindedir" denilmek istenmiştir. Bu izah, tutarsızdır. Zira bu, Hz. Yahya'nın Adem, Nûh, İbrahim ve Musa fa.s) gibi kendisinden önce geçmiş olan peygamberlere üstün kılınmış olmasını gerektirir ki bu, ittifakla yanlıştır.

2) Bütün insanlara, onlar dünyaya geldikten sonra, babaları ve anneleri ad koyarlar.

¹⁷⁵ Taberi, Meryem:7 , 5/397-398

¹⁷⁶ Râzi, Meryem:7 , 15/287-288

Yahya (a.s)'a gelince, dünyaya gelmeden önce onun adını Allah, koymuştur. Bu, sadece ona ait bir özelliktir. Binâenaleyh onun, bu özellik itibariyle bir benzeri bulunmamaktadır.

3) O, ihtiyar bir babadan ve kısır, ihtiyar bir kadından olmuştur.

Birinci izah daha uygundur, zira “semiyyâ” kelimesini "misil, benzer" manasına almak, her ne kadar bir medh ve övgüyü ifade ediyorsa da, ancak ne var ki bu, zaruret bulunmaksızın, hakîki manadan uzaklaşmadır ve bu da caiz değildir.¹⁷⁷

12- Hz. Yahya'ya hikmet vermesi

يَا يَحْيَىٰ خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَآتَيْنَاهُ الْحِكْمَ صَبِيًّا

"Ey Yahya! Kitab'a (Tevrat'a) var gücünle sarıl!" (dedik) ve henüz sabi iken ona (ilim ve) hikmet verdik”(Meryem:12)

Cenâb-ı Hakk'ın, "Ey Yahya, kitabı tut" ifadesi, O'nun, Yahya'yı kendisine bu şekilde hitab edeceği bir dereceye ulaştırdığına delâlet eder. Binâenaleyh bu tabir buna delâlet ettiği için, bu derece zikredilmemiştir.

Ayetteki "kitab"ın, Cenâb-ı Hakk'ın israiloğullarına bir lütfü olan Tevrat olması muhtemeldir. Yine bu kitabın, Cenâb-ı Hakk'ın pek çok peygamberine tahsis etmesi gibi Hz. Yahya'ya tahsis ettiği bir kitab olması da muhtemeldir. Birincisi daha evlâdır, zira burada sözü, bilinene hamletmek evlâdır. Burada bilinen kitab ise, sadece Tevrat'tır.¹⁷⁸

Cenâb-ı Hakk'ın “bikuvve” (kuvvetle) ifadesiyle, o kitabı tutabilme manası kastedilmemiştir. Çünkü bu, herkesçe bilinen bir husustur. Bunu medh ve övgü ifade eden bir manaya hamletmek gerekir ki, bu da "ciddiyet" ve nübüvvet görevini hakkıyla yerine getirme hususunda sabretmektir ki bunun neticesi de, emredilenleri kolayca yapmaya; nehyedilenlerden de kaçınmayı gerektiren bir melekenin, onda bulunmasına varıp dayanır.

Cenâb-ı Hakk'ın "Henüz sabi iken hikmet verdik" ayetinde geçen "hükümün” ne demek olduğu hususunda bazı görüşler bulunmaktadır.

a) Bu, hikmet anlamındadır. Şairin: "Suyu az olan gölün başına gelen o süratli güvercinlere bakıp da, (onları saydığına nasıl isabet ediyorsa), sen de işte mahallenin o kadını gibi hikmetli ol ve isabet et!" ifadesi de bu manadadır. O halde bu, Tevrat'ı iyi anlamak ve dinde fakih olmaktır.

¹⁷⁷Râzi, Meryem:7, 15/288-289

¹⁷⁸ Râzi, Meryem:12, 15/298

b) Buradaki "hüküm", akıl anlamındadır.

c) Bu, nübüvvettir. Çünkü Allah Teâlâ daha çocukken onun aklını sapasağlam ve muhkem yaratmış ve ona vahyetmiştir. Zira Allah Teâlâ, Yahya ve İsâ (a.s)'ı Hz. Musa ve Hz. Muhammed (s.a.s)'i gönderdiği yaşta değil, onlar henüz çocuk iken peygamber kılmıştır. Çünkü bunlar, rüşdlerine ermiş ve kâmil yaşa gelmişlerdi. Doğruya en yakın olanı, şu iki sebepten dolayı bu ifadeyi nübüvvet anlamına almaktır.

1) Allah Teâlâ bu ayette, onun şeref ve menkıbe sıfatlarından bahsetmiştir. Nübüvvetin insanın taşıyabileceği sıfatların en kıymetlisi olduğu malumdur. Bu sebeple nübüvvet sıfatını medh sadedinde zikretmek, diğer sıfatları zikretmekten daha evlâdır. Buna göre onun nebi oluşu da bu ayette ele alınmış olur. Onun nebî oluşunu gösteren, bu lafızdan başka uygun bir lafızda yoktur. Binâenaleyh bu lafzı, bu manaya hamletmek gerekir.

2) Hüküm , sayesinde başkasının aleyhine ve lehine mutlak manada hükmedilmeye elverişli olan şeydir. Bu ise ancak, nübüvvetle olur. Eğer, "Çocuk iken kişide akıl, zekâ ve nübüvvetin varlığı nasıl düşünülebilir?" denilirse, deriz ki: Bu soruyu soran kimse, harikulade halleri ya imkânsız görüyor, veya görmüyor. Eğer bunu, imkânsız görüyorsa, nübüvvet kapısını kapamış olur. Çünkü nübüvvet meselesinde iş, mucizelere dayanır. Mucize de, harikulade haller demektir. Yok, eğer bunu imkânsız görmüyorsa, bu iş akıldan uzak görülemez. Çünkü, sabînin akıllı bir kimseye dönüşmesini uzak görmek, ayın yarılmasını, denizinkiye ayrılmasını akıldan uzak görmeden daha ileri değildir.¹⁷⁹

13- Hz. Yusuf'a olayların te'vilini öğretmesi

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

“(Yusuf) erginlik çağına erişince, ona (isabetle) hükmetme (yeteneği) ve ilim verdik. İşte güzel davrananları biz böyle mükâfatlandırırız”(Yusuf:22)

Âyet-i Kerimede geçen, "Biz ona, doğru hüküm verme kabiliyeti ve faydalı ilimler verdik" ifadesi, "Biz Yusuf'a Peygamberlik ve ilim verdik" Veya, "Biz Yusuf'a, Peygamber olmadan önce akl-ı Selim ve ilim verdik." Yahut, "Biz Yusuf'a anlayış kabiliyeti ve ilim verdik" şekillerinde izah edilmiştir.

Âyet-i Kerimenin son bölümü, Peygamber efendimiz (s.a.v.)i teselli etmekte ve

¹⁷⁹ Râzi, Meryem:12, 15/298-303

gelecekte, inkarcılar karşısında kuvvetleneceğini bildirerek ona mânevi bir güç vennektedir.

Evet, Allah Teala o gün Hz. Yusuf'u nasıl kardeşlerinin kötülüklerinden korumuş ve onu Mısır ülkesinin idaresinde en yüksek mevkiye getirmişse, Hz. Muhammed (s.a.v.) i de Kureyşliler karşısında kormuş ve neticede onu, dünyanın en büyük devletlerini sarsan bir devlet kurmaya ve Allahın dinini hakim kılmaya muvaffak etmiştir.¹⁸⁰

Bazı kimseler: "Nübüvvet, güzel amellerin mükâfaatıdır" derken, bazıları da, "Kim gayret eder, Allah'ın belalarına sabrederek, nimetlerine de şükrederse, risalet makamını elde edebilir" demişler ve sözlerinin doğruluğuna da şöyle delil getirmişlerdir: "Allah Teâlâ, Hz. Yusuf'un bu mihnetlere sabretmesinden bahsedince, bunun peşinden ona risâlet ve nübüvvet verdiğini söylemiştir. Daha sonra Allah Teâlâ, 'İşte, iyi hareket edenleri, biz böyle mükâfaatlandırırız...' buyurmuştur. Bu, Hz. Yusuf (a.s)'un yapmış olduğu güzel taatları yapan herkese, Allah'ın bu makam ve mevkileri vereceğine delâlet eder..." Bu delil, doğrusu, akıldan uzaktır. Çünkü alimler, nübüvvetin, kesbî, yani gayretle elde edilebilecek bir şey olmadığı hususunda ittifak etmişlerdir.¹⁸¹

Ayette geçen "Eşüdd" kelimesinin tefsiri ile ilgili İbn Cüreyc,(Ö.150/767) Mücahit'ten, (Ö.103/721) o da İbn Abbas'tan (Ö.68/687) şunu rivayet etmiştir: "O, tam erginlik çağına girince" ifadesinin manası, "O, otuzüç yaşına girince" demektir. Bu rivayet, tıp kanunlarına da son derece uygundur. Çünkü doktorlar şöyle demektedirler: İnsan, önce meydana gelir. Sonra her gün azar azar kemalinin doruk noktasına ulaşmaya kadar gelişmesini sürdürür. Sonra, kendisinden hiçbir şey kalmayınca kadar, noksanlaşmaya ve gerilemeye başlar. Onun hali, ayın haline benzer. Çünkü ay, önce zayıf, belli belirsiz bir hilâl biçiminde ortaya çıkar; sonra gittikçe gelişerek dolunay haline getir. Derken, yok olup görünmez oluncaya kadar geriler ve küçülür. Ayın bir devir yapmasının müddeti, yirmisekiz küsur gündür. Bu devri dört kısma ayırırsan, her bir kısım yedişer gün olmuş olur. Hiç şüphesiz doktorlar insan bedeninin hallerini de, yedili bir sisteme göre belirtmektedirler. Binâenaleyh insan, doğumundan yedi yaşını tamamlayınca kadar, zayıf bünyeli ve güçsüz, dayanıksızdır. İkinci yedi yaşına girdiği zaman, onda, anlayış, zekâ ve kuvvet eserleri görülmeye başlar. Sonra bu, ondört yaşını tamamlayınca kadar gelişmeye devam eder. Onbeş yaşına girdiği zaman, üçüncü yedi yaşlık zaman dilimine girmiş olur. Burada, aklı kemale erer, mükellefiyet çağına erişir ve onda, şehvet harekete geçer. Sonra, bu hat üzere, yirmibir yaşını tamamlayınca kadar gelişmeye devam eder. Yirmibir yaşında üçüncü yedi yıllık dilimi tamamlayarak yirmiiki

¹⁸⁰ Taberi, Yusuf:22, 5/15

¹⁸¹ Râzi, Yusuf:22, 13/196

yaşına girer. İşte bu son yedi yıllık dilim, onun neşvü nema bulduğu yedi yılların son dilimidir. Yirmisekiz yaşını tamamladığı zamansa, böylece, gelişme müddetini tamamlamış olur ve insan, buradan artık duraklama devrine geçer. Bu zaman, işte insanın tam kemâline, erginliğine erginliğe erdiği zamandır. Bu, beşinci yedi yıllık zaman diliminin tamamlanmasıyla insan, otuzbeş yaşına gelmiş olur. Sonra bu mertebeler, güç kuvvet ve zayıflık bakımından da farklı farklıdır. Binâenaleyh, yedi yıllık zaman dilimleri içinde, şiddet, güç kuvvet ve kemâlin en ileri olduğu beşinci yedi yıllık zaman dilimi, yirmisekiz yaşından otuzüç yaşına kadar olup, bazan otuzbeş yaşına kadar devam eder. İşte bu konuda, makul olan izah şekli de budur.¹⁸²

Ayetteki "hüküm" ve "ilmin" tefsiri hakkında birkaç görüş bulunmaktadır.

Birinci Görüş: Hüküm ve hikmetin manası, nefsi hevâsından alıkoymak ve onu lekeleyecek kusurlardan uzak tutmaktır. Hükümden maksad, amelî hikmet; ilimden maksad ise nazarî hikmettir. Burada, amelî hikmet, ilmî hikmetten önce zikredilmiştir. Çünkü, riyazâtla uğraşan kimseler, önce amelî hikmetle uğraşırlar. Sonra bundan nazarî hikmete geçerler. Ama, aklî tefekkür ve ruhanî bakış, nazar sahibi kimseler, önce nazarî hikmete ulaşır, sonra ondan amelî hikmete inerler. Yusuf (a.s)'un yolu, işte birincisidir. Çünkü o, belâ ve mihnetlere sabretti, bunun üzerine de Allah ona, mükâşefe kapılarını açtı. İşte bundan dolayı da, "biz ona, hüküm ve ilim verdik..." buyurdu.

İkinci Görüş: "Hüküm", nübüvvet demektir. Çünkü peygamber hakk üzerine gönderilmiş bir hakimdir. "İlim" de, din ilmidir.

Üçüncü Görüş: Buradaki "hüküm"den maksat, Hz. Yusuf (a.s)'un nefsinin, "nefs-i mutmainne" haline gelmesi, "nefs-i emmâre" olan nefsine hakim olup, onu zabt u rabt altında tutan anlamında olması muhtemeldir. İnsanın şehvet ve gazab kuvveti, zabt-u rabt altında tutulur ve zayıf olursa, kutsi nurlar ve kutsi âlemden nefis cevherine gelen ilahi ışıklar artar.¹⁸³

¹⁸² Râzi, Yusuf:22, 13/196-197

¹⁸³ Râzi, Yusuf:22, 13/197-198

14- Hz. Yusuf'tan kötülük ve fuhşu gidermesi

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنَّ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذَلِكَ لَتَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ

“Andolsun ki, kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmişti. İşte böylece biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için (delilimizi gösterdik). Şüphesiz o ihlâslı kullarımızdandı(Yusuf:24)

Mısır azizinin karısı, Yusuf'u kendisine celbedecek şekilde davranarak kendisine yaklaşmasını istedi. Yusuf da Allah'ın korkusu ve koruması olmasaydı ona meyletmişti. Allah onu korudu ve mucizesiyle o kadına yaklaşımdan alıkoydu. Böylece Allah onu kötülükten ve hayasızlığa düşmekten korumuş oldu. Çünkü o, Allahm ihlaslı kullarındandı.¹

Hz. Yûsuf'tan bir günah sâdır olup olmadığı hususunda iki görüş vardır:

Birinci Görüş: Yusuf (a.s) bu günaha niyetlenmişti. İlmine güvenilen ve rivayetlerine itibar edilen müfessirler, Hz. Yusuf'un da o kadına, doğruca niyetlendiğini ve bir kimsenin, hanımına yaklaştığı gibi iyice yaklaştığını, Rabbinin burhanını görünce, bütün şehevî hislerinin gidiverdiğini söylemişlerdir.

Hz. Ali'den (Ö.40/661) şöyle bir söz rivayet edilmiştir: "Hem o kadın Yûsuf'u, hem de Yûsuf onu arzulamıştı. Yûsuf'un o kadına olan arzusu, kuşağını çözmeye niyetlenmesi şeklinde kendini göstermişti ." İbn-ı Abbas (Ö.68/687)'ın da şöyle dediği rivayet edilmiştir: "O, kuşağını çözdü ve hıyanet etmek (zina etmek) isteyen bir kimsenin oturacağı şekilde, o kadının yanına (yanına) üzerine oturdu." Yine İbn Abbas (Ö.68/687)'dan şu da rivayet edilmiştir: "O kadın sırt üstü yattı. Yusuf da elbisesini çıkararak onun iki bacağı arasına oturdu." Yine rivayet olduğuna göre, Hz Yusuf (a.s) "Bu, (efendimin) gıyabında kendisine hainlik etmediğimi bilmesi içindir" (Yusuf: 52) dediğinde, Cebrail (a.s), "Ey Yusuf, o işe yeltendiğinde de mi?" demiştir. Bunun üzerine, o "Ben, nefsimi tebrie ermem" (Yusuf: 53) demiştir.²

İkinci Görüş: "Hz. Yusuf, bu bâtil işten ve haram niyetten uzak ve berîdir." Bu, muhakkik müfessir ve kelmacıların görüşüdür. Peygamberlerin ismetlerinin (günahsız oluşlarının) vacib olduğunu gösteren deliller pek çoktur.

¹ Taberi, Yusuf:24, 5/16

² Râzi, Yusuf:24, 13/202-203

Birinci. Hücet: Zina, büyük günahların en âdilerindedir. Emânete hainlik etmek de, yine en âdî günahlardandır. Hem sonra büyük bir iyiliğe, tam bir rezil ve rüsvaylık ile, alabildiğine utancı gerektiren bir kötülük ile karşılık vermek de, en nahoş günahlardandır. Ayrıca, bir çocuk, çocukluğunun başlangıcından gençliğine ve olgunluk çağına gelinceye kadar bir adamın yuvasında büyüyecek, yeterli rızkı temin edilecek, namusu ve şerefi korunacak, sonra da korunan bu çocuk kalkıp, kendisine böylece büyük iyilikte bulunan kimseye, en adi kötülüğü yapacak. İşte bu, en adi bir iştir.

Birinci görüşte olanların Hz. Yûsuf'a isnad ettikleri bu masiyet, saydığımız dört bakımdan da söz konusu olan bir masiyettir. Böylesi bir suç, eğer Allah'ın yarattığı insanların en fasığına ve hayırlardan tamamen uzak olan bir kimseye isnad edilse, o bile bunu kesinlikle kabul etmez. O halde, böylesi bir günah, ezici ve çok net mucizelerle desteklenmiş olan o peygambere nasıl isnâd edilebilir? Hem sonra Allah Teâlâ, bunun dışında başka birşey için, "işte biz ondan kötülüğü ve fuhşu uzak tutalım diye böyle (yaptık)" buyurmuştur ki bu söz, kötülük ve fuhşun tamamen ondan uzak tutulduğunu gösterir. O görüşte olanların, Hz. Yusuf'a mal ettikleri bu günahın, en büyük bir kötülük ve en ileri bir fuhuş olduğunda şüphe yoktur. O halde daha nasıl, aynı hâdise hakkında Cenâb-ı Hakk'ın, Yusuf, kötülüklerin ve fuhşun en büyüğünü yapmaya yeltenirken, onun kötülüklerden berî olduğuna şahadet etmesi, Âlemlerin Rabbine nasıl uygun düşer?

İkinci Hücet: Peygamberlerden ne zaman bir zelle (kusur) sâdır olsa, onlar bunu büyük görür ve bunun peşinden hemen tevbe ederek, pişmanlıklarını ve tevâzularını ortaya korlar. Eğer Yusuf (a.s), bu hoş olmayan büyük günaha yeltenmiş olsaydı, onun hemen bundan sonra tevbe ve istiğfarda bulunmaması imkansız olurdu. Eğer o tevbe etmiş olsaydı, şüphesiz Cenâb-ı Hak, başka yerlerde olduğu gibi, onun tevbe ettiğini Kur'ân'da naklederdi. Bu hususta herhangi birşey bulunmadığına göre, Hz. Yûsuf 'dan hiç bir günah ve masiyetin sâdır olmadığını anlıyoruz³

Üçüncü Hücet: Bu hâdise ile ilgili olan herkes, Hz. Yusuf (a.s)'un, o günahı berî olduğuna şehâdet etmiştir. Bu hadiseyle ilgili olanlar şunlardır . Hz. Yusuf; o kadın, kadının kocası; Mısır'lı kadınlar ve şahidler. Alemlerin Rabbi de Hz. Yusuf'un günahı berî olduğuna şahadet etmiştir. İblis bile, Yusuf (a.s)'un o günahı berî olduğunu kabul etmiştir. Durum böyle olunca, hiç bir müslümanın bu konuda tereddüt etmesi söz konusu değildir.⁴

³ Râzi, Yusuf:24, 13/203-204

⁴ Râzi, Yusuf:24, 13/ 204-205-206

15- Hz. Yusuf'a çare öğretmesi

فَبَدَأَ بِأَوْعِيَّتِهِمْ قَبْلَ وَعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وَعَاءِ أَخِيهِ كَذَلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ
أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ

“Bunun üzerine Yusuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini (aramaya) başladı. Sonra da onu, kardeşinin yükünden çıkarttı. İşte biz Yusuf'a böyle bir tedbir öğrettik, yoksa kralın kanununa göre kardeşini tutamayacaktı. Ancak Allah'ın dilemesi hariç. Biz kimi dilersek onu derecelerle yükseltiriz. Zira her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır”(Yusuf:76)

Yusuf (a.s.), Allah Tealanın kendisine öğretmiş olduğu bu tedbirle kardeşi Bünyamin'i yanında alıkoyma imkânına sahib olmuştur. Zira o zamanın kanunlarına göre kardeşini yanında alıkoyma imkânı yoktu. Allah Teala, Yusuf (a.s.) 'a böyle bir çareyi öğretmekle lütufta bulunmuş ve onun derecesini yükseltmiştir.

Ayet-i Kerimenin sonunda: "Her bilenin üstünde daha iyi bilen biri vardır." buyurulmakta ve ilim sahibi olanların, ilimleriyle böbürlenmemeleri gerektiğine dikkati çekmektedir.⁵

Cenâb-ı Hak'ın, "İşte Yûsuf'a böyle tedbir öğrettik. Yoksa o kralın dinine göre, kardeşini tutamayacaktı" ayetindeki "Keyd" kelimesi, hile ve tuzak manasını hatıra getirir. Bu ise, Allah için caiz değildir. Bu gibi hususlarda şu prensibin nazar-ı dikkate alınması gerekir. Bu gibi lafızlar, maksûd olan manaların başlangıçları değil, sonuçlarına hamledilirler.

Alimler, bu "keyd" ile neyin kastedildiği hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Bazıları şöyle demişlerdir: "Bununla, "Hz. Yûsuf (a.s.)'un kardeşleri, Hz. Yûsuf'u tedbirini boşa çıkarmak için çalışmışlardır. Allah Teâlâ ise, Yûsuf'a yardım etmiş, onu takviye etmiş ve onun işini üstün getirmiştir" manası kastedilmiştir." Bazı müfessirler de, "Bu "Keyd"den maksat, Allah Teâlâ'nın, onun kardeşlerinin kalbine, hırsızlık yapanın cezasının, onun köle edinilmesi olduğu hükmünü getirmesidir. İşte "maşraba" Yûsuf'un öz kardeşinin yükü içinden çıkınca, diğer kardeşler haliyle, onun köle olmasına hükmetmişlerdir.

Daha sonra Cenâb-ı Hak "Yoksa o, kralın dinine gere, kardeşini alıkoymıyacaktı" buyurmuştur. Bu, "Kralın hırsızla ilgili kanunu, hırsızın dövülmesi ve çaldığının iki mislini ödemeye mecbur tutulması" şeklinde idi. Hz. Yûsuf, kralın dinine ve kanununa göre, kardeşini alıkoymıyacaktı. Fakat Cenâb-ı Hak, kardeşlerinin ağzı ile hırsızın cezasının

⁵ Taberi, Yusuf:76, 5/43

kendisinin köle olarak tutulması olduğunu söylemiştir. Bu söz sayesinde Hz. Yûsuf (a.s.), kardeşini almaya ve yanında alıkoyma imkanına sahip olmuştur.⁶

16- Hz. İbrahim'e doğru yolu bulma kabiliyetini vermesi

وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِن قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ

“Andolsun biz İbrahim'e daha önce rüşdünü vermiştik. Biz onu iyi tanırdık”(Enbiya:51)

Ayette geçen "rüşd" kelimesinin ne demek olduğu hususunda şu iki görüş ileri sürülmüştür:

a) Bu, nübüvettir. Bu görüşte olanlar, buna ayetteki “Ve biz onu, bilenlerdik” cümlesi ile istidlalde bulunmuşlar ve söyle demişlerdir. Allah, nübüvveti ancak istikbalde, onun hakkını verecek, nübüvete yaraşmayan işlerden geri duracak ve tebliği kabulden kavmini nefret ettirecek şeylerden sakınacak olan kimseye ihsan eder.

b) Rüşd, onun gerek dinî gerekse dünyevî çeşitli kurtuluş yollarına ulaşip onları elde etmesidir. Nitekim Cenâb-ı Hak, "O vakit kendilerinde bir rüşd, yani akıl ve salâh gördünüz mü, mallarını onlara teslim edin "(Nisa: 6) buyurmuştur.

c) Bu ifadenin muhtevasına, hem nübüvvet hem de ihtida, doğruya ulaşma dahildir. Çünkü, gönderdiği her peygambere O, hem kendi zâtı ve sıfatlarına, hem de peygamberin kendisinin ve kavminin yararına olan hususları göstermiştir ki, bütün bunlar ise "rüşd"e dahildirler.⁷

17- Hz. İbrahim'e göklerin ve yerin melekutunu göstermesi

وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ

“Böylece biz, kesin iman edenlerden olması için İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk”(En'am:75)

İbrahim'e din hususunda gerçekleri gösterdiğimiz gibi, ona göklerin ve yerin ve onlarda bulunan ay, güneş, yıldız ve ağaçlar gibi Allah'ın mülkünün büyüklüğünü gösteren

⁶ Râzi, Yusuf:76, 13/ 299-300-301

⁷-Râzi, Enbiya:51, 16/157-158

yaratıkları da gösterdik ki yakinen iman edenlerden olsun.

Âyet-i kerimede geçen ve "Göklerin ve yerin mülkü" diye tercüme edilen ifade, müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir:

a) Abdullah b. Abbas (Ö.68/687) ve Katade'den (Ö.117/735) nakledilen bir görüşe göre bu ifadeden maksat, "göklerin ve yerin nasıl yaratılmış olduklarını ona gösterdik." demektir.

b) İkrime'ye (Ö.105/723) göre bu ifadeden maksat, "Göklerin ve yerin mülkünü ona gösterdik" demektir.

c) Said b. Cübeyr'den (Ö.95/713) nakledilen diğer bir görüşe göre bu ifadeden maksat, "Biz İbrahim'e, gökleri gösterdik" demektir.

Bu hususta Mücahid (Ö.103/721) demiştir ki: "İbrahime, Arşa varıncaya kadar yedi gök gösterilmiş, o da onlara bakmıştır. Yine ona yedi kat yer gösterilmiş, o da onlara bakmıştır" Süddi de (Ö.127/745) demiştir ki: "İbrahim, büyük bir kayanın üzerine çıkarılmış, gökler ona açılmış o da Allah'ın göklerdeki mülküne bakmış, hatta Cennetteki yerini dahi görmüştür. Yine ona yeryüzünün perdeleri açılmış, o, yerin en dibini görmüştür." Katade de (Ö.117/735) diyor ki: "İbrahim (a.s) zorbalardan bir zorbanın yüzünden saklandı. Allah ona rızkını parmaklarında vermişti. Parmaklarından birini emdiğinde onda rızkını buluyordu. İbrahim dışarı çıkınca Allah ona, göklerin ve yerin mülkünü gösterdi. Bunlar da, güneş, ay ve yıldızlardı. Yine ona yerin mülkünü gösterdi. Bunlar da dağlar, ağaçlar ve denizlerdi." Taberi, (Ö.310/922) bu görüşlerden doğru olmaya daha yakın olanı, bu ifadeden maksadın, göklerin ve yerin mülkiyetinin gösterilmesi okluğunu söyleyen görüştür. Yani, Allah Teala, Hz. İbrahim'e, göklerde ve yerde yarattığı güneşi, ayı, yıldızları, ağaçları hayvanlım ve saltanatının azametini ifade eden diğer yaratıkları gösterdi. Böylece ona, hadiselerin dış yüzünü gösterdiği gibi, iç âlemlerini de öğretti." Âyet-i kerimede geçen "Yakinen iman edenlerden olsun diye" ifadesinden maksat şudur: "Biz İbrahime, göklerin ve yerin mülkünü gösterdik ki o, Allah'ın ve kavuştuğu hidayetin gerçeğini bilenlerden, kavminin, putlara tapmalarının bir sapıklık olduğunu idrak edenlerden olsun."⁸

⁸ Taberi, En'am:75, 3/513-514

18- Ateşe Hz. İbrahim'e serin ve esenlik olmasını emretmesi

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ

"Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!" dedik”(Enbiya:69)

Hak Teâlâ'nın "Biz de dedik ki: "Ey ateş, İbrahim'e karşı serin ve selâmet ol" ifadesi ile ilgili birkaç mesele vardır.

Birinci Mesele: Burada tıpkı, "Allah, ona ol der, o da oluverir " ayetinde olduğu gibi söylenen bir söz bulunmayıp, Allah Teâlâ böyle demeksizin o ateşi serin ve selâmet kılmıştır. Bu görüşe "Ateş cansızdır, binâenaleyh ona hitab edilmez" diye delil getirilmiştir.

Alimlerin çoğu ise, bu sözün ateşe söylendiği görüşündedir. Bu görüşte olanların şu iki izahları vardır:

a) Süddi'ye (Ö.127/745) göre bu sözü söyleyen Cebrail (a.s.)'dir.

b) Ekseri müfessirlere göre bunu söyleyen, Allah Teâlâ'dır. Ayetin zahirine en yakın ve en uygun olan da bu ikinci görüştür.⁹

Âlimler, o ateşin nasıl "serin" olduğu hususunda şu üç değişik izahı yapmışlardır:

1) Allah Teâlâ, o ateşteki sıcaklığı ve yakma özelliğini kaldırıp, sadece parlama ve aydınlatmayı bıraktı. Çünkü Allah her şeye kadirdir.

2) Allah Teâlâ, tıpkı âhirette cehennem bekçileri olan "zebanileri" yarattığı gibi, Hz. İbrahim'in bedeninde de ateşin zararının ulaşmasına mâni bir özellik yaratmıştır.

3) Allah Teâlâ, Hz. İbrahim (a.s.) ile, o ateş arasında, ateşin tesirinin ona ulaşmasına mâni bir engel yaratmıştır. Alimler şöyle derler: "Birinci izah daha "uygundur." Çünkü ayetteki "Ey Ateş, serin ve selâmet ol" ifadesinin zahiri, o ateşin olduğu gibi kalışını değil, bizzat kendisinin serin hale gelip, İbrahim (a.s)'ın onun tesirinden kurtulduğunu göstermektedir.

Hak Teâlâ'nın, "Ey ateş, İbrahim'e karşı serin ve selâmet ol" ifadesindeki, " aşırı soğuk" da, tıpkı sıcak gibi öldürücüdür. Binâenaleyh bunda da mutlaka bir dengenin olması gerekir. Bu dengenin, bu "serinlikte" mevcud olduğu hususunda şu üç izah yapılmıştır:

a) Allah Teâlâ, o ateşin serinliğini, zarar vermeyecek bir derece ile ayarlamıştır.

b) Ateşin bir kısmı soğuk oldu, bir kısmı hararetini sürdürdü. Böylece sıcaklıkla dengelendi.

⁹ Râzi, Enbiya:69, 16/172

c) Allah Teâlâ, Hz. İbrahim (a.s.)'in bedeninde, fazlaca bir sıcaklık yarattı. Böylece bu soğukluktan mutazarrır olmayıp, aksine ondan istifâde etti ve hatta hoşlandı.

Bu hususta şöyle bir birç kaç soru sorulabilir:

1) Eğer Cenâb-ı Hak "ve selâma" dememiş olsaydı, "serinlik" onu öldürürdü şeklindeki rivayet doğru mudur? Bu uzak bir yorumdur. Çünkü ateşin serinlemesi, ateşten kaynaklanmayıp, Allah'dan olan birşeydir. Allah ise, o ateşi hem hararetlendirmeye, hem de serin kılmaya kadirdir. Binâenaleyh "eğer ayette," "selâma" denilmemiş olsaydı, soğuk ileri derecede olurdu" demek caiz değildir.

2) Hz. İbrahim (a.s.)'in o ateşte geçirdiği hayat, diğer zamanlarındakinden daha "güzeldi" denilmesi doğru mudur? Bu imkânsız birşey değildir. Çünkü böyle olmasında, Onun için nimetlerin artması ve mükemmelleşmesi vardır. Şu da mümkündür. Bu, Hz. İbrahim (a.s.)'in bu büyük belâdan kurtulmasından, düşmanlarına karşı sağladığı üstünlükten duyduğu ileri derecedeki sevinçten ve Allah'ın dinini ilan etmiş olmasından ötürü elde ettiği aşırı memnuniyetinden dolayı olmuş olabilir.

Hak Telâlâ'nın "Ona böyle bir tuzak kurmak istediler. Fakat biz, onları daha fazla hüsrana düşenlerden kıldık" ifadesi, "Onlar, Hz. İbrahim (a.s.)'a tuzak kurmak istediler, ama her seferinde mağlub oldular. Onlar, ona karşı mücâdele ve münazara ederek üstün gelmeyi düşündüler. Ama Allah Teâlâ, Hz. İbrahim (a.s.)' e, onları susturucu ve perişen edici delilleri ilham ve telkin etti. Sonra onlar işi kaba kuvvete ve zorbalığa döktüler. Ama Cenâb-ı Hak, bu sefer de Hz. İbrahim'i onlara karşı destekledi ve ona yardım etti." anlamındadır.¹⁰

19- Hz. İbrahim'e kurbanlık vermesi

وَقَدَيْنَاهُ بِذَبْحٍ عَظِيمٍ

"Biz, oğluna bedel ona büyük bir kurban verdik."(Saffat:107)

Abdullah b. Abbas (Ö.68/687) bu âyet-i kerimenin izahında diyor ki: "İbrahim (a.s.)'a Hac ibadetlerini yapması emredildiğinde o sa'y yapıyordu. O sırada şeytan ona göründü. Hz. İbrahim'le yarış yaptı. Hz. İbrahim onu geçti. Sonra Cebrail Hz. İbrahim'i alıp Mina'daki Akabe Cemresine (Büyük şeytanın taşlandığı yere) götürdü. Şeytan orada da Hz. İbrahim'e göründü. Hz. İbrahim ona yedi tane çakıl taşı attı. Bunun üzerine şeytan kayboldu. Sonra İbrahim orta cemreyi yaparken (Orta cemreyi taşlarken) şeytan ona yine göründü. Hz. İbrahim

¹⁰ Râzi, Enbiya:69, 16/172-174

orada da ona yedi tane çakıl taşı attı. İşte Hz. İbrahim, oğlu Hz. İsmail'i kurban etmek için orada yüzükoyun yatırmıştı. Hz. İsmail'in üzerinde beyaz bir entari bulunuyordu. O, babasına: "Ey babacığım beni kefenlemen için başka elbisem yoktur. Elbisemi sırtımdan çıkar ki beni bununla kefenleyesin." dedi. Hz. İbrahim elbiseyi çıkarmak için uğraşırken arkasından ona: "Ey İbrahim, rüyana sadakat gösterdin." diye nida edildi. Bunun üzerine Hz. İbrahim dönüp arkasına baktı ki beyaz, boynuzlu ve iri gözlü bir koç var.”

Âyet-i kerimede, Hz. İbrahim'e, oğlunun yerine fidiye olarak büyük bir kurbanlık verildiği zikredilmiştir. Bu kurbanlık, bazı âlimlere göre bir koçtur. Hz. Ali (Ö.40/661)ve Abdullah b. Abbas (Ö.68/687) bu görüştedirler. Hasan-ı Basrî'den (Ö.110/728) nakledilen diğer bir görüşe göre ise burada zikredilen kurbanlık bir dağ tekesi idi.

Âyet-i kerimede, kurbanlığın büyük olduğu zikredilmektedir. Abdullah b. Abbas (Ö.68/687) gelen bu kurbanlık koçun, kırk yıl cennette otlamasından dolayı "Büyük" diye vasıflandırdığını söylemiştir. Mücahid (Ö.103/721)ise bu kurbanlığın, kabul edilmesinden dolayı "Büyük" diye vasıflandırıldığını söylemiştir. Hasan-ı Basrî (Ö.110/728) ise bu kurbanlığın, Hz. İbrahim'in dini üzere kesildiği ve kıyamete kadar kesilmesine devam edileceği için ona "Büyük" vasfının izafe edildiğini söylemiştir. Taberi, (310/922) Allah Tealanın, bu kurbanlığın "Büyük" olduğunu beyan edip büyüklüğünün özelliğini belirtmediği için büyüklüğün sebebinin "Falan sebeptir." denilmesinin doğru olmadığını söylemiştir.¹¹

20- Hz. Musa'nın annesine vahyetmesi

أَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ فَاذًا حِفَّتْ عَلَيْهِ فَالْقِيَهُ فِي الْيَمِّ وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكَ
وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ

“Musa'nın anasına: Onu emzir, kendisine zarar geleceğinden endişelendiğinde onu denize (Nil nehrine) bırakıver, hiç korkup kaygılanma, çünkü biz onu sana geri vereceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız, diye bildirdik”(Kasas:7)

Musa doğunca biz onun annesinin kalbine şöyle ilham ettik. "Sen onu emzir. Onun, Firavun tarafından öldürüleceğinden korktuğun zaman da onu bir sandığa koyup nil nehrine bırak. Firavun ve ordusunun, çocuğuna birşey yapacağından korkma. Çocuğunun senden

¹¹ Taberi, Saffat:107, 7/95-96

ayrılmasına da üzülme. Zira biz onu mutlaka tekrar sana döndüreceğiz. Onu sen emzireceksin. Ve biz ona; Peygamberlik verip onu, öldüreceklerinden korktuğun kimselere Peygamber olarak göndereceğiz. Sonunda onlar helak olacak, oğlun ve ona iman edenler kurtulacaklardır.” Rivayet edildiğine göre Firavun, İsrailoğullarının erkek çocuklarını öldürmeye devam edince Kiptiler, işçilerinin ve hizmetçilerinin tükeneceğinden korkmuşlar ve durumu Firavuna açmışlar. O da doğan erkek çocukların bir yıl sağ bırakılıp ertesi yıl öldürülmelerini emretmiştir. Hz. Musa'nın büyük kardeşi Harun, çocukların öldürülmediği yılda doğmuş ve bu sebeple sağ kalmıştır. Hz. Musa ise çocukların öldürüldüğü yılda doğduğu için, annesine âyette zikredildiği şekilde ilhamda bulunmuş ve Hz. Musa, ilahî bir himaye ile korunmuştur.¹²

Alimler bu ve benzeri ayetlerde geçen "vahiy" ile ne murad edildiği hususunda şu değişik izahları yapmışlardır:

1) Bununla, Hz. Musa (a.s)'nın annesinin gördüğü bir rüya kastedilmiştir. Bu rüyanın yorumu Hz. Musa (a.s)'nın tabuta konulup, denize bırakılması ve Allah Teâlâ'nın onu tekrar annesine kavuşturması şeklinde idi.

2) Bununla, Hz. Musa (a.s)'nın annesinin kalbine bir anda düşen kesin bir karar kastedilmiştir. Binâenaleyh içine düştüğü bir durum hususunda düşünen herkes için, o şeyden kurtulmaya en uygun fikir ortaya çıkar. İşte akla gele o fikre de "vahiy" denir.

3) Bununla "ilham" kastedilmiştir. Fakat ilhamdan bahsettiğimizde, bununla "akla gelen, kalbe gâlib olan şey" manasını kastederiz.

4) Cenâb-ı Hak, tıpkı Hz. Meryem'e, "O (Cebrail) (Meryem)'in kendisine hilkatî tam bir insan şeklinde görünmüştü" (Meryem: 17) ayetinde de belirttiği gibi, Cebrail'i göndermesi şeklinde, peygamberlik söz konusu olmaksızın, Hz. Musa (a.s)'ın annesine de bir melek göndermiştir. Ayetteki, "Annene vahyedilmesi gerekli olan şeyi vahyettik" demektir. Bunun vahyedilmesi gerekli olmuştur. Çünkü hâdise çok büyük ve önemlidir. Bu hususta doğru ve faydalı olanı bilmek ancak vahiy ile mümkündür. Binâenaleyh bu vahiy gereklidir

5) Belki de bu husus o zaman mevcut olan, Şuayb (a.s) ve benzeri bir peygambere vahyedilmişti. Daha sonra o peygamber bunu Hz. Musa (a.s)'ın annesine, ya sözlü olarak ya haber göndererek bildirmiştir.¹³

Cenâb-ı Hakk'ın "onu emzir" ifadesi, Hz. Musa (a.s)'ın annesinin, Hz. Musa (a.s)'yı emzirdiğine delâlet eder gibidir. Fakat, Kur'an'ın metninde, emzirme, kesin bir şekilde yer

¹² Taberi, Kasas:7, 6/307-308

¹³ Râzi, Kasas:7, 15/504-505

almamaktadır."Komşularının, onun farkına varmalarından, ağlarlarken onun sesini duymalarından endişelendiğinde ise, onu denize bırak..." Ibn. Cüreyc (Ö.150/767) şöyle der: "Denize atma işi, doğumundan dört ay sonra olmuştur. Çünkü Hz. Musa (a.s) ağlayınca denize atılmıştır. Buradaki "yemm" kelimesiyle Nil kastedilmektedir."

Cenâb-ı Hak, "korkma, kederlenme" buyurmuştur. "el-Havfu", ilerde meydana gelmesi beklenen nahoş bir şeyden dolayı meydana gelen keder, hüzn ise, geçmişte meydana gelmiş olan nahoş bir şeyden dolayı insanı saran bir kederdir. Buna göre sanki, "Onun helak olacağından korkma; senden ayrıldığı için de mahzun olma. Çünkü biz onu emzirenlerden olası diye, biz yine sana göndereceğiz ve onu, Mısırlı ve Şamlılara gönderilmiş olan bir peygamber yapacağız..."¹⁴

21- Hz. Musa'ya kitap ve furkan vermesi

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

"Doğru yolu bulasınız diye Musa'ya Kitab'ı ve hak ile bâtılı ayıran hükümleri verdik"(Bakara:53)

Doğru yolu bulup hakka uyasınız diye, Musaya Tevratı verdiğimiz zamanı hatırlayın. Ona, hak ile bâtılı ayıran bir kitap vermiştik.

Taberi (Ö.310/922) diyor ki: Âyette ifade edilen "Hak ile bâtılı ayıran şey" Tevrattır. Tevratın Hz. Musaya verildiği zikredildikten sonra onun en belirgin sıfatı olan "Hak ile bâtılı ayırma " sıfatı da zikredilmiştir.¹⁵

Başka bir izaha göre ayetteki "Furkan"nın, Tevrat, Tevrat'ın içindeki herhangi bir hüküm ve Tevrat'ın dışında herhangi bir şey olması muhtemeldir. Bu üç ihtimalin dışında, başka bir ihtimal bulunmamaktadır.

Birinci ihtimalin izahı şöyledir: Tevrat'ın "münzel" (bir anda indirilen) bir "kitab" ve hak ile batılı birbirinden ayıran "Furkan" diye iki sıfatı vardır. Bu, senin cömertlik ve cesareti kendisinde toplayan bir adamı kastederek, (Bereketli yağmuru ve arslanı gördüm) demen gibidir. Bunun bir benzeri de, Allah Teâlâ'nın: "Andolsun ki biz Musa ile Harun'a bir ziya ve şeref olmak üzere Furkan'ı verdik" (Enbiya: 48) âyetidir.

İkinci ihtimalin açıklanmasına gelince ki, buna göre "Furkan"dan murad, "Tevrat"ta

¹⁴ Râzi, Kasas:7, 17/477-478

¹⁵ Taberi, Bakara:53, 1/214

bulunan dinî açıklamalardır. Bu açıklamalar da dinin usul ve furûunun ortaya konulmasıdır. Çünkü Cenâb-ı Hak beyan edince, hak batıldan ayrılarak zuhur etmiştir.

Üçüncü ihtimalin ise, çeşitli yönleri vardır:

a) Furkan'dan maksad, Hz.Musa (a.s.)'ya verilen yed-i beyza, asâ ve diğer mu'cizelerdir. Bunlar Furkan diye adlandırılmıştır, çünkü bunlar hak e batılın arasını ayırmışlardır.

b) Furkan'dan maksad, Allah'ın İsrailoğullarına Firavun'un kavmine karşı ettiği yardım ve verdiği ferahlıktır. Nitekim Cenâb-ı Hak: "İki ordunun birbiriyle karşılaştığı Furkan gününde kulumuz Mhammed'e indirdiğimiz şeye..." (Enfal: 41) buyurmuştur. Bundan maksad, Allah'ın, Bedir günü Hz. Muhammed (s.a.s)'e yaptığı yardımdır. Çünkü yardım ortaya çıkmadan önce taraflardan her biri kendisinin üstün geleceğini, karşı tarafın da ezileceğini bekliyordu. Yardım zuhur edince, râcih mercuhtan ayrılmış, gerçek arzu yalan arzudan temeyyüz etmiştir.

c) "Furkan", denizin Hz. Musa (a.s) için yarılmasıdır .¹⁶

22- Hz. Musa'nın Rabbiyle buluşup konuşması

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنظُرُ إِلَيْكَ قَالَ لَنُتَرِّينِي وَلَكِنِ انظُرِ إِلَى الْجَبَلِ
فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرِينِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ
سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ

“Musa, tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de Rabbi onunla konuşunca "Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!" dedi. (Rabbi): "Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin!" buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü. Ayılınca dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim. Ben inananların ilkiyim”(A'raf:143)

Hz. Musa, Allah Teâlâ'nın, kendisiyle konuşacağını vaadettiği kırk günü tamamlayınca, kardeşi Harun'u yerine bırakıp Allah ile konuşmak için Tûr dağına gitmiş ve orada Allah Teâlâ kendisiyle konuşmuştur. Kendisini konuşmanın havasına kaptıran. Hz. Musa, Allah Teâlâ'dan, kendisini göstermesini istemiştir. Allah Teâlâ da ona cevap vererek: "Sen bu dünya hayatında beni asla göremezsin. Fakat sen şu dağa bak. Eğer o dağ, beni

¹⁶ Râzi, Bakara:53, 2/545-547

görmeye tahammül edip yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin." demiştir. Allah, dağa görününce onu yerle bir etti. Musa da bayılıp yere düştü. Ayılınca dedi ki: "Ey Allah'ım, ben seni, dünyada herhangi bir kimsenin görebileceğinden tenzih ederim. Seni görmek istememden dolayı sana tevbe ederim. Ben, İsrailoğullarıdan, senin, dünyada görülemeyeceğine iman edenlerin ilkiyim." dedi.

Bu âyetin izahında, İbn-i İshak'ın (Ö.)şunları rivayet ettiği zikredilmiştir. "Musa, Harun'u, İsrailoğullarının başına bırakıp ona "Ben acele olarak rabbime gidiyorum. Kavmimin başında benim halifem ol ve bozguncuların yoluna uyma." demiş, sonra rabbiyle görüşmek üzere acele olarak yola çıkmış, Harun da, Samiri'nin de içlerinde bulunduğu İsrailoğullarıyla birlikte Musa'nın arkasından yollarına devam etmişlerdir. Allah, Musa ile konuşunca, Musa, onu görebileceğine de ümütlenmiş ve rabbinden, kendisine görünmesini kendisinin de ona bakmasını istemiştir. Allah: "Sen beni asla göremezsin. Fakat dağa bak. Şayet o, yerinde durabilirse sen de yakından beni görebilirsin" buyurmuştur.

Ayet-i kerime'de geçen ve "Baygın düştü" diye tercüme edilen kelime, Sûd'di (Ö.127/745) ve Abdullah b. Abbas (Ö.68/687) tarafından bu manada tefsir edilmiştir. Katade (Ö.117/735) ve İbn-i Cüreyc (Ö.150/767) tarafından ise, "Ölüp düştü" şeklinde izah edilmiştir. Bu izaha göre Hz. Musa Ölmüş ve tekrar dirilmiştir.

Ayet-i Kerime'nin sonunda, Hz. Musa'nın, "Ben, iman edenlerin ilkiyim" dediği rivayet edilmektedir. Bu ifadeden maksat, Rebi' b. Enes (Ö. 208/823) ve Abdullah b. Abbas'a (Ö.68/687) göre şudur. "Ey rabbim, ben, kıyamet gününe kadar hiçbir kimsenin seni göremeyeceğine dair iman edenlerin ilkiyim." Yine Abdullah b. Abbas (Ö.68/687) ve Mücahid'ten (Ö.103/721) nakledilen diğer bir görüşe göre bu ifadeden maksat şudur: "Ey rabbim, ben, İsrailoğullarının sana iman edenlerinin ilkiyim." Taberi, (Ö.310/922) birinci görüşü tercih etmiştir. Çünkü İsrailoğullarından, Hz. Musa'dan önce de Peygamberler ve iman edenler bulunmuştur. Hz. Musa İsrailoğullarının iman edenlerinin ilki değildir. O halde bu ifadeden maksat, " Ben senin, dünyada görülemeyeceğine iman edenlerin ilkiyim." ¹⁷

¹⁷ Taberi, A'raf:143 , 4/111-116

23- Hz. Musa'ya dokuz ayet vermesi

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَسَأَلَ بَنِي إِسْرَائِيلَ إِذْ جَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي لَأَظُنُّكَ يَا مُوسَى
مَسْحُورًا

“Andolsun biz, Musa'ya açık açık dokuz âyet verdik. Haydi İsrailoğullarına sor. Musa onlara geldiğinde Firavun ona, "Ey Musa! dedi, senin büyülenmiş olduğunu sanıyorum!"(İsra:101)

Âyet-i Kerimede, Hz. Musa'ya verilen apaçık dokuz mucizeden bahsedilmektedir. Bu mucizeler, Hz. Musa'nın, Firavun ve taraftarlarına göstermiş olduğu mucizelerdir. Bu mucizelerin bazılarının neler oldukları hakkında farklı görüşler vardır.

Çoğunluğun görüşüne göre bu dokuz mucize şunlardır:

1) Âsa: Hz. Musa'nın âsâ mucizesini âyet-i Kerime şöyle beyan ediyor: "Bunun üzerine Mûsâ, asasını yere attı. O, hemen apaçık bir yılan oluverdi”(A'raf: 107) "Mûsâ da asasını bırakıverdi. Bir de ne görsünler, âsâ, onların uydurdıkları şeyleri hep yutuyor”(Şuarâ : 54)

2) Parlayan El: Bu mucizeye de âyet-i kerimede şöyle işaret ediliyor: "Elini çıkardı. Bir de ne görsünler, bakanlara, pırıl pırıl parlayan bembeyaz olmuşt”(Şuarâ: 33)

3) Tufan

4) Çegirge

5) Haşerat

6) Kurbağa

7) Kan

Hz.Musa'ya verilen bu mucizeler de âyet-i Kerimede şöyle beyan ediliyor: "Bunun üzerine onlara (Firavun ve taraftarlarına) açık mucizeler olarak, Tufan, Çekirge, Haşerat, Kurbağa ve Kan gönderdik. Yine de büyüklük tasladılar ve suçlu bir kavim oldular.”(A'raf : 133)

8) Kıtık Yılları

9) Ürün Eksikliği

Bu mucizeler de şöyle açıklanıyor: "Şüphesiz biz, ders alsınlar diye Firavun kavmini, kıtlık yılları ve ürün eksikliği ile cezalandırdık”(A'raf : 130)

Hz. Musa'nın, Firavun ve taraftarlarının dışında, İsrailoğullarına getirdiği birçok mucize daha vardır. Âsâsını taşa vurarak su fişkırtması, çölde İsrailoğullarını bulutla gölgelendirmesi, gökten üzerlerine bildircin eti ve kudret helvası inmesi bu mucizelerdendir.

Ayrıca, Hz. Mûsâya, Allah tarafından, Tevrat'ta on emir verilmiştir. Hadis kitaplarında bu on emrin, âyette zikredilen dokuz mucizeyi soran Yahudilere, Resulullah'ın vermiş olduğu bir cevap zikredilmişse de, bunlar, dokuz mucize değil, Tevrat'ta Hz. Musa'ya verilen on emirdir. Peygamber efendimiz, bunların neler olduklarını kendisinden soran iki Yahudiye buyurmuştur ki: "Bunlar şu emirlerdir: Hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayın, hırsızlık yapmayın, zina etmeyin, Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı can'a, haksız yere kıymayın. Suçsuz bir insanı, idarecilere şikâyet etmeyin. Sihir yapmayın. Faiz yemeyin. Numuslu kadınlara "Zina etti" diye iftirada bulunmayın. Savaşta kaçmayın. Özellikle siz Yahudiler, cumartesi yasağını ihlal etmeyin." ¹⁸

24- Rrahmetinden Hz Harun'u Peygamber göndermesi

وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا

“Rahmetimizin bir sonucu olarak ona kardeşi Harun'u bir peygamber olarak armağan ettik”(Meryem:53)

Allah Teala bu âyet-i Kerime'de, Hz. Musa'nın Şam taraflarında Şuayb (a.s)'ın yanında uzun süre kaldıktan sonra kendi ülkesi olan Mısır'a dönerken Sina Çölü'nde bulunan Tur dağına varınca ona Peygamberlik verdiğini ve Peygamberliğinin, kendisine nida olunarak başladığını beyan ediyor. Ayrıca Hz. Musa'nın isteği üzerine kardeşi Harun'u da Peygamber yaptığını ve ona yardımcı kıldığını beyan ediyor. ¹⁹

İbn Abbas (Ö.68/687) şöyle der: "Harun (a.s) Hz. Musa (a.s)'dan yaşça daha büyük idi. Allah ona peygamberliği hibe etmiştir, yoksa Hz. Harun (a.s)'ı ve kardeşliğini değil. Bu da Hz. Musa (a.s)'ın "Bana kendi ailemden bir vezir ver; kardeşim Harun'u, Onunla arkamı kuvvetlendir" şeklindeki duasına, Allah'ın icabetinden ötürü olmuştur. Allah Teâlâ, bunu "Ey Musa, istediğin sana verildi"(Taha:36) ve "Senin pazunu biraderinle kuvvetlendireceğiz"(Kassas:35) ayetleri ile bildirmiştir. ²⁰

¹⁸ Taberi, İsra:101, 5/321-323

¹⁹ Taberi, Meryem:53, 5/417

²⁰ Râzi, Meryem:53, 15/368-369

25- Hz. Musa'nın esasını taşa vurması ve taştan su fişkırması

وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ كُلُوا وَاشْرَبُوا مِن رِّزْقِ اللَّهِ وَلَا تَعَثُّوا فِي الْأَرْضِ مَفْسِدِينَ

“Musa (çölde) kavmi için su istemişti de biz ona: Değneğinle taşa vur! demiştik. Derhal (taştan) on iki kaynak fişkırdı. Her bölük, içeceği kaynağı bildi. (Onlara:) Allah'ın rızkından yeyin, için, sakın yeryüzünde bozgunculuk etmeyin, dedik”(Bakara:60)

Allah diğer yaratıklar için suyu dağlardan ve benzeri yerlerden çıkardığı halde çöldeki İsrailoğulları için taşı yararak çıkarmış ve onlara şöyle buyurmuştu: “Allah'ın rızkı olan kudret helvası ve bıldırcın etinden yeyin, azamet ve ikram sahibi olan Allah'ın kudretiyle sizin için taştan fişkirtmiş olduğu soğuk ve tatlı sudan için. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak fitne çıkarmayın dedik”

Abdullah b. Abbas (Ö.32/652) diyor ki: "Hz. Musa'nın, kavmi için su istemesi Tin çölünde olmuştur. Allah Teala İsrailoğullarını bu çölde bulutlarla gölgelendirmiş, onlara gökten kudret hevası ve bıldırcın eti göndermiş, elbiselerini eskimez ve kirlenmez elbiseler kılmıştı. Bunlara dört köşeli bir de taş vermişti. Onlar susadıklarında Allah Teala Hz. Musaya emretti o da esasını taşa vurdu. Taşın her kenarından üç pınar fişkırdı. Bu pınarlardan herbiri on iki torundan birine aitti. Onlar nereye vanp konaklarsa o taşı orada buluyorlardı. ²¹

26- Firavun'u batırması

وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمْ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ

“Bir zamanlar biz sizin için denizi yarıdık, sizi kurtardık, Firavun'un taraftarlarını da, siz bakıp dururken denizde boğduk”(Bakara:50)

Ey İsrailoğulları, sizden, her torunun geçebileceği bir yol olması için denizi yarıp on iki yol açtığımızda size olan nimetimi hatırlayın. Sizi helak olmaktan kurtarmış, Firavun ve yandaşlarını suda boğmuştuk. Siz de Firavunun boğulmasına, deniz dalgalarının, Firavun ailesini yutmasına bakıp duruyordunuz.

²¹ Taberi, Bakara:60 , 1/224

"Firavun" Mısır hükümdarlarına verilen bir unvan idi.. Rivayete göre bu Firavunların sonuncusu, yukarıdaki âyetin izahında anlatıldığı gibi bir rüya görmüş ve bunun üzerine de İsrailoğullarının yeni doğan bütün erkek çocuklarını boğazlatarak öldürtüyordu. İsrailoğullarından, "İmran" adında bir şahsın da bir erkek çocuğu doğdu. Bu çocuk, büyüyüp ilerde Peygamber olacak olan Hz. Musa idi. Annesi, onun da öldürülmemesi için onu bir sandığın içine koyup Nil nehrine bıraktı. Firavunun karısı Asiye, nehirde bu sandığı gördü ve onu nehirden çıkarttırdı. Sandığın içinde çok güzel bir çocuk bulunuyordu. Onun öldürülmesine mani oldu ve kendi sarayında alıkoymaya karar verdi. O sırada Firavunun sarayında hizmetçi olan Musanın kızkardeşi, durumu takibediyordu. Çocuğun hiçbir kadını emmediğini görence, ona bakacak ve emzirecek bir kadın tavsiye edebileceğini söyledi. Teklifi kabul edildi. O da doğruca gidip durumu annesine haber verdi. Ve annesini, çocuğun bakıcısı olarak saraya getirdi. Böylece Hz. Musa, öldürülmekten kurtulduğu gibi Firavunun sarayında ve kendi öz annesinin sütüyle ve bakımıyla büyüdü.

Hz. Musa, Allah tarafından Peygamber olarak seçildi. Firavuna ve Mısır halkına Allah'ın emirlerini tebliğ etti. Onlara bir çok mucizeler göstererek, Allah'ın emir ve yasaklarını kabul etmeleri için çok mücadele etti. Fakat Firavun iman etmedi. Hz. Musa, Mısırdaki çok kötü bir muamele gören İsrailoğullarını alıp Ken'an iline gitmek için Firavundan defalarca izin istedi. Önceleri buna izin vermeyen Firavun, sonra razı oldu. Fakat Hz. Musa İsrailoğullarını alıp Mısırdan çıkarken, izin verdiğine pişman oldu. Ve onlar gittikten sonra arkalarından onları takibe başladı. Hz. Musa ve İsrailoğulları, Kızıldenizin kenarına varmışlardı ki, geriden, Firavun ve ordusunun geldiğini gördüler. Heyecanlanıp korktular. Önde deniz arkada düşman bulunuyordu. İşte bu zor durumda Hz. Musa, kendisine Allah tarafından verilen bir mucize daha gösterdi. Kızıl denize âsâsıyla vurdu ve denizde, İsrailoğullardan on iki kabilenin geçeceği on iki yol açıldı. Deniz yarılmış yol olmuştu. İsrailoğulları, Hz. Musanın komutasında bu yollardan karşıya geçmeye başladılar. Firavun ve ordusu da yetişmiş bu açılan yollardan onları takibediyordu. Fakat Hz. Musa ve İsrailoğulları karşıya geçer geçmez, yarılp; yol olan deniz kapanarak Firavun ve ordusu sulara kanştı. Herkesin gözleri önünde Firavun ve ordusunun tamamı boğulup yok oldu. İşte âyet-i kerime bu olaya işaret ediyor.

Denizin nasıl yarıldığı hususunda Süddi (Ö.127/745) diyor ki: "Musa denize varınca onu "Ebu Halid" diye adlandırdı. Âsâsıyla ona vurdu. Deniz yarıldı. Her bir parçası büyük bir dağ gibiydi. İsrailoğulları, denizde açılan yollara daldı. Denizde, her toruna bir yol olmak üzere on iki yol açılmıştı. Taberi, (Ö.310/922) Allah Tealanın Firavunu suda ne şekilde boğduğu hakkında özetle şu rivayeti zikretmektedir: "Firavunun atı denize girmemekte

diretince Cebrail bir kısrakla ona göründü. Cebrail denize daldı. Arkasından da Firavun daldı. Firavunun ordusu onları görüp kedileri de denize daldılar. Böylece Cebrail önden, Firavun ve ordusu da onun arkasından gidiyordu. En geride de İsrail bulunuyor ve onları, Cebrail takibetmeye teşvik ediyordu. Deniz, Firavun ve ordusunun üzerine kapanmaya başlayınca Firavun, Allah'ın kudretini gördü, kendisinin acizliğini anladı ve orada "İsrailoğullarının iman ettiğinden başka ilah olmadığına iman ettim ve ben müslümanlardanım" dedi.(Yunus : 90) Allah da buyurdu ki: "Şimdi mi iman ediyorsun? Halbuki bundan önce isyan ettin ve fesat çıkarandırdın."²²

27- İsrailoğulları'na kudret helvası ve bildircin eti indirmesi

وَقَطَعْنَا لَهُمْ آيَاتِنَا مِن مَّاءٍ عَذْبًا فَيَسْبِقُونَ أَعْيُنَهُمْ بِخَبْرٍ بِرَّحْمَتِنَا وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ قَوْمَهُ أَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ
فَانبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ
الْمَنَّ وَالسَّلْوَىٰ كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

“Biz İsrailoğullarını oymaklar halinde on iki kabileye ayırdık. Kavmi kendisinden su isteyince, Musa'ya, "Asanı taşa vur!" diye vahyettik. Derhal ondan on iki pınar fışkırdı. Her kabile içeceği yeri belledi. Sonra üzerlerine bulutla gölge yaptık, onlara kudret helvası ve bildircin eti indirdik. (Onlara dedik ki) "Size verdiğimiz rızıkların temizlerinden yeyin. "Ama onlar (emirlerimizi dinlememekle) bize değil kendilerine zulmediyorlardı”(A'raf:160)

Bu ayetin gayesi, İsrailoğullarının şu iki halini açıklayıp ortaya koymaktır:

Birincisi: Hak Teâla İsrailoğullarını oniki kabileye ayırmıştır. Çünkü onlar Hz. Yakub (a.s)'un oniki oğlundan geliyorlardı. Bundan dolayı Cenâb-ı Hak onları ayırdı. Hasetleşip de işlerine fitne girmesin diye onları böyle oniki kabileye ayırdı. Buna göre ayetteki, "onları... ayırdık" ifadesi, "Biz onları fırka fırka kıldık ve onları birbirlerinden farklı kıldık" demektir.²³

İkincisi : "Kavmi ondan su istediği zaman Musa'ya, âsânı taşa vur diye vahyettik de..." ayetinin ifâde ettiği haldir. Hasan el-Basri , (Ö.110/728) "Bu taş, hemen çıkmış herhangi bir taş, asâ da eline almış olduğu herhangi bir deynek idi" demiştir. Onlar Tin çölünde çoğu zaman içebilecekleri bir suya muhtaç idiler. Bundan dolayı Hak Teala, Hz. Musa (a.s)' a, asası ile taşa vurmasını emretmiştir. İsrailoğulları o taşı yanlarında götürüyor ve ihtiyaçları

²² Taberi, Bakara:50, 1/207-211

²³ Râzi, A'raf:160, 11/112-114

nisbetinde ondan alabiliyorlardı.

Allah Tealâ, "Size rızık olarak verdiğimiz en temiz şeylerden yeyin" buyurmuştur. Bundan murad, onlara sadece bu yiyecekleri verip, başkasını vermediğini beyân etmektir.

Daha sonra Cenâb-ı Hak, "Onlar bize zulmetmediler" buyurmuştur. Bu ifâdede bir hazif vardır, Zira bu ifade tarzı, ancak onların, kendilerine emredilen sınırı aşmaları halinde makul sayılabilir. Bu da ya Allah onların biriktirmelerini yasakladığı halde onların stok yapmaları, yahut Allah'ın yasaklamış olduğu bir vakitte yemeleri; yahut Allah, başka şeyleri istemelerini menetmişken başka şeyler istemeleri şeklinde olabilir. Malumdur ki, bir kul, ancak bir yasak şeyi irtikab etmesi halinde, kendisine yazık etmiş olur. İşte bundan dolayı, Cenab-ı Hak, "zalim" sıfatı ile tavsif etmiş ve "Onlar bize zulmetmediler fakat kendi kendilerine zulmediyorlar" diyerek, onların dikkatlerini buna çekmiştir. Çünkü insan, kendisi büyük bir azaba müstahak olması yolunda gayret göstermiş olacağı için, bir günaha yeltenip işlediğinde, o aslında sadece kendisine zulmetmiş olur.²⁴

28- Hz. İsa'ya deliller verip onu Ruh'u'l-Kudüs ile desteklemesi

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ
بِرُوحِ الْقُدُسِ أَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُكُمْ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِّقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِّقًا تَقْتُلُونَ

“Andolsun biz Musa'ya Kitab'ı verdik. Ondan sonra art arda peygamberler gönderdik. Meryem oğlu İsa'ya da mucizeler verdik. Ve onu, Rûhu'l-Kudüs (Cebrail) ile destekledik. (Ne var ki) gönlünüzün arzulamadığı şeyleri söyleyen bir elçi geldikçe ona karşı büyüklük tasladınız. (Size gelen) peygamberlerden bir kısmını yalanladınız, bir kısmını da öldürdünüz”(Bakara:87)

Rivayet olunduğuna göre Hz. Musa'dan sonra, Hz. İsa'nın bi'setine kadar, şeriat aynı olduğu halde, ard arda peygamberler gelmiştir . Hz. İsa (a.s), yeni bir şeriat getirmiştir. Bunun doğruluğuna Cenâb-ı Hakk'ın, ayetiyle istidlalde bulunmuşlardır. Çünkü bu ayet, aynı şeriat içinde birbirlerini izleyerek onların aynı çizgi, tevhid çizgisi üzerinde olmalarını gerektirmektedir. Beydâvi (Ö.685/1286) şöyle demiştir: "Hz. Musa'dan sonra ikinci olarak gelen peygamberin, o şeriatı aynen, yani ne eksik ne de fazla olarak edâ etmediği sürece,

²⁴ Râzi, A'raf:160, 11/114-115

birinci peygamberin şeriatı üzere olması mümkün değildir. Aynı zamanda bu ikinci şeriat, birincisinin aynısı olduğu tevatür yoluyla bilinebilecek bir şekilde de, muhafaza edilir. Çünkü peygamberin durumu böyle olunca, onun ancak daha önce bilinmiş olan bir şeyi veya daha önce bilinmesi mümkün olan bir şeyi bilmesi mümkün olabilir. Allah'ın beraberinde bir şeriatı olmayan bir peygamber göndermesi caiz değildir. Böylece Hz. Musa'dan sonra gelen peygamberlerin içinde, her ne kadar birincisi aynen muhafaza edilmiş olsa da, yeni bir şeriat veya birinci şeriatın silinmiş bazı yönlerini ihya edecek ve yeniden ortaya koyacak bir şeriat getirmiş olanların mutlaka bulunmuş olmaları gerekir.²⁵

Allahu Teâlâ peygamberleri önce mücmel zikredip, sonra Hz. İsa (a.s)'yı genişçe zikretmiştir. Bundaki sebep önceki peygamberlerin Hz. Musa'nın şeriatını getirmiş olmalarıdır. Böylece onlar, Hz. Musa'ya tâbi olmuşlardır. Halbuki Hz. İsa böyle değildir. O'nun şeriatı, Hz. Musa'nın şeriatını kısmen neshetmiştir.

Ayetteki "beyyinat" kelimesi hakkında birkaç görüş bulunmaktadır

a) Ölülere diriltmek, vs. gibi, mucizeler anlamına gelir.

b) İncil anlamına gelir.

c) Bütün yukarıda zikredilenler, kelimenin muhtevasına girer. Çünkü mu'cize gösteren peygamber, kendi nübüvvetinin doğruluğunu ortaya koymaktadır. Nitekim İncil de, o peygambere şeriatının keyfiyetini gösterir. Bu sebeple, tahsiste bulunmanın bir manası olmaz.²⁶

Allah'u Teâlâ'nın "Onu ruhu'l-kudüs ile destekledik" ayetine gelince bu hususta bir kaç mesele vardır :

Alimler, ayetteki "rûh" kelimesi üzerinde, bazı görüşler belirterek, ihtilâf etmişlerdir.

a) Bu Cebrail (a.s) dir. Cebrail (a.s) birkaç yönden böyle isimlendirilmiştir.

1) Rûhu'l-Kudüs'ten maksat, er-Rûhu'l Mukaddese demektir. Böylece Cenâb-ı Hak.Cebraîl'i, "kendi katında mertebesinin yüce olduğunu açıklamak ve onu şerefliendirmek için bu şekilde nitelemiştir"

2) Cebrail (a.s)'e bu ad verilmiştir, çünkü beden nasıl ruhla dinliyorsa, din de Cebrail (a.s) ile hayat bulmaktadır. Çünkü Cebrail (a.s), peygamberlere vahiy getirmeyi üstlenmiştir.

3) Cebrail (a.s)'in gâlib vasfı, O'nun ruhanî bir varlık oluşudur. Diğer melekler de böyledir. Ne var ki, O'nun ruhanî bir varlık oluşu daha tam ve daha mükemmeldir.

4) Cebrail (a.s) rûh diye adlandırılmıştır.

²⁵ Râzi, Bakara:87, 3/203

²⁶ Râzi, Bakara:87, 3/204

b) Ruhu'l-Kudüs'ten maksat, İncil'dir. Nitekim Cenâb-ı Hak, Kur'an'da “emrimizden bir rûh..”. (Zuhruf: 52) buyurmuştur. İncil böyle adlandırılmıştır. Çünkü din İncil ile hayat bulur,dünyevi işler de o'nun vesilesiyle bir intizama girer.

c) Bu, Hz. İsa'nın, kendisi sebebiyle ölüleri diriltmiş olduğu ismidir.

d) Bu, Hz. İsa'ya üflenen ruhtur. Kudüs ise, bizzat Allah'tır. Böylece, Hz. İsa'yı bir yüceltme ve teşrif olsun diye, O'nun ruhu Cenâb-ı Hakk'a muzâf kılınmış, nisbet edilmiştir. Buna göre, ayetteki ruhtan murad, insanın sayesinde hayata kavuştuğu ruhtur. Rûh isminin Cebrail'e , İncile , ve İsm-i A'zam'a ad olarak itlâk edilmesi, mecazdır. Çünkü rûh, insanların hayat muntıklarında, damarlarında ve menfezlerinde dönüp dolaşan hava demektir. Malûmdur ki, yukarıda zikredilen Cebrail, İncil ve İsm-i A'zam böyle değildirler. Ancak bu üçünden herbirine teşbih üslubuyla, rûh adı verilmiştir. Çünkü rûh, nasıl ki insanın canlılığının sebebi ise, Cebrail (a.s) de, ilimleri vasıtasıyla kalblerin hayat bulmasına sebeptir. İncil de, şeriatların meydana çıkması ve yaşamasının sebebidir. İsm-i A'zam da, maksatlara ulaşma vesilesidir.

Cenâb-ı Hakk'ın “Gönlünüzün arzulamadığı şeyleri söyleyen bir elçi geldikçe ona karşı büyüklük tasladınız. (Size gelen) peygamberlerden bir kısmını yalanladınız, bir kısmını da öldürdünüz” ayetine gelince, bu onları son derece zemetmektir. Çünkü İsrailoğullarının yahudîleri, peygamber onlara hoşlarına gitmeyen bir şeyi getirdiğinde, o peygamberi yalanlarlar, eğer o peygamberi öldürme fırsatı ellerine geçerse öldürürlerdi. Onlar, dünyada yükselmeyi istediklerinden, dünyanın lezzetlerini arayıp, halka önder olmak istediklerinden ve haksız yere onların mallarını almak gayesiyle hareket ettiklerinden ötürü, böyle olmuşlardır. Peygamberler ise, onların bu davranışlarına fırsat vermek istemiyorlardı. Bu sebeple onlar da peygamberleri yalanlıyor, cahil olan insanlara, peygamberlerin yalancı oldukları duygusunu aşıyorlar ve bu hususta tahrif ve yanlış yorumlarla iddialaşıyorlardı. Onların içinde, tıpkı iblisin Hz. Adem'e karşı sergilemiş olduğu tavrı, peygamberlere gösteren kimseler bulunmaktaydı.²⁷

29- Hz. İdris'i yüce bir yere yükseltmesi

²⁷ Râzi, Bakara:87, 3/205-207

“Onu üstün bir makama yücelttik”(Meryem:57)

Allah Teala bu âyette İdris (a.s.)’ı yüce bir makama yükselttiğini beyan ediyor. Bu yüce makamın ne olduğu hakkında farklı görüşler zikredilmiştir.

Bazı müfessirlere göre İdris (a.s.) hayattayken bir Melek tarafından altıncı göğe kadar yükseltilmiş ve ruhu orada kabzedilmiştir. Bazılarına göre ise İdris aleyhiselam bir Melek tarafından dördüncü göğe kadar çıkarılmış ve Azrail canını orada almıştır. İşte zikredilen yüce makam burasıdır. Peygamber efendimiz (s.a.v.) miraca çıkarken İdris aleyhisselam ile dördüncü katta görüştüğünü beyan etmektedir. Bu da ikinci görüşün daha isabetli olduğunu ifade eder.²⁸

Ayetteki “üstün bir makama yücelttik” hususu ile ilgili şu görüşlerde bulunmaktadır.

a) Bu, menzil ve rütbe bakımından yükseklik anlamındadır. Nitekim Cenâb-ı Hak. Hz. Muhammed (s.a.s.)'e de: "Senin şanını da yükselttik" (İnşirah: 4) buyurmuştur. Çünkü Allah Hz. İdris (a.s.)'i peygamberlikle şereflendirip ona, otuz sahife indirmişti. O, kalemle ilk yazı yazan , yıldız ve hesap ilminden ilk anlayan kişi ve ilk defa elbise biçip diken ve giyen de o idi.

b) Bundan murat, mekan bakımından onu, yüce bir mevkiye yükseltmektir. Bu görüş, daha uygundur. Çünkü, "mekân" kelimesiyle birlikte zikredilen "yükseltme" işi, derece bakımından değilde mekân bakımından yükseltme olur. Sonra, bu görüşte olan alimler ihtilaf etmiş ve bazıları, "Allah onu, diri ve ölmemiş olduğu halde, göklere cennete yükseltmiştir" demiş; diğer bazıları ise, "Aksine, Allah onu, ruhunu almış olduğu halde göklere yükseltmiştir" demişlerdir. İbn Abbas (Ö.68/687) Ka'bu'l-Ahbar'dan (Ö.32/652) "Biz onu pek yüce bir yere yükselttik" ayetini sormuş, o da şöyle demiştir: "İdris (a.s.)'a, meleklerden bir arkadaşı geldi. Hz. İdris (a.s) ondan, ölüm meleğiyle konuşmasını ve, canını almayı tehir etmesini istedi. Bunun üzerine bu melek, onu iki kanadı arasına alıp göklere yükseltti. Birden, orada ölüm meleği ile karşılaştılar. Bunun üzerine ölüm meleği o, meleğe: Bana görev verildi ve Hz. İdris (a.s.)'in canını dördüncü kat semâda al! diye emir verildi. Ben de "O yer yüzünde iken bu nasıl olur?" diyordum. Hz. İdris (a.s) bunu duyar duymaz dönüp baktı. Ölüm meleği de onu görüp, hemen orada ruhunu aldı." Allah Teâlâ onu, göklere yükselttiğini beyan

²⁸ Taberi, Meryem:57, 5/419

buyurarak medhetmiştir. Çünkü adet, göklere ancak, kadrû kıymeti yüce olan kimsenin yükseltilmesi şeklinde cereyan etmiştir. İşte bundan dolayı Cenâb-ı Hak melekler hakkında, "Onun huzurundaki kişiler, kendisine ibadet etmekten asla kibirlenmezler" (Enbiyâ: 19) buyurmuştur.²⁹

30- Hz. Meryem'e ruhandan üflemesi

وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ

“İrzini iffetle korumuş olanı Meryem'i de an. Biz ona ruhumuzdan üfledik; onu ve oğlunu cümle âlem için bir ibret kıldık”(Enbiya:91)

İfadenin takdiri, "İrzini muhafaza eden kızı an" şeklindedir. Bu hususta şu iki görüş ileri sürülmüştür:

1) Hz. Meryem, "Bana hiçbir beşer dokunmadı, ben hayasız bir kadın da değilim"(Meryem: 20) dediği gibi, ırzını helâl haram her şeyden, tamamiyle korumuştur.

2) Cebrail (a.s)'in üflemesinden. Çünkü, o Cebrail (a.s)'i tanımadan önce onu, gömleğinin yakasından men etmişti. Birincisi daha evlâdır, çünkü lafızdan anlaşılan da budur.

Cenâb-ı Hakk'ın "Ki biz ona ruhumuzdan üfledik" buyruğu ile ilgili olarak birisi şöyle diyebilir: Bedene rûh üflemek, onu diriltmek demektir. Bu duruma göre, Cenâb-ı Hakk'ın, "Ki biz ona ruhumuzdan üfleştik" ifadesi, apaçık bir müşkillik arzemiş olur. Çünkü bu ifade, Meryem'in, ihya edilip hayatiyete kavuşturulduğunu gösterir. Buna birkaç bakımdan cevap verilmiştir.

1) Bu, "Biz, o ruhu, Meryem 'dekini İsa (a.s)'ya üfledik. Yani: "İsa (a.s)'ı Meryem (as)'ın karnında dirilttik, hayat verdik" demektir. Nitekim, kaval çalan bir kimse: "Onun evinde kavala üfledim, kaval çaldım" manasında olmak üzere, "Falancanın evinde üfledim" der.

2) Bu, "Meryem'e üfleme işini biz, ruhumuz vasıtasıyla yaptık" demektir. Rûh, Cebrail (a.s)'dır. Çünkü Cebrail (a.s), Meryem (a.s)'ın yakasından üflemiş, o üfleme işi de onun, karnına varmıştır.³⁰

Böylece Cenâb-ı Hak, bu ikisini, onlara hassaten vermiş olduğu mucize ve ibretler

²⁹ Râzi, Meryem:57, 15/371-372

³⁰ Râzi, Enbiya:91, 16/224

hususunda, insanlar için, düşünüp de bu sayede, kendisinin kudret ve kıymetine istidlalde bulunabilecekleri bir ayet kılmış olduğunu beyan etmiştir.³¹

C- Hz. Muhammed (s.a.v) Ve Kur'an-ı Kerim'e İlişkin Haberlerde Azâmet Ceminin Gelişi

Azâmet cemi zamirinin geldiği konulardan bazıları da, Cenabı Hakkın, Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Kur'an'a dair vermiş olduğu haberlerdir.

Bu haberleri ihtiva eden ayetlerde gelen azâmet cemi üslubu, Cenabı Hakkın azâmetine dikkat çeker . Azâmetinden şüphe duyulmayan Allah'ın, bunu ayrıca kelamındaki üslupla (azâmet cemi üslubu) dikkatimize sunması manidardır .Bu üslupla verilen mesajların, insanlar üzerinde daha etkili olacağı muhakkaktır. Çünkü sözdeki belağat ve fesahatin insanlar üzerindeki etkisi bilinen bir gerçektir . Sözdeki kuvvet ve inandırıcılık manaya da sirayet eder . Dolayısıyla bu üslupla anlatılan mesajların önem ve yüceliği daha iyi anlaşılır .

1- Kuran'ı insanları karanlıktan aydınlığa çıkarmak üzere indirmesi

الرَّسْمِ كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ

“Elif Lâm Râ. (Bu Kur'an), Rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, yani her şeye galip (ve) övgüye lâyık olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır”(İbrahim:1)

Allah Teala, kendisine iman eden insanları, sapıklık ve cehaletin karanlıklarından çıkarıp; hakkın ve İslamın aydınlığına iletir. Allahın dışındaki tağutlar ise insanlığı sapıklık ve cehaletin karanlıklarına götürür, küfrün bataklığına düşürürler. Bu hususta başka bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır. "Allah, iman edenlerin dostudur. Onları, karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlerin dostları ise tağutlardır. Onları aydınlıktan karanlıklara düşürürler. İşte onlar cehennemliktirler. Orada ebedi olarak kalacaklardır.” (Bakara:257)³²

Allah'ı tanıyıp bilmenin ancak peygamberin ta'li'mi ve imanın bildirmesi ile olacağını söyleyenler, görüşlerine bu ayeti delil getirerek şöyle demişlerdir: “Allah Teâlâ bu

³¹ Râzi, Enbiya:91, 16/224-225

³² Taberi, İbrahim:1, 5/97

ayette, onları, küfür karanlıklarından imân nuruna çıkarmanın Hz. Peygamber (s.a.s) olduğunu açıkça ifâde etmiştir ki bu da, Allah'ı bilmenin ancak öğretme yoluyla elde edildiğine delâlet eder."

Ayet, küfür ve bid'at yollarının pekçok; hayır yolunun ise tek olduğunu göstermektedir. Çünkü Allah Teâlâ, 'İnsanları Rablerinin izniyle karanlıklardan aydınlığa (nura) çıkarman için' buyurmuş, cehalet ve küfrü cemi olan "zulumât" sözü ile; iman ve hidayeti de, müfred olan "nûr" ile ifâde etmiştir ki bu da, cehalet yollarının pek çok, ilim ve iman yolunun ise tek olduğuna delâlet eder.³³

Allah Teâlâ, "aziz" vasfını "hamid" vasfından önce zikretmiştir. Çünkü doğru olan şudur: Allah Teâlâ'yı bilmenin başlangıcı, O'nun kadir, sonra âlim, ve sonra herşeyden müstağni olduğunu bilmektir. Azîz, kadir demektir; hamîd ise, âlim ve müstağni olması demektir. Binâenaleyh Allah'ın kadir olduğunu bilmek, O'nun herşeyi bilen ve herşeyden müstağni olan olduğunu bilmekten önce geldiği için, "aziz"i, "hamid" isminden önce zikretmiştir.³⁴

2- Kur'an'ı kendisinin indirdiği ve kendisinin koruyacağı

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

“Kur'an'ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız”(Hicr:9)

Allah Teala bu âyet-i kerimede, Peygamberle alay ederek ona: "Ey kendisine öğüt verici bir kitap indirilen kimse, şüphesiz ki sen, delisin." diyen kâfirlere cevaben buyuruyor ki: "Ey kâfirler, o öğüt veren kitabı Biz indirdik Biz. Onu olduğu gibi muhafaza edecek olan da Biziz. Ona ne birşey ilave edilebilir ne de ondan birşey eksiltilebilir. O, değiştirilemez." Kur'an-i Kerim, Allah Tealanın kelamı olması hasebiyle, mânâsı ve ifade şekilleri bakımından da mucizedir. Herhangi bir insan sözüne benzememektedir. Bu itibarla ona bir insan sözünü karıştırmak veya onun herhangi bir kısmını değiştirmek imkânsızdır. Böyle birşey yapıldığında durum hemen ve çok açık bir şekilde anlaşılır. Diğer taraftan Allah Teala bir çok kullarını Kur'an'a hizmetçi kılmış, onu tam olarak ezberlemelerini nasibetmiştir. Öyleki, dünyanın bir ucunda bulunan bir hafızın, tek bir kelimeyi dahi yanlış okuması, diğer ucundaki hafız tarafından tesbit edilmekte ve düzeltilmektedir. Ayrıca Allah Tealanın, mânevi bir güçle

³³ Râzi, İbrahim:1 , 13/ 486

³⁴ Râzi, İbrahim:1 , 13/ 487

Kur'an-ı Kerimi muhafaza ettiği muhakkaktır. Nitekim Kur'an-ı Kerim, asırlardan beri kitaplarda ve insanların zihninde muhafaza edilmiş, herhangi bir değişmeye maruz kalmamıştır.³⁵

Müşrikler, Hz. Peygamberi, "Allah Teâlâ bana zikri, Kur'an'ı indirdi" derken duydukları için, "Ey kendisine zikr (kitap) indirilen"(Hicr: 7) demişlerdir. Daha sonra Cenâbı Hak sözünü bu ayette geliştirerek, "Kur'an'ı Biz indirdik Biz. Onun koruyucuları da, şüphesiz Biziz" buyurmuştur.

Cenâb-ı Hakk'ın "Kur'an'ı Biz indirdik, Biz" ifâdesine gelince, bunun sîgası her ne kadar cemî ise de, bu tazîm ve ululuğu izhar etme esnasında, hükümdarların söylemiş olduğu söz kabilindedir. Çünkü, onlardan birisi bir iş yapsa veya bir söz söylese, "Biz şöyle yaptık; biz şöyle söyledik" derler.³⁶

“Lehu” kelimesindeki zamirin neye râci olduğu ile ilgili iki görüş bulunmaktadır.

1) Bu, yukarıda geçen "zikr"e râcidir. Yani, "Biz bu zikri, Kur'an'ı tahriften, ziyâde ve noksandan muhafaza edeceğiz" demektir. Bunun bir benzeri de, Cenâb-ı Hakk'ın, Kur'an-ı Kerim'den bahsederken buyurmuş olduğu, "Eğer o, Allah'dan başkası tarafından olsaydı, elbette içinde birbirini tutmayan birçok şey bulurlardı" (Nisa:82) ayetidir.

Eğer, "Öyleyse niçin, sahabe Kur'an'ı Mushaf'ta toplamakla meşgul olmuştur? Halbuki Allah Teâlâ onu muhafaza edeceğini vaadetmişti. Allah'ın muhafaza edeceği şey hususunda, endişe etmeye de gerek yoktur" denilirse, buna şöyle cevap verilir. Onların Kur'an'ı cem etmeleri, Allah'ın onu muhafaza sebeplerinden birisidir. Çünkü Allah Teâlâ, onu muhafaza ettiğinde, sahabeyi buna sevketmiştir. Alimlerimiz "Bu ayet-i kerimede, her sûrenin başındaki bismelenin, Kur'an'dan bir ayet olduğuna dair kuvvetli bir delil vardır. Çünkü Allah Kur'an'ı muhafaza edeceğini vaadetmiştir. Muhafaza etmenin manası ise, onun ziyâde ve noksanlıklardan korunmuş olarak kalmasıdır. Binâenaleyh, eğer besmeleler Kur'an'dan olmasaydı, Kur'an değişikliklerden korunmuş, ziyâdelerden muhafaza edilmiş olmazdı. Eğer sahabenin ziyâde ve ilâve yaptığını zannetmek caiz olsaydı, aynı şekilde noksanlaştırdıklarını düşünmek de caiz olurdu. Bu ise, Kur'an'ın bir hüccet olmamasına yol açardı" demişlerdir.³⁷

2) “Lehu” daki zamir, Hz. Muhammed'e râcidir. Ayetin manası da, "Biz, mutlaka, Muhammed'i koruyacağız" şeklindedir. Allah Teâlâ, inzâl'dan, vahiy'den bahsettiğine ve indirilen şey de, kendisine vahiy indirilen kimseye delâlet ettiğine göre, bu zamirin ondan kinaye, ona raci olması güzel olur. Çünkü o, malûm bir şey olmuştur. Nitekim, Cenâb-ı

³⁵ Taberi, Hicr:9, 5/140

³⁶ Râzi, Hicr:9, 14/63-64

³⁷ Râzi, Hicr:9, 14/64

Hakk'ın, "Muhakkak biz onu, Kadir gecesinde inzal ettik" (Kadr:1) ifâdesi de böyledir. Çünkü buradaki "huve" zamiri, daha önce bahsedilmemiş olmasına rağmen, Kur'an'a râcidir. Onun, malûm ve meşhur olması sebebiyle, ondan zamirle bahsetmek güzel olmuştur. Burada da böyledir.³⁸

Alimler, Alah Teâlâ'nın, Kur'an'ı nasıl muhafaza etmiş olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir .

Bazıları, "Allah Teâlâ onu, bir mucize, insanların sözünden farklı bir söz kılmak suretiyle muhafaza etmiştir. Böylece insanlar, ona bir ilâvede bulunmaktan veya ondan bazı şeyleri eksiltmekten aciz kalmışlardır. Çünkü, eğer ona bir şey ilâve etseler, ya da ondan bir şeyi eksiltse, o zaman Kur'an'ın nazmı bozulur, böylece her akıllı insan bunun Kur'an'dan olmadığını açıkça görüp anlar.Binâenaleyh, onun mucize oluşu bir şehrin surlarla çevrilmesi gibi olmuştur. Çünkü bu, onu korumakta ve muhafaza etmektedir. Bazıları da: "Allah Teâlâ, insanlardan herhangi birinin ona muâraza etmeye (benzerini söylemeye) kadir olmasından onu korumuş, muhafaza etmiştir" demişlerdir. Diğer bazıları ise, "Allah bir cemaati onu muhafazaya, tedrise ve mükellefiyet zamanının sonuna kadar, insanlar arasında meşhur etmeye sevk ederek, insanları, onu iptal ve ifsâd etmekten âciz bırakmıştır" demişlerdir. Başka bir görüşe ise, "Bu muhafaza ve korumadan murad şudur: Eğer bir kimse onun bir harfini, yahut bir noktasını değiştirmeye kalksa, bütün dünya "Bu yalandır ve Allah'ın kelamını bozmadır" der.

Hiçbir kitabın böylesine muhafaza edilip, korunduğuna rastlanmaz. Çünkü mutlaka her kitaba az çok, değiştirme ve tahrif girmiştir. Dinsizlerin, yahûdilerin ve hristiyanların Kur'an'ı bozmak ve iptal etmek için onca gayetlerine rağmen, her türlü tahriften korunmuş olarak kalması, en büyük mucizelerdedir. Hem sonra Allah Teâlâ, onun tağyir ve tahriften korunmuş olarak olacağını haber vermiştir.Binâenaleyh bu bir gaybtan haber verme olur ki, bu da kesin bir mûcizedir.³⁹

³⁸ Râzi, Hicr:9, 14/64-65

³⁹ Râzi, Hicr:9, 14/65

3- Ayrılığa düştükleri her şeyi açıklamak üzere Kuran'ı göndermesi

وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ إِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

“Biz bu Kitab'ı sana sırf hakkında ihtilafa düştükleri şeyi insanlara açıklayasın ve iman eden bir topluma da hidayet ve rahmet olsun diye indirdik”(Nahl:64)

Allah Teala bu âyet-i kerimede, Kur'an'ı indirmesinin iki sebebini beyan ediyor. Bunlardan biri, insanların ihtilaf ettikleri zor meselelerin gerçek yüzünün açıklanmasıdır. Bunlar da, Allah Tealanın çeşitli sıfatları, öldükten sonra dirilme, cennet ve cehenneme konulma, helal ve haramı birbirinden ayırdetme gibi akılla bilinemeyecek şeylerdir. Diğeri ise, iman eden insanlara doğruyu gösterme ve kendilerine merhamet etmedir. Zira Kur'ana iman edenler, onun emir ve yasaklarına uymak suretiyle dünya ve âhirette Allah'ın gazap ve azabından kendilerini kurtarmış ve çeşitli nimetlerine kavuşmuş olurlar.⁴⁰

Ayet, "Biz, Kur'an'ı sana, ancak, o Kur'an'ı açıklamaları vasıtasıyla, onlara hakkında ihtilaf ettikleri şeyleri beyan etmen için indirdik" manasındadır. İhtilaf edenler ise, ehl-i- kitab ile, hevâ ve arzularınıza göre hüküm veren kimselerdir. Onların kendisinde ihtilaf ettikleri şey de, tevhid, şirk, cebr, kader, kıyametin varlığı, yokluğu vb. itikadı meseleler ile, helâl olan şeyleri haram klimaları ve leş gibi, haram olan şeyleri de helâl kılmaları kabilinden olan hükümleri kapsayan dindir.⁴¹

“Litübeyyine” ifadesindeki lâm, Allah'ın fiillerinin birtakım gaye ve maksatlar şartına bağlı olduğuna delâlet eder. Bunun benzeri olan ayetler pek çoktur. Meselâ Cenâb-ı Hakk'ın "Ben cinleri de insanları da, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım" (Zânyat: 56) ayetleri bunlardandır.⁴²

Cenâb-ı Hakk'ın, Kur'an'ı inanan kimseler için bir hidayet ve rahmet olarak vasfetmesi, onun herkes için böyle olmasına aykırı değildir. Bu, Cenâb-ı Hakk'ın tıpkı, Bakara Sûresi'nin başındaki “Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir”(Bakara: 2) ifadesinin, o Kur'an'ın bütün insanlar için bir hidâyet rehberi olmasına aykırı olmaması gibidir. Cenâb-ı Hak, Kur'an'ın bütün insanlar için hidâyet olduğunu ayrıca, (Bakara 185.) ayetinde de beyan etmiştir. O mü'minlerin, o hidayeti kabul edip de, böylece ondan yararlanmaları bakımından,

⁴⁰ Taberi, Nahl:64, 5/213

⁴¹ Râzi, Nahl:64, 14/205-206

⁴² Râzi, Nahl:64, 14/206

özellikle mü'minleri zikretmiştir. Bu, Cenâb-ı Hakk'ın, "Sen ondan korkacak kimselere ancak o tehlikeyi haber verensin" (Naziât:46) ayetinde olduğu gibidir. Çünkü, o inzâr edenin inzâr ve uyarısından ancak, böylesi bir topluluk istifade eder.⁴³

4- Kuran'ı öğüt almak için kolaylaştırması

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ

“Andolsun biz Kur'an'ı öğüt alınsın diye kolaylaştırdık. (Ondan) öğüt alan yok mu”(Kamer:17)

Şüphesiz ki biz Kur'anı, düşünüp ondan öğüt almak isteyen kimse için kolaylaştırdık. Onu, açık seçik âyetler olarak zikrettik ve ondaki hükümleri genişçe açıkladık. Hiç bunu düşünüp öğüt alan var mı? Bunu okuyup öğrenmek isteyen bulunur mu? Onu okuyup öğrenmek isteyeneye Allah yardım edecektir.⁴⁴

Ayetle ilgili şu değişik izahlar da yapılmıştır.

a) Buradaki "zikir", ezberleme , muhafaza manasındadır. Dolayısıyla Kur'ân'ı ezberleyip, zihinde tutmak mümkün ve kolaydır. Allah'ın diğer kitaplarından hiçbiri, böyle ezberden okunmamıştır. Buna göre ayetteki, "O halde bir düşünen var mı?" ifadesi, "Onu bir ezberleyen var mı" demek olur.

b) Bu, "Biz o Kur'ân'ı, öğüt alınmak için kolaylaştırdık. Çünkü onda hertürlü hikmete yer verdik" demektir.

c) Bu, "Biz onu kalblerde ,dinlenmesinden tad alınan, anlayışsızların bile, yavaş yavaş anlayabileceği, dinleyip anlayanların, ondan hiç bıkmayacakları ve "Anladım, öğrendim. Artık dinlemiyorum" demeyecekleri, aksine her an, kendisinden yeni bir tad ve bilgi elde edilecek bir şekilde kıldık" demektir.

Ayetteki, "O halde bir düşünen var mı?" ifadesindeki, "müddekir" kelimesi, "mütezekkir" (hatırlatan) manasındadır. Çünkü ifti'al ve tefa'ul babı çoğu kez aynı manaya kullanılır. Eğer birisi, "Bu, daha önce olmuş fakat unutulmuş birşeyin söz konusu olmasını gerektirir" derse, biz deriz ki: İnsanda fitratan bulunan, hak ve hakikate boyun eğme özelliği

⁴³ Râzi, Nahl:64 , 14/207

⁴⁴ Taberi, Kamer:17, 8/71-72

"unutulmuş şey" durumunda mütalaa edilmiştir. Dolayısıyla "Fıtratına dönen yok mu?" manasında olarak böyle buyurulmuştur. Bu ifadenin, "koruyan, öğüt alan, ezberleyen" manalarına geldiği de söylenmiştir.⁴⁵

5- Her çeşit misali Kuran'da anlatması

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَلَعِنَ جِثَّتْهُمْ بَايَةَ لِيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ

“Andolsun ki biz, bu Kur'an'da insanlar için her çeşit misale yer vermişizdir. Şayet onlara bir mucize getirsen inkârcılar kesinlikle şöyle diyeceklerdir: Siz ancak bâtil şeyler ortaya atmaktasınız”(Rum:58)

Şüphesiz ki biz bu Kur'anda, insanlara Allah'ın birliğini ispat eden her türlü misal ve delilleri zikrettik. Ey Muhammed, sen öldükten sonra dirilmeyi yalanlayanlara, doğru söylediğini ispat edecek bir mucize getirecek olsan kafirler yine de: "Ey Muhammede iman edenler, sizler bize getirdiğiniz şeylerde batılla uğraşıyorsunuz." derler.⁴⁶

Cenâb-ı Hakk'ın bu ifâdeyi, mazeretlerin kabul edilmeyeceğine, gerekli miktarın çok üstünde olan inzârın yapıldığına, peygamberde herhangi bir kusur bulunmadığına bir işaretir. Binâenaleyh, onlar artık bundan sonra yeni bir şey isterlerse, bu inad olur. Kendisine tek bir delili yalanlamak, kabul etmemek basit ve kolay gelen kimseye, pekçok delili yalanlamak zor olmaz. Bundan da ötesi, istidlalde bulunan kimsenin, yeni, dosdoğru apaçık hiçbir şüpheye mahal vermeyecek bir delili zikrettikten sonra, başka bir delile geçmesi caiz değildir. Bu demektir ki, karşı taraf inatlaşmaya geçmiştir. Çünkü istidlalde bulunan kimse, ya karşı tarafın sorusunun kendi aleyhine olduğunu itiraf edecektir, yahutta etmeyecektir. Eğer itiraf ederse, bu onun için bir son olur ve bu iş, ya delilin kendisini ya da istidlalde bulunanı zedeler, yaralar. Bu da, ya delilin fasit olmasıyla, yahutta istidlalde bulunan kimsenin, delâletini ve istidlalin vechini ve yönünü bilmeyişiyle olur ki, bu iki şeyi bir âlimin kabullenmesi caiz olmazken, böyle bir şey, peygamberden nasıl sudur eder? Yok eğer kabul etmezse, istidlalde bulunanın, (Peygamberin) başka bir delile geçişi, karşı tarafın inatçı olmadığı zannını verir.

⁴⁵ Râzi, Kamer:17, 20/615-616

⁴⁶ Taberi, Rum:58 , 6/424-425

Böylece de, karşı tarafın ikinci delil hususunda inada kalkışması daha fazla olur. Çünkü karşı taraf, "O, (istidlalde bulunan peygamber), başka bir delil getirme yoluna gittiğine göre, birinci husustaki inadı işe yaradı..." diyebilecektir. Şayet, "Peygamberler, pekçok çeşit deliller zikretmişlerdir" denilirse, deriz ki: Onlar, o delilleri peşpeşe sıralamış, ama daha sonra da ayrı ayrı izah emişlerdir. Bu tıpkı bir kimsenin, "Bunun delili; pekçok bakımdandır. Birincisi şu, kincisi şu, üçüncüsü şu...ilh" demesi gibidir. Bu gibi şeylerde, kişiye düşen, inadçının inadına aldırmasıdır. Çünkü aldırış etmesi, onun inadının artmasına ve vaktini zayi etmesine sebep olur. Bir de, istidlalde bulunan, va'dettiği delillerin tamamını getirme anında bulamaz. Getiremeyince de, derecesi düşer, otoritesi sarsılır. O halde, bu demektir ki, her makamın kendine uygun bir sözü vardır.⁴⁷

6- Kuran'ı Hz Muhammed'e parça parça indirmesi

اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَیْكَ الْقُرْآنَ تَنْزِیْلًا

“Hiç şüphesiz ki Kur'an'ı sana kısım kısım biz indirdik”(İnsan:23)

Yüce Allah Rasulüne Kur'an-ı Kerim'i kısım kısım indirmiş olduğunu söz konusu ederek lütfunu dile getirmekte ve şöyle buyurmaktadır: "Hiç şüphesiz ki Kur'anı sana kısım kısım biz indirdik." Şüphesiz ben sana Kur'an'ı kısım kısım yirmi üç yıl süre içerisinde indirdim. Onu tek bir defada indirmedik ki. hıfzedilmesi, bellenişmesi, gereğince amel edilmesi kolay olsun, müminler olaylara gereken çözümleri bulmakta işi sağlam tutsun. Bu Kur'an'ı müşriklerin ileri sürdüğü gibi sen kendiliğinden ortaya koymadın.

Bundan maksat Rasulullah (s.a)'ın kâhin ve sihirbaz olduğunu söyleyen müşriklerin iftiralarına karşı kalbine sebat vermek ve bütün insanlara onun getirdiğinin Muhammed (s.a)'ın kendiliğinden uydurduğu bir söz olmayıp Yüce Allah'ın vahyi olduğunu bildirmektir.⁴⁸

⁴⁷ Râzi, Rum:58, 18/138-139

⁴⁸ Zuhayli, İnsan:23, 15/289-290

7- Kuran'ı Arapça olarak vahyetmesi

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَأَرْيَبَ فِيهِ
فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ

“Şehirlerin anası (olan Mekke'de) ve onun çevresinde bulunanları uyarman ve asla şüphe olmayan toplanma günüyle onları korkutman için, sana böyle Arapça bir Kur'an vahyettik. (İnsanların) bir bölümü cennette, bir bölümü de çılgın alevli cehennemdedir”(Şura:7)

Ey Muhammed, şehirlerin ana merkezi olan Mekke halkını ve onun çevresinde yaşayanları uyarman için sana da Arapça bir Kur'an verdik. Ayrıca sen bu Kur'anla Allah'ın insanları bir araya toplayarak cezalandıracağı kıyamet gününün geleceği ile uyarasın. Zira o günün geleceğinde asla şüphe yoktur. O gün insanlar iki kısma ayrılacak, iman edip peygamberin getirdiklerine uyanlar cennete girecek, iman etmeyen ve peygamberin getirdiğine karşı çıkanlar ise cehenneme sevkedileceklerdir.

Âyet-i kerimede, Mekke için "Ümmül Kura" yani, şehirlerin ana merkezi ifadesi geçmektedir. Bu, Mekke'nin, yeryüzünün en değerli yeri olduğunu göstermektedir. Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde orayı şöyle övmektedir: " Abdullah b. Abbas (Ö.68/687) diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) Mekke için şöyle buyurdu: "Sen ne güzel bir şehirsin. Benim için ne kadar sevimsin. Şayet kavmim beni senden çıkarmamış olsaydı benim dışında bir yerde oturmazdım.”⁴⁹

8- Kur'an-ı Kerim'i Kadir Gecesinde indirmesi

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ

“Biz onu (Kur'an'ı) Kadir gecesinde indirdik”(Kadir:1)

Müfessirler, ayetin bu ifadesiyle "*Biz Kur'ân'ı Kadir gecesinde indirdik*" manasının

⁴⁹ Taberi, Şura:7, 7/282-283

kastedildiğini, ancak "Kur'ân" kelimesinin açıkça zikredilmediği, dolayısıyla ayet metnindeki bu ifadenin, şu üç bakımdan, Kur'ân'ın büyüklüğüne delalet ettiğini söylemektedirler.

1) Cenâb-ı Hak, Kur'ân'ı indirme işini, kendisine nisbet etmiş ve bu işi, başkasına değil sadece kendisine tahsis etmiştir.

2) Kur'ân'ı, zahir ismi ile değil, onu, ona raci olacak zamir ile getirmiştir ki, bu, Kur'ân'ın çok yüce ve şöhretli bir kitab olduğuna; isminin açıkça zikredilmesine gerek duyulmadığına, Cenâb-ı Hak tarafından bir şehadettir. Örneğin bir önceki sûrede de, Ebû Cehil'in adı geçmemiştir. Fakat meşhur ve maruf olduğu için, herkes, o ifadelerle Ebû Cehil'in kastedildiğini anlamıştır. Cenâb-ı Hak, "*Hele (can) boğaza gelince...*" (Vakıa:83) buyururken de, meşhur olduğu için, "ölüm" kelimesini açıkça zikretmemiştir. İşte burada da böyledir.

3) Kur'ân'ın indirildiği vakti tazim için.

Cenâb-ı Hak, bazı yerlerde, "Muhakkak ki ben yeryüzünde bir halife yaratacağım..." (Bakara:30) ayetinde olduğu gibi "İnni", "Gerçekten biz onu Kadir gecesinde indirdik." (Kadir:1) "Muhakkak ki Zikri biz indirdik..." (Hicr: 9) "Muhakkak ki Nuh'u biz gönderdik" (Nuh: 1) "Muhakkak ki biz sana Kevser'i verdik." (Kevser:1) gibi yerlerde de, "İnnâ" şeklinde ifade buyurmuştur.⁵⁰ Cenâb-ı Hakk'ın "İnnâ" ifadesi ile "tazîm" manası kastedilmektedir. Bu gibi ifadeleri çoğul anlamına almak imkansızdır. Çünkü deliller, Yaratan'ın tek bir olduğuna delalet etmektedir. Bir de, ilahlarda çokluk olsaydı, herbirinin rütbesi, ilah olmaktan aşağı olurdu. Çünkü, bunlardan herbiri, mükemmel olmayı elde etmiş olsaydı, o zaman yine her biri, birbirinden müstağni olurdu. Bunların herbirinin birbirinden müstağni oluşları, diğeri hakkında bir noksanlık olmuş olurdu. Böylece, hepsi de noksan olmuş olurdu. Yok bunlardan her biri, kemal noktasına ulaşamamışlarsa, zaten noksan demektirler. Böylece "Biz" ifadesinin cem'e değil, tazim manasına geldiği anlaşılabilir oluyor.⁵¹

Kur'ân'ın parça parça indiği bilindiği halde bu ayette Kadir gecesinde indirildiğinin anlaşılması ilgili şu izahlar yapılmıştır.

1) Bu, onun Kadir gecesinde inmeye başlaması anlamındadır. Çünkü "ba's" (peygamber olarak gönderilme işi), Ramazan'da olmuştur.

2) Kur'ân, Kadir gecesinde, en yakın semaya toptan indirilmiş, daha sonra da, parça parça yeryüzüne tenzil olunmuş, indirilmiştir.

Buna göre, "Peki Cenâb-ı Hak niçin, "Biz onu semaya indirdik..." dememiştir. Zira, "Onu indirdik..." ifadesi mutlak bir ifade olup, bu ifade Kur'an'ın yeryüzüne indirildiği

⁵⁰ Râzi, Kadir:1, 23/279

⁵¹ Râzi, Kadir:1 , 23/279-280

zannını da uyandırabilir. Kur'ân'ın en yakın semaya indirilmesi, onun yere indirilişi gibidir. Çünkü, Cenâb-ı Hakk'ın, bir işe başlayıp da, sonra onu tamamlamaması düşünülemez. Ve bu ifade, yabancı birisinin, bir beldenin kıyısına geldiğinde, "Falanca geldi" denilmesi gibidir. Yahutta, Kur'ân'ın yaklaştırmasının ve onun, en yakın semaya indirilmesinin gayesinin, mü'minlerin onun nüzulüne şevk ve iştiyak duymalarını temin etmek olduğu da söylenebilir. Bu tıpkı, babasına yahut annesine ait bir haber ve açıklamanın geldiğini duyan bir kimsenin, onu görüp, okuyup anlamayı çok istemesi gibidir. Zira semâ, bizimle melekler arasında ortaklaşa kullanılan bir yer gibidir. Çünkü sema, melekler için bir mesken; bizim için de bir tavan ve zinettir. Nitekim Cenâb-ı Hak da, "*Biz semayı, korunmuş bir tavan yaptık*" (Enbiya:32) buyurmuştur. O halde Kur'an'ı oraya, dünya semasına indirmek, yeryüzüne indirmek gibidir.

3) Ayetteki takdirî mana, "Biz, Kur'ân'ı, Kadir gecesinde, yani Kadir gecesinin fazileti ve şerefine beyan hususunda indirdik..." şeklindedir.⁵²

Alimler, bu geceye, neden Kadir gecesine denildiği hususunda ihtilaf ederek şu izahları yapmışlardır:

1) Bu gece, işlerin ve hükümlerin takdir edildiği gecedir. Nitekim İbn Abbas (Ö.68/687) şöyle rivayet etmektedir: "Allah Teâlâ, bu yıl içinde yağmur, rızık, diriltme, öldürme vs. gibi olabilecek şeyleri, gelecek yılın bu gecesine kadar takdir eder." Ki bunun bir benzeri de, Cenâb-ı Hakk'ın, "*Her hikmetli iş nezdinizde bir emr ile o zaman ayrılır..*" (Duhân:4) ayetidir. Allah'ın "takdir"i, bu gecede oluyor, meydana geliyor değildir. Çünkü Cenâb-ı Hak, olabilecek her şeyi, ta gökleri ve yeri yaratmazdan önce, ezelde takdir etmiştir.

2) "Leyletü'l-kadir" ifâdesi, azamet ve şeref sahibi gece, manasına gelir. Bunun delili ise, Cenâb-ı Hakk'ın, "*Kadir gecesine, bin aydan hayırlıdır*" (Kadr:3) beyanıdır. Sonra bu, şu iki manaya gelebilir:

a) Bu kıymet ve şeref, fail ile ilgilidir. Yani, "Kim o gecede, taatta bulunursa, kıymetli ve şerefli olur..." demektir.

b) Bu, fiil ile ilgilidir. Yani, "O gecede yapılan taatların kadru kıymetleri daha fazladır..." demektir. Bu geceye Kadir gecesine denilmesi, o gecede kıymetli bir kitabın kıymetli bir meleğin lisanı üzere, kıymetli bir ümmete inmiş olmasındandır. Belki de Cenâb-ı Hak, "Kadr" lafzını, bu sûrede, işte bu sebepten dolayı üç kez tekrar etmiştir.

3) Leyle-i Kadir, "Darlık gecesine" anlamındadır. Çünkü, o gece, yeryüzü, inen

⁵² Râzi, Kadir:1 , 23/280

melekleri istiab edememekte, yeryüzü dar gelmektedir.⁵³

Allah Teâlâ, şu sebeplerden dolayı, bu geceyi gizli tutmuştur:

1) Allah Teâlâ, diğer şeyleri gizli tuttuğu gibi, bunu da saklı tutmuştur. Çünkü Cenâb-ı Hak, herkes bütün taatlara rağbet etsin diye, rızasını taatlarda; günah sayılabilecek bütün şeylerden sakınsınlar diye, gazabını masiyetlerde; herkese saygı duysunlar diye, evliyasını insanlar arasında; bütün dualarda alabildiğine çaba sarf etsinler diye, kabul ve icabetini bütün dualardan; bütün isimlere saygı duysunlar diye, ism-i a'zamını, her namaza, alabildiğine devam etsinler diye, "salât-ı vüstâ"yı; her çeşit tevbeyle devam etsinler diye, tevbenin kabulünü ve her mükellef sakınsın diye de, ölüm vaktini gizli bıraktığı gibi, Ramazan'ın tüm gecelerini tazim etsinler diye de, bu geceyi saklı tutmuştur.

2) Cenâb-ı Hak sanki şöyle demek istemiştir: "Ben sizlerin günahlara karşı ne kadar cür'etkâr olduğunuzu bildiğim için, Kadir gecesini muayyen ve belirli bir hale getirmiş olsaydım, sizin bu geceye olan güveniniz, sizi, çoğu kez günah işlemeye sevkedebilir, böylece de sizler günah işlemiş olurdunuz. Binâenaleyh sizin bile bile günah işlemeniz, bilmeyerek işlemenizden daha ağırdır. İşte bundan dolayı bu geceyi size saklı tuttum..."

3) Mükellef, o geceyi araştırmada iyice gayret gösterebilir ve böylece de sa'y ü gayretine mukabil mükafaat kazansın diye, Ben, bu geceyi saklı tuttum demektir.

4) Kul, Kadir gecesinin hangi gece olduğunu kesinkes bilmediği zaman, içinde bulunduğu gecenin Kadir gecesini olduğu ümidi ile, Ramazan'ın tüm gecelerinde taatta bulunmaya sa'y ü gayret gösterir. Böylece de, Cenâb-ı Hak bu kullarıyla meleklerine karşı övünür ve, "Siz, bunların yer yüzünü ifsad edip kan akıtacaklarını söylüyordunuz. Ama, bilinmeyen bir gece hususundaki gayretlerini görünüz; nasıldır!.. Ya ben o geceyi onlara bildirmiş olsaydım, o zaman gayretleri nasıl olurdu?.." der. Bu durumda da, Cenâb-ı Hakk'ın, "*Ben, sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum*" (Bakara:30) ayetinin sırrı tecelli olmuş olur.⁵⁴

⁵³ Râzi, Kadir:1, 23/281

⁵⁴ Râzi, Kadir:1, 23/281-282

9- Peygamberin Kur'an-ı unutmaması

سُنُّرُكَ فَلَا تَنْسَى

“Sana (Kur'an'ı) okutacağız; sen hiç unutmayacaksın”(A'la:6)

Allah Teâlâ, Hz. Muhammed (s.a.s)'e tesbih etmesini emrederek, "Rabbinin o yüce adını tesbih et" buyurmuş ve ona bu tesbihin, ancak, Allah'ın indirdiği Kur'ân'ı okumak suretiyle tam ve mükemmel yapılmış olacağını bildirmiştir. İşte bu sebeble, Hz. Peygamber (s.a.s) de, unutum endişesiyle, durmadan Kur'ân'ı tekrar ediyordu. Cenâb-ı Hak, Hz. Peygamber (s.a.s)'in kalbinden bu korkuyu "Seni okutacağız da, Allah'ın dilediği müstesna, asla unutmayacaksın" buyurarak silmiştir.⁵⁵

Bazı alimler “Senukriuke” kelimesine, "Okumayı sana ilham etmek suretiyle, seni okuyucu kılacağız, yani okuyan birisi haline getireceğiz. Artık bir daha da okuduğunu unutmayacaksın" manasını vermiştir. Bu da, "Biz seni, Kur'ân'ı okuyan, artık okuduğunu unutmayan bir okuyucu kılacağız" demektir.

Mücâhid, (Ö.103/721) şöyle demektedir: "Hz. Peygamber (s.a.s), kendisine ayetler vahyedilirken, unutum endişesiyle, dilini hareket ettiriyordu. Cebrail (a.s), vahyin sonuna gelmeden, o, unutum endişesiyle, hemen baştan okumaya başlıyordu. İşte bu sebeple Hak Teâlâ "Biz sana, onu ezberleyinceye kadar, sana öğreteceğiz" buyurmuştur. Bu ayetin bir benzeri de, "Onun vahyi sana tamamlamadan, okumaya başlama... " (Taha:114) ayeti ve "Ona acele ederek dilini hareket ettirme" (Kıyame:16) ayetidir.

Öte yandan, alimler, bu "okutma" ve "öğretme"nin nasıl olduğu hususunda da şu izahları yapmıştır.

1) Cebrail (a.s), Kur'ân'ı sana, onu artık bir daha unutamayacağın bir şekilde, sen onu ezberleyene kadar, defalarca okuyacak.

2) Biz, senin kalbini ve zihnini, sen onu bir duyuşda, unutmayacak bir şekilde ezberleyebileceğin bir şekilde açacağız ve kuvvetlendireceğiz.

3) Allah Teâlâ, sûrenin başında, Hz. Peygamber (s.a.s)'e tesbih ve takdisde bulunmasını emredince, sanki, "Buna devam et, bunu sürekli yap. Çünkü Biz sana, evvelkilerin ve sonrakilerin ilimlerini câmî olan ve kendisinde, senin ve ümmetinin şerefi bulunan, o Kur'ân'ı sana okuyacağız; onu senin kalbinde toplayacağız ve sana kolaylığı

⁵⁵ Râzi, A'la:6, 23/75

vereceğiz, onunla amel etmeyi kolaylaştıracağız demek istemiştir.⁵⁶

Bu ayet, şu iki bakımdan mucizeliğe delalet etmektedir:

1) Hz. Peygamber (s.a.s), ümmi bir adamdı. Derken bu uzun kitabı, herhangi bir eğitim ve öğretim görmeksizin, tekrarlamaksızın ve yazmaksızın, onun bunu ezberlemesi, harikulade bir şeydir. Dolayısıyla da bir mucizedir.

2) Bu sûre, Mekke'de ilk inen sûrelerdendir. Dolayısıyla, alışılmışı ters olarak, ileride vuku bulacak, enteresan bir durumu çok önceden haber vermiştir ve bu durum, aynen haber verildiği şekilde tahakkuk etmiştir. Binâenaleyh bu, bir gaybtan haber vermedir ve bir mucizedir.

Hak Teâlâ'nın, "Fela tensâ" (unutmayacaksın) ifadesinin manasının, kimileri nehiy olduğunu, sonundaki elifi maksurenin, tıpkı "Essebilâ" (Ahzab:67) kelimesinde olduğu gibi, fasıla için getirilmiş bir elif olduğunu, dolayısıyla mananın, "Onu okumaktan ve tekrarlamaktan gaflet etme ve geri durma. Aksi halde, Allah'ın diledikleri hariç, sen onu unutursun" şeklinde olduğunu söylemişlerdir. Ama meşhur olan görüş, ayetin inşâî değil, ihbarî bir cümle olup, "Biz sana, unutmayacağın ve unutmaktan emin olacağın bir hale gelene kadar sana okuyacağız" manasında olmasıdır. Bu tıpkı, "Seni giydireceğim, dolayısıyla da artık çıplak olmayacaksın, yani çıplaklıktan emin olacaksın" demen gibidir.⁵⁷

10- Kitapta hiç bir şeyi eksik bırakmaması

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ
ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ

“Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve (gökyüzünde) iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi ancak sizin gibi topluluklardır. Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Nihayet (hepsi) toplanıp Rablerinin huzuruna getirilecekler”(En’am:38)

Ey insanlar, yeryüzünde hareket eden, küçük büyük, hiçbir canlı varlık, iki kanadıyla havada uçan hiçbir kuş yoktur ki onlar da sizin gibi birer topluluk olmasınlar. Biz, bunlardan herhangi birini levh-i Mahfuzda tesbit etme hususunda herhangi bir eksiklik bırakmadık. Bütün varlıklar yok olduktan sonra tekrar rablerinin huzurunda bir araya toplanacaklardır.

⁵⁶ Râzi, A’la:6 , 23/76

⁵⁷ Râzi, A’la:6, 23/76-77

Evet, bütün varlıkların rabbi olan yüce mevla, bütün canlı varlıkların yaptıklarını tesbit etmekte, hatta onların hareketlerini ve davranışlarını levh-i Mahfuzda zapt altına almaktadır. Hesaba çekme yurdu olan âhirette bunları bir araya toplayıp, dünyada yaptıklarının karşılığını verecektir.

Âyet-i kerimede zikredilen ve sonra onlar "Rablerinin huzurunda toplanacaklardır" şeklinde tercüme edilen cümle Abdullah b. Abbas (Ö.68/687) tarafından "Sonra onlar, öldürülüp, rableri huzurunda bir araya getirileceklerdir." şeklinde, diğer bazı âlimler tarafından ise "Onlar, kıyamet gününde diriltilip rableri huzurunda bir araya getirileceklerdir." şeklinde izah edilmiştir.

Bu hususta Ebu Hüreyre (Ö.57/677) diyor ki: "Allah, kıyamet gününde hayvanları, kuşları ve bütün yaratıkları bir araya toplayacaktır. O gün Allah'ın adaleti öyle bir dereceye ulaşacaktır ki, boynuzsuz hayvanların hakkını boynuzlu olanlardan alacak ve buyuracaktır ki: Hepiniz toprak olun. İşte bu nedenle kafir olan insan, "Keşke ben de toprak olsaydım" diyecektir." Hayvanlar için bunu yapan rabbimiz, biz insanların amellerini hiç zayi edip onları muhafaza altına almayı ihmal eder mi? Bizi, âhirette cezalandırma veya mükafatlandırmayı terkeder mi? Halbuki o, biz insanları, diğer hayvanlara vermediği akıl, anlayış ve idrak özellikleriyle yaratmıştır. Bu hususta Hud suresinin altıncı âyetinde şöyle buyurmaktadır: "Yeryüzünde hiçbir canlı varlık yoktur ki, rızkı Allaha ait olmasın. Allah, her canlının, hayatta iken yerleştiği, ölümden sonra da konulacağı yeri bilir. Hepsini apaçık bir kitapta kayıtlıdır." ⁵⁸

11- Kuran'ı peygamberin diline kolaylaştırması

فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لِّدًّا

“ Biz Kur'an'ı, sadece, onunla Allah'tan sakınanları müjdeleyesin ve şiddetle karşı çıkan bir topluluğu uyarasın diye senin dilinle kolaylaştırdık”(Meryem:97)

Cenâb Hak, "İşte biz Kur'an'ı, ancak onunla müttakileri müjdeleyesin diye senin dilinle indirip kolaylaştırdık" buyurmuştur. Bu, müste'nef bir cümledir. Cenâb-ı Hak bununla, içinde, tevhid, nübüvvet, haşr ve neşr konuları ile, sapık ve batıldan yana olan fırkaları reddetme bulunduğu için bu surenin mertebesinin ve derecesinin ne kadar yüce olduğunu beyan etti ve böylece bunu, Hz. Peygamber (s.a.s)'ın diline, onunla müjdelesin ve uyarasın diye,

⁵⁸ Taberi, En'am:38 , 3/486-488

kolaylaştırdığını açıkladı. Eğer Allah Teâlâ, onların kıssalarını, Arapça olarak anlatmış olmasaydı, bu Hz. Peygamber'e kolay olmayacaktı.

Kur'an'ın, müminlere müjde, onların dışında kalanları da inzârı ihtiva etmesine gelince, bu meydandadır. Fakat Allah Teâlâ, Hz. Peygamberin bununla, müttakileri müjdeleyeceğini zikredince buna mukabil takvaya en aşırı bir muhalefet içinde olan kimseleri zikretti. Onların en aşırıları da, batıla yapışan ve onun uğrunda savaşıp gayret gösteren, en mücadeleci ve düşman kimselerdir. İşte, ayetteki "ludda" kelimesinin manası, budur.⁵⁹

12- Kuran'ı , güçlük çeksin diye peygambere göndermediği

مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَىٰ

"Biz, Kur'an'ı sana, güçlük çeksin diye indirmedik"(Taha:2)

Ayetteki, "Biz Kur'an'ı sana zahmet çeksin diye indirmedik" cümlesi ile ilgili birkaç mesele vardır:

1) Zamahşeri (Ö.538/1144) şöyle demiştir: "Eğer "Tâhâ", hece harflerini saymak için getirilmiş ise, o zaman bu bir söz başlangıcıdır. Ama bunu, bu sûrenin adı kabul edersek, ayetteki "Biz, Kur'an'ı sana zahmet çeksin diye indirmedik" cümlesinin, bunun haberi olması muhtemeldir. Binâenaleyh o zaman "tâhâ", mübtedâ mahaliinde olmuş olur. Zahir isim olarak Kur'an kelimesi, zamir yerine kullanılmıştır. Çünkü bu, 'Taha (bu sûre)ki, Biz Kur'an olan bu sûreyi sana zahmet çeksin diye indirmedik" demektir. Yahut Tâhâ'nın yemin olup, sonraki cümlenin bunun (kasemin) cevabı olması muhtemeldir

2) Ayet, "Bu Kur'an, sen zahmet çeksin diye inmedi" şeklinde de okunmuştur.⁶⁰

Alimler, bu ayetin sebab-i nüzulü ile ilgil birkaç vecih zikretmişlerdir:

1) Mukâtil (Ö.150/767) şöyle demiştir: Ebu Cehil, Velid b. Muğire, Mut'im b. Adiy ve Nadr b. el- Haris, Hz. Peygamber (s.a.s)'e: "Şüphesiz ki sen, atalarının dinini terkettiğin için bir meşakkat ve sıkıntı içindesin" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s), "Aksine ben, alemlere rahmet olmak üzere gönderildim" dedi. Onlarda, "Hayır, aksine sen zahmet çekiyor, zahmet veriyorsun" deyince, Cenâb-ı Hak, onları reddetmek ve Hz. Muhammed

⁵⁹ Râzi, Meryem:97, 15/414

⁶⁰ Râzi, Taha:2, 15/419

(s.a.s)'e de, islâmın sırf barış ve esenlik olduğunu, bu Kur'ân'ın bütün kazançları elde etmeye götürülen bir selamet ve bütün mutlulukları elde etmeye bir sebep olduğunu; kâfirlerin içinde bulunduğu durumun ise bedbahtlık olduğunu bildirmek üzere, bu ayeti indirdi.

2) Hz. Peygamber (s.a.s), ayakları şişinceye kadar gece namazı kılmıştı. Bunun üzerine Cebrail (a.s) ona, biraz da nefesine zaman bırak. Çünkü onun da, senin üzerinde bir hakkı var" dedi. Buna göre ayetin manası, "Biz, Kur'ân'ı sana, hep ibadet ede ede nefisini helak etmen ve ona büyük bir meşakkat vermen için indirmedik. Sen ancak dosdoğru, lekesiz ve hoşgörülü bir din ile gönderildin" şeklinde olur.

3) Bazı alimler de şöyle demişlerdir: "Bu ayetten muradın, "Kendine ve nefesine eziyet etme, şu kâfirlerin küfrüne üzülenek, azâb etme. Şüphesiz ki Biz, Kur'ân'ı sana, ancak onunla öğüt veresin diye indirdik. Binâenaleyh kim iman eder ve kendisini düzeltirse, kendisi içindir. Kim de inkâr ederse, onun inkârı seni hüzünlendirmesin. Sana düşen ancak tebliğ etmektir" manası olması muhtemeldir. Bu, "Onlar mümin olmayacaklar diye neredeyse kendine kıyacaksın"(Şuara: 3) ve "Onların sözleri seni hüzünlendirmesin" (Yûnus: 76) ayetlerinde anlatıldığı gibidir.

4) Ayet, "Şüphesiz ki sen, kavminin küfründen ötürü kınanacak değilsin" manasındır. Bu, "Onların üzerine musallat (bir adam) değilsin"(Gâşiye:22) ayetinde olduğu gibidir. Yani, "Sen onlara tebliğ ettikten sonra, onları küfürlerinden sorumlu değilsin, günahlarından dolayı sorgulanmazsın" demektir.

5) Bu sûre Mekke'de ilk nazil olan sûrelere aittir. Bu dönemde, Hz. Peygamber (s.a.s) de, düşmanların eziyeti ve hükümleraltında idi. Buna göre Cenâb-ı Hak sanki ona, "Ebediyen bu durumda kalacağını zannetme. Aksine peygamberliğin galib gelecek, kıymetin ortaya çıkacak. Çünkü bu Kur'ân'ı sana, o müşrikler arasında mutsuz kalasın diye indirmedik. Aksine onunla yücelesin ve şereflere nâil olasın diye indirdik" demektir.⁶¹

13- Kuran'la peygambere en güzel kıssalar anlatması

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ

“ Biz, sana bu Kur'an'ı vahyetmekle geçmiş milletlerin haberlerini sana en güzel bir şekilde anlatıyoruz. Gerçek şu ki, sen bundan önce bu haberleri elbette bilmeyenlerden idin”(Yunus:3)

⁶¹ Râzi, Taha:2 , 15/420-421

Ey Muhammed, biz bu Kur'anı sana vahyetmek suretiyle sana geçmiş ümmetlere ait olan kıssaların en güzellerini ve daha önce indirilmiş kitapları anlatıyoruz. Halbuki daha önce bunlardan senin hiç haberin yoktu.⁶²

Rivayet edildiğine göre Saîd b. Cübeyr (Ö.95/713) şöyle demiştir: "Allah Teâlâ, Hz. Muhammed (s.a.s)'e Kur'ân'ı indirip, o da onu kavmine okuduğunda, onlar, "Ya Rasûlellah, keşke anlatsan" dediler. Bunun üzerine, bu sûre indi. Hz. Peygamber onlara bu sûreyi okuyunca onlar, "Keşke bize, iyice anlatsan" dediler. Bunun üzerine "Allah, kelâmının en güzelini bir kitap halinde indirdi"(Zümer: 23) ayeti inince onlar, "Keşke bize hatırlatsan?" dediler. Bunun üzerine de, "İman edenlerin, Hak'tan ineni zikir için, kalblerinin saygı ile yumuşaması zamanı hâlâ gelmedi mi?"(Hadid: 16) ayeti nazil oldu.⁶³

"Kasas", haberlerin peşpeşe eklenmesi demek olup, Arapça kök manası itibari ile, "uymak, tabî olmak" demektir. Bu ayette geçen "kasas" kelimesinin "anlatmak" manasında masdar olma ihtimali de vardır. Eğer bu lafzı, masdar olarak kabul edersek, ayet, "Biz, sana bu Kur'ân'ı en güzel bir şekilde anlatıyoruz" manasında olur. Böyle olması halinde, "en güzel olma" hususu, kıssaya ait değil, "anlatma" işine ait olmuş olur ki bu güzel oluştan maksad, ayetlerin fesahat bakımından, mucize noktasına varmış, fasih ve beliğ sözler olmasıdır. Yok eğer bu lafzı ism-i mef'ûl manasına alırsak, kendisinde, başkasında bulunmayan hikmetler, ibretler ve incelikler manasmda olmuş olur.

Daha sonra Cenâb-ı Hak, "Sen ise daha evvel bundan hiç haberdar olmayanlardan idin" buyurmuştur. Yani, "Biz sana bunu vahyetmezden önce, Yûsuf ile kardeşlerinin kıssasını bilmiyordun" demektir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s) bunu, ancak vahiy sayesinde öğrenmiştir. Bazı âlimler de bu cümleyi, tıpkı "Halbuki kitap nedir, imân nedir bilmezdin" (Şûra: 52) ayetinde ifâde edildiği gibi, "Sen bundan evvel, din ve şeriattan habersiz idin" manasına hamletmişlerdir.⁶⁴

⁶² Taberi ,Yunus:3, 5/7

⁶³ Râzi, Yunus:3 , 13/157

⁶⁴ Râzi, Yunus:3 , 13/157-158

14- Kuran'ı şifa ve rahmet olarak indirmesi

وَنُنزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا

“Biz, Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifa ve rahmettir; zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır”(İsra:82)

Kur'an-ı Kerim, manevî hastalıkların şifasıdır. İnsanları cehalet ve sapıklık karanlıklarından kurtarmak için tedavi eder. Hakkı görmeyen kör gözleri açar. Ayrıca Kur'an-ı Kerim, müminler için bir rahmet kaynağıdır. Zira ona iman eden müminler, onun hükümleriyle amel edip cenneti kazanırlar ve cehennemin azabından uzaklaşmış olurlar. Kur'an, onu inkar eden kâfirlerin ise ancak zararlarını artırır. Zira kâfirler, onu inkâr ederek emirlerini tutmazlar, yasaklarından kaçınmazlar. Böylece cehennemin azabını hak ederler.

Bazı âlimler, Kur'an-ı Kerimin, manevî hastalıklarla birlikte maddî hastalıklar için de şifa olduğunu söylemiş ve delil olarak da şu Hadisa-i Şerifi zikretmişlerdir: Abdullah b. Mes'ud (Ö.32/652) diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu; Siz, iki şifayı elden bırakmayın. Bal'ı ve Kur'an'ı." Hz. Ali de (Ö.40/661) diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "İlaçların en hayırlısı Kur'andır."⁶⁵

15- Her türlü misali Kuran'da anlatması

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَىٰ أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا

“Muhakkak ki biz, bu Kur'an'da insanlara her türlü misali çeşitli şekillerde anlattık. Yine de insanların çoğu inkârcılıktan başkasını kabullenmediler”(İsra:89)

Cenâb-ı Hakk'ın, "Andolsun ki biz bu Kur'ân'da insanlar için her türlü misali çeşitli şekillerde açıkladık" buyruğu ile ilgili olarak şu açıklamalar yapılmıştır:

1) Bu ayette olduğu gibi, Kur'ân'ın tamamıyla meydan okuma vuku bulmuştur. Yine Kur'ân'da, on sûre getirilmesi ile meydan okunmuştur. Nitekim Allah, "O halde haydi siz de onun gibi on sûre getirin" (Hûd: 13) buyurmuştur. Meydan okuma bazan, tek bir sûre getirilmesi ile yapılmıştır. Nitekim Allah Tealâ, "haydi onun benzerinden siz de bir sûre getirin"(Bakara: 23) buyurmuştur. O halde, "Andolsun ki biz bu Kur'ân'da insanlar için her

⁶⁵ Taberi, İsra:82 , 5/311-312

türlü misali çeşitli şekillerde açıkladık" ayetiyle, biraz önce de açıkladığımız gibi, meydan okuma murad edilmiş olabilir. Ama onların, meydan okumanın bütün bu kısımlarındaki acziyetleri ortaya çıkınca, küfürlerinde ısrarlarını sürdürmüşlerdir.⁶⁶

2) "Andolsun kî biz bu Kur'ân 'da insanlar için her türlü misali çeşitli şekillerde açıkladık" ayet-i kerimesinden şu kastedilmiş olabilir: "Biz onlara, Nûh, Ad ve Semûd kavimleri gibi, küfürlerini sürdüren kimseleri nasıl her türlü belâlarla sınadığımızı haber verdik. Bu metodumuzu, defalarca açıklayıp durduk. Ama buna rağmen yine o topluluklar, yani Mekkeliler, bu açıklamalarımızdan ders almadılar da, aksine, küfürlerini devam ettirdiler."⁶⁷

3) Bununla şu murad edilmiştir: "Allah Teâlâ, bu Kur'ân 'da, birliğine dair deliller getirmiş; kendisinin eşi ve benzeri olmadığını defalarca bildirmiş; nübüvvet müessesesi ile ahireti inkâr edenlerin ileri sürdüğü şüphelere, bu Kur'ân'da defalarca yer vermiş ve onlara da gereken cevabı vermiş, bunların peşinden de nübüvvet ve Kıyametin hak ve gerçek olduğuna dair kafî deliller getirmiştir. Ama, buna rağmen o kâfirler, bunları duymaktan faydalanamamış, tam aksine şirk ve nübüvveti inkârda ısrarlarını sürdürmüşlerdir."⁶⁸

16- Müşriklerin Peygambere müfteri demeleri

وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

"Biz bir âyetin yerine başka bir âyeti getirdiğimiz zaman; ki Allah, neyi indireceğini çok iyi bilir "Sen ancak bir iftiracısın" dediler. Hayır; onların çoğu bilmezle"(Nahl:101)

Allah Teala bu âyet-i Kerimede, bir kısım âyetlerin hükmünü kaldırıp neshederek başka âyetleri getirdiğinde, müşrik ve münafıkların, bunu fırsat bilerek peygamberi yalancılıkla ve Allah'a karşı iftirada bulunmakla suçladıklarını bildiriyor ve bunların çoğunun, hiçbirşey bilmeyen cahiller olduklarını beyan ediyor.⁶⁹

İbn Abbas (Ö.32/687) şöyle der: " İçinde şiddet (va'îd) bulunan bir ayet inip, onun peşine daha yumuşak bir ayet inince, Kureyş kâfirleri, "Vallahi Muhammed, taraftarlarıyla alay ediyor. Bugün birşeyî emrediyor, yarın aynı şeyi yasaklıyor. O, bütün bunları kendinden söylüyor" dediler. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak, "Biz, bir ayeti diğer bir ayetin yerine

⁶⁶ Râzi, İsra:89 , 15/59-60

⁶⁷ Râzi, İsra:89, 15/60

⁶⁸ Râzi, İsra:89, 15/60

⁶⁹ Taberi, Nahl:101, 5/236-237

getirdiğimiz vakit" ayetini indirdi. "Tebdîl", başkasını yerine koymak şartıyla birşeyi yerinden kaldırmak demektir. "Ayetin tebdili" ise, yerine başka bir ayet konulmak suretiyle bir ayetin kaldırılmasıdır. Bu da, onun başka bir ayetle neshedilmesi demektir.

Cenâb-ı Hak, "Halbuki Allah neyi indireceğini çok iyi bilendir" buyurmuştur. Bu ifade, bir cümle-i i'tirâziyyedir. Buna göre mana, "Allah indireceği nâsihi, mensûhu, şiddetli ve yumuşak ifadeyi en iyi bilendir, yani, kullarının maslahatlarını en iyi bilendir" şeklindedir. Bu, kâfirleri "sen, ancak bir iftiracısın" şeklindeki sözlerinden ötürü bir kınamadır. Yani, "Allah indireceği şeyi en iyi bilendir. Binâenaleyh o kâfirlere ne oluyor ki, bu tebdîl ve neshten ötürü, Muhammed'e iftiracı diyorlar" demektir.

Cenâb-ı Allah, "Hayır, onların pek çoğu bilmezler" buyurmuştur. Bu, "Onlar, Kur'an'm hakikatini, nesh ve tebdilin faydasını ve bunların, kulların menfaatına olduğunu bilemezler" demektir. Bu, tıpkı bir doktorun, hastasına bir şurup almasını emredip bir müddet sonra da onu yasaklayarak, ona o şurubun zıddı olan bir şeyi almasını emretmesi gibidir.⁷⁰

17- Kur'an'ın meydan okuması

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِّن دُونِ اللَّهِ
إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

“Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan gayri şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın”(Bakara:23)

Ey müşrikler, eğer kulumuz Muhammed'e indirdiğimiz nurdan, apaçık delilden ve hakkı batıldan ayırdeden Kur'anın âyetlerinden şüphe ediyorsanız, bu Kur'an'ın surelerinden birine benzer bir sure meydana getirin. Çünkü sizler, belağat ve fesahat sahibi, edebiyatta ilerlemiş insanlarsınız. Allahtan başka size yardım edecek kimseleri ve size yön verenleri de yardıma çağırın da bu Kur'anın surelerine benzer bir sure meydana getirin görelim.

Taberi (Ö.310/922) diyor ki: "Allah Teala bu âyet-i kerimeyi, kavminin müşrik, münafık ve ehl-i kitabın kâfir ve sapıklarına karşı Resulullah'a bir delil ve bir hüccet olarak zikretmiştir. Bunlara demiştir ki: " Eğer sizler, kulumuz Muhammed'e indirdiğimiz Kur'an âyetleri, aydınlatan nurlar ve ikna eden delillerin benim tarafımdan gönderildiği hakkında şüphe ediyor da Muhammed'e iman etmiyorsanız, onun delilini çürütecek başka bir delili

⁷⁰ Râzi, Nahl:101, 14/344

getirin de görelim. Çünkü sizler biliyorsunuz ki her Peygamberin, doğruluğunu ortaya koyan delili, bütün yaratıkların, benzerini getirmekten âciz oldukları bir delili getirmesidir. Muhammed'in doğru söylediğini ve Peygamberliğinin hak olduğunu ortaya koyan delil de, sizlerin ve yardımlaşacağınız herkesin, benzerini getirmekten âciz olduğunuz bu Kur'andır. Sizler, belagat, fesahat ve diyanet ehli olduğunuz halde bunun benzerini getirmekten âciz olduğunuza göre sizin dışınızdaki insanların, bunun benzerini getirmekten daha âciz olduklarını çok iyi bilmiş oldunuz. Böylece sizin için kesin oldu ki Muhammed'in bu Kur'anı getirmeye gücü yetmez. O bunu uydurmuş da değildir. Zira böyle olmuş olsaydı bütün yaratıklarının onun bir benzerini getirmekten âciz olmaları söz konusu olmazdı. Çünkü Muhammed' de sizin gibi bir beşerdir. O, sizden tamamen farklı bir vücut yapısına ve bir konuşma kabiliyetine sahip değil ki, sizin âciz kaldığınız şeye onun güç yetiştirmiş olabileceği tahmin edilsin.⁷¹

Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır. "Ey Muhammed, de ki:"Yemin olsun ki, insanlar ve cinler, Kur'ana benzer bir kitap uydurmak için bir araya gelseler de hiçbir zaman onun bir benzerini meydana getiremeyeceklerdir. Hatta birbirlerine yardımcı olsalar bile"(İsra:88), "Yoksa o müşrikler, "Kur'anı Muhammed uydurdu" diye mi iddiada bulunuyorlar? Onlara de ki: "İddianızda samimi iseniz, Allah'tan başka gücünüzün yettiği herkesi yardımınıza çağırın da onun surelerinden bir benzerini meydana getirsin"(Yunus:38), "Yoksa onlar "Kur'anı Muhammed uydurdu" mu diyorlar? Ey Muhammed de ki: Siz de, Kur'anın benzeri, on uydurma sure meydana getirin bakalım. Eğer iddianızda doğru iseniz, Allah'tan başka yardımını isteyebileceklerinizi de çağırın"(Hud:13)

18- Kuran'ı yazılı olarak indirmemesi

وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِن هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ

"Eğer sana kâğıt üzerine yazılmış bir kitap indirseydik de onlar elleriyle onu tutmuş olsalardı, yine de inkâr ediciler: Bu, apaçık büyüden başka bir şey değildir, derlerdi"(Enam:7)

Peygamberlerin davetini kabul etmeyip, bu davet karşısında direten kimseler muhtelif zümreler halindedirler. Mesela bunlardan birinci grup, bu dünyaya dalacak ve onu elde etmeyi çok büyük bir fırsat bilecek kadar dünya sevgisini, onun şehvet ve lezzetlerini talep etmede

⁷¹ Taberi, Bakara:23, 1/147-148

çok aşırı giden kimselerdir. İşte böylece bu durum, onların peygamberlerin davetini kabul etmelerine mani olmuştur. Bunlar, Allah Teâlâ'nın önceki âyette bahsetmiş olduğu kimselerdir. Böylece Cenâb-ı Hak orada, dünya lezzetlerinin gidici, küfür azabının ise kalıcı olduğunu; son bulan adi lezzetlerden ötürü, devamlı bir ikâb ve cezayı sırtlanmanın akıl kârı olmadığını beyan buyurmuştur. İkinci grup ise, peygamberlerin mu'cizelerini, mucizeler babından saymayıp, sihir nev'ine hamleden kimselerdir. İşte bunlar da, Allah'ın bu âyette, kendilerinden bahsetmiş olduğu kimselerdir.⁷²

Cenâb-ı Hak bu âyette şu hususu beyân etmiştir: "Ey Muhammed şayet o inkarcılar kitabın gökten bir defada indiğini görüp müşahede etmiş olsalardı bile, onlar ona iman etmeyip aksine bu durumu bir sihir ve harikulade bir hal sayarlardı. Bu âyette "bir kâğıt" kelimesine yer verilmiş olmasının gayesi de "Şayet kitap, tek bir sayfa içinde toptan indirilmiş olsaydı, onlar da onu görüp, elleriyle tutup ve bizzat ayan beyân olarak onu müşahede etselerdi bile, onlar bu hususu yine ta'n edip, "bu, bir sihirdir!" derlerdi..." şeklinde bir mana ortaya koymaktır.⁷³

Beydavi (Ö.686/1286) şöyle demektedir: "Bu âyet, Allah Teâlâ'nın kulundan lütfü men etmesinin caiz olmadığına delâlet etmektedir. Şayet Allah o lütfünü vermiş olsaydı, işte o durumda kişi iman ederdi. Çünkü Cenâb-ı Hak, şayet o kitabı (bu şekilde) indirmiş olsaydı, onlar bu sözü söyleyecekleri için, bu kitabı bu şekilde indirmediğini beyan buyurmuştur. Bunu haber vermek ise, ancak onların onu kabul edip, ona iman etmeleri halinde, onu mutlaka indireceğinin bilinmesi halinde caiz olur. Böylece bununla, lütfün vâcib olduğu sabit olur..."⁷⁴

19- Gayp haberlerini peygambere vahyetmesi

⁷² Râzi, Enam:7, 9/333

⁷³ Râzi, Enam:7, 9/334

⁷⁴ Râzi, Enam:7, 9/334-335

تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ
إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ

“ Resûlüm! İşte bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. O halde sabret. Çünkü iyi sonuç (sabredip) sakınanlarıdır”(Hud:49)

Allah Teala bu âyet-i kerimede Nuh aleyhisselamın kıssasının, Resûlullah ve kavmi tarafından bilinmeyen ve ancak Allah'ın, Peygamberlerine vahy etmesiyle bildirilen bir gayb haberi olduğunu beyan etmekte, böylece Kur'anın hak bir kitap, Resûlullahın da gerçek bir Peygamber olduğunu ortaya koymaktadır. Âyet-i kerimenin son bölümünde ise, Resulullah'a, kavminin müşriklerinin yaptıklarına karşı sabretmesi emredilmekte ve güzel neticelerin, Allah'tan korkanlara ait olduğu beyan edilmektedir.⁷⁵

Cenâb-ı Hak, "Onları bundan evvel ne sen biliyordun, ne kavmin" buyurmuştur. Yani, "Bu kıssayı sen bilemediğin gibi, kavmin de bilemez" demektir. Bunun bir benzeri ifâde de, senin bir kimseye, "Bu meseleyi ne sen, ne de, senin memleketindeki bir kimse bilebilir!" demendir. Buna göre şayet, "Nûh (a.s)'un tufan kıssası, ilim ehline göre, yaygın ve meşhur değil miydi?" denilirse, biz deriz ki: O kıssa, genel hatlarıyla herkesçe biliniyordu. Ama, bahsedilen tafsilatlara gelince, bunlar onlar tarafından bilinmiyordu.

Daha sonra Cenâb-ı Hak, "O halde, sen de katlan. Akıbet, hiç şüphesiz müttakilerindir" buyurmuştur. Bu, "Ey Muhammed, tıpkı Nûh ve kavminin, o kâfirlerin eziyetlerine katlanması gibi, sen ve kavmin de bu kâfirlerin eziyetlerine sabredin!" demektir. Bu ifâdede, "sabr"ın neticesinin, ilahî yardım, ilahî muzafferiyet, sevinç ve sürür olduğuna bir dikkat çekme bulunmaktadır. Bu tıpkı, Nûh (a.s) ve ona inananlar için tahakkuk ettiği gibi olacaktır.⁷⁶

20- Hz. Peygamberi alemlere rahmet olarak göndermesi

⁷⁵ Taberi, Hud:49, 4/495

⁷⁶ Râzi, Hud:49, 13/44

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

“ Resûlüm! Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik”(Enbiya:107)

Hz. Peygamber (s.a.s) hem dinî, hem dünyevî bakımdan "rahmet"tir. O dinî bakımdan rahmettir. Çünkü Hz. Peygamber , insanlar bir câhiliyyet ve dalalet içinde iken ve iki ehli kitabın dinleri hususunda şaşkınlığa düştükleri bir zamanda gönderilmiştir. Böylece Allah Teâlâ onu, hakkı aramaya ve kurtuluş ile mükafaatı elde etmeye hiç bir yolun kalmadığı bir zamanda peygamber olarak gönderdi. Hz. Muhammed (s.a.s) insanları hakka çağırdı, onlara mükâfaat yollarını açıkladı, onlara Allah'ın hükümlerini gösterdi helâli haramdan ayırt etti. Dünyevî bakımdan Hz. Peygamber (s.a.s)'in rahmet oluşu, insanların onun sayesinde pek çok zilletlerden, savaşlardan ve harblerden kurtulmaları, onun dininin bereketli sayesinde yardıma mazhar olmalarıdır.⁷⁷

Eğer, "O savaşın ve ganimet ile mal elde etmenin helalliği hükmünü getirdiği halde nasıl alemler için bir rahmet sayılabilir? denilse, buna bir kaç şekilde cevap verilir:

a) O, kılıç hükmünü kibirlenip, düşünmeyen kimse için getirmiştir. Hem sonra rahman ve rahim olmak Allah'ın sıfatlarındandır. Ama buna rağmen o da, âsilerden intikam alır.

b) Bizim peygamberimizden önceki her peygamberi kavmi yalanladığında, Allah Teâlâ, o yalanlayıcı kavmi, yere geçirme, meshetme veya suda boğma gibi cezalarla helak etmiştir. Ama bizim Peygamberimizi yalanlayanların cezasını, ölümüne veya kıyamete kadar tehir etmiştir. Nitekim O, "Sen onların içinde iken, Allah onlara azab etmez" (Enfal: 33) buyurmuştur.

c) Hz. Peygamber (s.a.s), güzel ahlâkın zirvesinde idi. Nitekim Cenâb-ı Hak, "Hiç şüphesiz ki sen büyük bir ahlâk üzeresin "(Kalem: 4) buyurmuştur. Ebu Hureyre (Ö.57/677) şöyle demiştir: "Resûlullah'a "Müşriklere beddua et" denildiğinde o, "Ben ancak rahmet olarak gönderildim, bir azab vesilesi olarak gönderilmedim" cevabını vermiştir.

d) Ayetteki, "Alemlere rahmet için" ifadesi, "özellikle mü'minlere rahmet olarak manasınadır."⁷⁸

21- Hz. Muhammed'i bütün insanlara uyarıcı ve müjdeleyici olarak göndermesi

⁷⁷ Râzi, Enbiya:107, 16/245

⁷⁸ Râzi, Enbiya:107, 16/245-246

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

“Biz seni bütün insanlara ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik; fakat insanların çoğu bunu bilmezler”(Sebe:28)

Ey Muhammed, biz seni sadece kavminin müşriklerine Peygamber olarak göndermedik. Biz seni bütün insanlara bir müjdecî ve bir uyarıcı olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu senin, bütün insanlığa peygamber olarak gönderildiğini bilmezler.

Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde kendisine verilen özellikleri belirterek şöyle buyurmuştur: "Bana, benden önce hiçbir kimseye verilmeyen beş özellik verilmiştir. Ben, bir aylık uzaklıktan düşmanın kalbine korku salınmasıyla yardım olundum. Yeryüzü bana mescit ve temiz kılındı. Ümmetimden kime namaz gelir çatarsa o namazı kılsın. Bana ganimet helal kılındı. Benden önce hiç kimseye helal kılınmamıştı. Bana şefa'at etme yetkisi verildi. Daha önce peygamber sadece kendi kavmine peygamber olarak gönderilirken ben, bütün insanlara peygamber olarak gönderildim.”⁷⁹

22- Ehl-i Kitabın Hz. Muhammed'i kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanımaları

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ

“Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (o kitaptaki peygamberi), öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Buna rağmen onlardan bir gurup bile bile gerçeği gizler”(Bakara:146)

Yahudi ve Hıristiyan bilginleri, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Allah'ın Peygamberi olduğunu, kendi çocuklarını tanıdıkları gibi tanırlar. Onlardan bir grup, ellerindeki Tevrat ve İncilde yazılı olarak buldukları halde Hz. Muhammed'in Peygamberliğini bile bile gizlerler. Böylece Allaha kasıtlı olarak isyan etmiş olurlar.

Ayet-i kerimede, ehl-i kitabın, oğullarını tanıdıkları gibi belli bir şeyi tanımaları zikredilmektedir. Katade, (Ö.117/735) Abdullah b. Abbas (Ö.68/687) ve İbn-i Cüreyc'e (Ö.150/767) göre ehl-i kitabın, oğullarını tanıdıkları gibi tanıdıkları şeyden maksat, Mescid-i

⁷⁹ Taberi, Sebe:28, 6/550-551

Haramın, Hz. İbrahim'in ve Resulullahtan önce gelen diğer Peygamberlerin kıblesi olduğunu bilmeleridir. Yahudi ve Hıristiyanlar, Mescid-i Haramın kible olduğunu, kendilerine inen kitaplardan bilmelerine rağmen onu gizlemişler . Yahudiler Kuduse doğru Hıristiyanlar da doğruya doğru yönelmişlerdir. Allah Teala bu hususta Hz. Muhammed (s.a.v.)'i aydınlatıyor ve Yahudilerin, bile bile hakkı gizlediklerini beyan ediyor.⁸⁰

23- Allah'ın Peygamberden rızık istemediği, kendisinin onu beslediği

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَنْسَأَلَكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى

“Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et. Senden rızık istemiyoruz; (aksine) biz seni rızıklandırıyoruz. Güzel sonuç, takvâ ilemdir”(Taha:132)

Ey Muhammed, aile efradına namaz kılmayı emret. Sen de onu hakkıyla eda etmekte sabret. Biz bunu emrederken senden bir mal istemiyoruz. Senden, bedenle yapacağın bir ibadet istiyoruz. Bunun karşılığında sana bol sevap vereceğiz. Sana malı veren biziz. Onu senden elbette ki istemiyoruz. En güzel akıbet, Allah'ın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ondan korkanlarıdır.⁸¹

Cenâb-ı Hakk'ın "Ehline namazı emret..," ifadesine gelince, bazıları bunu, onu akrabalarına hamledeken, bazıları da bunu, "dinine mensup olan herkese" manasına almışlardır .

Cenâb-ı Hakk'ın "ona sebat ederek devam eyle" buyruğuna gelince, bununla, "Sen onlara emrettiğin gibi, bu işe bilfiil kendin de devam et. Çünkü, yapmak suretiyle va'zu nasihatta bulunmak,söylemek suretiyle nasihatta bulunmaktan daha mükemmel ve daha etkilidir.

Daha sonra Cenâb-ı Hak, bunu onlara kendi menfaatlerinden dolayı emrettiğini ve kendisinin, menfaatlardan uzak ve beri olduğunu, "Biz, senden bir rızık istemiyoruz. Seni biz, rızıklandırırız" beyan etmiştir. Bu ifade ile ilgili olarak birkaç açıklama yapılmıştır:

1) Bu, Allah Teâlâ'nın, hem peygamberden, hem de ümmetinden ibadeti isteyip onlardan, efendilerin kölelerinden haraç istemeleri gibi, kendisine rızık vermelerini istemediğini gösterir. Bu tıpkı, "Cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım. Ben onlardan bir rızık istemiyorum. Bana yedirmelerini de istemiyorum" (Zariyat: 56-57)

⁸⁰ Taberi, Bakara:146, 1/367-368

⁸¹ Taberi, Taha:132, 5/503

ayetinde ifâde edildiği gibidir.

2) Ayetteki, "senden rızık istemiyoruz" ifadesi, "Senden ne kendin, ne de ailen için rızık istemiyoruz. Aksine seni de, ehlini de biz rızıklandırıyoruz. Binâenaleyh gönlünü âhîret işlerine ver" demektir.

3) Bu, "Biz sana namazı emredince, bu emir, biz senin namazından istifâde edelim diye değildir" demektir. Abdullah b. Selâm (Ö.43/663) şöyle der: "Hz. Peygamber (s.a.s), ailesinin başına bir darlık ve sıkıntı geldiğinde, onlara namaz kılmalarını emreder ve bu ayeti okurdu."⁸²

24- Hz. Zeyneb'i Hz. Peygambere nikahlaması

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا

“ (Resûlüm!) Hani Allah'ın nimet verdiği, senin de kendisine iyilik ettiğin kimseye: Eşini yanında tut, Allah'tan kork! diyordun. Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Oysa asıl korkmana lâyük olan Allah'tır. Zeyd, o kadından ilişigini kesince biz onu sana nikâhladık ki evlâtlıkları, karılarıyla ilişkilerini kestiklerinde (o kadınlarla evlenmek isterlerse) müminlere bir güçlük olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir”(Ahzap:37)

Bu âyet-i kerime, Resulullahın, azadlı kölesi Zeyd b. Hârîse'yi, halasının kızı Zeyneb Bint-i Cahş'la evlendirdikten sonra ayrılmalarını ve ayrılmalarından sonra, Resulullahın, Zeyneb'le, Allahın emri gereğince evlenmesini zikretmektedir.

Resulullah (s.a.v.) halasının kızı Zeyneb'i, azadlı kölesi Zeyd b. Hârîse'yle, güçlkle ikna ederek evlendirmiştir. Zeyneb, bir yıldan fazla bir müddet Zeyd'le yaşadktan sonra aralarında anlaşmazlık çıkmış ve Zeyd, Resulullah'a, hanımı Zeyneb'i şikayet etmiştir. Resulullah ise Zeyd'e, hanımın tutmasını ve haklarını korumasını emretmiştir. Buna rağmen Zeyd, hanımıyla geçinememiş ve sonunda boşamıştır.

Cahiliye döneminde evlat edinen insanlar, evlatlıklarının boşadılan hanımlarıyla

⁸² Râzi, Taha:132, 16/82-84

evlenmezlerdi. Allah Teala bu âdeti ortadan kaldırmak için Resulullah'a, Zeyd'den ayrılan Zeyneb ile evlenmesini emretmiş. Resulullah' ta bunun üzerine Zeyneb'le evlenmiştir. Hz. Aişe (Ö.59/678) diyor ki: "Eğer Resulullah kendisine inen vahiyden birşey saklayacak olsaydı elbette bu âyeti saklardı"⁸³

Allah'ın kendisine İslâm nimetini verdiği ve Hz. Peygamber (s.a.s)'in, azâd ederek hürriyetine kavuşturmak suretiyle lütfettiği kimse, Hz. Zeyd' tir. Zeyd , Zeyneb'i boşamak istedi. Hz. Peygamber (s.a.s) ona, "Onu nikahında tut, boşama, Allah'dan kork" dedi. "Allah'dan kork " ifadesinin ne hakkında ve niçin söylendiği noktasından şu izahlar yapılmıştır:

a) Bu, onu boşama hususundadır.

b) Bu, Zeyneb'ten şikayet etme hususundadır. Çünkü Zeyd, Zeyneb hakkında, "O, soylu oluşunu ve aramızda denklik bulunmayışını söyleyerek, bana karşı kibirleniyor" diye şikayetlenmişti. Ey Nebî sen ise, Allah'ın ileride, Zeyneb ile evlenmeni istediğine dair açığa vuracağı niyetini içinde saklıyordun ve insanların, "Başkasının veya oğlunun hanımını aldı" demelerinden korkuyordun. Halbuki Allah, kendisinden korkulmaya daha lâyıktır. Cenâb-ı Hak'ın bu son ifadesi, Hz. Peygamber (s.a.s)'in insanlardan korkup, Allah'tan korkmadığına bir işaret değildir. Aksine mana, "Korkulmaya lâyık olan sadece Allah'dır. Binâenaleyh O'nun yanısıra hiç kimseden korkma. Sen ise hem O'ndan korkuyor, hem insanlardan çekiniyorsun. Öyle ise korkuyu sırf Allah'a hasret" şeklinde olup, tıpkı, "O peygamberler, Allah'ın risâletlerini tebliğ edip, O'ndan korkan ve O Allah'dan başka hiçbir şeyden korkmayanlardır" (Ahzap: 39) ayetinin anlattığı gibidir.

Daha sonra Cenâb-ı Hak, "Şimdi madem ki Zeyd o kadınla ilişkisini kesti, biz onu sana zevce yaptık" buyurmuştur. Bu, "Zeyd onu boşayıp, onun iddeti sona erdiğinde, onu sana zevce yaptık" demektir. Çünkü kadın, kocasının nikâhı altında olduğu sürece, kocasının ihtiyaçlarını giderir ve kocası ona muhtaçtır. Kadın, kocasının iddetinde olduğu zaman, hâmile olma ihtimalinden dolayı, kocanın onunla ilgisi hâlâ devam etmektedir. Dolayısıyla henüz o kadından ilişkisini kesmemiş sayılır. Ama kocası onu boşayıp, kadının iddeti bitince, artık kocasının ondan tamamen ilişkisi kesilmiş olur. Şeriata uygun olan da budur. Çünkü başkasının hanımı ile, yahut başkasının iddetini beklemekte olan kadınla evlenmek caiz değildir. İşte bundan ötürü Cenâb-ı Hak, "Şimdi madem ki Zeyd o kadından ilişkisini kesti..." buyurmuştur. Bunda Hz. Peygamber (s.a.s)'in evlenmesinin, şehvî duygularını tatmin için değil, aksine şeriatı bizzat tatbik ederek anlatmak için olduğuna bir işaret vardır. Çünkü şeriat

⁸³ Taberi, Ahzap:37 , 6/498-500

peygamberin fiilleri ile anlaşılır.

Cenâb-ı Hak, "Allah'ın emri yerine getirilir" buyurmuştur. Bu, "Onun hükmü yerine getirilir, vuku bulur" demektir.⁸⁴

25- Hz. Muhammed'e Kevser'i vermesi

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ

“(Resûlum!) Kuşkusuz biz sana Kevser'i verdik”(Kevser:1)

Bu kelimenin başındaki “inna” ifadesiyle, bazan çoğulluk bazan da tazim manası kastedilir.

Birincisine gelince, deliller, Allah'ın tek olduğuna delalet etmektedir. Dolayısıyla, buradaki "Biz" kelimesini, çoğul anlamına almak mümkün değildir. Ancak bu, atıyye ve bağışın elde edilmesi hususunda meleklerin, ve önceki peygamberlerin say'ü gayret gösterdiği şey cinsinden bir bağış olduğunda, bir çoğul manası kastedilebilir.

İkincisine gelince, buradaki "Biz" ifadesi “tazim” ifade eder. Bunda da, o bağışın büyüklüğüne dikkat çekme vardır. Çünkü, bu bağışı yapan, göklerin ve yerin sahibi olan Allah, kendisine bağış yapılan, "Hakikaten, biz sana kevseri verdik" hitabının muhatabı olan Hz. Muhammed (s.a.s), hibe ise, Kevser adını alan şeydir. Kevser ise, alabildiğine çok olan demektir. Dolayısıyla bu lafız, bağışlayanın, kendisine bağış yapılanın ve bağışın büyüklüğünü ihsas ettirir.⁸⁵

Hediye, ne kadar az olsa bile, hediyein büyük bir bağışçıdan olması sebebiyle, hediye de büyük olur. İşte bundan dolayı, büyük bir padişah, ikram yoluyla, kölelerinden birine bir elma atınca, bu büyük bir ikram sayılır. Bu, o hediyein, haddi zatında leziz oluşundan dolayı değil, tam aksine bu hediyein o büyük hükümdardan gelmiş olması, onun büyüklüğünü gerektirir. Burada da Kevser, her ne kadar, son derece büyük, çok ise de, ancak ne var ki, bunun, mahlukatın hükümdarı olan Allah'tan sadır olması sebebiyle, büyüklüğü ve kemali, o nisbette de artmıştır.⁸⁶

Cenâb-ı Hak “sana verdik” buyurmuş, "sana vereceğiz" dememiştir. Çünkü, "sana verdik" ifadesi, bu bağışın, geçmiş zamanda da mevcut olduğuna delalet etmektedir ki, bunda

⁸⁴ Râzi, Ahzap:37 ,18/264-265

⁸⁵ Râzi, Kevser:1, 23/458-459

⁸⁶ Râzi, Kevser:1, 23/459

şu tür faydalar vardır:

1) Bu, Allah Teâlâ'nın, insanları saîd veya şakî; zengin veya fakir kılmasına dair olan hükmünün, şu anda meydana gelmiş bir iş olmadığına, tam aksine bütün bu işlerin, ezele varıp dayandığına, ezelde olup bittiğine bir işarettir.

2) Cenâb-ı Hak adeta, şöyle demek istemiştir: "Senin saadet sebeplerini biz, sen varlık alemine girmeden önce hazırladık. O halde daha nasıl, sen varlık alemine girip, kullukla meşgul olduktan sonra, senin işini ihmal ederiz"

3) Cenâb-ı Hak adeta, Biz seni, senin taatından dolayı tercih etmiş değiliz. Aksi halde, bizim sana, ancak senin ibadete yöelmenden sonra vermemiz gerekirdi. Tam aksine, biz seni, sırf lütfumuz ve bizden sana olan ihsanımız sebebiyle, bir gerekçe olmaksızın tercih ettik.." demek istemiştir ki, bu da, Hz. Peygamber (s.a.s)'in, "Kabul edilen, herhangi bir gerekçeye bağlı olmaksızın kabul edilmiş, reddedilen de, herhangi bir gerekçeye bağlı olmaksızın reddedilmiştir" sözüne işarettir.

Cenâb-ı Hak, "Sana verdik" buyurmuş, "Resule", yahut "Nebîye", yahut, "Alîme", yahut da, "itaat edene verdik..." dememiştir. Çünkü, Cenâb-ı Hak eğer böyle demiş olsaydı, bu bağışın işte bu vasıflara bağlı olarak meydana geldiğini ifade ederdi. Ama, Cenâb-ı Hak, "Biz sana verdik" buyurunca, bu bağışın herhangi bir gerekçeye bağlı olmaksızın, tam aksine, Cenâb-ı Hakk'ın sırf irade ve ihtiyarı ile yapıldığı anlaşılmış olur.⁸⁷

26- Peygamberi hoşlandığı kibleye döndürmesi

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا
اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ

“ (Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kibleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. (Ey Müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin. Şüphe yok ki, ehl-i kitap, onun Rablerinden gelen gerçek olduğunu çok iyi bilirler. Allah onların yapmakta olduklarından habersiz değildir”(Bakara:144)

⁸⁷ Râzi, Kevser:1, 23/460

Ey Muhammed, kibleyi Kabe tarafına çevirme emrini bekleyerek yüzünü göğe doğru çevirdiğini görüyoruz. Seni mutlaka Kudüsten çevirip, sevdiğin kibleye yönelteceğiz. Hemen Mescid-i Haram tarafına doğru dön ve yüzünü o tarafa çevir. Ey müminler, siz de nerede olursanız olun, namazda yüzünüzü Mescid-i Haram tarafına çevirin. Şüphesiz ki Yahudi ve Hıristiyan âlimleri, Mescid-i Harama doğru dönmenin, Allah'ın, kullarına farz kıldığı bir gerçek olduğunu bilirler. Zira onların kitaplarında bu gerçekler mevcuttur. Allah, kullarının amellerinden gafil değildir. Onları karşılıksız bırakmaz.

Resulullah (s.a.v.) Medineye hicret etmeden önce, namaz kılarken, Kâbeyi önüne alarak, böylece hem Kâbeye hem de Kudüs'e doğru yönelmiş oluyordu. Medineye hicret edince, bu şekilde iki kibleyi birden önüne alma imkanı kalmadı. Bu sefer sadece Kudüse doğru yöneldi. Fakat içinde, Kâbeye yönelmenin hasreti vardı. Bu durum on küsur ay devam ettikten sonra bu âyet nazil oldu ve namaz kılarken Kâbeye dönülmesi emredildi.

Resulullahın, Kâbeyi kible edinmeyi istemesinin sebebi, Mücahid'e (Ö.103/721) göre, Yahudilerin, "Sen bizim kiblemize tabi oluyor fakat dinimize muhalefet ediyorsun." demeleriydi

Resulullahın, yüzünü Mescid-i Haramın hangi tarafına doğru çevirdiği ile ilgili Taberi (Ö.310/922) diyor ki: "Bana göre doğru olan görüş, Allah Tealanın da buyurduğu gibi Mescid-i Harama doğru yönelmektir. Oraya yönelen kibleye yönelmiş olur. Bu sebeple namaza duran kişinin kalbiyle Mescid-i Harama yönelmiş olduğuna niyet etmesi icap eder. Her ne kadar vücuduyla kibleye tam isabet etmese de niyetiyle oraya yönelmesi yeterlidir."⁸⁸

27- Peygamber'i melek yapması halinde de onu yine bir adam yapacağı

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبَسُونَ

“Eğer peygamberi bir melek kılsaydık muhakkak ki onu insan sûretine sokar onları yine düşmekte oldukları kuşkuya düşürürdük”(Enam:9)

Eğer onların istedikleri gibi biz, insanlara, meleklerden bir Peygamber gönderseydik, insanların ondan vahiy alabilmeleri ve onunla muhatap olabilmeleri için o meleği de bir erkek adam suretinde gönderirdik. Çünkü insanların yapısı, meleği kendi suretinde görmeye müsait

⁸⁸ Taberi, Bakara:144 , 1/365-366

değildir.⁸⁹

Hak Teâlâ'nın, "Eğer onu bir melek yapsaydık, her halde yine bir adam suretinde gösterirdik..." buyruğu ile ilgili şu hikmetler sayılmıştır.

a) Aynı cinsten olan varlıklar birbirlerine daha fazla temayül ederler.

b) Beşer, meleği göremez.

c) Meleklerin tâatleri çok güçlüdür. Dolayısıyla melekler, beşerin tâatini hakir ve az görürler. Çoğu kez o melekler, o insanları, günaha yönelmelerinde mazur görmezler.

d) Nübüvvet Allah'ın bir lütfudur. Binaenaleyh, Allah bu lütfunu, ister melek iter beşer olsun, dilediği kuluna tahsis eder.

Daha sonra Cenâb-ı Hak "ve herhalde o an, düşmekte oldukları şüpheye yine düşürürdük" buyurmuştur.

Ayetin ifade ettiği husus şudur. Biz meleği bir beşer suretinde yolladığımızda, onlar bu meleğin bir beşer olduğunu zannedecekler ve onların, "Biz, bu şahsın peygamberliğini kabul etmeyiz," şeklindeki sual ve itirazları tekrar devam edecektir. Yani, Allah Teâlâ, şayet bunu yapmış olsaydı, O'nun bu fiili şüpheye düşürme hususunda o kimselerin fiillerine benzemiş olacaktı. Böyle bir durum, bir "telbis" (şüpheye düşürme, meseleyi karıştırma) olur. Zira insanlar bunu, aslında öyle olmadığı halde, bir beşer sanacaklardır. Onların fiilleri de bir telbistir. Çünkü onlar da kendi kavimlerine, "Bu, sizin gibi bir beşerdir; beşer ise, Allah katından bir elçi olamaz!.." diyorlardı.⁹⁰

28-Peygamberi yüz çevirenlere bekçi olarak göndermediği

مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّىٰ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا

“Kim Resûl'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Yüz çevirene gelince, seni onların başına bekçi göndermedik”(Nisa:80)

Kim Peygambere itaat ederse şüphesiz ki o Allah'a itaat etmiş olur. Çünkü Peygamberi o göndermiştir. Kim de Peygambere itaatten yüz çevirirse sorumluluğu kendisine aittir. Ey Muhammed, biz seni, onlara koruyucu olarak göndermedik. Seni yol gösteren olarak gönderdik. Onları denetleyip hesaba çekecek olan biziz.

Bu âyet-i kerime cihadı emreden âyet inmeden önce nazil olmuştur. Peygambere itaat

⁸⁹ Taberi, Enam:9, 3/469

⁹⁰ Râzi, Enam:9, 9/335-337

etmeyenlere karşı Peygamberin kişileri amellerinden dolayı hesaba çeken kimse olmadığı beyan edilmiştir⁹¹

29- Peygambere düşenin açık tebliğ olduğu

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ

“Allah'a itaat edin, Resûle de itaat edin ve (kötülüklerden) sakının. Eğer (itaatten) yüz çevirirseniz bilin ki Resûlümüzün vazifesi apaçık duyurmak ve bildirmektir”(Maide:92)

Allah'ın, "Eğer yüz çevirirseniz, bilin ki peygamberimize düşen, ancak apaçık bir tebliğdir." buyruğu, mükellefiyetler hususunda muhalefet eden ve bunlar hususunda Allah'ın hükmü ile beyânından yüz çeviren kimseler hakkında gelen, büyük bir ilâhî tehdid ve ikâzdır. Yani, "Eğer sizler yüzçevirirseniz, biliniz ki aleyhinize delil kâim olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s) ise, tebliğ etmek, mazeret kapılarını kapatmak ve uyarılarda bulunmak suretiyle mes'ûliyyetten kurtulmuştur. Bu uyarılara muhalefet edip, emirlerden yüz çeviren kimseye verilecek cezaya gelince, bu Allah'a kalmıştır" demektir.⁹²

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

⁹¹ Taberi, Nisa:80 , 3/47

⁹² Râzi, Maide:92, 9/210

AHİRET

Kur'an'ın ahiret tasviri, genelde cennet sevinci ve cehennem azabı şeklindedir. Kur'an genel olarak mükafat ve ceza hakkında olduğu gibi , cennet ve cehennem hakkında da sık sık konuşmaktadır . Bunlara ilaveten Allah'ın rızası ve gazabından da bahsetmektedir . Fakat Kur'an'ın ahiret anlayışını temel olarak belirleyen görüş, her insanın yaptıkları işlerin müthiş ve daha önce hiç hissetmediği bir şekilde şuuruna vardırılabacağı bir anın, “Saatin” geleceğidir. Bu durumda insan artık kesin olarak yaptıklarını , yapmadıklarını karşısında bulup onlar hakkında bir karar verilmesini, bunların bir “zorunlu” neticesi olarak kabul edecektir. ⁹³

A- Allah'ın, İnsanların Dirilişini, Bu Dünyada Yaptıklarının Kendilerine Haber Verileceğine Dair Haberleri Azâmet Cemi İle Anlatması

Cenab-ı Hakk'ın güç ve kudretinin yüceliğini hissettiren azâmet cemi zamirinin ölümden sonraki dirilişi haber veren ayetlerde gelmesi, haberlerin mutlaka gerçekleşeceğine olan inancı pekiştirir. Sözdeki manevi gücün etkisi altında kalan insan zihni şüphelerden arınır, ilâhi va't ve vaatlerin hak olduğuna daha sağlam bir şekilde inanır.

1- Ahiret gününde kimseye haksızlık etmemesi

فَكَيْفَ إِذَا جُمِعْتَهُمْ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ وَوَقَّيْتُ كُلَّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

“Fakat, onları gelmesinde şüphe edilmeyen bir gün için topladığımız ve hiçbir haksızlığa uğramaksızın herkese kazandığı şeyler tastamam ödendiği zaman halleri nice olur?”(Al-i İmran:26)

Onları, gelmesinde şüphe olmayan âhiret gününde bir araya toplayacağımız zaman onların hali nice olacaktır. O korkunç günde onların görecekleri azap ve cezalandırma ne büyük olacaktır. O gün herkese kazandığı hayır ve şerrin karşılığı tam olarak verilecek ve kimse zulme uğratılmaktan ve hakkının yenmesinden korkmayacaktır. Çünkü iyilikte

⁹³ Fazlur Rahman ,s ,39

bulunanın iyiliği eksiltilmeyecek, kötülük yapan ise hak ettiği cezadan fazlasıyla cezalandırılmayacaktır.⁹⁴

Cenâb-ı Hak, "Herkes kazandığı tastamam ödendiği zaman." buyurmuştur. Eğer "kazandığı" ifâdesini, kulun iş ve ameline hamledersek, sözde bir hazif bulunmuş olur ki bunun takdiri de, "Herkes kazandığı sevap veya ikâbın karşılığı verilecektir" şeklindedir. Eğer "kazandığı" ifâdesini, sevap ve ikâb mânasında alırsak, böyle bir takdire gerek kalmaz.

Allahu Teâlâ , "Kendilerine haksızlık edilmeyecek" buyurmuştur. Binâenaleyh onların itaatlarının sevabı eksiltilmez ve günahlarının cezası da arttırılmaz. Cenâb-ı Hakk'ın, "Herkes kazandığı tastamam ödendiği zaman..." buyruğunu, bazıları "ehl-i kible olan büyük günah sahiplerinin cehennemde ebedî kalmayacaklarına" delil getirmişlerdir.⁹⁵

2- Allah'ın müşriklere ortaklarının nerede olduğunu sorması

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا آيِنَ شُرَكَائِكُمْ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ

“Unutma o günü ki onları hep birden toplayacağız; sonra da, Allah'a ortak koşanlara: Nerede boş yere davasını güttüğünüz ortaklarınız? diyeceğiz”(Enam:22)

Allah'a iftirada bulunan ve onun âyetlerini yalanlayan müşrikler ne bu dünyada kurtuluşa erecekler ne de âhirette kendilerini bir araya getirdiğimiz gün kurtuluşa ereceklerdir. Biz o müşriklerin hepsini kıyamet gününde bir araya toplar sonra onlara "Allah'a ortak koştuğunuz putlarınız, ilahlarınız, uydurma rableriniz nerede?" diye sorarız..⁹⁶

Allah Teâlâ'nın, "Onları hep birden toplayacağımız gün..." ifâdesine gelince, bunun başındaki “gün” kelimesini neyin nasbettiği hususunda şu görüşler söylenmiştir:

a) Bunu nasb eden âmil mahzup olup, takdiri "Onları hep birden toplayacağımız gün, şöyle şöyle oldu" şeklindedir. Böylece bu ifâde, korkutmada daha etkili olan müphem bir hal üzere kalsın diye açıkça zikredilmemiştir.

b) Kelamın takdiri, "Onları hep birden toplayacağımız günü hatırla" şeklindedir.

c) Bu ifâde, mahzup bir kelime üzerine atfedilmiştir. Sanki, "Zalimler, ebediyyen ve onları toplayacağımız günde felah bulamazlar" denilmiştir.

Cenâb-ı Hakk'ın, "Sonra Allah'a şirk koşanlara, nerede boş yere iddia ettiğiniz

⁹⁴ Taberi, Al-i İmran:26 , 2/239

⁹⁵ Râzi, Al-i İmran:26 6/232-233

⁹⁶ Taberi, Enam:22 , 3/477

ortaklarınız? diyeceğiz" buyruğundan maksad, , onları tehdit edip susturmaktır. Bu sorunun, "O ortakların kendileri nerede?" mânasında olabileceği gibi, "Onların size şefaathetmeleri ve sizin onlardan istifadeniz nerede?" mânasında da olabilir. Her iki mânaya göre de bu soru, ancak bir azarlama, bir tehdit ve onların umduklarından ümitsiz kalışlarını onlara iyice anlatmadır. Böylece bu, dünyada iken yollarının yanlış olduğuna dikkatlerini çekmedir.⁹⁷

3- Kendilerine elçi gönderilmiş olanlar ile gönderilen elçileri sorguya çekmesi

فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ فَلَنَقْضُنَّ عَلَيْهِم بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَائِبِينَ

“Elbette kendilerine peygamber gönderilen kimseleri de, gönderilen peygamberleri de mutlaka sorguya çekeceğiz! Ve onlara (olup bitenleri) tam bir bilgi ile mutlaka anlatacağız. Biz, onlardan uzak değiliz.”(A’raf:6-7)

"Kendilerine gönderilenler" ümmet, "gönderilenler" ise peygamberlerdir. Böylece Allah Teâlâ, her iki kısma da soru soracağını beyan buyurmuştur. Bu âyetin bir benzeri olan âyet de, "İşte Rabbin'e andolsun ki onların hepsine yapmakta oldukları şeyleri elbette soracağız..." (Hicr: 92-93) âyetidir.

Bir kimse şöyle diyebilir: "Soru sormanın maksadı, muhatabın amellerinin durumunu anlatmasıdır. Dolayısıyla Cenâb-ı Hak önceki âyette, o kâfirlerin, kendilerinin zalim olduklarını itiraf ettiklerini haber verince, bundan sonra artık böyle bir soru sormadan bahsetmenin manası nedir? Hem Cenâb-ı Hak, bu soru sormayı ifade eden âyetten sonra, "Kendilerine (olup biteni mutlak) bir ilim ile herhalde anlatacağız..." buyurmuştur. Binaenaleyh Allah, onu onlara, mutlak ilmiyle anlatınca, o halde bu soru sormanın manası ne olur?" Onlar, kendilerinin zalim ve kusurlu olduklarını kabullenince, onlara bundan sonra, o zulümlerinin ve kusurlarının sebebi sorulur. Allah'ın bundan maksadı ise, onları azarlayıp susturmaktır.⁹⁸

Şayet, "Allah, peygamberlerinden kesinlikle herhangi bir kusurun sâdır olmadığını bildiği halde, o peygamberlerine soru sormasının hikmeti nedir?" denilirse, deriz ki: O peygamberler, kendilerinden herhangi bir kusurun sâdır olmadığını bizzat isbat ettiklerinde, bu kusur o zaman tamamiyle ümmetlerin üzerine yıkılır kalır. Böylece de onların, her türlü kusurdan uzak ve berî oldukları apaçık ortaya çıktığı için, peygamberleri hakkında, Allah'ın

⁹⁷ Râzi, Enam:22,: 9/365-366

⁹⁸ Râzi, A’raf:6-7, 10/287

ikramı; her türlü kusurun kendilerinden sâdır olduğu sabit olduğu için de kâfirler hakkında, Allah'ın onları hor ve hakîr kılma sebepleri kat kat fazlalaşır.

Daha sonra Allah, "Kendilerine (olup biteni mutlak) bir ilim ile herhalde anlatacağız" buyurmuştur ki bundan maksat, Allah'ın o kâfirlerin gizli veya aşikâr olarak yaptıkları amelleri ile, kendilerini o amellere sevkeden sebepleri, onlara tekrar tekrar anlatıp açıklamasıdır. Daha sonra Cenâb-ı Hak, onların durumlarından habersiz olmadığını, aksine onların durum ve hallerini bildiği ve hiçbir şey O'nun ilminin dışında bulunmadığı için, onlara o hallerini bildirmesinin yerinde olduğunu beyan buyurmuştur. Bu da, uluhiyyetin ancak itaat edeni isyan edenden, iyilikte bulunanı kötülük yapandan ayırabilmesi için ilah olanın bütün cüz'iyatı bilmesi halinde mükemmel olacağına delalet eder. Böylece Allah'ın, bütün cüz'iyatı bildiğini kabul etmeyen herkesin, O'nun emreden, nehyeden, mükâfaat veren, cezalandıran bir ilah olduğunu itiraf etmesi imkânsız olur. İşte bu sebepten dolayı Cenâb-ı Hak, her nerede ve her ne zaman, öldükten sonra dirilme ile kıyametin hallerinden bahsederse, kendisinin her şeyi bildiğini de beyan etmiştir.⁹⁹

"Kendilerine (peygamber) gönderilenlere de mutlaka soracağız. Onlara gönderilenlere de her halde soracağız..." buyruğu ile, "İşte o gün ne insana ve cinne günahı sorulmayacak" (Rahman:39) ve "Mücrimlerden günahları sorulmaz" (Kasas: 78) âyetler arasının nasıl uzlaştırılacağı ile ilgili şu izahlar yapılmıştır:

a) Kâfirlere, amelleri sorulmaz, çünkü amel defterleri zaten onların amellerini ihtiva etmektedir. Ancak ne var ki onlara, onları o amelleri işlemeye sevkeden sebepler ile onları o iyi amelleri yapmaktan men eden engeller sorulur.

b) Soru bazan, doğruyu öğrenmek ve istifade etmek için, bazan da kınayıp azarlamak için sorulur. Bu, mesela bir kimsenin, "Sana vermedim mi?" demesiyle, Cenb-ı Hakk'ın, "Ey Ademoğullan, "Şeytana tapmayın..." diye emretmedim mi?" (Yasin: 60) buyurması gibidir. Allah Teâlâ hiç kimseye, istifade etmek ve doğruyu öğrenmek için soru sormaz. Ama kâfirleri azarlamak, hor ve hakîr kılmak için soru sorar. Bunun bir benzeri de Cenâb-ı Hakk'ın, "Birbirlerine yönelip soruştururlar..." (Tur: 25) âyetiyle, "artık aralarında o gün soy sop kalmayacağı qibi, (birbirinin halini) de soruşturmazlar onlar" (Mü'minûn: 101) âyetidir. Birinci âyet, onların aralarında meydana gelen soruşturmanın, ancak onların birbirlerini kınaması yoluyla olduğuna delalet eder. Bunun delili ise, "Şimdi kabahati birbirlerine yüklemeye başladılar..." (Kalem: 30) âyetidir. Mü'minûn 101 âyetinin manası ise, onların birbirlerine şefkat ve acıma ve lütuf üslubuyla soru sormalarını ifade eder. Çünkü soy sop,

⁹⁹ Râzi, A'raf:6-7 , 10/287-288

nesep, (ona mensub olanların) birbirlerine şefkatle yönelmelerini, merhametli olmalarını ve ikramda bulunmalarını gerektirir.

c) Kıyamet günü, uzun bir gün olup onun durakları da pek çoktur. Böylece bazı zamanlarda sualin bulunmadığı, bazı zamanlarda da sualin bulunacağı haber verilmiştir¹⁰⁰

Âyet, Allah Teâlâ'nın bütün kullarını hesaba çekeceğine delâlet eder. Çünkü, bu bütün kullar ya Allah'ın peygamberleridir, yahut da o peygamberlerin kendilerine gönderildiği ümmetlerdir. Bu âyet, peygamberlerin ve kâfirlerin muhasebe edilmeyeceklerini iddia eden kimsenin görüşünü de iptal eder.

Âyet, Allah Teâlâ'nın mekândan ve cihetten münezzehtir olduğuna delâlet eder. Zira Cenâb-ı Hak, "Biz, gaib değildik." buyurmuştur. Şayet Cenâb-ı Hak, "Arş" üzerinde olsaydı, bizden gaib olmuş olurdu.¹⁰¹

4- Bütün insanları ve önderlerini mahşer gününde beraber çağırması

يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ فَمَنْ أُوِّيَ أَوْ تِي كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَئِكَ يَقْرَؤْنَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا

“Her insan topluluğunu önderleri ile birlikte çağıracağımız o günde kimlerin amel defteri sağından verilirse, onlar, en küçük bir haksızlığa uğramamış olarak amel defterlerini okuyacaklar”(İsra:71)

Âyet-i Kerimede geçen "Önderlerin" kimler ve neler oldukları hakkında şunlar zikredilmiştir.

Burada zikredilen önderler, her ümmetin kendilerine gönderilmiş olan Peygamberleri veya her ümmetin Peygamberlerine verilen kitap yahut amel defterleri ya da her ümmetin, bu dünyada kendilerine önder kabul ettiği liderleridir.¹⁰²

Allah Teâlâ, insana dünyada verilen çeşitli ikramlardan bahsedince, bu ayette de, onun ahiretteki derecelerinin hallerinden bahsetmiştir. Bu ifadeyle ilgili birkaç mesele vardır.¹⁰³

1) Ayetteki “çağırırız” ifadesi, hem yâ ile “yed'û”, hem de nün ile “ned'û” şeklinde okunmuştur. Yine bu kelime, meçhul olarak “yüd'â” (çağırılır) şeklinde de okunmuştur.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Râzi, A'raf:6-7, 10/288

¹⁰¹ Râzi, A'raf:6-7, 10/289

¹⁰² Taberi, İsra:71, 5/302

¹⁰³ Râzi, İsra:71, 14/544

¹⁰⁴ Râzi, İsra:71, 14/545

2) Arapçada "imâm" kelimesi, ister hidâyet, isterse sapıklık üzere olsunlar, bir topluluğun kendisine uyduğu herkestir. O halde, nebî, ümmetinin imâmı; halîfe, idare ettiği kimselerin imâmı; Kur'ân' da müslümanların imamıdır, demektir. Namazda kendisine uyulan kimse de, cemaatin imamıdır.¹⁰⁵

Daha sonra Cenâb-ı Hak, "Artık kimin kitabı sağından verilirse, onlar kitaplarını, en küçük haksızlığa uğratılmaksızın okuyacaklardır" buyurmuştur. Zamahşeri (Ö.538/1144) şöyle demiştir: "Men" lafzı, çoğul anlamında olduğu için, Cenâb-ı Hak cevâbında "ülâike" buyurmuştur. "Fetil" kelimesi, çekirdeğin yarısı üzerinde olan iplikçiğe denilir. İnsan onu çıkarmak istediği zaman, o büküldüğü için, o iplikçiğe bu ad verilmiştir. Bu, önemsiz, basit, kıymeti olmayan şeyler hakkında getirilen bir "darb-ı mesel"dir. Buna göre, "Onların mükâfaatları, çekirdeğin iplikçiği kadar dahi eksiltilmeyecek" şeklinde olur. Bunun bir benzeri de, "Çünkü bunlar hiçbir surette haksızlığa uğratılmayarak..."(Meryem: 60) ayetidir. İbn Abbas'ın (Ö.68/687) şöyle dediğini rivayet edilmiştir: "Fetîl", insanın baş parmağını şehâdet parmağına sürmesi neticesinde ortaya çıkan kirdir. Buna göre şayet, "sol ehli de kitaplarını okuduğu halde, kitabı okuma işi niçin sağ ehline tahsis edilmiştir?" denilirse, deriz ki: "Aradaki fark şudur: Sol ehli, kendi kitaplarını okuduklarında, onun, helak edici büyük suçlar, son derece çirkin kötülükler ve büyük rezalet ve rüsvaylıklar kapsadığını görürler de böylece korku ve dehşet kalplerini kuşatır, dilleri ağırlaşır, bu sebeple de kitaplarını okuyamaz hale gelirler. Sağ ehline gelince, onların durumları bunun tam tersi olduğu için, hiç şüphe yok ki onlar kitaplarını en güzel ve ayrıntılı bir biçimde, inceden inceye okurlar. Sonra onlar, sadece kendi okumalarıyla yetinmez; aksine, o okuyan kimse, mahşerdekilere, "alın, okuyun kitabımı"(Hâkkâ:19) der. Böylece aradaki fark anlaşılabilir olur."¹⁰⁶

5- İnsanlara yaptıklarını haber vermesi

فَلَمَّا أَنْجَاهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغَيْتُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ
مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

¹⁰⁵ Razi, İsrâ:71, 14/546

¹⁰⁶ Râzi, İsrâ:71, 14/546-547

“Fakat Allah onları kurtarınca bir de bakarsın ki onlar, yine haksız yere taşkınlık ediyorlar. Ey insanlar! Sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir; (bununla) sadece fâni dünya hayatının menfaatini elde edersiniz; sonunda dönüşünüz yine bizedir. O zaman yapmakta olduklarınızı size haber vereceğiz”(Yunus:23)

Allah, sıkıntı içinde kendisine yalvaranları kurtarınca daha önceki yalvarmalarını unuturlar. Allah’ı inkâr ederek ve günahlar işleyerek yeryüzünde bozgunculuğa girişirler. Ey insanlar, sizin bozgunculuğunuzun cezası sizedir. Bu bozgunculuğu ancak dünyada yaşadığınız müddetçe yapabilirsiniz. Sonra bize döneceksiniz. Biz sizi başıboş bırakmayacağız. Yaptıklarınızı size bildirip ona göre sizi hesaba çekeceğiz. Herkese layık olduğu ceza veya mükâfaatı vereceğiz.

Allah Teala bu âyet-i kerimede, insanoğlunun kararsız ve tutarsız olduğunu sık sık yön değiştirdiğini, daralınca hemen Allah’a sığınmasına rağmen selamete kavuşunca da önceki halini unutup şımardığını, fakat bütün bunlara rağmen onun, başıboş bırakılmayacağını, yaptıklarından veya yapması gerekeni yapmadıklarından hesaba çekileceğini beyan etmektedir. Allah Teala, insanoğlunun bu halini başka bir âyet-i kerimede de tasvir ederek buyuruyor ki: "Denizde herhangi bir tehlikeye maruz kaldığınızda, Allahtan başka yardımını istediğiniz bütün putlar hatırınızdan silinir gider. Allah sizi tehlikeden kurtarıp karaya çıkarınca da yüz çevirirsiniz. Zaten insanoğlu nankördür. (İsrâ: 67) ¹⁰⁷

“Bağy”, en kötü günahlardandır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s) "Mükâfaatı en çabuk verilen hayır sıla-i rahim, cezası en çabuk verilen şer ise bağy ile yalan yere yapılan yemindir” buyurmuştur. ¹⁰⁸

Ayetteki, "Ey insanlar, sizin bağyiniz. ancak kendinize karşıdır" buyruğu hakkında söylenecek sözün özü şudur: "Ey insanlar, sizin birbirinize karşı zulmünüz kısa bir müddet için sözkonusudur. Bu da, son derece kısa olan ve çabucak son bulan ömürlerinizdir. Nihayet dönüşünüz ancak bizedir. Yani biz, sizin amellerinize karşılık vereceğiz. O vakit size, dünyada neler yapmış idiyeniz biz habervereceğiz . "Size haber vereceğiz' kelimesinin masdarı olan "Inbâ" "haber vermek" demektir. Bu ayette ise, "azab ile tehdîd etme" manasına kullanılmıştır. Bu tıpkı birisinin diğer birisine, "sana, yaptığını haber vereceğim" demesi gibidir. ¹⁰⁹

¹⁰⁷ Taberi, Yunus:23, 4/408-409

¹⁰⁸ Râzi, Yunus:23, 12/348-349

¹⁰⁹ Râzi, Yunus:23 , 12/349

6- Kıyamet günü adalet terazilerini kurması

وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا
وَكَفَىٰ بِنَا حَاسِبِينَ

“Biz, kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Artık kimseye, hiçbir şekilde haksızlık edilmez. (Yapılan iş,) bir hardal tanesi kadar dahi olsa, onu (adalet terazisine) getiririz. Hesap gören olarak biz (herkese) yeteriz”(Enbiya:47)

Allah Teâlâ terazileri "adalet" le tavsif etmiştir. Çünkü teraziler, bazan doğru ayarlı , bazan yanlış olur. Böylece Cenâb-ı Hak, o terazilerin adalet ve doğruluk üzere olduklarını beyan buyurmuş ve bu hususu, "Artık hiç bir kimse, asla haksızlığa uğratılmayacaktır" diye ifade etmiştir. Ayetle ilgili birkaç mesele vardır:

1) "O terazileri koymak" onları hazırlamak demektir. Ferrâ, (Ö.207/822) buradaki "Kist" kelimesi, müfred ise de, "mevazin" in sıfatıdır. Bu, senin bir topluluk hakkında "sizler, adaletsiniz" demen gibidir" demiştir. Zeccâc (Ö.311/923) ise, "Bu ifadenin manası, "Biz, âdil olan teraziler kuracağız" şeklindedir" der.¹¹⁰

2) Bu terazilerin kurulması hakkında iki görüş vardır:

a) Mücâhid (Ö.103/721) şöyle demiştir: "Bu bir temsildir. Terazilerle anlatılmak istenen, adl-i ilâhidir." Bu görüşün bir benzeri, Katâde (Ö.117/735) 'den rivayet edilmiştir. “Vezn ile anlatılmak istenen, insanlar arasında, amelleri hususunda, adaletle davranmaktır. Buna göre kimin hasenatı , seyyiâtını aşmış olursa, onun terazileri ağır basmış demektir, yani onun iyilikleri kötülüklerini siler götürür, kimin de kötülükleri, hasenatını kuşatmış ise, onun tartıları da hafif gelmiş demektir, yani kötülükleri, hasenatını götürür”

b) Selef imamlarının görüşüne göre, Cenâb-ı Hak, gerçek anlamda teraziler koyar ve onlarla, ameller tartılır. Hasan el-Basri'nin (Ö.110/728) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bu terazi, iki kefesine bir ibresi bulunan bir terazi olup, Cebrail'in elindedir."

Buna göre, amellerin nasıl tartıldığı hususunda da şu iki görüş ileri sürülmüştür.

1) Amel defteri tartılmak suretiyle.

2) Hasenat kefesine, beyaz , nurlu cevherler, seyyiât kefesine de, siyah kara cevherler konulmak suretiyle.

Terazi kurma işinde, bütün mahlûkatın huzurunda, dostun durumunun,

¹¹⁰ Râzi, Enbiya:47, 16/151

düşmaninkinden ayırılarak ortaya konulması vardır . Böylece, bu iki taraftan birisi, en büyük mutluluk ve sürürü; diğeri ise en büyük kederi elde etmiş olur ki, bu, sayfaların ve başka şeylerin içyüzlerinin ortaya dökülerek neşredilmesi gibi olmuş olur. Ahirette, gerçek anlamda, bir terazinin kurulacağına dair delil şudur. Bu lafzı, sırf adalet anlamına hamletmek, mecazî bir yoldur. Halbuki lafzı, herhangi bir zaruret bulunmaksızın, hakikî manasından alıp mecazî manaya hamletmek ise caiz değildir.¹¹¹

"O şey bir hardal tanesi kadar bile olsa, getiririz" ifadesine gelince, bu "Cenâb-ı Hak, ihsanda bulunanın mükafatını noksanlaştırmaz. Kötülük yapanın cezasına da ilâve yapmaz" anlamındadır.¹¹²

7- Her ümmetten bir şahit getirmesi

وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لَا يُؤَدِّنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ

“Her ümmetten bir şahit göndereceğimiz gün, artık ne kâfir olanlara (özür dilemelerine) izin verilir ne de onların özür dilemeleri istenir”(Nahl:84).

Ayet-i Kerimede, gönderileceği beyan edilen şahitten maksat, her ümmetin, kendisine gönderilen Peygamberdir. Bunlar, Allah’ın emrini ümmetlerine tebliğ ettiklerine ve ümmetlerinden de kimlerin iman ettiklerine kimlerin de inkâr ettiklerine dair şahitlik edeceklerdir.

Ayet-i Kerimede, kıyamet gününde kâfirlerin tevbe ve istiğfarlarının, kendilerine herhangi bir fayda vermeyeceği, hatta, bunları dilemek için bile kendilerine izin verilmeyeceği beyan edilmektedir.¹¹³

Ayetteki, "Sonra o kâfirlere izin de verilmeyecek" ifadesi ile ilgili olarak da şu izahlar yapılmıştır:

1) Onların mazeret beyan etmelerine, özür ileri sürmelerine izin verilmeyecektir. Nitekim Hak Teâlâ, "Onlara izin de verilmeyecek ki özür dilesinler" (Murselat: 36) buyurmuştur.

2) Onların fazla konuşmalarına müsaade edilmeyecek.

¹¹¹ Râzi, Enbiya:47, 16/152

¹¹² Râzi, Enbiya:47, 16/153

¹¹³ Taberi, Nahl:84, 5/225

3) Onların dünyaya, yeniden dönmelerine müsaade edilmeyecek.

4) Onlar aleyhine şahidler şahidlik ederken, şahidliğini iyi yapsınlar diye hepsi susacaklar.

5) Kendilerinin Allah'ın rahmetinden tamamen ümid kesmeleri gerektiği kendilerince anlaşılın diye, fazla konuşmalarına müsaade edilmeyecek.

Daha sonra Cenâb-ı Hak, "Onlardan tarziye de istenmeyecek" buyurmuştur.

Kişi, hoşnutluk istediğinde muarızın rızalık vereceğine iyice inanırsa ondan rızalık ister. Rızalık istememek onun öfkesinin devam ettiğini gösterir.¹¹⁴

8- Her şeyi imam-ı mubin'de sayması

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ

“Şüphesiz ölüleri ancak biz diriltiriz. Onların yaptıkları her işi, bıraktıkları her izi yazarız. Biz, her şeyi apaçık bir kitapta sayıp yazmışızdır”(Yasin:12)

Şüphesiz ki yarattıklarımızdan öldürdüklerimizi diriltecek olan ve onları dünyadayken işledikleri hayır ve şerleri ve geriye bıraktıkları eserleri zaptettiren biziz. Olmuş ve olacak herşeyi biz Levh-i Mahfuz'da sayıp tesbit etmişizdir.

Âyet-i kerimede geçen öldürülenlerin diriltilmesinden maksat, ölenlerin kıyamet gününde diriltilerek hesaba çekilmesidir. Bazı müfessirler ise bu diriltmenin, ölü durumunda olan kâfirlerin kalblerine iman vermek suretiyle diriltmek manasına geldiğini söylemişlerdir.

Yine âyet-i kerimede geçen "Eserler" ifadesinden maksat, müminlerin, öldükten sonra geriye bıraktıkları eserlerdir. Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır: Cabir b. Abdullah (Ö.74/693) diyor ki: "Resulullah'a üzerlerinde kaba yün elbiseler bulunan bazı bedeviler geldi. Resulullah onların hallerinin perişan olduğunu anladı. Fakir düşmüşlerdi. Resulullah, halkı bunlara sadaka vermeye teşvik etti. Fakat insanlar biraz ağırdan aldılar. Resulullahın yüzünde memnuniyetsizlik belirtileri görüldü. Bunun üzerine Ensar'dan bir kişi bir kese gümüş getirdi. Ondan sonra bir başkası daha getirdi. Bunu diğerleri takibetti. Resulullahın yüzünde sevinç belirtileri görüldü ve şöyle buyurdu: "Her kim İslamda güzel bir iş yapar da kendisinden sonra aynı iş yapılacak olursa o işi her yapının sevabı kadar bir sevap o işi ilk önce yapan kişiye de yazılır. Ve bunun yazılması o işi

¹¹⁴ Râzi, Nahl:84 , 14/312-313

yapanların mükafatlarından birşey eksiltmez. Her kim de İslamda kötü bir iş yaparda kendisinden sonra aynı iş yapılacak olursa o işi yapanın günahı kadar bir günah o işi ilk önce yapan kişiye de yazılır. Ve bunun yazılması o işi yapanların günahından bir şey eksiltmez”¹¹⁵

Ayetteki, "önden gönderdikleri şeyleri biz yazanz" ifadesi hususunda şu izahlar yapılmıştır:

1) Bu, "önceden ve sonradan yaptıkları şeyleri" demektir. Böylece, bunlardan sadece biri zikredilmekle yetinilmiş olup, tıpkı aslında soğuk da kastedildiği halde, "Sizi sıcaaktan koruyan elbiseler" denilmesi gibidir.

2) Bu, "İster sâlih, ister fâsid olsun, onların daha önce yaptıkları amelleri" demektir.

3) Bu, "Onların niyetlerini yazarız, çünkü bu niyetler, amellerden önce olur ve bu niyetlerin eserlerini, yani amellerini yazarız" demektir.¹¹⁶

Allah Teâlâ, "Biz biz..." deyip, bu, bir ululuğu ifade eden bir husus olup, diriltme işi O'na mahsus büyük birşey olup, yazma işi de bundan daha aşağı bir derecede olunca, bu önemli diriltme işini, lâm-ı ta'rifli olan "el-mevtâ" kelimesiyle birlikte zikretmiş, daha sonra da zaten büyük olan bu şeye iyice önem kazandıran hususu, yani yazma işini zikretmiştir.¹¹⁷

Hak Teâlâ'nın, "Biz herşeyi apaçık bir kitapta saymışızdır" beyanı hakkında şu izahlar yapılmıştır.

1) Bu, onların önden gönderdikleri, yani yaptıkları şeylerin ve eserlerinin, değişmeyen bir biçimde, yazılmış birşey olduğunu anlatmaktadır. Çünkü kader kalemi, olacak şeyleri yazmış, tamamlamıştır. Binâenaleyh Cenâb-ı Hak, "Önden gönderdiklerini yazarız" deyince, bundan önce bir başka yazının daha bulunduğunu anlatmıştır. Çünkü Allah Teâlâ, onlar için, "Onlar şöyle şöyle yapacaklar" diye yazmış, sonra da onlar bu şeyleri yaptıklarında, onların bunları yaptıklarını yazmıştır.

2) Bu, ayetteki "yazarız" ifadesini te'kid etmektedir. Çünkü, bazı kâğıtlara birşeyler yazıp, onu atan kimse, onu bir daha bulamayabilir. Böylece de o, sanki yazılmamış gibi olur. İşte bu sebeple Cenâb-ı Hak, "Biz yazarız ve yazdığımızı, İmam-ı Mübîn'de muhafaza ederiz" demiştir.

3) Bu, "tahsis"ten sonra "tamîm" bildiren bir ifadedir. Buna göre Cenâb-ı Hak sanki, "Önden gönderdikleri şeyleri ve eserlerini biz yazarız. Bu yazı, sadece bunlara da has değildir. Aksine herşey bir Kitab-ı Mübîn'de yazılıp toplanmıştır" demiştir ki bu, söz ve fiillerden

¹¹⁵ Taberi, Yasin:12, 7/37-39

¹¹⁶ Râzi, Yasin:12, 18/453

¹¹⁷ Râzi, Yasin:12, 18/454

hiçbirinin, Allah'ın ilminin dışında kalmadığını, Allah Teâlâ'nın herşeyi bildiğini bildirir.¹¹⁸

Ayetteki, "Onu saymışızdır" cümlesi, "yazdık" ifadesinden daha belîğdir. Çünkü, birşeyi parça parça yazan kimse, ne kadar yazdığını anlamak için toplamaya muhtaçtır. İşte bundan dolayı Cenâb-ı Hak, "Bu yazılan şeyler, o kitapta sayılıdır" buyurmuştur. Burada kitaba, İmam-ı Mübîn denilmiştir. Çünkü melekler ona uyar, onu takib ederler. Binâenaleyh "Siz de, o kitapta yazılı olan, ecel, rızık, diriltme ve öldürme gibi şeylere uyun" anlamındadır. Buradaki "İmâm" sözüyle, Levh-i Mahfuz'un kastedildiği söylenmiştir. "Mübîn", herşeyi ortaya koyan, apaçık gösteren demektir. Kitaba bu ad konulmuştur. Çünkü bu hem meleklerle yaptıklarını hem de insanlara ne yapılacağını göstermektedir. O halde bu, insanların durumlarını ayırıp, gösteren bir ayırıcı demektir. Böylece bir kısmını cennete, bir kısmını cehenneme sokar.¹¹⁹

9- Mahşer gününde, el ve ayakların insanların yaptıklarına şahitlik etmesi

الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

"O gün onların ağızlarını mühürleriz; yaptıklarını bize elleri anlatır, ayakları da şahitlik eder"(Yasin:65)

Kıyamet gününde biz o müşriklerin ağızlarını mühürleriz. Artık ağızlan konuşamaz olur. Dünyada işledikleri isyanları bize elleri bildirir. Ve dünyada kazandıkları kötü amellerine ayaklan şahitlik eder.

Allah Teala bu âyet-i kerime'de, kıyamet gününde, kâfir ve münafıkların hesap verme şekillerini beyan etmektedir. Enes b. Mâlik (Ö.91/710) diyor ki: "Bir gün biz Resulullahın yanında bulunuyorduk. Resulullah güldü ve: "Neden güldüğümü biliyor musunuz?" dedi. "Allah ve Resulü daha iyi bilir." dedik. Resulullah dedi ki: "Kulun rabbiyle konuşmasına güldüm. Kul diyecek ki "Ey rabbim, sen bana zulmetmekten beni beri kılmamış mıydın?" Allah: "Evet beri kılmıştım." diyecek. Kul, "Ben kendi aleyhime benim dışımda birinin şahitlik etmesine izin vermem." diyecek. Allah ise: "Senin aleyhine bizzat kendi şahitliğin ve Kiramen kâtibîn meleklerinin şahitliği kâfidir." diyecek ve onun ağızını mühürleyecektir. O

¹¹⁸ Râzi, Yasin:12, 18/454-455

¹¹⁹ Râzi, Yasin:12,18/455

kişinin organlarına: "Konuş" denecek organları da yaptığı işleri anlatacaktır. Sonra kişiye konuşma izni verilecek o da organlarına: "Kahrolun, ezilin. Ben sizi savunuyordum." diyecektir.¹²⁰

Onların ağızlarının mühürlenmesi hususunda da bir takım izahlar yapılmıştır. Bu izahların en kuvvetlisine göre, Allah Teâlâ, onların dillerini susturur, böylece onlar o dilleriyle konuşamaz hale gelir. Ama bu sefer onların uzuvlarını konuşTURUR, böylece bu uzuvlar da onların aleyhine şehâdette bulunur. Bu, Allah'ın kudreti açısından, çok kolay bir şeydir. Susturma işinin izah edilecek herhangi bir tarafı yoktur. Diğer uzuvları konuşTURURMASI meselesine gelince, dil, hususî hareketlerle hareket eden bir organdır. Onun bu hareketlerle hareket etmesi mümkün olduğuna göre, dilin dışında kalan uzuvların da böylesi hareketlerle hareket etmesi mümkündür. Allah Teâlâ ise, mümkün olan her şeye kadirdir.¹²¹

Allah Teâlâ, mühürleme işini kendisine nisbet ederek, "biz mühürleriz" buyurmuş, konuşmayı ve şehâdet etmeyi ise ellere ve ayaklara isnâd etmiştir. Zira, şayet Cenâb-ı Hak, "Ağızlarının üstüne mühür basarız. Ellerini de konuşTURURURUZ" buyurmuş olsaydı, bunda, bunun onlardan cebren ve zorla sudur etmiş olduğu ihtimali söz konusu olurdu. Oysa ki, icbar ile ikrarda bulunmak makbul değildir. İşte bundan dolayı Cenâb-ı Hak, "Bize, elleri söyler, ayaklan da şahitlik eder" buyurmuştur. "Bize, elleri söyler, ayakları da şahitlik eder" buyurarak, konuşma işini ellere, şehâdet etme işini de ayaklara nisbet etmiştir. Çünkü, yapılan fiiller, ellere isnat edilir. Nitekim Cenâb-ı Hak, "Ve ellerinin yaptığı şey..." (Yasin: 35) buyurmuştur. Yapılan işe şahit olanın ise, o işi yapandan başkası olması gerekir. Böylece Cenâb-ı Hak, yapılan işlerin kendilerine nisbet edilmesi tuhaf olduğu için, kişinin ayaklarını ve derisini, şahitler cümlesinden addetmiştir.¹²²

Kâfirlerin, dünyada iken kalplerinin, ahirette de ağızlarının mühürlenmesi gerekir. Binâenaleyh, mührün kalplerine vurulmuş olduğu dünyada, onların sözleri ağızlarıyladır. Nitekim Cenâb-ı Hak, "Bu, onların ağızlarıyla söyledikleri sözleridir" (Tevbe: 30) buyurmuştur. Allah, onların ağızlarına da mühür basınca, onların sözlerinin ahirette, uzuvlarıyla olması gerekir. Çünkü insan kalp, dil ve uzuvlardan başka bir şeye sahip değildir. İnsanın kalbi, ağızı devreden çıkınca, bu iş için uzuvları ve diğer parçaları devreye girer.¹²³

10 - İnsanın parmak uçlarını düzeltmeye kâdir olması

¹²⁰ Taberi, Yasin:65, 7/57-58

¹²¹ Râzi, Yasin:65 ,18/542-543

¹²² Râzi, Yasin:65 , 18/543-544

¹²³ Râzi, Yasin:65, 18/544

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَلَّنْ نَجْمَعُ عِظَامَهُ بَلَىٰ قَادِرِينَ عَلَىٰ أَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُۥ

“İnsan, kendisinin kemiklerini bir araya toplayamayacağımızı mı sanır? Evet, bizim, onun parmak uçlarını bile aynen eski haline getirmeye gücümüz yeter”(Kiyamet:3-4)

İnsanoğlu, öldükten sonra çürüyüp dağılan kemiklerini, kıyamette kendisini dirilttiğimizde bir araya getiremeyeceğimizi mi zannediyor? Böyle zannetmesin. Zira biz kıyamette dirilttiğimiz insanların bütün kemiklerini bir araya getirmeye kadiriz ve bunu yapacağız.¹²⁴

Abdullah b. Abbas (Ö.68/687) bu âyeti şu şekilde izah etmiştir: "Hayır, durum insanoğlunun zannettiği gibi değildir. Biz onun kemiklerini bir araya getirip dirilteceğiz. Biz onun parmaklarını da birleştirerek deve ve at gibi tek tırnaklı yapmaya kadiriz. Yani biz insanın parmaklarını, dünyada iken bu hayvanlar gibi yapabiliydik. Fakat öyle yapmadık. Parmaklarını ayrı ve birbirinden farklı yaptık ki onlarla her türlü işi yapabilsin. Dünyada iken insanın parmaklarını böyle yaratan Allah, öldükten sonra da onun kemiklerini bir araya getirerek tekrar diriltmeye kadirdir.”¹²⁵

Meşhur olan görüşe göre, ayette yer alan "insan" kelimesi ile muayyen bir kimse kastedilmiştir. Rivayet edildiğine göre, Adiy Ibn Ebi Rebia, Hz. Peygamber (s.a.s)'e, "Ey Muhammed, bana kıyametten bahset. Ne zaman olacak ve hali nasıl olacak?!" dedi Hz. Peygamber (s.a.s)' de ona, kıyametten bahsedip, onun hallerinden haber verdi. Bunun üzerine Adiy, "Ey Muhammed, o günü gözümle görsem bile, seni tasdik etmem ve sana inanmam. Allah, o kemikleri nasıl bir araya toplayacak?" dedi. İşte bunun üzerine bu ayet nazil oldu.¹²⁶

Ayetteki, "Parmak uçlarını bile dileyip iade etmeye..." ifadesiyle ilgili olarak şu izahlar yapılmıştır:

1) Cenâb-ı Hak burada diğer azaların da bir araya getirileceğine dikkat çekmiş olup, buna göre kelamın takdiri, "Biz, o insan toprak olduktan sonra, onun parmaklarını, başlangıçtaki gibi yapmaya kadiriz.." demektir ki, bu da, bir şeye en başında kadir olan kimsenin, sonunda ve yeniden yaratmada da buna kadir olmasını gerektirir. Cenâb-ı Hak burada, özellikle "parmak uçları" kelimesini getirmiştir. Çünkü parmak uçları, insanın yaratılışının en son, en çok detaylı olan kısmıdır. Buna göre, adeta, "Biz, küçük ve ince,

¹²⁴ Taberi, Kiyamet:3-4, 8/494

¹²⁵ Taberi, Kiyamet:3-4, 8/494-495

¹²⁶ Râzi, Kiyamet:3-4, 22/286

hassas olmalarına rağmen, parmak uçlarını birbirine eklemek suretiyle, ta başlangıçtaki gibi noksansız, herhangi bir farklılık olmaksızın bir araya getirmeye kadiriz. Hal böyle iken, ya büyük kemikler hakkında ne söyleyebilirsiniz ki?." denilmiştir.

2) Bu, "Evet Biz, parmak uçlarını bir araya getirmeye kadiriz. Yani, o parmak uçlarını, el ayasıyla beraber, tıpkı devenin ayağı gibi kendisinde hiçbir yarığın bulunmadığı halde, dümdüz, tek parçadan ibaret bir sath haline getirmeye kadiriz. Böylece de, yazı yazma, terzilik ve parmaklar yardımıyla yapılan diğer ince işler gibi, güzel şeyler yapma imkanını bulamaz" demektir.¹²⁷

11- Hüküm gününde bütün insanları bir araya toplaması

هَذَا يَوْمَ الْفَصْلِ جَمَعْنَاكُمْ وَالْأُولَئِينَ

“Bu, ayırım günüdür. Sizi ve sizden öncekileri bir araya getirdik”(Mürselat:38)

Ayetteki, "Bu fasıl günüdür" cümlesin ifade ettiği “günde” iki çeşit mahkeme cereyan edecektir.

Birinci Çeşit: Kulu ile Rabbisi arasında olan mahkeme. Rab tarafını ilgilendiren kısımda, "fasl"a, yani ayırdetmeye ve hüküm vermeye hacet yoktur. Bu kısım, kişinin amellerine karşı hakettiği mükafaatları ilgilendiren kısımdır. İkab da böyledir. “Fasl”a, kulları ilgilendiren kısımda ihtiyaç duyulur ki bu da, kulların yapmış oldukları o amelleri, itiraf edinceye kadar, üzerlerinde durulmasıdır.

İkinci Çeşit: Kullar arasında olan mahkeme. Çünkü biri diğeri hakkında, "o bana zulmetti" derken, öbürü de "o beni öldürdü" iddiasında bulunacaktır. İşte bu gibi konularda mutlaka hüküm verilmesi gerekir.

Ayetteki, "Sizi de evvelkileri de toplamışızdır" ifadesi, "Bu fasıl, yani ayırdetme ve hüküm verme günüdür" cümlesini izah eden bir cümledir. Çünkü o, bütün mükellefler arasında ayırdedici bir hükmün verileceği bir gün olduğuna göre, mutlaka bütün mükellefiyetlerin bir araya getirilmeleri gerekir.¹²⁸

12- Hesap görenin Allah olması

¹²⁷ Râzi, Kiyamet:3-4, 22/287

¹²⁸ Râzi, Mürselat:38 , 22/398-399

إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ

“Şüphesiz onların dönüşü sadece bizedir.Sonra onların sorguya çekilmesi de sadece bize aittir”(Ğaşıye.25-26)

Bu ayet, “Feyuazzibuhu’llahu’l-azabe’l-ekber” ayetiyle ilgili bir ifadedir. Cenâb-ı Hak bu ifadeye, Hz. Peygamber (s.a.s)’in insanların küfür üzere kalmalarından dolayı duyduğu üzüntüyü bertaraf etmek için yer vererek, adeta, "Onlardan dolayı kendini üzme. Onlar inad edip işi yokuşa sürseler, inkâr ve yalanlama da bulunsalar bile, onların varacakları yer, söz verdiğimiz yerdir. Ve onların hesabı bize aittir" demek istemiştir.¹²⁹

“İyabehum” kelimesi ile ilgili Zamahşeri (Ö.538/1144) şunları söylemektedir: Bu kelime, “Fiâlun” vezninde bir masdar olup, “Eybe”nin masdarıdır ve “İyyâbun” kökündendir. Yahut da bunun aslı, “Evbe” kökünden, “Fa’âlun” kalıbında “İvvâben” şeklindedir. Daha sonra, tıpkı “divvânun” kelimesinin “divanun” şeklinde ifâde edilmesi gibi, “İvâben” şeklinde ifade edilmiş, derken de burada, “seyyidun” kelimesine uygulanan ilâl, burada da uygulanmıştır.

Ayette, zarfın başa gelmesi, şiddetli bir tehdit ifade etmektir. Çünkü “İyâbehum” ifâdesi, ancak, intikam almaya muktedir bir hükümrana ve onların hesabının da, sadece kendisine düşen bir zata uygun düşer. O halde, bu demektir ki O, en ufacık şeylerden dolayı bile, hesaba çeken, sorgulayan bir zattır.¹³⁰

13- Ölüleri, indirdiği suyla meyveler çıkardığı gibi diriltmesi

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّىٰ إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مِّمَّتٍ فَاَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَاَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

“Rüzgârları rahmetinin önünde müjde olarak gönderen O'dur. Sonunda onlar (o rüzgârlar), ağır bulutları yüklenince onu ölü bir memlekete sevkederiz. Orada suyu indirir ve onunla türlü türlü meyveler çıkartırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Her halde bundan ibret alırsınız”(A’raf:57)

Rahmetinin önünde müjdeleyici olarak rüzgarları gönderen Allah'tır. Bu rüzgarlar su

¹²⁹ Râzi, Ğaşıye.25-26, 23/109-110

¹³⁰ Râzi, Ğaşıye.25-26, 23/110

ile yüklü olan bulutu sevkedince biz o bulutu, kuruyup ölü gibi olmuş bir memleketi diriltmek için oraya göndeririz. Ve o memlekete yağmur indiririz. O yağmur vasıtasıyla her türlü mahsulleri çıkarırız. İşte biz, ölüleri de böylece diriltip kabirlerinden çıkaracağız. Umulur ki düşünüp ibret alırsınız.

Âyette zikredilen "Rahmet"ten maksat, yağmur'dur. Âyet-i kerimenin sonunda, "Yeryüzünün kuruyup ölü hale gelmesinden sonra, Allah Teâlâ'nın, yağmurları yağdırıp orada bitkiler bitirerek âdeti diri hale getirmesi gibi, insanlar ölüp kabirlerinde çürüdükten sonra onlara da hayat verip dirilteceği zikrediliyor. Böylece, Öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden müşrik ve kâfirlere, dünyada gördükleri yeryüzündeki değişmeyi misal veriyor ve ibret almalarını emrediyor.

Ebu Hureyyre (Ö.57/677), insaların, öldükten sonra nasıl dirileceklerini beyan ederek demiştir ki: "Birinci sur'a üflenince bütün insanlar öldükten sonra, onların üzerine, Arş'ın altında bulunan ve "Hayat suyu" diye adlandırılan su'dan kırk yıl yağmur yağdırılacak. İnsanlar, suyun ekini bitirmesi gibi bitecekler. Vücutları tamamlanınca da kendilerine ruhlar üflenecektir. Daha sonra onlara uyku verilecek ve kabirlerinde uyuyacaklardır. Sur'a ikinci defa üflendiğinde ise onlar uyanacaklar. Uyuyan kişinin uyanmasından sonra, başında ve gözlerinde hissettiği uykulu hali bunlar da hissedeceklerdir. İşte o zaman: Vay halimize, uyuduğumuz yerden bizi kim kaldırdı? derler. Onlara, şöyle seslenecektir. "Bu rahman olan Allah'ın vaadettiği kıyamet gündür." ¹³¹

14- Allah'ın kudretine delil olarak ölü eşeği diriltmesi

وَأَنْظُرْ إِلَى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ وَانظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"...Eşeğine de bak. Seni insanlara bir ibret kılalım diye (yüz sene ölü tuttuk, sonra tekrar dirilttik). Şimdi sen kemiklere bak, onları nasıl düzenliyor, sonra ona nasıl et giydiriyoruz, dedi. Durum kendisince anlaşılınca: Şimdi iyice biliyorum ki, Allah her şeye kadirdir, dedi"(Bakara:259)

Ey Muhammed, İbrahim ile münakaşa eden adam gibi, altı üstüne gelmiş şehre

¹³¹ Taberi, A'raf:57, 4/62-63

uğrayan adamı da kalb gözünle görüp bizim de sana haber vermemizle bilmedin mi? O kimse dedi ki: "Allah, bu şehri tamamen yıkılmış, halkı da yok olmuş iken nasıl diriltilebilir?" Bunun üzerine Allah, kudretini bizzat onun üzerinde kendisine gösterdi. Onu Öldürdü ve aradan yüz sene geçtikten sonra diriltti ve ona: "Ben seni diriltmeden kaç sene ölü kaldın?" diye sordu. O da: "Bir gün veya bir günün bir kısmı kadar kaldım." dedi. Çünkü Allah onun ruhunu öğleden evvel almış ve yüz sene sonra yine bir günün öğleden sonrası onu diriltmişti. Ona ne kadar kaldığı sorulunca güneşe baktı ve nerdeyse batmak üzere olduğunu gördü. Bunun içindir ki: "Bir günün bir kısmı kadar kaldım." diye cevap vermişti, Allah ona: "Hayır tam yüz sene ölü olarak kaldın." dedi. Yine devamla dedi ki: "Yiyecek ve içeceklerine bak, bu kadar uzun bir süre içinde hiç bozulmamışlar. Allah ona tekrar şöyle dedi: "Eşeğine bak. O da seninle beraber ölmüştü. Bak, kudretimizle onu da nasıl diriltiyoruz? Kudretimizden habersiz ve büyüklüğümüzden şüpheye olanlara seni bir delil yapmak için öldürdük sonra dirilttik. Kendi kemiklerine ve eşeğinin kemiklerine bak, onları gözlerinle görüyorsun. Bak onları nasıl bir araya getiriyor sonra da onları etle kaplıyoruz." Allah'ın kudreti ve yüceliği açıkça ortaya çıkınca o kişi şöyle dedi: "Artık Allah'ın her şeye kadir olduğunu çok iyi anlıyorum."

Taberi (Ö.310/922) diyor ki: "Öldürülüp yüz yıl kaldıktan sonra tekrar diriltilen Ermiya veya Üzeyir yahut ta Allah'ın haberini bize naklettiği fakat kim olduğunu bilmediğimiz bu kişinin, bu kadar zaman geçmesine rağmen "Bir gün kaldım" veya "Bir günün bir bölümü kadar kaldım." demesinin sebebi şudur: "Allah Teala bu zatı, gündüzün başlangıcında öldürmüştü ve yüz sene sonra onu güneşin batması anında diriltmiştir. Bu sebeple o kişi, sabahleyin uyuyup akşam olmadan uyandığını zannetmiş, bir gün veya bir günün bir bölümü kadar kaldığını söylemiştir.

Âyette geçen yiyecek ve içecekten maksat, bazılarının göre bir sepet incir ve üzüm, bir testi de su idi. Ayetteki "Hiç değişmemiş" diye tercüme edilen kelimeyi Mücahid (Ö.103/721) "Kokmamıştır" şeklinde izah etmiştir. "Bir de eşeğine bak." ifadesi ile ilgili Taberi (Ö.310/922) diyor ki: " Ayetle ilgili görüşlerden tercihe şayan olanı, Allah Tealanın, öldürdüğü bu kimseye hem bizzat kendisinin hem de merkebinin nasıl diriltileceğine bakmasını emretmesidir. Çünkü Allah Teala, öldürdüğü bu kişiye "Sen, kemiklere bak." buyurmuştur. Bu kemiklerin sadece o öldürülen kişiye veya merkebe ait olduğuna dair herhangi bir delil yoktur. Bu kemiklerin her ikisine de ait olduğunu söylemek, âyetin genel anlamda alınmasına daha yakındır. Allah Teala, altı üstüne getirilen şehrin nasıl dirileceğini düşünün o kimseye, bizzat kendisinin ve merkebinin dirilttilmesini göstererek şehir halkının da diriltileceğini göstermiştir. Yiyeceğin ve içeceğin bozulmadığını göstererek de o şehrin bağ bahçe ve evlerinin nasıl tekrar iade edileceğini ona göstermiştir."

Âyet-i kerimede "Biz seni, insanlara ibret olasın diye böyle yaptık." buyrulmaktadır. Yani, "Biz seni, kudretimizi bilmeyen ve azametimizde şüphe eden insanlara bir ibret ve bir alamet olasın diye öldürüp, yüz yıl ölü olarak bıraktık ve sonra dirilttik. Biz, öldürme, diriltme, yok etme, icadetme, nimet verme, nimetleri kısıma, zelil kılma, güçlü kılma gibi dilediğimiz çeşitli şeyleri yapmaya kadiriz. Bütün bunlar, bizim elimizdedir. Bizim dışımızda hiçbir kimsenin gücü bunlara yetmez. Âyetin sonunda Allah Tealânın, yine dirilttiği o kimseye: "Bil ki Allah her şeye kadirdir." şeklinde buyurması, âyetteki ahengi sağlama yönünden daha isabetli ve mânâ yönünden daha tesirlidir.¹³²

15- Mağaradakilerin kulaklarına perde vurma

فَضْرَبْنَا عَلَىٰ آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَّةً ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَىٰ لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا

“Bunun üzerine biz de o mağarada onların kulaklarına nice yıllar perde koyduk (uykuya daldırdık.) Sonra da iki guruptan (Ashâb-ı Kehf ile hasımlarından) hangisinin kaldıkları müddeti daha iyi hesap edeceğini görelim diye onları uyandırdık”(Kehf:11-12)

Biz, dinlerini muhafaza etmek için mağaraya sığınan gençleri orada yıllarca uyuttuk. Sonra onları uyandırdık ki, onların, mağarada ne kadar kaldıkları hakkında ihtilaf eden gruplardan hangisinin daha isabetli hesap yaptığını ortaya koymuş olalım.

Allah Teala bu âyette, çeşitli olaylar ve süreler hakkında kesin bilgileri olmadığı halde fikir yürütenlere itibar edilemeyeceğini, ihtilaf eden gruplardan hangisinin doğru söylediğini ancak kendisinin bileceğini ve bizlere de bildireceğini beyan etmektedir. Buradan anlaşılıyor ki yalnız akıl ile idrak edilemeyecek olan şeyler hakkında hüküm vermeye kalkışılmamalıdır. Nitekim ashab-ı Kehf'in mağarada ne kadar kalmış olduğu hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüş fakat doğrusunu ancak Allah Teala beyan etmiştir.¹³³

Müşrikler Ashab-ı Kehf Kıssası'ndan dolayı hayrete düşmüş, hadiseyi de, imtihan için Hz. Peygamber (s.a.s)'e sormuşlardı.¹³⁴

Nadr b. Haris, Kureyş'in şeytanlarından, kötü kimselerinden idi. O, Allah'ın Resulüne eziyet eder, düşmanlık beslerdi. İran'a gidip, oradan İran efsânelerinden hikâyeler öğrendi.

¹³² Taberi, Bakara:259, 2/119-129

¹³³ Taberi, Kehf:11-12, 5/341

¹³⁴ Râzi, Kehf:11-12, 15/107

Hız. Peygamber (s.a.s), bir topluluk içine oturduğunda, Allah'tan bahsedirdi. Etrafindakilerine, geçmiş ümmetlerin başına gelen hâdiseleri anlatırdı. Hız. Peygamber o topluluktan ayrılınca; Nadr, hemen onun yerini alıp şöyle derdi: "Vallahi ey Kureyşliler, ben ondan daha güzel hikâyeler anlatırım. Gelin, ben size onun sözlerinden daha güzelini söyleyeyim" diyor ve onlara İıan krallarının efsanelerini anlatıyordu. Daha sonra Kureyşliler onu Medine'deki Yahûdî alimlerine gönderip, onlardan, "Hız. Muhammed (s.a.s)'i ve onun durumunu sorun. Onlara, Muhammed (s.a.s)'in sözlerini nakledin. Zira onlar önceki kitap sahipleridir. Dolayısıyla onlar bizim bilmediklerimizi de bilirler" dediler. Bunun üzerine onlar, çıkıp Medine'ye geldiler ve Yahûdî âlimlerine Hız. Muhammed (s.a.s)'in durumunu sordular. Onlar da, "Ona şu üç şeyi sorun."

1) Asırlar önce gidip kaybolan Ashab-ı Kehf'in durumu. Çünkü bunların kıssası enteresandır.

2) Doğu-batı her yere ulaşabilen o seyyahın hadisesini.

3) Rruhu ve ruhun ne olduğunu.

Eğer o size, bunların cevabını verirse, bilin ki peygamberdir. Aksi halde, peygamber olduğunu uyduran birisidir" dediler.

Nadr ve arkadaşı Mekke'ye dönünce, Kureyş'e: "Biz, bizimle Muhammed (s.a.s) arasında kesin hükmü ortaya çıkaracak birşeyi getirdik" dediler ve Yahûdîlerin söylediklerini onlara haber verdiler. Kureyş, Resûlullah'a gelip, bu soruları sordular. Hız. Peygamber (s.a.s) de, "inşaallah" demeden, "sorduklarınıza, yarın cevap veririm" dedi. Bunun üzerine Mekkeliler çekip gittiler. Hız. Peygamber (s.a.s), Onların sorduğu şeylerin cevabını, onbeş gün bekledi. Böylece Mekkeliler, onun hakkında ileri geri konuşmaya başladılar ve "Muhammed bize yarın dedi ama, bugün onbeşinci gün. Galiba bu ona zor geldi" dediler. Derken Cebrail (a.s), Hız. Peygamber'e Kehf Sûresi'ni getirdi ki bu sûrede Cenâb-ı Hakk'ın, Hız. Peygamber'i, Mekkeliler iman etmiyorlar diye üzöldüğünden ötürü kınaması, Ashab-ı Kehf ile o seyyahın haberi vardır.¹³⁵

B- Kafirlere Yönelik Tehditleri Azâmet Cemi Zamiri İle Buyurması

¹³⁵ Râzi, Kehf:11-12 , 15/108

Tehdit muhtevalı ayetlerin azâmet cemi zamiri ile ifadesi , tehditin tozaşını artırır. Cenab-ı Hakk'ın azâmetini etkili bir şekilde hissettiren bu ifade tarzı, kafirlerin kalbine korku salar daha bu dünyada onlara acı çektirir.

1- Allah'ın ayetlerini yalanlayanlara küçük düşürücü bir azap olması

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ

“İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar için alçaltıcı bir azap vardır”(Hac:57)

Kıyamet koptuğu zaman hükümlerlik ve saltanat sadece Allah'a aittir. O gün, dünyada olduğu gibi artık kimse hükümlerlik ve saltanat iddiasında bulunamayacaktır. Allah, müminlerle kâfirler arasında hükmedecektir. Kur'an'a ve onun getirdiği hükümlere iman edip, onun helal kıldıklarını yapıp haram kıldıklarından kaçınanlara "Naim" cennetleri vardır. Allah'ı ve Peygamberini inkâr edenlere ve Allah'ın indirdiği kitabın âyetlerini yalanlayanlara gelince, işte onlar için, hor ve hakir düşüren cehennem azabı vardır.¹³⁶

2- Allah'ın ayetlerini yalanlayanların cehennemde ebedî kalmaları

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar cehennemlidir, onlar orada ebedî kalırlar”(Bakara:39)

İnkâr edip âyetlerimizi ve Peygamberimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar cehennemlidirler, ve orada ebedi olarak kalacaklardır. Oradan hiçbir zaman çıkmayacaklardır. Allah Tealanın âyetlerinden maksat, onun birliğini ve rablığını gösteren delilleri ve peygamberlerine verdiği âyetleri ve mucizeleridir.

İmansız olarak ölenlerin, ebedi olarak cehennemde kalacakları ve oradan hiç çıkmayacakları hususu, Kur'an-ı Kerim'in çeşitli âyetlerinde beyan edilmektedir. İşte o âyetlerde şöyle buyurulmaktadır: "Allah, inkâr edenlere ancak cehennemini yolunu gösterir.

¹³⁶ Taberi, Hac:57, 6/41

Orada ebedi olarak kalacaklardır. Bu Allah'a göre çok kolaydır”(Nisa:169), "Şüphesiz ki Allah, kâfirleri lanetlemiş ve onlar için alev alev yanan bir ateş hazırlamıştır. Onlar orada ebediyen kalacaklardır.Kendilerine ne bir dost ne de bir yardımcı bulabileceklerdir”(Ahzab:64,65), "Ben ancak Allah'ın emirlerini tebliğ etmeye ve Peygamberlikle ilgili hususları bildirmeye kadirim. Kim, Allah'a ve Peygamberine karşı gelirse şüphesiz ki ona, içinde ebedi olarak kalacağı cehennem ateşi vardır”(Cin:23)

Diğer taraftan, imansız olarak ölenlerin, cehennemde normal bir yaşantıları olmayacağı gibi ölmeyecekleri de çeşitli âyetlerde beyan edilmektedir. İşte o âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Şüphesiz rabbinin huzuruna suçlu olarak çıkanın cezası cehennemdir. O, orada ne ölür ne de yaşar”(Tâha:74), “İnkâr edenlere ise cehennem ateşi vardır. Onların ölümlerine hükmedilmez ki ölsünler. Onlardan cehennem azabı da hafifletilmez. Biz, her kâfiri, işte böyle cezalandırırız”(Fatır:36) ¹³⁷

3- Kıyameti yalanlayanlara alevli bir ateş hazırlaması

بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا

“Onlar üstelik kıyameti de yalan saydılar. Biz ise, kıyameti inkâr edenler için alevli bir ateş hazırladık”(Furkan:11)

Allah'a ortak koşan bu insanlar , senin yeyip içmeden ve çarşıda gezip dolaşmandan dolayı, seni inkâr etmediler. Onlar, öldükten sonra dirilmeyi yalanladıklarından, insanların, yaptıklarından hesaba çekileceklerine inanmadıklarından seni yalanladılar. Allah, kıyametin kopacağını ve insanların tekrar dirilip hesaba çekileceklerini yalanlayanlara alev alev yanan bir ateş hazırlamıştır. ¹³⁸

Cenâb-ı Hakk'ın, "Onlar, bilakis o saati de yalanladılar. Biz, o saati yalanlayanlara öyle çılgın bir ateş hazırladık ki" buyruğu, onların şüphelerine verilen bir cevaptır. Cenâb-ı Hakk sanki şöyle demek istemiştir: "Onların tutundukları o şey, haddi zatında ilme dayanan bir şüphe değildir. Tam aksine onları, sen'i yalanlamaya sevkeden şey, ona hazırlanmayı ağır ve külfetli gördükleri için kıyameti yalanlamalarıdır." Mananın şöyle olması da muhtemeldir: "Onlar, kıyameti yalanlamaktadırlar. Bu demektir ki artık onlar, ne bir mükafaat ne de bir ceza beklememektedirler. Bu sebeple de düşünüp tefekkür etme külfetine

¹³⁷ Taberi, Bakara:39, 1/193-195

¹³⁸ Taberi, Furkan:11, 6/173

katlanamamaktadırlar. İşte bundan dolayıdır ki, onlar kendilerine getirilen o delillerden asla yararlanamazlar."

Cenâb-ı Hakk'ın, "alevli bir ateş hazırladık" ifâdesinin manası, "Biz o cehennemi hazır hâle getirip onlar için hazırladık" demek olup, ayetteki ifadesiyle de, cayır cayır yanan, tutuşan ateş kastedilmiştir.¹³⁹

Alimler, "müttakiler için hazırlanmıştır" (Al-i İmrân: 133) ifadesiyle cennetin, bu ayetteki "Biz, o saati yalanlayanlara öyle çılgın bir ateş hazırladık ki" ifadesiyle de ceza yurdu olan cehennemin şu anda yaratılmış olduğunu istidlal etmişlerdir. Böylece bu ifâdeyle, ahiret ateşinin kastedildiği ve o cehennemin, şu anda hazır vaziyette olduğu sabit olmuş olur.¹⁴⁰

4- Zalimlere büyük bir azap tattırması

فَقَدْ كَذَّبُواكُمْ بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا وَمَنْ يَظْلِمِ مِنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا

"İşte (taptıklarınız), söylediklerinizde sizi yalancı çıkardılar. Artık ne (azabınızı) geri çevirebilir, ne de bir yardım temin edebilirsiniz. İçinizden zulmedenlere büyük bir azap tattıracağız"(Furkan:19)

Allah Teala, kendisine ortak koşulanların, ortak koşanları yalanlamaları üzerine müşriklere, kıyamette ne söyleyeceğini beyan ediyor ve buyuruyor ki: "Tapındığımız şeyler sizi söylediklerinizde yalancı çıkardılar. Burada sizin hiçbir çareniz de yoktur. Artık ne kendinizden cehennem azabını uzaklaştırabileceksiniz ne de kendinize bir yardımcı bulabileceksiniz. Ey insanlar, sizlerden kim Allah'a ortak koşarak kendisine zulmedecek olursa biz ona büyük bir azap tattıracağız."¹⁴¹

Cenâb-ı Hakk'ın,"İşte taptıklarınız sizi, söyledikleriniz şeyler hakkında kesin olarak yalanlamışlardır." buyruğu,"Muhakkak ki onlar, sizin kendilerinin ilah olduğunu söylemeniz hususunda sizi yalanlamışlardır. Yani, "Onlar ilâhlardır" süzünüz konusunda sizi tezkib ettiler" demektir. Ayetteki "O halde ne azabınızı döndürmeye, ne de herhangi bir yardıma muktedir olacaksınız" cümlesi, "Ey kâfirler, sizler azabı kendinizden men etmeye kadir olamayacaksınız" şeklindedir. Buradaki "sarfen" kelimesinin "tevbe" anlamına geldiği

¹³⁹ Râzi, Furkan:11, 17/187

¹⁴⁰ Râzi, Furkan:11, 17/187-188

¹⁴¹ Taberi, Furkan:19, 6/176

söylendiği gibi, yine bunun, "çare, tedbir, yol" anlamına geldiği de söylenmiştir. ¹⁴²

5- Ateşte derisi pişenlere azabı tattırmak üzere yeni deriler vermesi

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصَلِّيهِمْ نَارًا كَلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا
الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا

“Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri gün gelecek bir ateşe sokacağız; onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe, derilerini başka derilerle değiştiririz ki acıyı duysunlar! Allah daima üstün ve hakîmdir”(Nisa:56)

Şüphesiz ki Muhammed'e indirdiğimiz kitabı ve vahyi inkâr eden kâfirleri âhirette cehennem ateşine sokup onları orada yakacağız. Onların derileri yandıkça tekrar yenileyeceğiz . Tâ ki o azabı tatsınlar.

"Derileri yandıkça azabı tatsınlar diye onları başka derilerle değiştireceğiz." ayetinin tefsiriyle ilgili şu izahlar yapılmıştır.

a) Burada zikredilen deriler acı ve ızdırap duymayacaklar. Cehennemlik olan kimselerin acı duymaları için derilerinin yanıp biterek ateşin içlerine işlemesi gerekecektir. Bu nedenle deriler devamlı olarak yanıp değişecekler ki azabın acısı hissedilsin. Deriler acı hissetmeyeceklerinden, değiştirilen derilerin, dünyada mevcut olan deriler veya âhirette yeniden yaratılacak deriler olmaları farketmeyecektir. Zira azabı hisseden deriler değil kişinin nefsidir. Bu nedenle cehennem ateşinde bulunan her kâfir için bir anda sayılamayacak kadar deri yaratılıp yakılması ve bu yolla azabın o kişinin özüne işletilmesi imkânsız bir şey değildir.

b) Cehennemliklerin derileri, etleri ve organları cehennem azabının acısını hissedeceklerdir. Burada zikredilen derilerin değiştirilmesi meselesine gelince, bunun mânâsı şudur: "Dünyadaki derileri her yandıkça onlar yenilenecektir. Yani dünyadaki deri yandığı halde yeniden yanmamış hale gelecektir. Âdeta belli bir madenden imal edilmiş bir zinet eşyasını kırıp yeniden eriterek imal etmeye benzeyecektir. Aslında bu deriler dünyadaki derilerdir. Fakat devamlı olarak yanıp tekrar yenilendiklerinden, yeni gelen derilerin eskilerinden başka deriler oldukları ifade edilmiştir.

c) Bu âyette cehennemliklere ait olan ve değiştirilecekleri beyan edilen derilerden asıl

¹⁴² Râzi, Furkan:19, 17/203

maksat, cehennemliklere giydirilecek olan katrandan gömleklerdir. Cehennemliklerin katrandan olan bu gömlekleri yandıkça yenilenecek tekrar giydirileceklerdir. Bu gömlekler devamlı olarak cehennemliklerin vücudunda bulunacağından onlara mecazi mânâda gömlek denmiştir. Cehennemliklerin böyle bir gömlek giyecekleri şu âyet-i kerimede beyan edilmiştir: "Gömlekleri katrandandır. Yüzlerini de ateş kaplar."(İbrahim:50)

Bu görüşte olan müfessirlere göre, cehennemliklerin derileri tamamen yanıp yok olmayacaktır. Çünkü yok oldukları farzedilmiş olursa cehennemliklerin derilerinin yok olmasıyla yenilenmesi arasında rahat oldukları farzedilmiş olur. Halbuki Allah Teala, "İnkâr edenlere cehennem ateşi vardır. Onların ölümlerine hükmedilmez ki ölsünler. Onlardan cehennem azabı da hafifletilmez" buyurmaktadır.(Fâtır:36) ¹⁴³

6- Allah'ın kâfirlere "Biz de sizi unuttuk, yaptıklarınızdan dolayı ebedî azabı tadın" buyurması

فَدُوْقُوا بِمَا نَسِيْتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا اِنَّا نَسِيْنَاكُمْ وَذُوْقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ

"(O gün onlara şöyle diyeceğiz:) Bu güne kavuşmayı unutmanızın cezasını şimdi tadın bakalım! Doğrusu biz de sizi unuttuk; yaptıklarınızdan ötürü ebedî azabı tadın!"(Secde:14)

Cehenneme giren müşrik ve kâfirlere şöyle denir: "Dünyada iken bu günle karşılaşacağınızı unutmanızın cezası olarak Allah'ın azabını tadın. Biz de bugün sizi azapla bambaşa bırakıyoruz. Dünyada işlediğiniz günahlarınızdan dolayı ebedi olarak içinde kalacağınız azabı tadın." ¹⁴⁴

Ayetteki "Lika" kelimesinin, "tadın" fiili ile mansub olması muhtemel olup, "Unutmanız sebebiyle, haydi tadın bugünkü kavuşmayı" demektir. Buna göre unutilan şeyin, ya "Allah onlara "Ben sizin Rabbiniz değil miyim? dedi." Dediler ki, evet" (A'raf: 172) ayetinde anlatılan o misaktır, yahut da insanın fitratında bulunan tevhit inancıdır. Fıtrattaki bu inancın unutulması da, dünyaya yönelmek ve dünya ile oyalanma sebebiyle olur. Ayetteki "lika" kelimesinin, "unutma" fiili ile mansub olması, da muhtemeldir. Buna göre mana, "Bu gündeki kavuşmayı unutmanız sebebiyle..." şeklinde olur. ¹⁴⁵

Ayetteki "hazâ" kelimesi, şu üç manaya muhtemeldir:

¹⁴³ Taberi, Nisa:56, 3/24-25

¹⁴⁴ Taberi, Secde:14, 6/456-457

¹⁴⁵ Râzi, Secde:14, 18/210

1) Aayette geçen güne işarettir ve "şu günün kavuşmasını unutmanız sebebiyle tadınız azabı!" demektir.

2) O günün likasına işaret olabilir ve "şu likayı unutmanız sebebiyle..." demek olur.

3) Bu, azaba bir işaret olabilir ve mana, "Bu günün likasını unutmanız sebebiyle, şu azabı tadınız" şeklinde olur.

Allah Teâlâ "Biz de sizi unuttuk" buyurmuştur. Bu, "Tıpkı unutanın yaptığı gibi, ümitlerinizi tamamen kırmak için, sizi büsbütün terkettik. Artık size dönüp bakmayacağız" demektir. Daha sonra Cenâb-ı Hak, tıpkı unutanın terkedişi gibi, onları terketmeden ötürü gereken, bunun neticesi olan şayi de belirtmiştir. Bu da, ilahî azabta onların ebedî kalırlarıdır. Çünkü Allah'ın kurtarmadığı kimse için, artık kurtuluş söz konusu değildir. İş te bundan dolayı Cenâb-ı Allah, "Yapmakta ısrar ettiğiniz (kötülükler) yüzünden tadın o ardı arası kesilmeyen azabı" buyurmuştur.¹⁴⁶

7- Allah'ın ayetlerini yalanlayanların cennete giremeyecekleri

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ
حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ

"Bizim âyetlerimizi yalanlayıp da onlara karşı kibirlenmek isteyenler var ya, işte onlara gök kapıları açılmayacak ve onlar, halat (deve) iğne deliğine girinceye kadar cennete giremeyeceklerdir! Suçluları işte böyle cezalandırırız!"(A'raf:40)

Cenâb-ı Hak, daha önceki ayette, "Ayetlerimizi yalan sayanlar ve onlara karşı büyüklenenlere gelince onlar da cehennemlidir. Onlar orada ebedi kalıcıdır" (A'râf: 36) buyurmuş, sonra da bu ayette, ayetleri yalanlayıp onlara karşı büyüklenenler hakkındaki ebediliğin nasıl olacağını açıklamıştır.

"Büyükleme" ifadesinin manası, bâtil olan şeyler ile yükselmeyi istemektir. Bu kelime, beşer hakkında zemm ve kınanmaya delalet eder. Nitekim Cenâb-ı Hak, Firavun ile ilgili olarak, "Kendisi de, askerleri de o yerde haksız olarak büyüklük tasladılar..."(Kasas:39) buyurmuştur.¹⁴⁷

Cenâb-ı Hakk'ın, "Onlar için, gök kapıları açılmayacak" buyruğu ile ilgili bir kaç

¹⁴⁶ Râzi, Secde:14, 18/210-211

¹⁴⁷ Râzi, A'raf:40, 10/365-366

görüş ileri sürülmüştür:

1) İbn Abbas (Ö.68/687) şöyle demektedir: "Cenâb-ı Hak, bu tabirle onların ne amellerine, ne dualarına ve ne de Allah'a itaat kasdıyla yaptıkları herhangi bir talebe, göğün kapılarının açılmayacağını murad etmiştir."

2) Süddî (Ö.127/745) şöyle demiştir: "Onların ruhları için, semanın kapıları açılmaz; ama, mü'minlerin ruhları içinse, bu kapılar açılır.."

3) Cennet göktedir. Buna göre, bu tabirin manası, "O kâfir ruhların cennete girmeleri için, göğe çıkmalarına izin verilmez ve onlar için, o cennete götürecek yollar da açılmaz" şeklinde olur.

Bu âyete göre ruhlar, ya kendilerine gökten birtakım hayırların inmesiyle veyahut da amellerinin göklere yükselmesiyle mutlu olabilirler. Bu da göklerin, ruhların neşelenme yerleri ve mutlu olacakları mekanlar olduğuna delalet eder. Ruhlar, en mükemmel mutluluğu elde etmeleri halinde buraya yükselebilirler. Durum böyle olunca, Cenâb-ı Hakk'ın "Onlar için, gök kapıları açılmayacak" buyruğu, en büyük vaîd ve tehditlerden olmuş olur.¹⁴⁸

Allah'ın, "Onlar, deve iğne deliğine girinceye kadar, cennete giremeyeceklerdir" buyruğu ile ilgili şunlar zikredilmiştir.

1) "Vülûc" girmek demektir. Cemel kelimesi deve anlamına gelmektedir. Sîn harfinin fethası ve dammesiyle "semm veya sümm", iğne deliği demektir. Bedendeki, çok ince deliklere, gözeneklere de "semm" adı verilir. Bu kelimenin çoğulu, "sümmümdür." Bedendeki gözeneklere sinsice nüfuz etmesi, hatta kalbe dahi ulaşması sebebiyle de, "es-semmül-kâtil, öldürücü zehir" denilmesi de böyledir. "Hıyât" kelimesi, bir şey dikmeye yarayan iğne demektir. Cenâb-ı Hak, Araplar nezdinde, hayvanların en büyüğü olduğu için, hayvanlar içinden hassaten "deve"yi zikretmiştir. Demek ki, devenin vücudu, vücudların en büyüklerindedir. İğnenin deliği ise, deliklerin en küçüğü ve darıdır. Şu halde, devenin bu dar deliğe girmesi imkânsızdır. Bu sebeple Cenâb-ı Hak, o kâfirlerin cennete girmelerini, bu şartın tahakkuk etmesine bağlayınca, bu şart da imkânsız olunca, aklen de imkânsıza dayanan şeyin imkânsız olduğu sabit olunca, onların cennete girmelerinin kesin ve kat'î olarak imkânsız olduğu anlaşılır.¹⁴⁹

2) Ruhların tenasuhuna (bedenden bedene geçmesine) inananlar, bu ayetle istidlal ederek şöyle demişlerdir: "Beşerin bedenlerindeki ruhlar isyan edip günah işleyince, ölümden sonra, o bedenlerden başka bir bedene geçerler. Devamlı surette azap çeke çeke

¹⁴⁸ Râzi, A'raf:40, 10/367

¹⁴⁹ Râzi, A'raf:40, 10/368

nihayet deve bedeninden, iğne deliğinden geçebilecek kadar küçük olan bir kurtçuğun bünyesine girerler. Böylece de o ruhları, o günah ve isyanlardan temizlenmiş olurlar. Ve bu sayede de, cennete girer ve saadete ulaşmış olurlar."¹⁵⁰

8- Allah'ın zulmedenlere, "Yalanlamakta olduğunuz ateş azabını tadın"

emri

فَالْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي
كُنْتُمْ بِهَا تُكذِّبُونَ

"Bugün birbirinize ne fayda, ne de zarar vermeye gücünüz yeter. Biz zalim olanlara, yalanlamakta olduğunuz ateş azabını tadın! Diyeceğiz"(Sebe:42)

Artık kıyametin koptuğu bu günde, sizlerin birbirinize herhangi bir menfaat veya zarar verme imkanı yoktur. Allah'tan başkasına tapanlar da kendilerine tapınlan şeyler de acizlikte eşittirler. O gün biz, Allah'tan başkasına tapan zalimlere, "Varlığını yalanladığınız cehennemin ateşini tadın bakalım." diyeceğiz.¹⁵¹

"Birbirinize" ifadesinin, "Bunlar mı size tapıyorlardı?" (Sebe: 40) ayetinden dolayı meleklerle bir hitap olması muhtemeldir. Buna göre ifade, onların mabûdlarının, onlara ne fayda ne de zarar verebileceğini beyân etmek suretiyle, o kâfirleri bir tür cezalandırma ve azarlama olmuştur. Cenâb-ı Hak, "O zalimlere biz, ateşin azabını tadın diyeceğiz" ifadesini onların ahiretteki durumlarını ve günahtan ötürü hak ettikleri cezanın sebebini beyan, tekid için zikretmiştir. Bunun yerine, "öyleyse, tadın azabı" demiş olsaydı, bu da yeterli olurdu, ancak bahsedilen mana ve fayda elde edilemezdi. Çünkü kâfirler her ne zaman işledikleri zulmü, inadı, günahı ve fesadı, bizzat duyup dinlediklerinde, o zaman âh-ü vâh ederler, nedamet duyarlar.¹⁵²

¹⁵⁰ Râzi, A'raf:40, 10/368-369

¹⁵¹ Taberi, Sebe:42, 6/557

¹⁵² Râzi, Sebe:42, 18/357-358

9- Ahirete kavuşmayı yalanlayanların amellerinin boşa çıkması

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ هَلْ يُحْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“Halbuki âyetlerimizi ve ahirete kavuşmayı yalanlayanların amelleri boşa çıkmıştır. Onlar, yapmakta oldukları amellerden başka bir şey için mi cezalandırılırlar!”(A’raf:147)

Yeryüzünde haksız yere böbürlenenenlerin ve Allah'ın delillerini yalanlayanların, öldükten sonra kıyamet gününde dirilip Allah'ın huzuruna varılacağını inkâr edenlerin amelleri boşa gitmiştir. Çünkü onlar, Allah'tan başkası için amel işlemişler, kendilerini, Allah'ın razı olmadığı şeylerle yormuşlar, böylece amelleri, aleyhlerine bir vebal olmuştur. Bu gibi insanlar, yaptıkları amellerin karşılığı olan şeyler dışında başka şeylerle mi cezalandırılacaklardır? Hayır, onların amelleri, Allah'a itaat değil şeyytana itaat idi. Karşılığı da çevresi surlarla çevrilmiş olan cehennemdir.¹⁵³

Allah Teâlâ, ayetlerinden kibirlenen kimseleri niçin çevirdiğini, "Bu, ... ayetlerimizi yalan saydıkları ve onlardan gafil oldukları içindir" (A'raf: 146) diyerek belirtince, ayetleri yalanlayan o kimselerin hâlini de beyan etmiştir. Çünkü onların içinde, bazı iyi işleri yapanlar da vardır. Bundan dolayı Cenâb-ı Hak, ister mütekebbir, ister mütevâzi; ister iyilikleri az, ister çok olsun, o kâfirlerin hepsinin durumunun aynı okluğunu bildirerek, "Halbuki ayetlerimizi ve âhirete kavuşmayı yalan sayanların bütün işledikleri boşa gitmiştir " buyurmuştur. Yani, onların âhireti inkâr etmeleri ve çeşitli günahlara dalmaları bu sebeple olmuştur. Böylece Allah Teâlâ, onların amellerinin boşa gittiğini açıklamıştır.¹⁵⁴

Daha sonra Hak Teâlâ, "Onlar yapmakta olduklarından başkası sebebiyle mi cezalandırılacaklardı?" buyurmuştur. Burada bir hazif olup, bunun takdiri, "Yaptıkları şey sebebi ile" veya "yaptıkları şeye göre cezalandırılırlar" şeklindedir.¹⁵⁵

¹⁵³ Taberi, A'raf:147, 4/119

¹⁵⁴ Razi, A'raf:147, 11/68

¹⁵⁵ Razi, A'raf:147, 11/68-69

10- Kafirleri yüzü koyun, kör, dilsiz ve sağır bir halde haşretmesi

وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضِلِّ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِهِ وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ عُمِّيًّا وَبُكْمًا وَصُمًّا مَأْوِيَهُمْ جَهَنَّمُ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا

“Allah kime hidayet verirse, işte doğru yolu bulan odur; kimi de hidayetten uzak tutarsa, artık onlara, Allah'tan başka dostlar bulamazsın. Kıyamet gününde onları kör, dilsiz ve sağır bir halde yüzükoyun haşrederiz. Onların varacağı ve kalacağı yer cehennemdir ki, ateşi yavaşladıkça onun alevini artırırız”(İsra:97)

Ey Muhammed, Allah, kimi imana, seni tasdik etmeye ve sana gönderilenleri kabul etmeye muvaffak kılsa işte doğru yola erişenler onlardır. Allah, her kimi de hak'tan saptırır, kendisine iman etmeye ve Peygamberini tasdik etmeye muvaffak kılmazsa iyi bil ki onlar için Allah'tan başka herhangi bir dost ve yardımcı bulunmayacaktır. Biz onları, kıyamet gününde yüzleri üzerinde süründürerek bir araya getireceğiz. Onlar, kendilerine zevk verecek şeyleri görmekten kör, sevindirecek şeyleri işitmekten sağır, ve delil getirmekten dilsiz olacaklardır. Buna mukabil onlar, cehennemliklerin nasıl yandıkların görecekler, onun uğultusunu işitecekler ve, "Keşke dünyada iken toprak olsaydık" diye konuşacaklardır. Onların varacağı yer, cehennemdir. Onun ateşi her sakinleştikçe biz onun alevini artıracacağız.¹⁵⁶

Ayetteki "Allah kime hidayet ederse işte o, hidayete ermiştir. Kimi de dalâlete sevkederse, artık onlar için O'ndan başka asla yardımcı bulamazsın" buyruğundan murad, Hz. Muhammed (s.a.s)'i teselli etmektir. Bu, Allah'ın iman ve hidayete ermelerine hükmettiği kimselerin mü'min olmaları; dalâlet ve cehaletlerine hükmettiği kimselerin de bu sapıklıktan dönmelerinin ve onları bu sapıklıktan döndürecek birisinin bulunmasının imkânsız olduğunu gösterir.¹⁵⁷

Cenâb-ı Hakk'ın, "Biz onları, Kıyamet günü körler, dilsizler, sağırlar olarak yüzükoyun hasredeceğiz" buyruğundaki, "yüzükoyun yürümelerinin nasıl olacağı" ile ilgili şunlar zikredilmiştir.

1) Onlar, yüz üstü sürüklenip götürülürler. Nitekim Cenâb-ı Hak, "O gün onlar, yüzleri üstü ateşte sürüklenirler" (Kamer:48) buyurmuştur.

2) Müslüman filozoflar şöyle demişlerdir: Kâfirlerin ruhları dünyaya ve dünyevî

¹⁵⁶ Taberi, İsra:97, 5/319

¹⁵⁷ Râzi, İsra:97, 15/67-69

lezzetlere son derece bağı ve alışkın olup, onların iyilerin âlemi ve huzur-u ilâhî ile hiçbir ilişki ve alakaları yoktur. Binâenaleyh, onların kalplerinin ve ruhlarının yüzleri, dünyaya yönelik olunca, hiç şüphesiz haşrolunmaları da yüzleri üzerine olur.

"Günahkârlar ateşi görmüşler" (Kehf: 53), "O, kendilerini uzak bir yerden gördüğü zaman, onlar bunun o müthiş gazaplanışını ve uğultusunu duyacaklardır"(Furkan:12) ayetlerinden kafirlerin kıyamette görecekleri, duyacakları ve konuşacakları anlaşıldığı halde, Cenâb-ı Hak'ın onları bu ayette "Körler, dilsizler, sağırlar olarak" tanıtmaları ile ilgili şu izahlar yapılmıştır.

1) Onlar, kendilerini sevindiren şeyleri göremeyecek olan kör, sevindirecek şeyleri duyamayacak olan sağır, ve delili konuşamayacak dilsizdirler.

2) Onlar, Allah'ın, velilerine verdiği şeyleri göremeyen, Allah'a ve mukarreb meleklerle hitap edemeyen, Allah'ın, veli kullarına olan övgülerini duyamayan kimselerdir.

3) Onlar, Kıyamet meydanında iken, görebiliyor, duyabiliyor ve konuşabiliyorlardı. Eğer o zaman böyle olmasalardı, kendi amel defterlerini okuyup incelemeye kadir olamaz ve Allah'ın, aleyhlerindeki susturucu hüccetini duyamazlardı. Fakat onlar, Kıyamet meydanında cehenneme sevkedilmeye başladıklarında, Allah Teâlâ onları kör, dilsiz ve sağır kılar.¹⁵⁸

11- Cehennemi kâfirlere konak olarak hazırlaması

أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُونِي أَوْلِيَاءَ إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا

“Kâfirler, beni bırakıp da kullarımı dostlar edineceklerini mi sandılar? Biz cehennemi kâfirlere bir konak olarak hazırladık”(Kehf:102)

Kâfirler beni bırakıp da benim yarattığım İsa'yı veya melekleri ya da putları dost edinmelerinin doğru bir şey olduğunu mu sanıyorlar? Bu asla doğru bir şey değildir. Beni bırakıp da dost edindikleri varlıklar kıyamet gününde kendilerinden uzaklaşacaklardır. Biz de kâfirler için konak olarak cehennemi hazırlamışızdır. Onların kaçıp sığınacakları başka bir yer de yoktur.¹⁵⁹

Allah Teâlâ, kâfirlerin halini beyan edip, onların Kur'ân'dan ve Resûlullah'ın getirdiği şeyleri dinlemekten yüz çevirdiklerini beyan edince, bunun peşisıra, "Kâfirler, beni bırakıp da kullarımı dostlar edineceklerini mi sandılar?" buyurmuştur. Bundan murad şudur, "Onlar,

¹⁵⁸ Râzi, İsra:97, 15/69-70

¹⁵⁹ Taberi, Kehf:102, 5/386

ayetleri tefekkür etmekten yüz çevirip Allah'ın ve Resulünün emirlerini kabul etmemede direnirlerken, kendilerine taptıkları o şeylerden faydalanabileceklerini mi zannediyorlar?" Bu, kınama ve azarlama üslûbunda gelmiş olan bir istifhamdır.¹⁶⁰

Ayetteki "kullarım" kelimesi hakkında birkaç görüş bulunmaktadır.

- a) Bununla, Hz. İsa (a.s) ve melekler kastedilmiştir.
- b) Bunlar, kâfirlerin dost edinip kendilerine itaat ettikleri şeytanlardır.
- c) Bunların putlar olduğu da söylenmiştir.

Allah Teâlâ sonra "Biz,cehennemi o kâfirler için bir konak olarak hazırladık"buyurmuştur. "Nüzülâ" kelimesi,"konaklayan misafirler için hazırlanmış yer" anlamındadır.¹⁶¹

12- Kafirleri ve şeytanları diz çökmüş vaziyette cehennemin çevresinde bulundurması

فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ

"Öyle ise, Rabbine andolsun ki, muhakkak surette onları şeytanlarla birlikte mahşerde toplayacağız; sonra onları diz üstü çökmüş vaziyette cehennemin çevresinde hazır bulunduracağız"(Meryem:68)

Cenâb-ı Hak önceki ayette maksadını delil ile beyan buyurunca, bunun peşinden birkaç tehdit getirmiştir.

1) Bu, O'nun, "Rabbinin hakkı için, biz onları; da, şeytandanı da elbette mahşerde toplayacağız" ayetinin ifade ettiği husustur. Yeminin ise şu iki hikmeti vardır:

- a) Haberi, yeminle tekid etmek, âdettir.
- b) Cenâb-ı Hakk'ın kendi ismini resulünün ismine izafe ederek yemin etmesinde, resulünün şanını yüceltme vardır.

"Ve'-Şeyatin" kelimesindeki "vâv" atıf vavı olabileceği gibi, "mea" manasına olan vav olması da mümkündür. Buna göre mana, "Onlar, kendilerini azdıran şeytan dostlarıyla haşrolunurlar. Her kâfir, bir zincir içinde bir şeytanla beraber bulunur" şeklinde olur.

2) "Sonra onları, behemehal cehennemin etrafında dizüstü hazır tutacağız" ayetinin beyan ettiği husustur. Bu hazır tutulma işi, onlar cehenneme sokulmadan önce olur. Sonra

¹⁶⁰ Râzi, Kehf:102, 15/262

¹⁶¹ Râzi, Kehf:102, 15/263

Cenâb-ı Hak onları, en zelil biçimde hazır bulundurur. Çünkü O, "dizüstü..." buyurmuştur. Zira, dizleri üstü çöken kimsenin şekli, ya zelil veya aciz kimsenin şeklidir.¹⁶²

13- İnkâr edip, bozgunculuk yapanların azaplarını kat kat artırması

الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ

“İnkâr edip de (insanları) Allah yolundan alıkoyanlar var ya, işte onlara, yapmakta oldukları bozgunculuklar sebebiyle, azaplarını kat kat artıracamız”(Nahl:88)

Müfessirler, âyette, artırılacak olan azabın, hurma ağacı kadar dişleri olan akrepler, deve gibi yılanlar, arşın altından akan beş azap nehri olduğunu söylemişlerdir.¹⁶³

Ayetteki, "Allah'ın yolundan menederler" ifadesi ile ilgili şu iki izah yapılmıştır:

- a) Bunun manası, "Mescid-i Haram'dan menederler" şeklindedir.
- b) Bu ifade, "Allah'a, Resulullah'a ve bütün şer'i hükümlere iman etmekten alıkoyma" anlamındadır.¹⁶⁴

Cenâb-ı Hak, "Azablarına azap katacağız" buyurmuştur. Bu, "Onlar küfürlerine, başkalarını imandan çevirmeyi katınca, gerçekten küfürlerine küfür katmış olurlar. Bundan dolayı da Allah Teâlâ onların azablarını artırır" demektir. Onlara tabî olanlar, onlara küfür hususunda tabî olmuşlardır. Dolayısıyla, Hak Teâlâ'nın, "Onlar mutlaka kendi yüklerini de, o yükleriyle beraber daha nice yükleri de yükleneceklerdir" (Ânkebût:13) ayeti ile Hz. Peygamber (sa.s)'in: “Kim kötü hir adet icat ederse, hem kendisinin hem de kıyamete kadar bu adet ile amel edenlerin günahı ve vebali onun üzerinedir” hadisinin ihtiva ettiği hükümden dolayı, onlara, tabî olanların cezasının bir mislinin de verilmesi gerekir.¹⁶⁵

¹⁶² Râzi, Meryem:68, 15/387-388

¹⁶³ Taberi, Nahl:88, 5/226-227

¹⁶⁴ Razi, Nahl:88, 14/316

¹⁶⁵ Razi, Nahl:88, 14/316-317

14- Kafirlerin boyunlarına halkalar geçirmesi

إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ

“Biz, onların boyunlarına halkalar geçirdik. O halkalar çenelere kadar dayanmaktadır. Bu yüzden kafaları yukarı kalkıktır”(Yasin:8)

Şüphesiz ki biz, kâfirlerin ellerini boyunlarına bağlayarak onların boğazlarına, çenelerine kadar dayanan halkalar geçirdik. Onlar, elleri boyunlarına bağlı, başları yukarı kalkık bir haldedirler. Yani hakkı göremez ve herhangi bir hayır işleyemezler.

Allah Teala bu âyet-i kerimede, kalpleri mühürlenmiş kâfirleri, hidâyete erişmemeleri yönünden, elleri boyunlarına bağlı olan insanlara benzetmektedir. Elleri boynuna bağlı olup kafası yukarı dikilmiş olan insan, önünü görüp serbest hareket edemediği gibi kalpleri mühürlü olan kâfirler de hakkı görüp onu rahatça kabullenemezler.¹⁶⁶

Cenâb-ı Hak'ın "Çünkü, biz onların boyunlarına öyle bukağılar geçirdik" ifadesiyle ilgili şu izahlar yapılmıştır.

a) Bundan murad,"Biz onları, eli sıkılar, Allah yolunda infakta bulunmayanlar kıldık" demektir.

b) Bu ayet, Ebu Cehil ile Manzum kabilesine mensub iki arkadaşı hakkında nazil olmuştur. Çünkü Ebu Cehil, Hz. Muhammed (s.a.s)'in başını kıracağına dair yemin etmişti. Derken onu, secde ederken buldu. Eline bir kaya parçası alarak, onun başına bırakmak için o taşı kaldırdı, ama o taş, Ebu Cehil'in eline, eli de boynuna, yapıştıverdi.

c) Ayetin bu ifadesi, Allah'ın, bu kimseleri, hidâyete ermekten men etmesinden bir kinayedir.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Taberi, Yasin:8 , 7/36

¹⁶⁷ Râzi, Yasin:8 , 18/445

15- Allah'ın cehenneme "doldun mu?" diye emretmesi

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأَتْ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ

“O gün cehenneme "Doldun mu?" deriz. O da "Daha var mı?" der”(Kaf:30)

Bu âyet iki şekilde izah edilmiştir.

1) Biz, kıyamet gününde cehenneme: "Artık doldun mu?" diye soracağız. O da: "Daha yer kaldı mı?" diyecektir. Yani, yer kalmadığını söyleyecektir. Zira Allah Teala, cehennemi cin ve insanlarla dolduracağını söylemiştir. Cehennem boş kalınca da kendi ayağını oraya koyarak cehennemi dolduracak ve ona: "Artık doldun mu?" diye soracak o da "Artık yer kalmadı." diyecektir.

2) Kıyamet gününde biz cehenneme: "Doldun mu?" diye soracağız o da "Daha var mı?" diyecek ve dolmadığını ifade edecektir. Bu izaha göre cehennem bu sözü, Allah Tealanın, ayağını onun içine koymasından önce söyleyecektir. ¹⁶⁸

16- Cehennem için bir çok cin ve ins yaratması

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ
بِهَا وَلَهُمْ أُذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ

“Andolsun, biz cinler ve insanlardan bir çoğunu cehennem için yaratmışızdır. Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da şaşkındırlar. İşte asıl gafiller onlardır”(A’raf:179)

Bu ayet, , fiillerin yaratılması ve meydana gelen hâdiselerin Allah tarafından murat edilmesi meselesinde, ehl-i sünnet mezhebinin doğruluğuna dair hüccetlerdendir. Bu, birkaç yönden izah edilmiştir.

a) Allah Teâlâ, çok açık bir lâfızla, insanların ve cinlerin pek çoğunu cehennem için yarattığını beyan buyurmuştur. Allah'ın beyanına ilave edilecek bir şey yoktur.

b) Allah onların, cehennem ehlinden olduğunu haber vermiştir. Şayet onlar cehennemliklerden olmasalar, Allah'ın ilmi cehalete, doğru haberi de yalana dönüşmüş olur

¹⁶⁸ Taberi, Kaf:30, 7/535-537

ki, bütün bunlar Allah hakkında muhal şeylerdir.

c) Küfre kadir olan, şayet iman etmeye kadir olamıyorsa, o kimsede, küfre dair kudreti yaratan kimse, onu cehenneme sokmayı murad etmiş demektir. Eğer o kimse hem küfre hem de iman etmeye aynı anda kadir ise, bu, iki taraftan birisini diğerine, herhangi bir müreccih olmaksızın tercih etmek imkânsızdır. Bu müreccih, eğer kul tarafından meydana gelmişse, bu teselsüle sebep olur. Yok eğer Allah tarafından ise, Allah ta, neticeyi gerektiren sebebi yaratan ise, bu demektir ki Allah onu, kesinlikle cehennem için yaratmıştır...

d) Akıllı olan, cehenneme müstehak olmayı gerektiren küfür ve cehaleti istemeyip, tam aksine mükâfaatı ve cenneti kazandıran îmanı ve marifetullahı ister. Binâenaleyh, kulun çalışıp çabalamasının aksine, onun küfrü ve cehaleti tahakkuk edince, o zaman, bunun kul tarafından değil, aksine Allah tarafından olmuş olması gerekir.¹⁶⁹

"Onların kalbleri vardır, bunlarla idrâk etmezler; gözleri vardır, bunlarla görmezler; kulakları vardır, bunlarla işitmezler" ifadesi ile ilgili şu izahlar yapılmıştır.

Alimlerimiz bu ayeti, kulların fiillerinin yaratılması meselesinde, görüşlerinin doğruluğuna delil getirerek şöyle demişlerdir: "Şüphesiz kâfirlerin, sayesinde dünya ile ilgili iyi şeyleri anlayıp bildikleri kalpleri, akılları vardır. Yine şüphesiz onların, görülebilecek şeyleri görebildikleri gözleri ve duyulacak şeyleri duyabildikleri kulakları vardır. Binâenaleyh bu ayette kastedilenlerin, "dinî hususlarda" diye kayıtlanması gerekir. Bunlar da onların, dinî meseleleri kalpleri, akılları ile anlamamaları, görmemeleri ve duymamalarıdır¹⁷⁰

Cenâb-ı Hak "Onlar dört ayaklı hayvanlar gibidir. Hatta daha sapıktırlar" buyurmuştur. Bunun izahı şöyledir: İnsan ve diğer hayvanlar, tabiî bakımdan, gıda, üreme ve çoğalma bakımından aynıdırlar. Yine canlılar, bâtını ve zahirî beş duyunun sağladığı menfaatlar ile, hayal etme, tefekkür etme ve hatırlama bakımlarından da müşterektirler. İnsan ile diğer hayvanlar arasındaki fark, ancak zâtı gereği, hakkı ve kendisiyle amel etmek için, hayrı öğrenmeye sevkeden akıl ve fikir kuvveti bakımındandır. Binâenaleyh kâfirler, akıl ile fikrin hallerini düşünmekten ve hakkı bilme ile hayrı yapmaktan yüz çevirince, âdeta hayvan gibi olmuşlardır. Daha sonra, "Hatta (onlar) daha sapıktırlar" buyurmuştur. Çünkü hayvanların, fazilet elde etme kudreti yoktur. Halbuki insana, bunu elde etme kudreti verilmiştir. Dolayısıyla, faziletleri elde etmeye kudreti olduğu halde, bunları elde etmekten yüz çeviren, bunları elde etmekten âciz olduğu için, elde edemeyen hayvanlardan daha adi olmuş olur.

Cenâb-ı Hak ayeti, "Onlar, gaflete düşenlerin ta kendileridir" sona erdirmiştir. Bu,

¹⁶⁹ Râzi, A'raf:179, 11/156-160

¹⁷⁰ Râzi, A'raf:179, 11/160-162

"Onlar, Allah'ın, dostları için hazırladığı af ile, düşmanları için hazırladığı ikabtan gafildirler" anlamındadır.¹⁷¹

C- İnanlara Yönelik Müjdeleri Azâmet Cemi Zamiri İle İfadesi

Cenab-ı Hak, mü'minlere mahsus uhrevî müjdelerin bir kısmını azâmet cemi ile ifade etmiştir. Bu ifade tarzı, Allah'ın mü'minlere olan va'dini gerçekleştirmeye kâdir olduğuna işaret eder. Çünkü va'd edilen müjdeler, ancak azâmet ve kudret sahibi biri tarafından gerçekleştirilebilir. Azâmet ve kudretinden şüphe duyulmayan Allah'ın, azâmetini ayrıca bu usulpla ihsas ettirmesi, va'dini mutlaka gerçekleştireceğine olan inancı sağlamlaştırır.

1- İnanıp iyi işler yapanları altından ırmaklar akan cennetlere sokması

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَّهُمْ فِيهَا
أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا ظِلِيلًا

“İnanıp; iyi işler yapanları da, içinde ebediyen kalmak üzere girecekleri, zemininden ırmaklar akan cennetlere sokacağız. Orada onlar için tertemiz eşler vardır ve onları koyu (tatlı) bir gölgeye koyarız”(Nisa:57)

Yahudilerden ve diğer ümmetlerden, Allah'a ve onun Peygamberi Muhammd'e iman eden, Allah'ın, Peygamberi Muhammed'e indirdiklerini tasdik eden, Allah'ın kendilerine emrettiği hükümleri yerine getirip haram kıldığı şeylerden kaçınarak salih amel işleyenleri, kıyamet gününde altından ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Onlar orada süresiz ve kesintisiz olarak kalacaklardır. Onlara cennette, kirlerden, âdetten, dışkıdan, idrardan, gebe kalmaktan, balğamdan ve benzeri tiksindirici bütün şeylerden arınmış eşler vardır. Biz onları orada, devamlı duran gölgelikler altına yerleştireceğiz.¹⁷²

Cenâb-ı Hak, kendisine itaatta bulunanların mükâfaatını beyan etme hususunda şunları zikretmiştir:

a) Onları, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacağını belirtmiştir. Zeccâc,(Ö.311/923) "Altlarından. akan" ifâdesinden maksat, "Altlarından nehirlerin suları

¹⁷¹ Râzi, A'raf:179, 11/162-163

¹⁷² Taberi, Nisa:57, 3/26

akar" şeklindedir demiştir.

b) Allah Teâlâ bu mükâfaatı, ebedîlik ve devamlılıkla vasfetmiştir.

c) "Orada, onlara tertemiz eşler vardır." Bundan murad, o zevcelerin hayızdan, nifasdan ve her türlü dünyevî pislikten temizlenmiş olmalarıdır.

d) Hak Teâlâ, "Onları koyu bir gölgeye sokacağız" buyurmuştur. Arap ülkeleri, son derece sıcaktır. Gölge, onlara göre, rahatlık sebeplerinin en büyüklerindedir. İşte bu sebepten dolayı Cenâb-ı Hak bu ifadeyi, rahatlıktan kinaye kılmıştır.¹⁷³

2- Ahiret yurdunu, yeryüzünde bozgunculuğu istemeyenlere vermesi

تِلْكَ الدَّارُ الْأَخْرَىٰ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ

“İşte ahiret yurdu! Biz onu yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuğu arzulamayan kimselere veririz. (En güzel) âkıbet, takvâ sahiplerininindir”(Kasas:83)

İşte âhiret yurdu. Biz onun nimetlerini, yeryüzünde hakka karşı böbürlenmek istemeyenlere ve haksız yere insanlara zulmetmeyi dilemeyenlere veririz. Hayırlı akıbet olan cennet ise, Allah'a karşı gelmekten kaçınan ve emirlerini yerine getiren takva sahiplerininindir.

Allah Teala bu âyet-i kerimede, âhiret yurdundaki nimetlerini, mütevazi olan mümin kullarına vereceğini, böbürlenene ve bozgunculuk çıkaranların ise bunlardan mahrum kalacaklarını beyan etmektedir.¹⁷⁴

Ayetteki, "işte ahiret yurdu..." ifadesi, onun yüceliğini ve üstünlüğünü anlatmak için söylenmiştir. Yani, "Bahsini duyduğun, sıfatları sana haber verilen şey işte odur" demektir. Bu vaad, sadece kibirlenmeyi ve fesadı bırakma şartına bağlanmamış, aynı zamanda onların bunu düşünmelerinin ve kalblerinin ona meyletmesinin terki şartına bağlanmıştır.¹⁷⁵

¹⁷³ Râzi, Nisa:57, 8/94-95

¹⁷⁴ Taberi, Kasas:83 , 6351-352.

¹⁷⁵ Râzi, Kasas:83, 17/567-568

3- İyiliğe çalışanların ecrini zayi etmemesi

وَالَّذِينَ يَمْسِكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نَضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ

“Kitab'a sımsıkı sarılıp namazı dosdoğru kılanlar var ya, işte biz böyle iyiliğe çalışanların ecrini zayi etmeyiz”(A’raf:170)

Allah Teâlâ, Tevrat’tan yüzçevirenlerin halini beyan ettikten sonra, göndermiş olduğu kitaba sımsıkı sarılanları överek, "Allah'ın kitabına sarılıp onunla amel edenler namazlarını tam vaktinde hakkıyla kılanlar yok mu? Şüphesiz ki biz, iyi amel işleyenlerin amellerini asla zayi etmeyeceğiz”buyurmuştur.¹⁷⁶

Cenâb-ı Hak’ın "Bir de kitaba sımsıkı sarılanlar.." ifadesiyle ilgili şu izahlar yapılmıştır.

1) Mübtedâ olarak mahallen merfû olup, haberi "Biz iyilik için çalışanların mükafaatım zayi etmeyiz" ifadesidir. Bunun manası, "Biz onların, mükâfatını zâyî etmeyiz" şeklindedir. Bu tıpkı, "İman edip de güzel amellerde bulunanlara gelince. Elbette biz iyi davrananların mükafaatlarını zâyî etmeyiz"(Kehf:30) ayetinde olduğu gibidir. Çünkü Allah Tealâ, kitaba sarılmayanlarla ilgili va’îdi zikredince, bunun peşinden, kitaba sımsıkı sarılanlar için olan va’dini bildirmiştir.

2) Bu söz, mahallen mecrurdur. Buna göre ayetteki, "Biz muslih olanların mükâfatını zayi etmeyiz" buyruğu, kendinden öncekileri te’kid eden bir ifâde olmuş olur. Kitaba sımsıkı sarılmak, her türlü ibadeti içine alır. Namazı dosdoğru kılma da bu ifâdenin içine dahildir. Ayette, namazın ayrıca zikredilmesi ,namazın önemini ortaya koyup, onun imandan sonra ibadetlerin en büyüğü olduğunu belirtmek içindir.¹⁷⁷

4- Takva sahiplerini Rahman’ın huzuruna toplaması

يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفَدًا

“Takvâ sahiplerini heyet halinde çok merhametli olan Allah'ın huzurunda toplayacağımız gün”(Meryem.85)

¹⁷⁶ Taberi, A’raf:170, 4/144

¹⁷⁷ Râzi, A’raf:170, 11/132-133

Zamahşeri (Ö.538/1144) şöyle der: "Bu ifadenin başındaki yevme, mukadder bir fiilin zarfı olarak mansubtur.Yani "Biz böylece onları toplayacağımız günde, her iki topluluğa da anlatılması mümkün olmayan şeyler yaparız" demektir. Yahut bu, "O günü hatırla ki" takdirindedir. Bu kelimenin, daha sonra gelen, "Malik olamayacaklar" fiili ile mansub olması da mümkündür." ¹⁷⁸

Beydâvi (Ö.685/1286) şöyle der: "Bu ayet, kıyametin dehşetinin sadece mücrimler için olduğuna delâlet eden delillerden birisidir. Çünkü muttakiler, tâ işin başında böyle bir ikram ile toplanırlar. Binâenaleyh onlar mahşerde her türlü korkudan emindirler. Bu sebeble, kıyametin dehşeti onları saramaz." ¹⁷⁹

Dinsizler bu hususta tenkitte bulunarak, Hak Teâlâ, "O gün muttakileri Rahman'm huzurunda bir heyet halinde toplayacağız" buyurmuştur. Bu, ancak toplayacak olanın, Rahman'dan başkası olması halinde doğru olur. Ama toplayan Rahman'ın kendisi olunca, bu söz düzgün ve doğru olmaz" demişlerdir. Alimler buna, "Ayetin manası, "O gün muttakileri Rahman'ın ikramlarının bulunduğu yerde toplayacağız" şeklindedir" diyerek cevap vermişlerdir. ¹⁸⁰

5- İnanmış olarak iyi iş yapanların ücretlerini yaptıklarının en güzeliyle vermesi

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“Erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi amel işlerse, onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız. Ve mükâfatlarını, elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz”(Nahl:97)

Bu ayetle ilgili birkaç soru bulunmaktadır:

1) Ayetteki “men” (kim) kelimesi, umûmî bir mana ifade eder. Binâenaleyh ayrıca "Gerek erkek, gerek kadın" denilmesinin hikmeti nedir? Bu ayet, hayır ve iyilik vaatmektedir. Vaadi iyice izah etmek ise, te'kîd etmek ve sınırlama vehmini kaldırmaktır.

2) Ayet, imanın amel-i salihden başka olduğuna delâlet eder mi? Evet,.Çünkü Allah Teâlâ, iman, salih amelin mükafaat gerektirmesinin şartı kılmıştır. Bir şeyin şartı ise, o

¹⁷⁸ Râzi, Meryem.85, 15/406-407

¹⁷⁹ Râzi, Meryem.85, 15/407

¹⁸⁰ Râzi, Meryem.85, 15/407

şeyden başkadır.

3) Ayetin zahiri, sâlih amelin ancak imanın bulunması şartıyla bir netice vereceği manasına gelmektedir. Binâenaleyh Hak Teâlâ'nın, "Kim zerre miktan bir hayır işlerse onun karşılığını görür?(Zilzal: 7) ayetinin zahiri ise, iman bulunmasa da, sâlih amelin bir netice vereceğini ifade etmektedir? Sâlih amelin, güzel bir hayatı sağlaması, imanın olması şartına bağlıdır. Bunun, bu güzel hayat neticesinin dışında başka birşeyi, yani cezanın hafifletilmesi neticesini vermesi ise, imanın olması şartına bağlı değildir.¹⁸¹

4)Ayette bahsedilen "güzel bir hayat", dünyada mı kabirde mi, yoksa ahirette mi olacak? Bu hususta üç görüş bulunmaktadır.

a) Beydâvi (Ö.685/1286) şöyle demektedir: "Doğruya en yakın olan, bahsedilen bu güzel hayatın, dünyada tahakkuk etmesidir. Bunun böyle olduğunun delili, Hak Teâlâ'nın bu cümlelerin hemen peşinden, "Mutlaka (onlara), yapageldikierinin daha güzeliyle ecir veririz" buyurmasıdır. Bu ifade ile bahsedilen ecrin, ahirette verilecek ecir olduğunda şüphe yoktur."¹⁸²

b) Bu görüş Süddî'nindir (Ö.127/745). Ona göre bu "güzel hayat", kabirde gerçekleşir.

c) Bu, Hasan el-Basrî (Ö110/728) ve Sa'id b. Cübeyr'in (Ö.95/713)görüşüdür. Bu görüşe göre, "Bu güzel hayat", âhirette tahakkuk edecektir. Bunun delili, "Ey insan, hakîkaten, sen Rabbine (kavuşuncaya) kadar durmadan didineceksin, nihayet o'na ulaşacaksın"(İnşikak:6) ayetidir. Hak Teâlâ bu ayette, bu didinmenin, insanın Rabbine kavuşacağı zamana kadar devam edeceğini beyan etmiştir. Böylece ayette bahsedilen o güzel hayatın, işte bu hayat olduğu sabit olmuş olur.¹⁸³

¹⁸¹ Râzi, Nahl:97, 14/337-338

¹⁸² Râzi, Nahl:97, 14/338

¹⁸³ Râzi, Nahl:97, 14/339-340

6- İnanları hurilerle evlendirmesi

مُتَكِّينَ عَلَى سُرُرٍ مَّصْفُوفَةٍ وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ

“Sıra sıra dizilmiş koltuklara yaslanarak "Onları,ceylan gözlü hûrilerle evlendirmişizdir”(Tur:20)

Müminlerin cennetteki manzarası şudur: Sıra sıra dizilmiş, birbirine bitişmiş tek sıra halindeki tahtlara yaslanmışlar. İşte bu, huzuru, rahatı, hiç sıkıntı olmadığını, gönlün meşgalelerden uzak olduğunu gösterir. Ayrıca onların her birine cennet kadınlarından güzel eşler ve iyi arkadaşlar verilecektir ki bunlar hurilerdir. Huriler, gözlerinin beyazı çok beyaz, siyahı çok siyah iri gözlü kadınlardır.

Allah, geçen ayetlerde dört nimete nail olma sebeplerini şu sıraya göre zikretti: Önce meskeni zikretti ki o cennetlerdir. Sonra yeme ve içmeyi, sonra döşek ve halıları, sonra eşleri zikretti. Bu nimetlerin her bir çeşidi hakkında en mükemmele delâlet eden lafızlar, ifadeler kullandı. Cennetler hakkında "Rablerinin kendilerine verdiği ile mutlu olarak" buyurdu. Çünkü nimetlerin ihsan edildiği yerde çeşitli sebeplerle huzur bozulabilir. İşte burada o yoktur. "Afiyetle" sözü ile yenilip içilecek şeylerin ağırlık, hastalık ve tükenme gibi dünyada bozukluk ve kusur sayılacak şeylerden hiçbirinin bulunmadığına işaret etmektedir. Surur ve neşe hakkında da orada hiçbir sıkıntının olmadığına delalet etmek üzere “tahtlara yaslanmış olarak” ifadesi kullanılmıştır ki bu manzara rahatı gösterir. “Yapmış olduklarınızın karşılığında” sözü, Allah’ın bu nimetleri onların amelleri karşılığında verdiğini ifade eder. "Sıra sıra dizilmiş" sözü de herkesin kendine ait divanı olduğuna, ortak kullanılmadığına işarettir. "Onları... eş yaptık" sözü eşlendirenin Allah Tealâ olduğuna ve bundan yine cennet ehlinin yararlanacağına delildir. Ayrıca Allah sadece "eşler" vermekle yetinmemiş bilakis onları "güzel" diye nitelemiştir. Kâfirlere verilen karşılık ile müttakilere verilen arasında fark olduğu da unutulmamalıdır: Kâfirler hakkında şimdi "siz ancak yapmış olduğunuz şeyin karşılığını göreceksiniz" derken, müttakiler hakkında "yapmış olduğunuzun karşılığında" demiştir. Yani kâfirler hakkında hasr edatı olan "innemâ" (ancak) kelimesi kullanılmıştır. Yani "ancak yaptığınız kadar ceza görürsünüz, fazlası olmaz" demektir. Müminlere gelince, Allah ihsanından onların mükâfatını kat kat artırır.¹⁸⁴

¹⁸⁴ Zuhayli, Tur:20, 14/59-60

SONUÇ

Cenab-ı Hak , Kur'an'ı Kerim'de icraat ve tasarruflarının bir kısmını azâmet cemi sigası ile ifade etmektedir. Azâmet Cemi Üslubu, bir çok konu hakkında gelmektedir .

Bu üslup , toplam **85 sure** , **1114 ayet** , yaklaşık **230 konu** ve **1825 kelimedede** varit olmaktadır . Bu ayetlerde , kâinat ve insanın yaratılışı, peygamberler ve onlara kitap gönderilmesi , kıyamet ve hesap günü , inkarda ayak direten kavimlere azap gelişi , emir ve yasaklar gibi meseleler anlatılmaktadır .

Kur'an'ın bu üslubunu incelediğimizde en fazla “ **biz ,ayetlerimiz ,yaptık , yarattık , gönderdik , verdik , vahyettik , rızık verdik , indirdik , söyledik , kurtardık , kullarımız ,boğduk , dirilttik ,buyruğumuz, kaldırdık , elçilerimiz, yerleştirdik , katımız, yakaladık , getiririz , açtık , gösteririz , biliriz , hazırladık , taddırırız , okuruz , üstün kıldık , çıkardık ,topladık , anlattık , helak ettik ,değiştiririz , mükafatlandırırız , diledik , yazacağız , bitirdik , sokacağız , ilettik ,azabımız ,süsledik ,bırakırız ,attık ,tafsil ettik ,yaşattık ,sınadık ,armağan ettik ,öc aldık ,cezalandırdık ,bereketli kıldık ,ayırdık ,taşdıık ,yükselettik ,öğrettik ,müjdeleriz ,ruhumuz ,rahmetimiz ,cevap verdik ,kolaylaştırdık** “ifadeleri ile karşılaşırız.

Aynı konuda bazen “**ben**” bazen “**biz**” ifadesinin geldiğini görürüz. Örneğin yaratma fiili, Müminun 12 ayetinde “Andolsun **biz** insanı çamurdan bir süzmeden **yarattık**. “şeklinde gelirken , Zariyat 56 ayetinde “**Ben** cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye **yarattım**.”şeklinde gelmiştir. Kur'an'da bunun pekr çok örneği bulunmaktadır .

Burada dikkat çeken husus şudur. Kur'an'ı Kerim'in en fazla üzerinde durduğu konu tevhittir . Kur'an'ın ilk muarızları olan Mekke müşriklerinin, azâmet cemi zamirine bu anlamda itiraz ettiklerine dair her hangi bir kayıt mevcut değildir . Dolayısıyla Kur'an bu ayetlerde , afaktan ve enfüsten getirdiği deliller ve meseleler ile tevhidi isbat ediyor .

Cenab-ı Hak , Kur'an'ı Kerim'de , öncelikle zatına bakan “**uluhiyyet**” cihetiyle “**ben**” buyururken , efaline yani kâinata bakan “**rububiyet**” cihetiyle “**biz**” buyuruyor. Bir başka ifadeyle “ben” zamiri yüklü ayetler bize uluhiyyet dersini verirken; “biz” yüklü ayetler onun rububiyetine bakıyor.

BİBLİYOGRAFYA

ABDULBAKİ, M.Fu'ad, el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfazi'l Kur'anil-Kerim, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1990

ÇİÇEK, Halil, 20. Asırda Kur'an İlimleri Çalışmaları, Timaş Yayınları, 1996

Draz, Abdullah, Kur'anın Anlaşılmasına Doğru, trc. Salih AKDEMİR, Mim Yayınları, 1983

Ebu Said Abdullah b. Ömer b.Muhammet b.Ali , Haşiyetu's -Şihap ala Tefsiri Beydavi , Bas. Beyrut, Tarihsiz

et-Taftazani ,Mesud b. Ömer el- Kadı , Tedricu'l -Edani Şerhi Sedini , Salah Bilici Kitapevi , İstanbul , Tarihsiz

et-Taberi, Ebu Cafer Muhammed b.Cerir, Taberi Tefsiri, trc., Kerim Aytekin,Hasan Karakaya, Hisar Yayınevi,İstanbul,1996

el-behiy, Muhammed , İnanç Ve Amelde Kur'an'î Kavramlar , trc. ,Ali Turgut ,Yöneliş , 3, Baskı , İstanbul

Fazlur Rahman , Ana Konularıyla Kur'an , trc., Alpaslan Açıkgenç , Ankara , 1993

Hamidullah, Muhammed, Kur'an-ı Kerim Tarihi, trc. Salih TUĞ, İstanbul 2000

KARABAŞOĞLU, Metin, Kur'an Okumaları 2, Karakalem, Baskı 4

Malik b. Nebi, Kur'an-ı Kerim Mu'cizesi, trc. Ergun GÖZE, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1991

Razi, Fahrudin, et-Tefsiru'l-Kebir, Mefatihu'l-Ğayb, trc, Suat YILDIRIM, Lütfullah CEBECİ, Sadık KILIÇ ve Sadık DOĞRU, Akçağ Yayınları, Ankara, 1988-1995

Se'duddin S'dullah , Hedaiku'd -Dekaik , Bas.,Dimeşk,1952

Şeyh Hasan Atar ,Haşiyetu'l –Attar ala Cemil C evami, Bas. Beyrut, Tarihsiz

Ulutürk, Veli , Kur'an'ı Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor ?, İzmir , 19988

YILDIRIM, Suat, Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş, Ensar Neşriyat, Baskı 4,
1982

..... Kur'an'da Ulûhiyyet , Kayhan Yayınları ,İstanbul , 1997

Zuhayli ,Vehbe, et-Tefsiru'l-Münir , Risale Yayınları ,trc. , Ahmet Efe , İstanbul ,
1996